מדרש · אגדה

פסיקתא דרב כהנא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פסיקתא דרב כהנא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פסיקתא-דרב-כהנא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פסקה א 4
פסקה ב 9
פסקה ג 16
פסקה ד 24
פסקה ה 33
פסקה ו 46
פסקה ז 51
פסקה ח 56
פסקה ט 60
פסקה י 67
פסקה יא 73
פסקה יב 83
פסקה יג 93
פסקה יד 100
פסקה טו 103
פסקה טז 108
פסקה יז 116
פסקה יח 121
פסקה יט 124
פסקה כ 127
פסקה כא 130
פסקה כב 133
פסקה כג 135
פסקה כד 140
פסקה כה 149
פסקה כו 151
פסקה כז 158
פסקה כח 164

פסקה א

ויהי ביום כלת משה.

[א] באתי לגני אחותי כלה (שה"ש ה, א). ר' עזריה בשם ר' סימון אמר למלך שכעס על מטרונא וטרדה והוציאה מתוך פלטין שלו, לאחר זמן ביקש להחזירה, אמרה יחדש לי דבר ואחר כך הוא מחזירני. כך לשעבר הקב"ה מקבל קורבנות מלמעלה, שנא' וירח י"י את ריח הניחוח (בראשית ח:כא), ועכשו הוא מקבל מלמטה, באתי לגני אחותי כלה (שה"ש). א"ר חנינא לימדתך תורה דרך ארץ שלא יהא החתן נכנס לחופה עד שהכלה נותנת לו רשות, יבא דודי לגנו (שה"ש ד:טז) ואח"כ באתי לגני. ר' תנחום חתניה דר' אלעזר בן אבינא בשם ר' שמעון בן יוסני, באתי לגן אין כתי' כאן אלא באתי לגני, לגנוני, במקום שהיה עיקרה מתחלה, עיקר שכינה בתחתונים היה, הה"ד וישמעו את קול י"י אלהים וגו' (בראשית ג:ח). אמר ר' אבא בר כהנא מהלך אין כתי' כאן אלא מתהלך, מקפץ וסליק. ויתחבא האדם ואשתו (שם), אמ' ר' אייבו באותה שעה גדעה קומתו של אדם הראשון ונעשית של ק' אמה. א"ר יצחק כתי' צדיקים יירשו ארץ וגו' (תהלים לז:כט), והרשעים היכן הן, פורחין באויר, אלא מהו וישכנו לעד עליה (שם), ישכינו שכינה בארץ. עיקר שכינה מתחלה בתחתונים, וכיון שחטא אדם הראשון נסתלקה לרקיע ראשון. עמד דור אנוש וחטא נסתלקה מן הראשון לשני. דור המבול וחטא נסתלקה מן השני לשלישי. דור הפלגה וחטא משלישי לרביעי. מצריים בימי אברהם אבינו וחטאו נסתלקה מרביעי לחמשי. הסדומיים וחטאו מחמשי לששי. מצרים בימי משה מן הששי לשביעי. וכנגדן עמדו ז' צדיקים והורידו אותה לארץ. עמד אברהם אבינו זכה והורידה מן השביעי לששי. עמד יצחק זכה והורידה מן הששי לחמשי. עמד יעקב זכה והורידה מחמשי לרביעי. עמד לוי וזכה והורידה מרביעי לשלישי. עמד קהת וזכה והורידה משלישי לשני. עמד עמרם וזכה והורידה מן השני לראשון. עמד משה וזכה והורידה לארץ, לכך נאמר ויהי ביום כלת משה וגו' (במדבר ז:א).

[ב] אפריון עשה לו המלך שלמה (שה"ש ג:ט). אפריון, זה אהל מועד. עשה לו המלך שלמה, המלך שהשלום שלו. א"ר יהודה בר אלעאי למלך שהיתה לו בת קטנה, עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנין היה רואה אותה בשוק מדבר עמה, במבואות מדבר עמה, כיון שהגדילה ובאת לידי סימנין אמר אין כבודה של בתי שאהא מדבר עמה בפרהסיא, אלא עשו לה פאפיליון ואהא מדבר עמה בתוך פאפיליון. כך מתחלה, כי נער ישראל ואהבהו (הושע יא:א). במצרים ראו אותי, ועברתי בארץ מצרים (שמות יב:יב). בים ראו אותי, וירא ישראל את היד הגדולה (שמות יד:לא). בסיני ראו אותי, פנים בפנים דבר י"י

עמכם (דברים ה:ד). וכיון שקיבלו את התורה ונעשו לי לאומה שלימה אמר אין כבודן של בני שאהא מדבר עמם בפרהסי', אלא עשו לי משכן ואהא מדבר מתוך משכן, הה"ד ובבא משה אל אהל מועד וגו' (במדבר ז:פט). מעצי הלבנון (שה"ש שם), עצי שטים עומדים (שמות כו:טו). עמודיו עשה כסף (שה"ש ג:י), ווי העמודים (שמות כז:י). רפידתו זהב (שה"ש שם), ואת הקרשים תצפה זהב (שמות כו:כט). מרכבו ארגמן (שה"ש שם), ועשית פרכת תכלת וארגמן (שמות כו:לא). תוכו רצוף אהבה (שה"ש שם), ר' יודן אומר זו זכות תורה וצדיקים. ר' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון אומ' זו שכינה. א"ר אחא בר כהנא כתי' ונועדתי לך שם (שמות כה:כב), ללמד שאפי' מה שאחורי הכפורת אינו פנוי מן השכינה. גוי אחד שאל את רבן גמליאל, אמ' ליה מפני מה נגלה הב"ה למשה בסנה, א"ל אלו נגלה לו על חרוב אחד או על תאינה אחת מה היית אומ', אלא שאין מקום בארץ פנוי מן השכינה. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי למה היה אוהל מועד דומה, למערה שהיא נתונה על שפת הים ועלה הים והציף המערה נתמלאת מן הים והים לא חסר. כך אוהל מועד נתמלא מזיו השכינה, לכך נאמר ויהי ביום כלת משה (במדבר ז:א).

[ג] צאינה וראינה בנות ציון (שה"ש ג:יא), בנים המצויינין לי במילה ובתגלחת ובציצית. במלך שלמה (שם), במלך שהשלום שלו. ד"א במלך שלמה, המלך שהשלים מעשיו עם בריותיו. השלים אש לאברהם אבינו, השלים חרב לאבינו יצחק, השלים מלאך לאבינו יעקב. ד"א במלך שלמה, המלך שהוא עושה שלום בבריותיו. א"ר יוחנן המשל ופחד (איוב כה:ב), א"ר יעקב דכפר חנן המשל זה מיכאל, ופחד זה גבריאל, עמו (שם), ומשלימים עמו ולא זה מזיק את זה. וא"ר יוחנן מימיה לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, ולא מזל קדים לחבריה, ולית מזל חמי מה דקדמוי. אמ' ר' כולהון סלקין כהדין דסליק בסולמא הפיך. כתיב המקרה במים עליותיו וגו' (תהלים קד:ג), תני ר' שמעון בן יוחאי הרקיע של מים והככבים של אש והן דרים זה עם זה ואינן מזיקי' זה את זה. הרקיע של מים והמלאך של אש והם דרים זה עם זה ואינן מזיקין זה את זה. א"ר אבין לא סוף דבר בין מלאך למלאך, אפי' מלאך עצמו חציו אש וחציו מים והוא עושה שלום בם. ואית ביה חמש אפין, וגווייתו כתרשיש וגו' (דניאל י:ו). וכתי' ויהי ברד ואש וגו' (שמות ט:כד), ר' יהודה אומר צלוחית של ברד מלאה אש. רבי נחמיה אמר אש וברד פתוכין זה בזה. אמר ר' חנין טעמיה דר' יודה כהדא פרטתא דרמונא דחרצנייתיה מתחמיה מלגאו. אמר ר' חנין טעמיה דר' נחמיה כהדא שאשתא דקנדילא דמיא ומשחא מערבין כחדא דהיא דלקא מן גביהון. ויהי ברד ואש מתלקחת (שם), מהו מתלקחת, א"ר יודה בר סימון מיתא מתקריא לעשות שליחותיה. א"ר אחא למלך שהיו לו שני ליגיונות קשים והיו

דבובין זה בזה, וכיון שהגיעה מלחמתו של מלך עשו שלום ביניהם. כך אש וברד דבובים זה לזה, וכיון שהגיעה מלחמתו של הב"ה במצרים ויהי ברד ואש מתלקחת (שם), נס בתוך נס. בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו (שה"ש ג:יא). א"ר יצחק חיזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעשתה בת שבע עטרה לשלמה בנה, אלא זה אוהל מועד שהוא מעוטר בתכלת וארגמן ותולעת שני. א"ר חוניא, שאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר בר' יוסי, אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו, א"ל למלך שהיה לו בת והיה אוהבה יותר מדאי, לא זז מחבבה עד שקראה אחותי, לא זז מחבבה עד שקראה אמי. כך בתחלה חיבב הב"ה את ישראל וקראן בתי, שמעי בת וראי (תהלים מה:יא). לא זז מחבבה עד שקרא אותן אחותי, שנא' אחותי רעייתי (שה"ש ה:ב). לא זז מחבבה עד שקרא אותן אמי, שנ' שמעו אלי עמי ולאומי וגו' (ישעיהו נא:ד), ולאמי כתי'. עמד ר' שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו, א"ל אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה דיי. ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי בשעה שאמ' הקב"ה למשה עשה לי משכן היה לו להביא ד' קונטיסין ולמתוח את המשכן עליהן, אלא מלמד שהראה לו הב"ה למשה למעלה אש אדומה אש ירוקה אש שחורה אש לבנה ואמר לו עשה לי משכן. אמר לו משה להקב"ה רבון העולמים וכי מניין לי אש אדומה אש ירוקה אש שחורה אש לבנה, א"ל בתבניתם אשר אתה מראה בהר (שמות כה:מ). ר' ברכיה בשם ר' לוי למלך שנגלה לבן ביתו בלבוש אולו מרגליטון. א"ל עשה לי כזה. א"ל אדני המלך וכי מניין יש לי לבוש אולו מרגליטון, א"ל אתה בסימנך ואני בכבודי. כך אמר הב"ה למשה, משה אם אתה עושה מה של מעלה למטה אני מניח סנקליטין שלי של מעלן ויורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטן. מה למעלה, שרפים עומדים (ישעיה ו:ב), אף למטן, עצי שטים עומדים (שמות כו:טו). מה למעלה ככבים אף למטה קרסים. א"ר חייא בר אבא מלמד שהיו קרסי זהב נראין במשכן ככוכבים הקבועין ברקיע. ביום חתונתו (שה"ש ג:יא), חיתונים היו. וביום שמחת לבו (שם), זה אהל מועד. ד"א ביום חתונתו, זה אהל מועד. וביום שמחת לבו, זה בניין בית העולמים. לכך נאמר ויהי ביום כלות משה (במדבר ז:א).

[ד] מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו כי תדע (משלי ל:ד). מי עלה שמים, זה הב"ה דכתי' בו עלה אלהים בתרועה (תהלים מז:ו). וירד, וירד י"י על הר סיני (שמות יט:כ). מי אסף רוח, אשר בידו נפש כל חי וגו' (איוב יב:י). מי צרר מים, צורר מים בעביו (שם כו:ח). מי הקים כל אפסי ארץ, י"י ממית ומחיה (שמואל א' ב:ו). ומה שמו, צור שמו, שדי שמו, י"י צבאות שמו. ומה שם בנו, בני בכורי ישראל (שמות ד:כב) שמו. ד"א מי עלה שמים (משלי

שם), מי הוא זה שתפילתו עולה לשמים ומורידה גשמים, זה שהוא מחלק מעשרותיו בחפניו שהוא מוריד טל ומטר לעולם. מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ (משלי שם), מי הוא זה שאין תפלתו עולה לשמים ולא מורידה את הגשמים, זה שאינו מחלק מעשרותיו בחפניו שהוא עוצר את השמים מהוריד טל ומטר לעולם. ד"א מי עלה שמים (משלי שם), זה אליהו דכתי' ביה ויעל אליהו בסערה השמים (מלכים ב' ב:יא). וירד, אתו אל תירא (שם א:טו). מי אסף רוח בחפניו, י"י אלהי ישראל אשר עמדתי לפניו (מלכים א' יז:א). מי צרר מים (משלי שם), ויקח אליהו את אדרתו ויגלום (מלכים ב' ב:ח). מי הקים כל אפסי ארץ (משלי שם), ויאמר אליהו ראי חי בנך (מלכים א' יז:כג). ד"א מי עלה שמים (משלי שם), זה משה דכתי' ביה ומשה עלה אל האלהים (שמות יט:ג). וירד, וירד משה מן ההר (שם שם יד). מי אסף רוח, כצאתי את העיר (שם ט:כט). מי צרר מים (משלי שם), נצבו כמו נד נוזלים (שם טו:ח). מי הקים כל אפסי ארץ, זה אהל מועד, שנא' ויהי ביום כלת משה להקים את המשכן (במדבר ז:א), שהעולם הוקם עמו. ר' יהושע בן לוי בשם ר' שמעון בן יוחאי להקים משכן לא נאמ', אלא להקים את המשכן, מה הוקם עמו, עולם הוקם עמו, שעד שלא הוקם המשכן היה העולם רותת, משהוקם המשכן נתבסס העולם, לכך נאמר ויהי ביום כלות משה (במדבר ז:א).

[ה] ד"א ביום כלות משה (שם), כלת כתי', ביומא דעלת כלתא לגנונא. ר' אלעזר ור' שמואל בר נחמני. ר' אלעזר אומר ביום כלות משה, ביום שכלו הקימותיו. תני בכל יום ויום היה משה מעמיד את המשכן ובכל בקר ובקר מקריב קרבנותיו עליו ומפרקו, ובשמיני העמידו ולא פרקו. א"ר זעירא מכאן שהקמת הלילה פסולה לעבודה ביום. ר' שמואל בר נחמני אמ' אף בשמיני העמידו ופירקו. מנין לפירוקין, דא"ר זעירא ביום כלות משה ביום שכלו הקימותיו. ר' אלעזר ור' יוחנן. ר' אלעזר אמר ביום כלות משה, ביום שכלו המזיקין מן העולם. ומאי טעמא, לא תאונה אליך רעה וגו' (תהלים צא:י), משעה שכלו המזיקין מן העולם. א"ר יוחנן מה לי ללמד ממקום אחר נלמד ממקומו, יברכך י"י וישמרך (במדבר ו:כד), וישמרך מן המזיקין. ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש. ר' יוחנן אמר ביום כלות משה, ביום שכלת איבה מן העולם, שעד שלא הוקם המשכן היתה איבה וקנאה ותחרות ומצותא ומחלוקת בעולם, אבל משהוקם המשכן נתנה אהבה וחיבה וריעות וצדק ושלום בעולם. ומאי טעמא, אשמעה מה ידבר האל וגו' (תהלים פה:ט). אמ' ריש לקיש מה לילמד ממקום אחר נלמד ממקומו, וישם לך שלום (במדבר ו:כו). להקים את המשכן (במדבר ז:א), ר' יהושע בשם ר' שמעון בן יוחאי להקים המשכן אין

כתי' כאן אלא להקים את המשכן, מה הוקם עמו, עולם הוקם עמו, שעד שלא הוקם המשכן היה העולם רותת, משהוקם המשכן נתבסס העולם.

[ו] וימשח אותו ויקדש אותו (במדבר ז:א). מכיון דכתי' וימשח אותו ויקדש אותו לאיזה דבר נאמר וימשחם ויקדש אותם (שם), ר' אייבו א"ר תחליפא קיסריא וריש לקיש. חד אמר משהיה מושח כל אחד ואחד היה מושח את כולם כאחת. וחרינא אמר וימשחם, משיחה בעולם הזה ומשיחה לעולם הבא. ודכותה, וחברת את האהל (שמות כו:יא), וחברת את היריעות (שם שם ו). ר' יודן ור' לוי תחליפא קיסריא וריש לקיש. חד אמר משהיה מחבר כולם כאחת היה מחבר כל אחד ואחד. וחרינא אמר וחברת את היריעות והיה המשכן אחד (שם), אחד למדידה ואחד למשיחה.

[ז] ויקריבו נשיאי ישראל הם נשיאי המטות (במדבר ז:ב), במצרים. והם העומדים על הפקודים (שם שם), על הדגלים. ויביאו את קרבנם לפני י"י שש עגלות וגו' (שם שם ג), כנגד ששת ימי בראשית. שש כנגד שש ערכי המשנה. שש כנגד שש האימהות. ואלו הן, שרה רבקה רחל ולאה בלהה זלפה. א"ר יוחנן שש כנגד מצות שש שהמלך מצוה עליהן. ואלו הן, לא ירבה לו נשים (דברים יז:יז), ולא ירבה לו סוסים (שם שם טז), וכסף וזהב לא ירבה לו (שם שם יז), לא תטה משפט ולא תכיר פנים ולא תקח שוחד (שם טז:יט). שש כנגד שש המעלות שהיו לכסא. כיצד, עלה לישב על מעלה ראשונה הכרוז יוצא ואומר לא ירבה לו נשים. עלה לישב על מעלה שנייה הכרוז יוצא ואומר לא ירבה לו סוסים. עלה לישב על מעלה שלישית הכרוז יוצא ואומר וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. עלה לישב על מעלה רביעית הכרוז יוצא ואומ' לא תטה משפט. עלה לישב על מעלה חמשית הכרוז יוצא ואומר לא תכיר פנים. עלה לישב על מעלה ששית הכרוז יוצא ואומר לא תקח שוחד. בא לישב על מעלה שביעית אומ' לו דע לפני מי אתה יושב. וראש עגל לכסא מאחריו (מלכים א' י:יט), א"ר אחא כהדא קתדרא דמשה. וידות מזה ומזה לכסא אל מקום השבת (שם), הא כיצד, שרביט של זהב נתלה לו מאחוריו ויונה בראשו ועטרה של זהב בפי יונה והוא יושב תחתיה בשבת, ונוגעת ואינה נוגעת. שש כנגד ששה רקיעים. ולא שבעה הן, א"ר אבין הן דמלכא שרי טימיקין.

[ח] צב (במדבר ז:ג) דומות לקילקילין, צב מצויינת, צב מטוכסות. תני בשם רבי נחמיא כמין קמרסטא היו. ושני עשר בקר עגלה על שני הנשיאים (שם), מלמד ששני נשיאים הביאו עגלה אחת וכל שבט ושבט הביא פר. ויקריבו אותם לפני המשכן (שם), מלמד שעשאום דמים ומכרום לציבור. ויאמר י"י אל משה לאמר (שם). מה הוא לאמר, תני ר' הושעיא א' לו הקב"ה למשה צא ואמור להם לישר' דברי שבח דברי נחמות. והיה

משה מתייירא ואו' תאמר שמא נסתלקה ממני רוח הקודש ושרת על הנשיאים, א' לו הק' משה אילו להם הייתי או' שיביאו קרבנם, לך הייתי או' שתאמר להם, אלא קח מאתם (שם שם ה), מאיתם היה הדבר. ומי נתן להם העיצה, שבטו של יששכר נתן להם את העיצה, הדה היא דכת' ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים (דברי הימים א' יב:לג). מה הוא לעיתים, ר' תנחומה א' לקירסין, ור' יוסי בר קצרי א' לעיבורים. ראשיהם מאתים (שם), אלו מאתים ראשי סנהדריות שהיה יששכר מעמיד. וכל אחיהם על פיהם (שם), מלמד שהיו מסכימין הלכה מפיהם. אמרו להם אהל מועד שאתם עושין פורח הוא באויר, אלא עשו לו עגלות ותהו טוענין אותו בהן. והיה משה מתייירא ואו' תאמר שמא אחת מן העגלות נשברת או אחת מן הפרות מתה ונמצא קרבנם של נשיאים פסול, א' לו הקב"ה למשה, והיו לעבד את עבדת אהל מועד (במדבר ז:ה), ניתן להם הוויה שיהו קיימות לעולם. עד היכן היו קיימות, ר' יודן בשם ר' שמואל בר נחמן ר' חוניי' בשם בר קפרה עד בגלגל שורים זבחו (הושע יב:יב). ואיכן היקריבום, ר' אבא בר כהנא אמ' בנוב הקריבום. ר' אבהו א' בגבעון הקריבו'. ר' חמא בר' חנינא א' בבית העולמים הקריבום. א"ר לוי טעמ' דר' חמא בר חנינא, ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליי' בקר עשרים ושנים אלף וג' (מלכים א' ח:סג). תני בשם ר' מאיר עד עכשיו הן קיימות ולא הזהימו ולא הזקינו ולא הטריפו. והרי הדברים קל וחומ' ומה העגלות שנידבקו במלאכת אהל מועד ניתן להן הוייה שיהו קיימות לעולם, ישר' דבוקים בהקב"ה על אחת כמה וכמה. ואתם הדבקים ביי' אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד:ד). חסילא.

פסקה ב

כי תשא.

[א] רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלהים סלה (תהלים ג:ג). ר' שמואל בר אימי ורבנין. ר' שמו' בר אימי פתר קרייה בדואג ואחיתופל. רבים אומרים לנפשי, זה דואג ואחיתופל. ולמה היה קורא אותם רבים, שהיו רבים בתורה. אומרים לנפשי, אומ' לדוד, אדם ששבה את הכבשה והרג את הרועה והפיל ישר' בחרב יש לו תשועה, אין ישועתה לו באלהים סלה (שם). א' דוד, ואתה יי' הסכמת עמהם וכתבת בתורתך ואמרת מות יומת הנואף והנואפת (ויקרא כ:י). מגן בעדי (תהלים ג:ד), שהגנות עלי בזכות אבותי. כבודי (שם), שהחזרת אותי למלכות. ומרים ראשי (שם), תחת שהייתי חייב לך הרמת ראש נתת לי תלוי ראש על ידי נתן הנביא וא' לי, גם יי' העביר חטאתך ולא תמות (שמואל ב' יב:יג). ורבנין פתרין קרייה באומות העולם. רבים (תהלים ג:ג), אילו אומות

העולם. ולמה קורא אותם רבים, דכת' הוי המון עמים רבים (ישעיה יז:יב). אומרים לנפשי (תהלים שם), אומרים לישר', אומה ששמעה מפי אלהיה בהר סיני לא יהיה לך אלהים אחרים על פני (שמות כ:ב), ולסוף ארבעים יום אמרה לעגל אלה אלהיך ישראל (שם לב:ד), יש לה תשועה, אין ישועתה לו באלהים סלה (תהלים שם). אמרו ישר' ואתה ה' הסכמתה עמהם וכתבתה בתורתך ואמרת זובח לאלהים יחרם (שמות כב:יט). מגן בעדי (תהלים ג:ד), שהגנת עלינו בזכות אבותינו. כבודי (שם), שהשריתה שכינתך בתוכינו, דכ' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה:ח). ומרים ראשי (תהלים שם), תחת שהיינו חייבים לך הרמת ראש נתת לנו תלוי ראש על ידי משה ואמרת כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל:יב).

[ב] ר' יעקב בר יודא בשם ר' יונתן דבית גוברין פתח דרך עצל כמסוכת חדק ואורח ישרים סלולה (משלי טו:יט). דרך עצל, זה עשו הרשע. כמסוכת חדק, דהוא מדמיא להדא סירתא דאת מפש' לה מן הכא והיא מתעריא מן הכא. כן הוא עשו הרשע מתהפך, איית גלגולותך דימוסייך ארנונך, לית ליה קניס ליה ומזמי ליה. ואורח ישרים סלולה, זה הקב"ה דכת' ביה ישרים דרכי י"י וצדיקים ילכו בה (הושע יד:י), שהכשיר את לשונו למשה ואמ' כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל:יב).

[ג] ר' יונתן פתח וישח אדם וישפל איש וגו' (ישעיה ב:ט). וישח אדם, אילו ישר' דכת' בהון ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם (יחזקאל לד:לא). וישפל איש, זה משה דכת' ביה והאיש משה עניו מאד (במדבר יב:ג). א' משה לפני הקב"ה רבון העולמים יודע אני ששחו יש' לעגל והושפלתי אני, ואל תשא להם (ישעיה ב:ט), א' לו אשא להם, כי תשא את ראש (שמות ל:יב).

[ד] ר' יונה בוצרייה פתח כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה:ח). מטרונא שאלה את ר' יוסי בר' חלפתא אמרה לו, לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו, א' לה לששה ימים דכת' כי ששת ימים עשה י"י וג' (שמות לא:יז). אמרה לו ומה הוא יושב ועושה מאותה השעה, אמ' לה מזוויג זיווגים, בתו של פלוני לפלני, אשתו של פלו' לפלוני, ממונו של פלו' לפל'. אמרה והדה היא, אף אני יכולה לעשות כן, כמה עבדים וכמה שפחות יש לי ובשעה קלה אני יכולה לזווגן. א' לה אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. היניחה ר' יוסי בר' חלפתה והלך לו. מה עשתה, נטלה אלף עבדים ואלף שפחות והעמידה אותן שורות שורות ואמרה, פלן ישא לפלנית פלנית תשא לפלן, וזיווגה אותן בלילה אחד. ובצפרא אתון לגבה, דין רישיה פציע דין עייניה שמיטה דין רגליה תבירא, דין או' לית אנא בעי לדא ודא אמרה לית אני בעי לדין. שלחה

והביאה את ר' יוסי בר' חלפתא, אמרה לו אמת היא תורתכם נאה ומשובחת היא על כל מה שאמרת יפה אמרת. אמר לה ולא כך אמרתי לך אם קלה היא בעיניך קשה היא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף. מה הק' עושה מזווגן על כורחן שלא בטובתן, הדה היא דכת' אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות (תהלים סח:ז). מה הוא בכושרות, בבכי ושירות, דבעי א' שירה ודלא בעי בכי. א' ר' ברכיה בלשון הזה השיבה ר' יוסי בר' חלפתא, הקב"ה יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה משפיל לזה ומרים לזה, כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (שם עה:ח). ר' יונה בוצרייא ורבנין. רבנין פתרין קריא באהרן, בלשון זה הושפל ובלשון זה הוגבה. בלשון הזה הושפל, ואשליכהו באש ויצא העגל הזה (שמות לב:כד). ובלשון זה גובהה, זה קרבן אהרן ובניו (ויקרא ו:יג). ר' יונה בוצרייה פתר קרייא בישר', בלשון זה הושפלו ובלשון זה הוגבהו. בלשון זה הושפלו, כי זה משה האיש (שמות לב:א). ובלשון זה הוגבהו, זה יתנו כל העובר על הפקדים (שם ל:יג).

[ה] צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת (משלי יד:לד). ר' אליעז' ור' יהוש' ורבנין. ר' ליעזר א', צדקה תרומם גו', אילו ישר'. וחסד לאומים חטאת, חסדים הן חטאים לאומות, שהן מתייהרין בהן. ר' יהוש' אמ', צדקה תרומ' גוי, אילו ישר'. וחסד לאומים חטאת, הנייה היא לאומות העולם בשעה שישר' חוטאין שהן חוזרין ומשתעבדין בהן. ורבן גמל' או', צדקה תרומם גוי, אילו ישר'. וחסד לאומים חטאת, חסד שאומות העולם עושין חטאת הוא להם שכן דניאל אומ' לנבוכדנצר, וחטאך בצדקה פרוק (דניאל ד:כד). ר' לעזר בן ערך או', צדקה תרומם גוי וחסד, אילו ישר', אבל חטאים הם לאומות העולם. אמ' רבן יוחנ' בן זכיי רואה אני את דברי לעזר בן ערך מדבריכם, שהוא נותן צדקה וחסד לישר' וחטאים לאומות העולם. אבין בר' יהוד' או', צדקה תרומ' גוי, אילו ישר'. וחסד לאומ' חטא', מקבלי' הן ישר' חסדים מאומות העולם בשעה שהן חוטאין. שכן רבשקה או' לחזקיה, ועתה המבלעדי י"י עליתי על הארץ הזאת וגו' (עיין מלכים ב' יח:כה). שכן נבוזר אדן או' לירמיה, ויבא ויעש י"י כאשר דיבר (ירמיה מ:ג), דבר כת'. ר' נחוניה בן הקנה או', צדקה תרומ' גוי, אילו ישר'. וחס' לאו' חטאת, חסדים שאומות העולם עושין חטאת היא לישר'. ממי את למד, ממשע, ומשע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב' ג:ד). מהו נוקד, רועה. והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (שם). מהו אילים צמר, ר' אבא בר כהנ' אמ' פרובטיה. מה עשה, כינס את כל איסטרולוגין שלו וא' להן אתון אמר' דאנה עבד קרבא עם כל אומיא ונצח להון ועם אילין יהודאי ואינון נצחין לי. אמרין ליה בזכות חד סב די הוה להון. א' להון ומה הוא הדין סבא,

אמרין אברהם. אמ' להון ומהו עסקיה, אמרין ליה חד בר יחיד איתייהיב ליה למאה שנין וקרביה. א' להון וקרביה, אמרו ליה לא. א"ל אין דלא קרביה מתעבד ליה ניסין, אילו קרביה על אחת כמה וכמה. וכדון חד בר יחידיי אית ליה להההוא גוברא דעתיד למלוך תחתויי הוא אזיל ומקריב ליה דילמא דמתעביד ליה ניסין, הדה היא דכת' ויקח את בנו הבכור אשר ימלוך תחתיו ויעלהו עלה על החומה (מלכים ב' ג:כז), על החמה כתיב, שהיה משתחוה לחמה. ומה כת' תמן, ויהי קצף גדול על ישראל (שם, שם). א' הקב"ה לישר', בניי, אומות העול' שאינן מכירין את כוחי ומורדין בי, ואתם מכירין את כוחי ומורדין בי. א"ר מנא אילולי זכות אשתו של עובדיה כבר היו ישר' מאותה שעה כלים מה שעשת באותו היום, מה טעמ', ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי וג' (שם ד:א). ר' זעורה שלח לר' זעיר, שמעתה מההיא מרגליתה די הוה רב הונא דריש על הדין פסוקא, צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת (משלי יד:לד), אמ' ליה אין. אמ' ליה צדק' תרומ' גוי, אילו ישר'. וחס' לאומ' חטאת, חסד שאומות העולם עושין מותקן הוא להן כריסה של חכינה. ממי את למד, ממרודך. מרודך בל אדן היה למוד לאכל בשש שעות וישן עד תשע. וכיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיה ישן לו ועמד ומצאו שחרית, ביקש להרוג כל עבדיו. אמ' להם, הנחתם אותי ישן כל היום וכל הלילה. אמרין ליה, מרי בעונתך אכלתה ובעונתך ישנתה אלא יומא הוא דהדר ביה. א' להם ואיזה אלוה החזירו. אמרו לו אלוהו של חזקיהו החזירו. אמ' להם וכי יש אלוה גדול מאלהי, אמרו לו אלוהו של חזקיהו גדול מאלהיך. מיד שלח ספרים במנחה לחזקיהו, הדה היא דכת' בעת ההיא שלח מרודך בל אדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו (ישעיה לט:א). מה כת' בהן, שלו' לחזקיהו שלום לאלוהו שלום לירוש'. וכיון שיצאו הכתובים נתישבה עליו דעתו וא' לא עשיתי כהוגן, הקדמתי שלומו של חזקיהו לאלוהו. מיד עמד מכסאו ופסע ג' פסיעות והחזיר את הכתבים וכתב כתבים אחרים תחתיהן. מה כת' בהון, שלום לאלוהו של חזקיהו שלו' לחזקיה שלו' לירוש' עיר הקודש. אמ' לו הקב"ה, אתה עמדתה מכסאך ופסעתה שלש פסיעות בשביל כבודי, חייך שאני עתיד להעמיד ממך שלשה מלכים קוזמוקרטורין שליטין מסוף העולם ועד סופו. ואילו הן, נבוכד נצר ואויל מרודך ובלשצר. וכיון שעמדו וחירפו, קיעקע הקב"ה את ביצתן מן העולם והעמיד אחרים תחתי'. ורבנין אמרין צדקה תרומ' גוי, בנדבה שהביאו ישר' למלאכת המשכן ולאהל מועד ניתן להם תלוי ראש על ידי משה וא' כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל:יב).

[ו] ר' יודן פתח כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט (משלי י:כ). כסף נבחר לשון צדיק, זה יעידו הנביא. לב רשעים כמעט, זה ירבעם, הדה היא דכת' והנה איש אלהים בא מיהודה בדבר י"י וגומ', ויקרא על המזבח בדבר י"י ויאמר מזבח מזבח (מלכים א' יג:א, ב), ולמה מזבח מזבח שני פעמים, א"ר אבא בר כהנא מזבח שבבית אל ומזבח שבדן. מה קרא עליו, הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך את כהני הבמות המקטירים עליך (שם, שם), ועצמות ירבעם ישרפו עליך אין כתיב כן, אלא ועצמות אדם ישרפו עליך (שם, שם), מלמד שחלק כבוד למלכות, דכ' ויהי כשמע המלך את דבר איש האלהים אשר קרא על המזבח בבית אל וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשוהו (שם, שם). ר' חונא בשם ר' אידי, חס המקו' על כבודו של צדיק יותר מכבודו, עומד ומקריב לע"ז ולא יבשה ידו, וכיון ששלח ידו בצדיק יבשה ידו, הדה היא דכת' ותיבש ידו אשר שלח עליו (שם, שם). ויען המלך ויאמ' אל איש האלהים חל נא את פני י"י אלהיך והתפלל בעדי (מלכים א' יג:ו). תרין אמורין. חד אמ', אלהיך ולא אלהי. וחרנא א', באילו הפנים הוא קורא אותו אלהי ועומד ומקריב לע"ז והוא קורא אותו אלה', אעפ"כ ויחל איש האלהים את פני י"י ותשב יד המלך אליו ותהי כבראשונה (שם, שם). מה הוא כבראשונה, ר' ברכיה ר' יודא בר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אם תכתוש את האויל במכתש של חרשין אין את מועיל ממנו, מה בראשונה עומד ומקרב לע"ז אף בשנייה עומד ומקרי' לע"ז. ד"א כסף נבחר לשון צדיק (משלי י:כ), זה הקב"ה שהיבחיר את לשונו למשה וא' כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל:יב).

[ז] מה כת' למעל' מן העינין, וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה (שמות ל:י). מה כת' בתריה, כי תשא את ראש בני ישראל, כי תשה כת', כמה דאת או' כי תשה ברעך (דברים כד:י), א' משה לפני הק' רבון העולמים בשעה שיש להם לישר' זכות הנח להם, ובשעה שאין לישר' זכות כביכול הנשה להם פעם אחת בשנה כדי שיבוא יום הכיפורים ויכפר, כי ביום הזה יכפר עליכם וג' (ויקרא טז:ל). את ראש, א"ר יוסי בר' חנינה רמזו שהוא עתיד לקרב ראשון של שבטים, ואי זה זה, זה ראובן, יחי ראובן (דברים לג:ו). בני ישראל, ר' יודן בשם ר' שמואל בר' נחמן למלך שהיה לו אפיקריסין והיה מצוה את עבדו ואו' לו, נערה קפלה תן דעתך עליה. א' לו, אדוני המלך מכל אפיקריסין שיש לך אין אתה מצויני אלא על זה, א' לו מפני שהיא דבוקה בבשרי. כך א' משה לפני הקב"ה, רבון העולמים משבעים אומות אויתנטיות שיש לך בעולמך אין אתה מצויני אלא על ישר', ואל בני ישראל תאמר (ויקרא כ:ב), ואל בני ישראל תדבר (שמות ל:לא), אמור אל בני ישראל (שם לג:ה), דבר אל בני ישראל (שם לא:יג), צו את בני ישראל (ויקרא כד:ב),

ואתה תצוה את בני ישראל (שמות כז:כ), כי תשא את ראש בני ישראל (שם ל:יב). א' לו הק', מפני שהם דבוקין בי, דכת' כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל וג' (ירמיה יג:יא). א"ר אבין למלך שהיה לו פורפירי' והיה מצוה את עבדו ואו' לו, נערו קפלו תן דעתך עליו. אמ' לו, אדוני המלך מכל פורפורין שיש לך אין אתה מצויני אלא על זה, א' לו מפני שאותה לבשתי בשעה שמלכתי תחילה. כך א' משה לפני הקב"ה, רבון העולמים משבעים אומות העולם איתנטיות שיש לך בעולמך אין אתה מצוני אלא על ישר', דכת' ואל בני ישר' תאמר, ואל בני ישר' תדבר, אמור אל בני ישר', דבר אל בני ישר', צו את בני ישר', ואתה תצוה את בני ישר', כי תשא את ראש בני ישראל. אמ' לו, מפני שהמליכוני על הים ואמרו י"י ימלוך לעולם ועד (שמות טו:יח). א"ר ברכיה לזקן שהיתה לו מעפורת והיה מצוה את משרתו ואו' לו, נערה קפלה תן דעתך עליה. א' לו, אדוני זקן מכל מעפורות שיש לך אין אתה מצוני אלא על זו, א' לו מפני שבה נתעטפתי בשעה שנתמניתי זקן תחיל'. כך אמ' משה לפני הקב"ה, רבון העולמי', משבעים אומות איותנטיות שיש בעולמך אין את מצויני אלא על ישר', ואל בני ישר' תאמר, ואל בני ישר' תדבר, אמור אל בני ישר', דבר אל בני ישר', צו את בני ישר', ואתה תצוה את בני ישר', כי תשא את ראש בני ישר'. אמ' לו מפני שקיבלו עליהם עול מלכותי בסיני ואמרו כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז). א' ר' יודן בוא וראה כמה חיבב הקב"ה את ישר' שהוא מזכירן חמשה פעמים בפסוק אחד, הדה היא דכת' ואתנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד ולכפר על בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני ישראל אל הקדש (במדבר ח:יט). תני ר' שמעון בן יוחי למלך שמסר את בנו לפידגוגו והיה מצוה ואו' לו, אכל ברי שתה ברי אזל ברי לבי סיפרא אתא ברי מבי סיפרא. כך הקב"ה מתאוה להזכיר את ישר' בכל שעה. א"ר יודה בר' סימון לאחד שהיה יושב ועושה עטרה למלך. עבר אחד וראה אותו. אמ' לו מה את יושב ועושה, א' לו עטרה למלך. א' לו כל מה שאת יכול לקבוע איזמרגדין קבע, אבני טובות ומרגליות קבע, שהיא עתידה להנתן בראשו של מלך. כך אמ' הקב"ה למשה, משה כל מה שאת יכול לשבח בישר' לפניי שבח, לפארן פאר, שאני עתיד להתפאר בם, ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט:ג).

[ח] לפקודיהם (שמות ל:יב). א"ר יהושע בר' נחמיה א' הקב"ה למשה, לך מנה את ישר'. וא' משה לפני הקב"ה, רבון כל העולמים כת' והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כח:יד), והרביתי את זרעך ככוכבי השמים (שם כו:ד), והיה מספר בני ישראל כחול הים (הושע

ב:א), ואת אמר לי לך מנה את ישר', א' לו משה לא כשם שאת סבור, אלא אם ביקשתה לעמוד על מינינם של ישר' טול ראשי אתיות של שבטין ואת עומד על מינינם. ריש דראובן תרתין מאוון אלפין, שין דשמעון תלת מאוון אלפין, נון דנפתלי חמשין אלפין, יהודה יוסף יששכר תלתין אלפין, זין דזבולון שבעה אלפין, דלת דדן ארבעה אלפין, גמל דגד תלתא אלפין, בית דבנימן תרין אלפין, אלף דאשר חד אלפא, הא חמש מאוון ותשעין ושבעה אלפין, הן אינון תלתי אלפייא חורנייה, מה שנפלו בימי העגל, ויעשו בני לוי כדבר משה ויפל מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש (שמות לב:כח). ר' מנחמא בשם ר' ביבי למלך שהיה לו צאן ונכנסו זאבים לתוכה ובקעוה, א' המלך לרועה מנה את צאני לידע כמה חסרו. כך א' הקב"ה למשה מנה את ישר' לידע כמה חסרו. בעשרה מקומות נמנו ישר'. אחד בירידתן למצרים, בשבעים נפש ירדו אבותיך (דברים י:כב). ואחת בעלייתן, ויסעו מרעמסס סוכותה כשש מאות אלף רגלי (שמות יב:לז). ושנים בחומש הפיקודים. אחד בדגלים. ואחד בחילוק הארץ. ושנים בימי שאול, ויפקדם בטלאים (שמואל א' טו:ד), ויפקדם בבזק (שם יא:ח), כד אינון עתירין באילין אמריא וכד אינון מסכינין באילין בזיקיא. ואחת בימי דוד, שנ' ויתן יואב את מספר מפקד העם (שמואל ב' כד:ט), אם מספר למה מפקד ואם מפקד למה מספר, אלא עשה שתי אנפוראות, גדולה וקטנה, הקטנה הראה לדוד, הגדולה לא הראה לו, שנ' ויתן יואב את מספר מפקד העם (שם). ואחד בימי עזרא, כל הקהל כאחד ארבע רבוא (עזרא ב:סד). ואחד לעתיד לבא, עוד תעבורנה הצאן על יד מונה (ירמיה לג:יג). והדין כי תשא את ראש וגו' (שמות ל:יב).

[ט] ר' מנחמא ור' ביבי ור' חייא רבא בשם ר' אלי' בר יעקב, נמשלו ישר' כחול, מה החול הזה את עושה אותו גומא מבערב ובשחרית את מוצא שנתמלאת, כך כל אלפים שחסרו בימי דוד נתמלאו בימי שלמה, שנ' יהודה וישראל רבים כחול וגו' (מלכים א' ד:כ). ר' אלי' בש' ר' יוסי בן זמר' כל זמן שנמנו ישר' לצורך לא חסרו, שלא לצורך חסרו. ואיזה זמן נמנו לצורך, בימי משה. ואיזה זמן נמנו שלא לצורך, בימי דוד. ר' שמואל בר נחמני בש' ר' יונתן ונתנו איש כופר נפשו (שמות ל:יב), בימי משה. ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם (שם), בימי דוד.

[י] זה יתנו כל העובר על הפקודים וגו' (שם, שם יג). א' ר' מאיר כמין מטבע של אש הוציא מתחת כסא הכבוד שלו והראהו למשה ואמר לו, זה יתנו. כל העובר, ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה אמ' כל דעבר בימא יתן. ור' נחמיה אמ' כל דעבר על סכומייא יתן. מחצית השקל, ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה אומ' לפי שחטאו בחצי היום לפיכך יתנו

מחצית השקל. ור' נחמי' או' לפי שחטאו בשש שעות ביום לפיכך יתנו מחצית השקל, דעביד שיתא גרמיסין. ר' יהוש' בר נחמ' בש' רב' יוחנ' בן זכאי לפי שעברו ישר' על עשרת הדברות לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן עשרה גירה. ר' ברכיה ור' לוי בש' ר' שמעו' בן לקי' לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהא כל אחד ואחד פודה בנו בכור בעשרי' כסף. ר' פנחס בש' ר' לוי או' לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרי' כסף ונפל לכל אחד ואחד מהן טבע, לפיכך יהא כל אחד ואחד נותן שקלו טבע. ר' יודה בר סימון בש' ר' יוחנ' שלשה דברי' שמע משה מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו. בשעה שאמר לו ועשו לי מקדש (שמות כה:ח), אמ' משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך ואתה אמרת ועשו לי מקדש, א' לו הקב"ה, משה לא כשאתה סבור, אלא עשרים קרש בצפון ועשרים קרש בדרום שמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטן, דכתי' ונועדתי לך שם (שם, שם כב). ובשעה שאמ' את קרבני לחמי לאישי (במדבר כח:ב), א' משה לפני הקב"ה, רבונו של עול' אם מכניס אני כל חיות שבעולם יש בהן העלאה אחת או כל עצים שבעולם יש בהם העלאה אחת, שנ' ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה (ישעיה מ:טז), א' לו הקב"ה, משה לא כשאתה סבור, אלא ואמרת להם זה האשה (במדבר כח:ג), ולא שניים בבת אחת אלא אחד שחרית ואחד בין הערבים, שנ' הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (שם, שם ד). ובשעה שאמ' ונתנו איש כופר נפשו (שמות ל:יב), א' משה לפני הקב"ה, רבו' ש"ע מי יכול לתת פדיון נפשו, אח לא פדה יפדה איש (תהלים מט:ח) ויקר פדיון נפשם (שם, שם ט). א' לו הקב"ה למשה, לא כשאתה סבור אלא זה יתנו (שמות ל:יג), כזה יתנו. ר' הונא בשם ר' שדי לא מצאנוה שגיא כח (איוב לז:כג), לא מצינו כוחו של הקב"ה, ואין הקב"ה בא בטרחות על ישר'. וכיון ששמע משה כך התחיל לשבח בישר' ואו' אשרי העם שי"י אלהיו אשרי העם שככה לו (תהלים קמד:טו), אשרי שאל יעקב בעזרו (שם קמו:ה). חסילה.

פסקה ג

זכור.

זכור וגו' (דברים כה:יז). כת' לץ תכה ופתי יערים (משלי יט:כה). לץ תכה, זה עמלק. ופתי יערים, זה יתרו. בשעה שבא עמלק להלחם עם ישראל מה כתי', ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים (שמות יז:ח), על ידי שריפו ידיהם מן התורה ומן המצות, שהכתו' אומר ויקרא שם המקום מסה ומריבה (שם ז), התחיל הב"ה צווח על ריב בני ישראל ועל

נסותם (שם), וכן משה צווח ואומר, מה תריבון עמדי מה תנסון את י"י (שם יז:ב). א"ר לוי למה היו ישראל דומין, לאחד שהיה לו בן והרכיבו על כתיפו והיה מוליכו בשוק והיה הבן רואה דבר של חפץ ואומ' לאביו, קח לי זה. והוא לוקח לו, פעם ראשונה ופעם שנייה, ופעם שלישי ראה הבן אדם, א"ל ראיתה את אבי, א"ל שוטה אתה רוכב על כתיפיי וכל מה שאתה מבקש אני לוקח לך ואתה אומ' לזה ראית את אבי. מה עשה אביו, השליכו מעל כתיפו, בא כלב ונשכו. כך כשיצאו ישראל ממצרים, הקיפו הק' בז' ענני כבוד, שנא' יסובבנהו יבוננהו (דברים לב:י). בקשו מן נתן להם, שליו נתן להם. כיון שנתן להם כל צורכיהם התחילו מהרהרין ואומ', היש ה' בקרבנו אם אין (שמות יז:ז). אמר להם הקב"ה הרהרתם עלי, חייכם שאני מודיע לכם, הרי הכלב ונשך אתכם. ואי זה, זה עמלק שנא' ויבא עמלק (שם ח), לכך נאמ' זכור (דברים כה:יז). כת' ויאמר משה אל יהושע (שמות יז:ט). ולמה אמר ליהושע, מפני שבא משבטו של יוסף, וכתי' והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה וגו' (עובדיה א:יח), תצא להבה מבית יוסף [ותאכל] קש של בית עשו, זה יהושע שהרג לעמלק, שנאמ' ויחלוש יהושע (שמות יז:יג). הנה אנכי נצב (שם שם ט), מכאן שהצדיקים מסכימין לצורכי צבור. אנכי נצב, בתפלה, כמד"א וירד י"י בענן ויתיצב עמו שם (שם לד:ה). על ראש (שם יז:ט), אני מזכיר זכות אבות העולם, שנא' כי מראש צורים אראנו (במדבר כג:ט). הגבעה (שמות שם), אני מזכיר זכות אמהות, שנא' ומגבעות אשורנו (במדבר שם). ומטה האלהים בידי (שמות שם), שיש בו שבעים שמות. אמ' יהושע כמה גדולים יש כאן בדור הזה, אהרן וחור וע' זקנים, ולא צוה משה אלא לי, לא על העם ציוני אלא שראה שנופל בידי, ויעש יהושע כאשר אמר לו משה להלחם בעמלק וגו' (שם יז:י). ומשה ואהרן וחור עלו ראש הגבעה (שם). מיכאן לשלשה שצריכין לירד לפני התיבה, שליח צבור, ושנים מסייעין. ויחלוש יהושע (שם יז:יג). רבותינו אמרו הפיל עליהן גורלות, כד"א וכאשר יטילו חלשים על המנות. ארבעה שמות נקראו לגורל, חלש, פור, גורל, חבל, ובכולם לקו בני עשו. בחלש לקה עמלק, שנא' ויחלוש יהושע (שם). בגורל ובפור לקה המן, שנא' הפיל פור הוא הגורל לפני המן (אסתר ג:ז). בחבל עתיד ללקות אדום, שנא' חבלי יולדה יבאו לו (הושע יג:יג). לכך נאמ' ויחלוש יהושע (שמות שם). וכיון ששמע יתרו כל הנסים האלו שעשה הקב"ה במצרים ובעמלק, מיד בא ונתגייר, לכך נאמר לץ תכה ופתי יערים (משלי יט:כה). מה שכרו, זכו בניו לישב בלשכת הגזית ולהימנות עם ישראל, שנא' יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכותים וגו' (ד"ה א' ב:נה). כת' זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כה:יז), וכתוב אחד אומר לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (שם כג:ח). בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת

בשר ודם. מדת ב"ו אם עשה לו חברו [רעה] אינו זזה מלבו לעולם, אבל הב"ה אינו כן, אלא היו ישראל משועבדים במצרים שנא' וימררו את חייהם בעבודה קשה (שמות א:יד), וכיון שיצאו ישראל ממצרים בא עמלק מזרע עשו הרשע ועשה כמה רעות לישראל, אעפ"כ אמ' הב"ה לא תתעב אדומי כי אחיך הוא וגו' (דברים שם). אמר ר' לוי למה הדבר דומה, למלך שעשה סעודה והיו לו שני שונאין, וזימן אותם ואמר לאותם המסובין קבלו את אלו שונאיי בסבר פנים יפות. וכן עשו, לאחר שאכלו ושתו נטלו כלובין של ברזל והיו סותרין בפלטין של מלך. [וא"ל המלך] לא די לכם שצויתי עליכם לכבד אתכם אלא אתם סותרין בפלטין שלי, ולא תדעו כבוד שעשיתי לכם, הוציאום והוקעום זה כנגד זה. וכן אתה מוצא, אחר כל הרעות מצרים ואדום לישראל ציוה עליהם, לא תתעב אדומי כי אחיך הוא לא תתעב מצרי וגו' (דברים שם), עמדו וסתרו ביתו שנא' זכור י"י לבני אדום וגו' (תהלים קלז:ז), וכתי' מצרים נתנו יד (איכה ה:ו). אמ' ישראל רבונו של עולם ראה מה עשו לנו אותם שכתוב בהם לא תתעב אדומי [כי אחיך] הוא (דברים שם). אמ' הב"ה הוקיעום זה כנגד זה, שנא' מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה (יואל ד:יט), לכך נאמר זכור (דברים כה:יז).

[א] זכור את אשר עשה לך (דברים כה:יז). יזכר עון אבותיו אל י"י (תהלים קט:יד). וכי אבותיו של עשו רשעים היו, והלא צדיקים גמורי' היו, אברהם זקינו, יצחק אביו, ואת או' יזכר עון אבותיו, אלא חטא שחטא על אבותיו. ומה חט חטא על אבותיו, את מוצא יצחק בא מכח אברהם, יצחק חייה מאה ושמונים שנה, אברהם חייה מאה ושבעים וחמש שנה. ר' יודן בש' ר' אייבו ר' פינח' בש' ר' לוי בתוך חמש שנים שמנע מחייו של אברהם עבר עשו הרש' שתי עבירות קשות, בא על נערה מאורסה, והרג את הנפש, הדה"י ויבא עשו מן השדה (בראשית כה:כט), ואין שדה אלא נערה מאורסה, שנ' ואם בשדה ימצא האיש את הנערה המאורסה (דברים כב:כה). והוא עיף (בראשית שם), אין עיף אלא הורג, שנ' כי עיפה נפשי להורגים (ירמיה ד:לא). ר' זכיי רבא או' אף גנב. א' הקב"ה אני הבטחתי לאברהם ואתה תבוא אל אבותיך בשלום (בראשית טו:טו), והדא שיבו טבא שרואה את בן בנו מגלה עריות ושופך דמים וגונב, והדא סיבו טבא, טב ליה להוא צדיק מתכנש בשלום, כי טוב חסדך מחיים (תהלים סג:ד). ומה חטיא דחטא על אביו, גרם לו שיכיהו עיניו. מיכן אמרו כל מי שהו מעמיד בן רשע או תלמיד רשע סוף שעיניו כהות. בן רשע מאבינו יצחק, ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות (בראשית כז:א), למה, שהעמיד לעשו בן רשע. תלמיד רשע מאחיה השילני, ואחיהו לא יכול לראות כי קמו עיניו משיבו (מלכים א' יד:ד), למה, שהעמיד תלמיד רשע, ואיזה זה ירבעם בן נבט

שחטא והחטיא את ישר', לפיכך כהו עיניו. ומה חטא שחטא על אמו, ר' תנחום בר אבון ור' יודא ור' נחמיה ורבנין. ר' יודא או' עם כשהוא יוצא ממעי אמו חתך מטרין שלה שלא תלד, הדה היא דכת' על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו (עמוס א:יא). א"ר ברכיה שלא תאמר אחר שיוצא ממעי אמו אלא כשהוא יוצא ממעי אמו זירזיתיה מתיחה לקיבליה. ומה טעם, זורו רשעים מרחם תעו מבטן וגו' (תהלים נח:ד). ר' נחמיה א' גרם לה שלא תעמיד שנים עשר שבטים, דמר רב הונא רבקה היתה ראויה להעמיד שנים עשר שבטים מהדין קרייה, ויאמר י"י לה שני גוים בבטנך (בראשית כה:כג), הא תריי. ושני לאומים ממעיך יפרדו (שם), הא ארבעה. ולאום מלאום יאמץ (שם), הא שתא. ורב יעבד צעיר (שם כג), הא תמניא. וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה (שם כד), הא עשרה. ויצא הראשון אדמוני (שם כה), ואחרי כן יצאו אחיו (שם כו), הא תרי עשר. ואית דמייתי לה מן הדין קריה, ותאמ' אם כן למה זה אנכי (שם כב), הדין זה, ז' שבעה, ה' חמשה, הא תרי עשר. ורבנין אמרין גרם לה שלא תצא מיטתה ברבים. את מוצא בשעה שמתה רבקה אמרין מאן יפוק קומה, אברהם מת, יצחק עיניו כהות יושב בתוך הבית, יעקב ברח מפני עשו, יפוק עשו רשיעא קומה, דיהוון בירייתא אמרין ליטין ביזייתא דהכדין איינקון. מה עשו, הוציאו אותה בלילה. א"ר יוסי בר' חנינה ולפי שלא יצאת מיטתה ברבים אף הכתובים לא פירשו את מיתתה אלא מן הצד, הדא היא דכת' ותמת דברה מינקת רבקה (בראשית לה:ח), ויקרא שמו אלון בכות (שם), מהוא אלון, ר' שמו' בר' נחמן בשם ר' יונתן לשון יווני הוא, אלון אידי, אלון בכות, שתי בכיות. עד שיעקב יושב ומשמר אבלה של מיניקתו באת לו בשורת אמו, הדה היא דכת' וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפדן ארם ויברך אתו (שם), מה היא ברכה שבירכו, ר' אחא בשם ר' יונתן ברכת אבלים בירכו. אמ' הק' אבוי שלים ליה ביש, אימיה שלימה ליה ביש, אחוי שלים ליה ביש, סביה שלים ליה ביש, אתון שלמון ליה ביש, אוף אנא אשלים ליה ביש, תהו מזכירין שמו מלמטן ואני מוחק שמו מלמעלן, יהיו נגד י"י תמיד ויכרת מארץ זכרם (תהלים קט:טו), זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כה:יז).

[ב] ר' תנחום בר' חנילאי פתח זכרוניכם משלי אפר לגבי חומר גביכם (איוב יג:יב). א' הקב"ה לישר' בניי אותן שתי זכירו' שהכתבתי לכם בתור' היו זהירין בהן, תמחה את זכר עמלק (דברים כה:יט), כי מחה אמחה את זכר עמלק (שמות יז:יד). משלי אפר (איוב שם), משולי באפר, אם זכיתם הרי אתם בניו של אברהם, אותו שהמשיל את עצמו באפר, ואנכי עפר ואפר (בראשית יח:כז), אם לאו, לגבי חומר גביכם (איוב שם),

התקינו עצמיכם לשיעבודה של מצרים, מה כת' במצר', וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר וג' (שמות א:יד).

[ג] ר' יודה בשם ר' אייבו פתח אל תהיו כסוס כפרד אין הבין וג' (תהלים לב:ט). ששה דברים נאמרו בסוס, אוכל הרבה, ומוציא קימעא, אוהב זנות, אוהב מלחמה, מואס שינה, ורוחו גסה. ויש אומ' אף הורג בעליו במלחמה. אל תהיו כסוס כפרד (שם), הסוס הזה את ממתגו והוא בולם, מכשכשו והוא בולם, מקשטו והוא בולם, מאכילו שעורים והוא בולם, לא קריב לגביה והוא בולם. אתם אל תהיו כן, אלא הוו זהירין למיגזי לטבא טיבותא ולמיגזי לבישה בישתה. למיגזי לטבא טיבותא, לא תתעב אדומי וגו' (דברים כג:ח). למיגזי לבישא בישותיה, זכור את אשר עשה לך עמלק (שם כה:יז).

[ד] ר' בניי בשם ר' הונא פתח מאזני מרמה תועבת י"י וג' (משלי יא:א). א"ר בניי בשם ר' הונא אם ראית דור שמידותיו של שקר, דע שהמלכות באה ומתגרה באותו הדור. ומה טעמא, מאזני מרמה תועבת י"י וג' (שם), מה כת' בתריה, בא זדון ויבא קלון (שם). ר' ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא כת' האזכה במאזני רשע ובכיס אבני מרמה (מיכה ו:יא). האזכה במאזני רשע, איפשר כן שמידותיו של שקר שהוא זוכה, אלא ובכיס אבני מרמה. א"ר לוי אף משה רמזה לישר' מן התורה, לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה (דברים כה:יג-יד). אם עשית כן דע שהמלכות באה ומתגרה באותו הדור. ומה טעמ', כי תועבת י"י כל עושה אלה וגו' (שם טז), מה כת' בתריה, זכור את אשר עשה לך עמלק (שם י"ז).

[ה] ר' לוי פתח גערת גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד (תהלים ט:ו). גערת גוים, זה עמלק דכת' ביה ראשית גוים עמלק (במדבר כד:כ). איבדת רשע (תהלים שם), זה עשו הרשע דכת' ביה וקראו להם גבול רשעה (מלאכי א:ד). אם יאמר לך אדם אף יעקב בכלל, אמור לו איבד' רש', רשעים אין כת' כן אלא איבדת רשע, זה עשו הרשע. שמם מחית לעולם ועד (תהלים שם), תמחה את זכר עמלק (דברים כה:יט).

[ו] והשב לשכינינו שבעתים אל חיקם וגו' (תהלים עט:יב). ר' יודה בר גוריא אמ' יזכר להם מה שעשו לנו במילה שהי' נתונה בחיקו של אברהם. ואתא כיי דמר ר' חננה בר שלקה ר' יהושע דסכנין ור' לוי בשם ר' יוחנן, מה היו שלבית עמלק עושי', היו מחתכין מילותיהם של ישר' ומזרקין אותן כלפי למעלן ואומרין בזו בחרתה, הא לך מה שבחרתה. ור' יהושע בן לוי, יזכר להם מה שעשו לנו בתורה, דכת' ביה מזוקק שבעתים (תהלים יב:ז), כך תשיב להם גמול שבעתים אל חיקם. ורבנין אמרין יזכר להם מה שעשו לנו במקדש שהוא נתון בחיקו של עולם, דמר רב הונא ומחיק הארץ עד העזרה התחתונה

שתים אמות (יחזקאל מג:יד). ובא שמואל ופרעה להם, וישסף שמואל את אגג לפני י"י בגלגל (שמואל א טו:לג). מה עשה לו, ר' אבא בר כהנא א' היה מחתיך מבשרו זיתים זיתים ומאכיל לנעמיות, הדה היא דכת' יאכל בדי עורו יאכל בדיו בכור מות (איוב יח:יג), ביכר לו מיתה מרה. ורבנין אמרין העמיד ארבעה קונטיסין ומתחו עליהן והיה או' סר מר המות (שמואל שם לב), כך ממיתין את השרים מיתות חמורות. ר' שמואל בר אבידמי א' בדיני אומות העולם דנו, לא בעדים ולא בהתראה. ר' יצחק א' סירסו, ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך (שם לג), אמו של אותו האיש. א"ר לוי אף משה רמזה לישר' מן התורה, כי ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וג' וקצתה את כפה לא תחוס עיניך (דברים כה:יא-יב), מה כת' בתריה, זכור את אשר עשה לך עמלק (שם שם יז).

[ז] זכור (דברים כה:יז). א"ר ברכיה את אומר לנו זכור, אתה זכור, אנו שכחה מצוייה בנו, אבל את שאין שכחה לפניך את הוי זכור לו את אשר עשה לך (שם). א"ר יצחק לנו עשה לך לא עשה, זכור י"י לבני אדום את יום ירושלם וג' (תהלים קלז:ז). ר' אבא בר כהנא אמ' פגרו פגרו, היך מה דאת אמ' חומת בבל הרחבה ערער תתערער (ירמיה נא:נח). ר' לוי אמר פנון פנון, היך מה דאת אמ' ותמהר ותער כדה אל השוקת (בראשית כד:כ). על דעת' דר' אבא בר כהנא דאמ' פגרו פגרו, עד יסודייה מטון, עד היסוד בה. על דעתה דר' לוי דו אמר פנון פנון, עד יסודייה כסון, עד היסוד בה.

[ח] עמלק (דברים כה:יז). עם ילק, פרח כהדין זחלה. דב' א' עם לק, אומה שבאת ללוק דמן של ישר' ככלב. ר' לוי בשם ר' שמע' בן חלופתא למה היה עמלק דומה, לזבוב שהוא להוט אחר המכה, כך היה עמלק להוט אחר ישר' ככלב. תני בשם ר' נתן ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא לעשות מלחמה עם ישראל ברפידים.

[ט] בדרך בצאתכם ממצרים (דברים כה:יז). א"ר לוי מן הדרך בא עליכם כליסטים. למלך שהיה לו כרם והיקיפו גדר והושיב בו המלך כלב נושכן. א' המלך כל מי שיבוא ויפרוץ את הגדר ישכנו הכלב, ובא בנו של מלך ופרץ את הגדר ונשכו הכלב, וכל זמן שהיה המלך מבקש להזכיר חטיא של בנו מה שעשה בתוך הכרם הוא או' לו זכור את שנשכך הכלב. כך כל זמן שהקב"ה מבקש להזכיר חטיין של ישר' מה שעשו ברפידים שאמרו היש י"י בקרבינו אם אין (שמות יז:ז), הוא אומ' להם זכור את אשר עשה לך עמלק (דברים כה:יז).

[י] אשר קרך בדרך (דברים כה:יח). ר' יודה ור' נחמיה ורבנין. ר' יודה א' אשר קרך, טימאך, כמה דאת או' כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה (דברים כג:יא).

ור' נחמיה אומ' קרך וודאי. מה עשה עמלק, ירד לבית ארכיון של מצרים ונטל טימסיהם של שבטים שהיה שם שמם חקוק עליהם, ובא ועמד חוץ לענן והיה קורא ראובן שמעון לוי ויהודה אחוכון אנא, פוקו דאנא בעי מעבד פרגמטיא עימכון, וכיון שהיה אחד מהם יוצא היה הורגו. ורבנין אמרין הקירן לפני אומות העולם. א"ר חוניא לאמבטי רותחת שלא היה ברייה יכולה לירד בתוכה ובא בן בליעל אחד וקפץ וירד בתוכה אף על פי שניכווה, אלא הקירה לפני אחרים. כך מן שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל אומות העולם, אז נבהלו אלופי אדום וגו' תפל עליהם אימתה ופחד (שמות טו:טו-טז), וכיון שבא עמלק וניזדוג להם אף על פי שנטל את שלו מתחת ידיהם, אלא הקירן לפני אומות העולם.

[יא] ויזנב בך (דברים כה:יח), היכה אותך מכת זנב. ואתייה כיי דמר ר' חנינה בר' שלקה, ר' יהוש' דסכנין ר' לוי בשם ר' יוחנ', מה היו של בית עמלק עושין, היו מחתכין מילותיהן של ישר' ומזרקין אותן כלפי למעלן ואו' בזו בחרתה הילך מה שבחרתה. לפי שלא היו ישר' יודעין מה טיבא של זמורא, אלא והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח:יז), וכיון שבא עמלק לימדה להם. וממי למדה, מעשו זקינו, ויאמר הכי קרא שמו יעקב (בראשית כה:כו), חיכך בגרונו והוציא את הזמורה.

[יב] כל הנחשלים אחריך (דברים כה:יח). ר' יודה ור' נחמיה ורבנין. ר' יודה או' כל מי שהיה נינוח היה נישול. ור' נחמיה א' כל מי שהענן פולטו היה נישול. ורבנין אמרין זה שבטו של דן שפולטו הענן, שהיו כולן עובדין עבודה זרה. ד"א כל הנחשלים אחריך (שם), א"ר יצחק כל המלחשים אחריך. ר' יודה ור' נחמיה ורבנין. ר' יודה א', אמרו אם ריבון על כל מעשיו כדרך שהוא רבון עלינו נעבדנו, ואם לאו נמרוד בו. ור' נחמיה א', אמרו אם מספיק לנו את מזונותינו כמלך שהוא שרוי במדינה ואין המדינה חסירה כלום נעבדינו, ואם לאו נמרוד בו. ורבנין אמרין, אמרו אם משיחין אנו בלבבינו והוא יודע מה אנו משיחין נעבדינו, ואם לאו נמרוד בו. ר' ברכיה בשם ר' לוי בליבן היו משיחין והק' נותן את שאלתם. ומה טעמ', וינסו אל בלבבם לשאל אוכל לנפשם (תהלים עח:יח), מה כת' תמן, ויאכלו וישבעו מאד ותאותם יביא להם (שם שם כט).

[יג] ואתה עיף ויגע (דברים כה:יח). עייף בצמא ויגע בדרך. ולא ירא אלהים (שם). ר' פנחס בשם ר' שמואל בר' נחמן מסורת אגדה היא שאין זרעו של עשו נופל אלא ביד בניה של רחל, אם לא יסחבום צעירי הצאן (ירמיה מט:כ), ולמה הוא קורא אותם צעירי הצאן, שהיו קטניהם של שבטים. זה כתוב בו נער וזה כתוב בו קטן. זה כתוב בו נער, והוא נער (בראשית לז:ב). וזה כתוב בו קטן, הנה קטן נתתיך בגוים (עובדיה א:ב). זה

גדל בין שני צדיקים ולא עשה כמעשיהם, וזה גדל בין שני רשעים ולא עשה כמעשיהם, יבוא זה ויפול ביד זה. זה חס על כבוד קונו, וזה בזה את כבוד קונו, יבוא זה ויפול ביד זה. וזה כתוב בו ולא ירא אלהים (דברים כה:יח), וזה כתוב בו את האלהים אני ירא (בראשית מב:יח), יבוא זה ויפול ביד זה.

[יד] והיה בהניח י"י אלהיך מכל אויביך וג' (דברים כה:יט). ר' עזריה ר' יודה בר' סימון בשם ר' יוד' בר' אלעיי, על שלשה דברים נצטוו ישר' בכניסתן לארץ, למנות עליהם מלך, ולבנות להם בית הבחירה ועשו לי מקדש וג' (שמות כה:ח), ולמחות את זכר עמלק.

[טו] ר' יהושע בן לוי בשם ר' אלכסנדרי כתוב אחד או' תמחה את זכר עמלק (דברים כה:יט), וכת' אחד או' כי מחה אמחה את זכר עמלק (שמות יז:יד), הא כיצד יתקיימו שני כתובים, עד שלא פשט ידו בכסא תמחה עמלק, ומשפשט ידו בכסא כי מחה אמחה את זכר עמלק. ובשר ודם איפשר לפשוט ידיו בכסאו של הקב"ה, אלא על ידי שהיה עומד להחריב את ירושלם, דכת' בה בעת ההיא יקראו לירושלם כסא י"י (ירמיה ג:יז), לפיכך כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים (שמות שם).

[טז] ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לי"י בעמלק (שמות יז:טז). תני בשם ר' אליע' שבועה נשבע הקב"ה, ימיני ימיני, כסאי כסאי, שאם יבואו גרים מכל אומות העולם שאני מקבלן, ומזרעו של עמלק איני מקבלן לעולם. אף דוד עשה כן, ויאמר דוד אל הנער המגיד לו אי מזה אתה ויאמר בן איש גר עמלקי אנכי (שמואל ב' א:יג). א"ר יצחק דואג האדומי היה. ויאמר לו דוד דמך על ראשך (שם שם טז), א"ר יצחק דמיך כתב, א' לו הרבה דמים שפכת בנוב עיר הכהנים. מדור דור (שמות יז:טז). אמ' הקב"ה מה דר דר אנה בתריה לדרי דרין. ר' ליעזר ור' יהושע ור' יוסי. ר' ליעזר א' מדורו של משה עד דורו של שמואל. ור' יהושע או' מדורו של שמואל עד דורו של מרדכי ואסתר. ור' יוסי או' מדורו של מרדכי ואסתר עד דורו של מלך המשיח שהוא שלשה דורות. ומנין לדורו של מלך המשיח שהוא שלשה דורות, דכת' ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים (תהלים עב:ה), דור חד, דורים תריי, הא תלתא. רב' ברכיה בש' ר' אבא בר כהנא כל זמן שזרעו של עמלק קיים בעול' כביכול כאילו כנף מכסה את הפנים, אבד זרעו של עמלק מן העולם, ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיה ל:כ). ר' לוי בשם ר' חונא בר' חנינא כל זמן שזרעו של עמלק קיים בעולם לא השם שלם ולא הכסא שלם, אבד זרעו של עמל' מן העולם, השם שלם והכסא שלם. ומה טעמא, האויב תמו חרבות לנצח וערים נטשת אבד זכרם המה (תהלים ט:ז), מה כת' בתריה, וי"י לעולם ישב כונן למשפט כסאו (שם ח). חסילה פרשתא.

פסקה ד

פרה אדומה.

[א] מי יתן טהור מטמא לא אחד (איוב יד:ד), כגון אברהם מתרח, חזקיה מאחז, ומרדכי משמעי, ישר' מאומות, העולם הבא מהעולם הזה. מי עשה כן, מי צוה כן, מי גזר כן, לא אחד, לא יחידו של עולם. תמן תנינן בהרת כגריס טמא פרח בכלו טהור. מי עשה כן, מי צוה כן, מי גזר כן, לא יחידו של עולם. תמן תנינן האשה שמת וולדה בתוך מעיה והושיטה החיה את ידה ונגעה בו, החיה טמאה טומאת שבעה, והאשה טהורה עד שיצא הולד. המת בבית טהור, יצא מתוכו הרי הוא טמא. מי עשה כן, מי צוה כן, מי גזר כן, לא אחד, לא יחידו של עולם. ותנינן תמן כל העסוקין בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בבגדים, היא עצמ' מטהרת טמאים. אלא א' הקב"ה חוקה חקקתי וגזירה גזרתי ואין את רשיי לעבור על גזירתי, זאת חוקת התורה אשר צוה י"י לאמר (במדבר יט:ב).

[ב] ר' תנחום בר חניליי פתח אמרות י"י אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים (תהלים יב:ז). א"ר תנחום בר חניליי אמרות י"י אמרות טהורות, אמרות הקב"ה אמרות הן אמרות בשר ודם אינן אמרות. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם נכנס למדינה ובני המדינה מקלסין אותו וערב לו קילוסן, או' להם למחר אני בונה לכם דמוסיות ומרחציות, למחר אני מכניס לכם אמה של מים, וישן לו ולא עמד, איכן הוא איכן הן אמרותיו, אבל הקב"ה אינו כן אלא י"י אלהים אמת (ירמיה י:י). מה הוא אמת, א"ר אבון שהו' אלהים חיים ומלך עולם (שם). טהורות, ר' יודה בשם ר' יוחנן ר' ברכיה בשם ר' לעזר, ר' יעקב דכפר חנין ואמרין ליה בשם ר' יהוש' בן לוי, מצינו שעיקם הקב"ה שתים שלש תיבות בתורה כדי שלא להוציא דבר של טומאה מתוך פיו, הדה היא דכת' מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה (בראשית ז:ב), ומן הבהמה אשר טמאה היא אין כת' כאן, אלא אשר לא טהורה היא שנים איש ואשתו (שם). א"ר יודה בר' מנשה וכשבא לפתוח להם בסימני בהמה טמאה לא פתח להם אלא בסימני בהמה טהורה, את הגמל כי לא מפריס פרסה אין כת' כן, אלא כי מעלה גרה הוא (ויקרא יא:ד). את השפן כי לא מפרי' פרסה אין כת' כן, אלא כי מעלה גרה הוא (שם ה). את הארנבת כי לא מפרסת פרסה היא אין כת' כן, אלא כי מעלת גרה היא (שם ו). את החזיר כי לא מעלה גרה אין כת' כן, אלא כי מפריס פרסה הוא (שם ז). ר' יוסי ממליחייא ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי תינוקות בימי דוד עד שלא יטעמו טעם חט היו יודעין לדרוש את התורה ארבעים ותשע פנים טמא וארבעי' ותשע פנים טהור. והיה דוד מתפלל עליה' ואו' אתה י"י תשמרם (תהלים יב:ח), נטרת אורייתהון בליבהון, תצרנו מן הדור זו לעולם (שם),

מן הדור ההוא שהוא חייב כלייה. ואחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלין, אלא על ידי שהיו בהם דילטורין היו יוצאין למלחמה ונופלים. הוא שדוד או', נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים וג' (תהלים נז:ה). נפשי בתוך לבאים, זה אבנר ועמש' שהיו לבאים בתורה. אשכבה לוהטי', זה דואג ואחיתופל שהיו לוהטים אחר לשון הרע. בני אדם שיניהם חנית וחצים (תהלים שם), אילו אנשי קעילה דכת' היסגירוני בעלי קעילה אותי ואת אנשי וג' (שמואל א' כג:יב). ולשונם חרב חדה (תהלים שם), אילו הזיפים דכת' בבא הזיפים ויאמרו לשאול וגו' (תהלים נד:ב). באותה השעה א' דוד לפני הקב"ה רבון העולמים וכי מה השכינה עושה בארץ, רומה על שמים אלהים וג' (תהלים נז:ו), סליק שכינתך מן ביניהון. אבל דורו של אחאב כולהם עובדי ע"ז היו, ועל ידי שלא היו בהן דילטורין היו יוצאין למלחמה ונוצחין. הוא שעובדיה אמ' לאליהו, הלא הוגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי י"י וגו' (מלכים א' יח:יג), אם לחם למה מים, אלא מלמד שהיו המים קשים לו להביא יותר מן הלחם, ואליהו מכריז בראש הכרמל ואומ' אני נותרתי נביא לי"י לבדי (מלכים שם כב), וכל עמה ידעין ולא מפרסמיי למלכא. א"ר שמו' בר נחמן אומרין לו לנחש מפני מה את מצוי בין הגדירות, אמ' להם שאני הוא שפרצתי גדרו של עולם. מפני מה אתה מהלך ולשונך שותית, א' להן שהיא גרמה לי. מפני מה כל בהמה וחיה נושכים ואין ממיתין ואת נושך וממית, אמ' להם אם ישך הנחש בלא לחש (קהלת י:יא), איפשר דאנה עבד כלום דלא מתאמר לי מן עליותה. ומפני מה את נושך באבר אחד וכל האברים מרגישין, א' להם ולי אתם אומרין אמרו לבעל הלשון, שהוא או' כאן והורג ברומי. ולמה נקרא שמו שלישי, שהוא הורג שלשה, האומרו, והמקבלו, ומי שנאמר עליו. ובימי שאול הרג ארבעה, דואג שאמרו, לשאול שקיבלו, אחימלך שנאמר עליו, ואבנר. אבנר למה נהרג, ר' יהושע בן לוי ר' שמעון בן לקיש ורבנין. ר' יהוש' בן לוי או' על ידי שהקדים שמו לשמו של דוד, הדה היא דכת' וישלח אבנר מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ (שמואל ב' ג:יב), כתב מן אבנר לדוד. ור' שמע' בן לקיש אמ' על ידי שעשה דמן של נערים שחוק, דכת' ויאמ' אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שם ב:יד). ורבנין אמרין על ידי שלא המתין לשאול להתפייס מדוד כשאמ' ואבי ראה גם ראה את כנף וגו' (שמואל א' כד:יא), א' ליה אבנר מה את בעי מן גלגוי דדין, בסירה הוערת. וכיון דאתון לגבי מעגל אמ' ליה הלא תענה אבנר (שמואל א' כו:יד), בכנף אמרת בסירה הוערת, חנית וצפחת בסירה הוערו. ויש אומ' על ידי שהיתה ספיקה בידו למחות בנוב עיר הכהנים ולא מיחה. ר' חנן בר פזי פתר קריא בפרשת פרה שיש בה משבעה שבעה, שבע פרות, שבע שריפות,

שבע הזיות, שבעה כיבוסים, שבעה טמאים, שבעה טהורים, שבע' כהנים. אם יאמר לך אדם חסר הן, אמו' לו אף משה ואהרן היו בכלל, וידבר י"י אל משה ואל אהרן לאמר זאת חוקת התורה (במדבר יט:א, ב).

[ג] ר' יצחק פתח כל זה ניסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז:כג). כת' ויתן אלהים חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד וגו' (מלכים א' ה:ט). ר' לוי ורבנין. רבנן אמרין נתן לו חכמה כנגד כל ישר'. אמ' ר' לוי מה החול הזה גדר לים כך היתה חכמה גדורה לישלמה. מילתא א', דיעה קנית מה חסרת דיעה חסרת מה קנית. עיר פרוצה אין חומה וגו' (משלי כה:כח), כעיר פרוצה אשר אין חומה, כך איש אשר אין מעצר לרוחו (שם). כת' ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם וג' (מלכים א' ה:י). ומה היתה חכמתן של בני קדם, שהיו יודעים במזל וערומים בטייר. א' רבן שמע' בן גמל' בשלשה דברים אני משבח את בני המזרח שאינן נושקין בפה אלא ביד, ואין נושכין בפת אלא חותכין בסכין, שאינן נוטלין עצה אלא במקום מרווח, כמה שנ' באבינו יעקב דכת' וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו (בראשית לא:ד), למקום מרווח. ומכל חכמת מצרים (מלכים א' שם). ומה היתה חכמתן של מצריים, אלא את מוצא בשעה שבקש שלמה לבנות בית המקדש שלח אצל פרעה נכה, א' לו שלח לי אומנין בשכרן שאני מבקש לבנות בית המקדש. מה עשה, כינס כל איצטרולגין שלו וצפו וראו בני אדם שהם עתידין למות באותה שנה ושילחם לו. וכיון שבאו אצל שלמה צפה ברוח הקודש שהן עתידין למות באותה השנה ונתן להם תכריכיהן ושילחן לו, ושלח כתב לו ואמר לו לא היה לך תכריכין לקבור את מיתיך הרי הם והרי תכריכיהן. ויחכם מכל האדם (מלכים א' ה:יא), זה אדם הרא'. ומה היתה חכמתו של אדם הראשון, אלא את מוצא בשעה שביקש הקב"ה לבראות את אדם הראשון נמלך במלאכי השרת א' להם, נעשה אדם (בראשית א:כו). אמרו לפניו, רבון העולמים מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו וג' (תהלים ח:ה). אמ' להם, אדם זה שאני מבקש לבראות בעולמי חכמתו מרובה משלכם. מה עשה, כינס כל בהמה וחיה ועוף והעבירם לפניהם אמ' להם מה שמותן של אילו, ולא היו יודעין, וכיון שברא אדם הראשון כינס כל בהמה וחיה ועוף והעבירן לפניו, אמ' לו מה שמותן של אילו, ואמ' לזה נאה לקראותו סוס, ולזה נאה לקרותו ארי, ולזה נאה לקרותו גמל, ולזה נאה לקרותו שור, לזה נאה לקרותו נשר, ולזה נאה לקרותו חמור, הדה היא דכת' ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולכל וג' (בראשית ב:כ). א' לו ואתה מה שמך, אמ' לו אדם. אמ' לו למה, מפני שנבראתי מן האדמה. אמ' לו ומה אני שמי, אמ' לו י"י. אמ' לו למה, אמ' לו שאתה אדון על כל בריותיך. אמ' ר'

אחא אמ' הקב"ה, אני י"י הוא שמי (ישעיה מב:ח), הוא שמי שקרא אדון הראשון, הוא שמי שהיתניתי ביני ובין עצמי, הוא שמי שהיתניתי ביני לבין מלאכי השרת. איתן, זה אבינו אברהם דכת' משכיל לאיתן האזרחי (תהלים פט:א). הימן (מלכים שם), זה משה, לא כן עבדי משה וג' (במדבר יב:ז). וכלכל (מלכים שם), זה יוסף, ויכלכל יוסף את אביו וג' (בראשית מז:יב). אמרו המצריים כלום מלך העבד הזה עלינו אלא בחכמתו, מה עשו, נטלו שבעים פיתקים וכתבו עליהם שבעים לשון והיו משליכין אותן לפניו והיה קורא כל אחד ואחד בלשונו, ולא עוד שהיה מדבר בלשון הקודש שלא היו יכולין לשמוע אותו, הדה היא דכת' עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים וג' (תהלים פא:ו), אשמע כתב. ודרדע (מלכים שם), זה דור המדבר, ולמה הוא קורא אותו דרדע שהיו כולם מליאים דיעה. בני מחול (שם), אילו ישר', בנים שמחלה להם שכינה על מעשה העגל. וידבר שלשת אלפים משל וגו' (מלכים א' ה:יב). א"ר שמואל בר נחמן חיזרנו על כל המקרא ולא מצינו שנתנבא שלמה אלא קרוב לשמונה מאות פסוקין ואת אומ' שלשת אלפים משל, אלא מלמד שכל פסוק ופסוק שנתנבא יש בו שנים שלשה טעמים, כמה דאת אמ' נזם זהב וחלי כתם (משלי כה:יב). ורבנין אמרין שלשת אלפים משל על כל פסוק ופסוק, אלף וחמשה טעמים על כל משל ומשל, ויהי שירו של שלמה אין כת' בו אלא ויהי שירו (מלכים שם), שיורו של משל. וידבר על העצים (מלכים שם יג). וכי איפשר לאדם לדבר על העצים, מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר יוצא בקיר (שם), אלא אמ' שלמה מפני מה מצורע זה מיטהר בגבוה שבגבוהים ובנמוך שבנמוכים, אלא על ידי שאם אדם זה מגביה את עצמו כארז הוא לוקה בצרעת, וכיון שהוא משפיל את עצמו כאזוב הוא מתרפא באיזוב. וידבר על הבהמה ועל העוף (שם). וכי איפשר לאדם לדבר על הבהמה ועל העוף, אלא אמר שלמה מפני מה בהמה מותרת בשני סימנים והעוף מותר בסימן אחד, אלא שהבהמה ניבראת מן היבשה, והעוף כתוב אחד או' מן היבשה וכתוב אחד או' מן הים, כת' אחד או' מן היבשה, דכת' וייצר י"י אלהים מן האדמה כל חית השדה וג' (בראשית ב:יט), וכת' אח' או' מן הים, ויאמר אלהים ישרצו המים וגו' (בראשית א:כ). בר קפרא או' מרקק שבים נברא העוף. ר' אבון בשם ר' שמואל קפודקייה אף על גב כן רגלוי דתרנוגלה דמיין לחספיתה דנונה. ועל הרמש (מלכים א' ה:יג). וכי איפשר לאדם לדבר על הרמש, אלא אמ' שלמה מפני מה שמנה שרצים האמורין בתורה הצדן והחובל בהן חייב, ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור, מפני שיש להם עורות. ועל הדגים (שם). וכי איפשר לאדם לדבר על הדגים, אלא אמ' שלמה מפני מה בהמה וחיה ועוף טעונין שחיטה והדגים אינן טעונין שחיט'. הורי יעקב איש כפר גבוריא בצור

על הדגים שהן טעונין שחיטה, שמע ר' חגי שלח ואיתיתיה. א' ליה מן הן אוריתא, א' ליה מן הדה דכת' ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף (בראשית א:כ), מה העוף טעון שחיטה אף הדגים טעונים שחיטה. אמר ארבעוניה דילקי. ובר נש דאמ' מלה דאורייה לקי, אמ' ליה דלא אוריתה טבאות. אמ' ליה מה הן, אמ' ליה מן הדה דכת' הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם (במדבר יא:כב), אם את כל דגי הים ישחט להם אין כת' כן, אל' יאסף להם ומצא להם (שם). א' ליה חבוט חבטך דהיא טבא בקלטה. הורי יעקב כפר נבורייה בצור על בנה של נכרית שהוא נימול בשבת. שמע ר' חגי שלח ואיתיתיה. א' ליה מן הן הוריתה, אמ' ליה מן הדה דכת' ויתילדו על משפחתם לבית אבותם (במדבר א:יח), וכת' ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר וגו' (בראשית יז:יב). אמר ארבעונה דילקי. אמ' ובר נש דאמ' מילה דאורייה לקי, אמר ליה לא הוריתה טבאות. אמ' ליה מן הן, א' ליה רבע ואת שמע. א' ליה אין אתי בר עממיא לגבך וא' לך דאנה בעי מתעבדה יהודאי על מנת למגזרנה ביום שובתה או ביום צומה דכיפורייה מחללין אותו עליו, א"ל אין מחללין את יום השבת ויום הכיפורי' אלא על בנה של ישר' בלבד. א' ליה מן הן, אמ' ליה מן הדה דכת' ועתה נכרת ברית לאלהינו להוציא כל נשים והנולד מהם וג' (עזרא י:ג). אי ליה ומן הקבלה את מלקיני, א' ליה וכת' תמן וכתורה יעשה (שם). א' ליה מאי זו תורה, אמי ליה מניי דא"ר יוחנן בשם ר' שמע' בן יוחי לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו וג' כי יסיר את בנך מאחרי וג' (דברים ז:ג, ד), בנך מישראלית קרוי בנך, אין בנך מגויה קרוי בנך. א' ליה חבט חבטך דהוא טבא בקלטה. א' שלמה על כל אלה עמדתי ופרשה הזאת של פרה כיון שהייתי נוגע בה הייתי דורש בה וחוקר בה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז:כג).

[ד] מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו וג' (קהלת ח:א). מי כהחכם, זה הקב"ה דכת' ביה י"י בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג:יט). ומי יודע פשר דבר, שפרש התורה לישר'. חכמת אדם תאיר פניו (קהלת שם), א"ר יודן גדול כוחן של נביאים שהן מדמים דמות גבורה של מעלה לדמות אדם, ואשמע קול אדם בין אולי (דניאל ח:טז). א"ר יודה בי רבי סימון ואית קריי חורן מחוור יתיר מן הדן, ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם (יחזקאל א:כו). ועוז פניו ישונה (קהלת ח:א), שהוא משתנה ממידת הדין למידת הרחמים על ישראל. ד"א מי כהחכם (קהלת ח:א), זה אדם הראשון, דכת' אתה חותם תכנית מלא חכמה וכליל יופי (יחזקאל כח:יב). ומי יודע פשר דבר (קהלת שם), שפרש שמות לכל, ויקרא האדם שמות וג' (בראשית ב:כ). חכמת אדם תאיר פניו (קהלת שם), ר' לוי בשם ר' שמע' בן מנס' תפוח עקיבו של אדם הראשון

היה מכהה גלגל חמה. ואל תתמה, בנוהג שבעולם אדם עושה לו שני דיסקרין, אחד לו ואחד לבן ביתו, שלמי הוא עושה נאה לא שלו, כך אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה, וגלגל חמה נברא לתשמישן של בריות, לא כל שכן יהי תפוח עקיבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה. ומה אם תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה, קלסתר פניו על אחת כמה וכמה. ר' לוי בשם ר' חמה בר' חנינה שלש עשרה חופות קשר לו הקב"ה בגן עדן, הדה היא דכת' בעדן גן אלהים הייתה כל אבן יקרה מסוכתך וג' (יחזקאל כח:יג). ר' שמע' בן לקיש א' אחת עשרה, ורבנין אמרין עשר. ולא פליגין, מן דעבד להון תלת עשרה עביד כל אבן יקרה מסוכתך תלת, ומן דעבד להון אחת עשרה עבד להון חדה, מן דעבד להון עשר לא עבד חדה מנהון. ואחר כל השבח הזה כי עפר אתה ואל עפר תשוב (בראשית ג:יט). ועוז פניו ישונה (קהלת שם), בשעה שא', האשה אשר נתתה עמדי היא וג' (בראשית ג:יב), אף הקב' שינה פניו וטרדו מגן עדן, דכת' משנה פניו ותשלחהו (איוב יד:כ), וישלחהו י"י אלהים מגן עדן וג' (בראשית שם כג). ד"א מי כהחכם (קהלת ח:א), אילו ישר' דכת' בהון רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה (דברים ד:ו). ומי יודע פשר דבר (קהלת שם), שהן יודעין לדרוש את התורה ארבעים ותשע פנים טמא ארבעים ותשע פנים טהור. חכמת אדם תאיר פניו (שם), ר' זכיי דשאב בשם ר' שמואל בר נחמן את מוצא כיון שעמדו ישר' על הר סיני ויאמרו כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז), נתן להם מזיו שכינה של מעלן, הדה היא דכת' ויצא לך שם בגוים ביפיך וג' (יחזקאל טז:יד). וכיון שאמרו לאותו המעשה אלה אלהיך ישראל (שמות לב:ד), נעשו שונאים להקב"ה, הד"ה דכ' ועוז פניו ישונה (קהלת שם), יסונה, אף הקב"ה שינה עליהם את הדברים, אכן כאדם תמותן וכאחד השרים תפולו (תהלים פב:ז). ד"א מי כהחכם (קהלת ח:א), זה תלמיד חכמים. ומי יודע פשר דבר (שם), בשעה שהוא יודע לפרש את משנתו. חכמת אדם תאיר פניו (שם) בשעה שהוא נשאל ומשיב. ועוז פניו ישונה (שם), בשעה שהוא נשאל ואינו משיב. ר' הוה יתיב מתני מנין שאין ממירין בבכור, זחלין אפוי דבר פדייה, א' הדין ידע מה אנא יתיב מתני. גוי אחד ראה את ר' יודה בר' אילעא חמתיה אפוי נהירן, א' הדין גוברה חדה מן תלתיהון אית ביה, או מוזיף ברביתה הוא, או מרבי חזירין הוא, או שתי דחמרא הוא. שמע קלה ר' יודה בר' אלעיי א' ליה תפח רוחה דההוא גוברה דחדה מן תלתיהון לית בי, לא מוזיף ברביתא אנה, דכת' לא תשיך לאחיך נשך כסף וגו' (דברים כג:כ), ולא מרבה חזירין אנה דאסור לבר נש מן ישר' למרבה חזירין, דתנינן תמן לא יגדל ישראל חזירים בכל מקום, ולא שתיי דחמר אנה, דארבעתי כסיא דאנא שתי בלילי פיסחא אנה חזיק ראשי מן פיסחה

לעצרתא. ר' מנא חזיק ראשה מן פסחה לחגא. א' ליה ועל מה אפך נהירין, א' ליה אורייתי היא דמנהרא, דכת' חכמת אדם תאיר פניו (קהלת שם). ר' אבהו אזל לקסרי ואתא מתמן אפוי נהירן, חמונה תלמידיה סלקון ואמרין לר' יוחנן, הרי ר' אבהו אשכח סימא. אמר לון ולמה, אמרין ליה דאפוי נהורן. אמר לון ודלמה אוריה חדתא שמע. סלק לגבה, אמ' ליה מה אוריה חדתא שמעתא, א' ליה תוספתא עתיקתא אמרת, וקרא עליו חכמת אדם תאיר פניו. ד"א מי כהחכם (קהלת ח:א), זה משה, דכת' ביה עיר גבורים עלה חכם (משלי כא:כב). ומי יודע פשר דבר (קהלת שם), שפירש תורה לישר'. חכמת אדם תאיר פניו (שם), ר' מאני דשאב ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, על כל דבר ודבר שהיה הקב"ה או' למשה היה או' לו טומאתו וטהרתו, וכיון שהגיע לפרשת אמור אל הכהנים וג' (ויקרא כא:א), אמר לפניו, רבון העולמים ואם נטמא במה היא טהרתו, ולא השיבו. באותה שעה ניתכרכמו פניו של רבינו משה, הד' היא דכת' ועוז פניו ישונא (קהלת שם), וכיון שהגיע לפרשה של פרה א' לו הקב"ה, משה אותה האמירה שאמרתי לך אמור אל הכהנים וג' (ויקרא שם) ואמרת לפניי רבון העולמים ואם נטמא במה היא טהרתו ולא השיבותיך, אלא זו היא טהרתו, ולקחו לטמא מעפר וג' (במדבר יט:יז), איזו היא, זאת חוקת התורה (שם יט:ב).

[ה] משה ואהרן בכהניו (תהלים צט:ו). ר' יודן בשם ר' יוסף בר' יהודה, ר' ברכיה בשם ר' יהושע בן קרחה, כל אותן ארבעים שנה שעשו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה, ה"ה דכת' משה ואהרן בכהניו ושמואל (שם). ר' ברכיה בשם ר' שמעון שמע לה מן הדה, ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל וג' (ד"ה א' כג:יג), ומה כת' בתריה, ומשה איש האלהים (שם שם יד), אבל בניו יקראו על שבט הלוי (שם). א"ר אלעזר בר' יוסף פשט הוא לן שבחלוק לבן שימש משה במדבר. א"ר תנחום בר' יודן ותני לה כל שבעת ימי המילואים היה משה משמש בכהונה גדולה ולא שרת שכינה על ידיו, וכיון שבא אהרן ושימש בכהונה שרת שכינה על ידיו, ה"ה דכת' כי היום י"י נראה אליכם (ויקרא ט:ד). קוראים אל י"י והוא יענם (תהלים צט:ו), זה קורא ונענה, זה קורא ונענה. בעמוד ענן ידבר אליהם (שם ז), מצינו במשה שנידבר עימו בענן, דכת' וירד י"י בענן ויתיצב וגו' (שמות לד:ה), וירד י"י בענן וידבר וגו' (במדבר יא:כה). ובאהרן נדבר עמו בעמוד ענן, וירד י"י בעמוד ענן ויעמד פתח האהל ויקרא אהרן וגומ' (במדבר יב:ה). אבל בשמואל לא שמענו, ואיכן שמענו, ותענינה אותם ותאמרנה יש הנה לפניך וג' (שמואל א' ט:יב). ר' יודן בשם ר' מרי בר יעקב אמרו להם הנשים אין אתם רואים ענן קשור למעלן מחצירו, ואין יש אלא ענן, כמה דאת אמר ויש אשר יהיה הענן וגומ' (במדבר

ט:כ). שמרו עדותיו וחק נתן למו (תהלים שם), שמענו במשה שנכתבה תורה לשמו, זכרו תורת משה עבדי וג' (מלאכי ג:כב). ושמענו בשמ' שנכתב לו ספר, דכת' ויכתב בספר וינח לפני י"י וג' (שמואל א' י:כה). אבל באהרן לא שמענו, אלא מלמד שניתנה לו הפרשה הזו שלא תזוז ממנו ולא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות ואיזו זו, זאת חוקת התורה (במדבר יט:ב).

[ו] ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי ארבעה דברים יצר הרע משיב עליהם, ובכולהון כת' חוקה. ואילו הן, אשת אח, וכלאים, ושעיר המשתלח, ופרה. אשת אחיו מנין, ערות אשת אחיך לא תגלה (ויקרא יח:טז), וכת' יבמה יבא עליה וג' (דברים כה:ה), בחיים היא אסורה, מת בלא בנים מותרת לו, וכתב בה חוקה, ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם וגו' (ויקרא יח:ה). כלאים מנין, לא תלבש שעטנז וג' (דברים כב:יא), וסדין בציצית מותר, וכת' בה חוקה את חקתי תשמרו וג' (ויקרא יט:יט). שעיר המשתלח מנין, והמשלח את השעיר לעזאזל (ויקרא טז:כו), הוא עצמו מכפר על אחרים, וכת' ביה חקה, והיתה זאת לכם לחקת עולם (שם שם כט). פרה מנין, תמן תנינן כל העסוקין בפרה מתחילה ועד סוף מטמאין בבגדים, והיא עצמה מטהרת טמאים וכת' בה חוקה, זאת חוקת התורה (במדבר יט:ב).

[ז] ויקחו אליך פרה (שם). לולינס בר טיבריס בשם ר' יצחק קאטריקו, ר' עזריה א' לה ר' יצחק ור' יוסה בר חנינה, א' לו הקב"ה, משה לך אני מגלה עסקי פרה אבל לאחרים חוקה, דא' ר' חונא כי אקח מועד אני מישרים אשפוט (תהלים עה:ג), והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון (זכריה יד:ו) יקפאון כתב, דברים שהם מכוסים מכם בעולם הזה עתידין הן להיות צפין לכם כהדן בולוס, הד' היא דכת' והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות וג' (ישעיה מב:טז). הדברים אעשה אין כתי', אלא עשיתם ולא עזבתים (שם), כבר עשיתי' לר' עקיב' וחביריו, דא' ר' אחא דברים שלא ניגלו למשה בסיני ניגלו לר' עקיב' וחביריו, וכל יקר ראתה עינו (איוב כח:י), זה ר' עקיב'. א"ר יוסי בר' חנינה רמזו שכל הפרות בטילות ושלך קיימות. ר' אחא בשם ר' יוסי בר' חנינה בשעה שעלה לשמי מרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה ואומ' הלכה משם אומרה, ר' אליעזר או' עגלה בת שנתה ופרה בת שתים. אמ' משה לפני הקב"ה, רבון העולמים העליונים והתחתונים ברשותך ואת יושב ואו' הלכה משמו של בשר ודם. אמ' לו הקב"ה, משה, צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחילה, ר' אליעזר אומ' עגלה בת שנתה ופרה בת שתים. אמ' לפניו רבון העולמים יהי רצון שיהי מחלציי, א' לו חייך שהוא מחלציך, הד' היא דכ' ושם האחד אליעזר (שמות יח:ד), ושם אותו

המיוחד אליעזר. תמן תנינן אבא שאול או' כבש פרה כהנים גדולים עושים אותו משל עצמן, ולא היה אחד מהן מוציא פרתו בכבשו של חבירו אלא סותרו וחוזר ובונה אותו משלו. ר' אחא בשם ר' חנינא יותר משש ריבוא ככרי זהב היה יוצא עליו. וכולם שחצים היו. והא תני שמעון הצדיק עשה שתי פרות ולא בכבש שהוציא את הראשונה הוציא את השנייה, אית לך מימר על אותו צדיק שהיה שחץ, ר' אבון בשם ר' לעזר משום סילסול פרה. גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכיי א' ליה, איליין מיליא דאתון עבדין נראין כמן כשפים, מביאין פרה ושוחטין אותה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה ואחד מכם מטמא למת ומזין עליו שתים שלש טיפים ואומרין לו טהרתה. א' לו לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיו, א' לו לאו, אמ' לו ולא ראיתה אחר שנכנסה בו רוח תזוזית, א' לו הין. א' לו ומה אתם עושין, א' לו מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרבצים עליה מים והיא בורחת. א' לו ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך הרוח הזה רוח טומאה היא, דכת' וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה וג' (זכריה יג:ב). וכיון שיצא אמרו לו תלמידיו ר' לזה דחיתה בקנה לנו מה אתה משיב, א' להם חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של הקב"ה הוא, א' הקב"ה חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואין אתה רשאי לעבור על גזירתי זאת חוקת התורה (במדבר יט:ב).

[ח] מפני מה כל הקרבנות באין זכרים וזו באה נקיבה, א"ר אייבו לבן שפחה שטינף בפלטין של מלך, א' המלך תבוא אמו ותקנח את הצואה בחיקה, כך אמ' הקב"ה תבוא פרה ותכפר על מעשה העגל.

[ט] פרה (במדבר יט:ב), זו מצרים, עגלה יפיפיה מצרים (ירמיה מו:כ). אדומה (במדבר שם), זו בבל, אנת הוא ראשה די דהבא (דניאל ב:לח). תמימה (במדבר שם), זו מדיי, א"ר חייא בר אבא מלכי מדי תמימים היו, אין להקב"ה עליהם אלא ע"ז שקיבלו מאבותיהם בלבד. אשר אין בה מום (במדבר שם), זה יוון. אלכסנדרוס מוקדון כד הוה חמי לשמעון הצדיק הוה קאים על רגלוי ואמ' בריך אלוהו של שמע' הצדיק, אמרי ליה בני פלטין דידיה, מן קמי יהודאי את קיים, אמ' להון כד אנה נחית לקרבה דמותיה אנה חמי ונצח. אשר לא עלה עליה עול (במדבר שם), זו אדום הרשעה שלא קיבלה עליה עולו של הקב"ה. לא דייה שלא קיבלה עליה עול אלא מחרפת ומגדפת ואומרת מי לי בשמים (תהלים עג:כה). ונתתם אותה אל אלעזר הכהן (במדבר יט:ג), אל אל עוזר, הכהן. והוציא אותה אל מחוץ למחנה (במדבר שם), שהוא עתיד לדחוף את שרה ממחיצתו. ושחט אותה לפניו (במדבר שם), כי זבח לי"י בבצרה וג' (ישעיה לד:ו), א"ר ברכיה טבח גדול בארץ אדום (שם שם). ושרף את הפרה לעיניו (במדבר יט:ה), ויהיבת

ליקדת אשא (דניאל ז:יא). את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף (במדבר שם), היא ודוכסיה ואיפרכיה ואיסטרטיליה. הונך ועזבוניך מערבך וג' (יחזקאל כז:כז). א"ר שמואל בר רב יצחק אפי' אותן שהן מקהלי ובאו ונדבקו בקהליך אף הם יפלו בלב ימים ביום מפלתך (שם).

[י] ד"א פרה (במדבר יט:ב), אילו ישר', דכת' כי כפרה סוררה סרר ישראל (הושע ד:טז). אדומה (במדבר שם), א' ישר', דכת' אדמו עצם מפנינים (איכה ד:ז). תמימה (במדבר שם), אילו ישר' דכת' אחת היא יונתי תמתי (שה"ש ו:ט). אשר אין בה מום (במדבר שם), איל' ישר' דכת' כולך יפה רעייתי ומום אין בך (שה"ש ד:ז). אשר לא עלה עליה עול (במדבר שם), זה דורו של ירמיה שלא קיבלו עליהם עולו של הקב"ה. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן (במדבר יט:ג), זה ירמיה, מן הכהנים אשר בענתות (ירמיה א:א). והוציא אותה אל מחוץ למחנה (במדבר שם), ועמה הגלי לבבל (עזרא ה:יב). ושחט אותה לפניו (במדבר שם), ואת בני צדקיהו שחטו לעיניו (מלכים ב' כה:ז). ושרף את הפרה לעיניו (במדבר יט:ה), וישרף את בית י"י ואת בית המלך (מלכים ב' כה:ט). את עורה ואת בשרה (במדבר יט:ה), ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית הגדול שרף באש (מלכים ב' שם), ולמה הוא קורא אותו בית הגדול, אלא זה בית מדרשו של רבן יוחנן בן זכיי ששם היו מתנים גדולתו של הקב"ה. ולקח (במדבר שם), זה נבוכד נאצר הרשע. עץ ארז ואיזוב ושני תולעת (במדבר שם), זה חנניה מישאל ועזריה. והשליך אל תוך שריפת הפרה (שם), קטיל המון שביבא די נורא (דניאל ג:כב). ואסף (במדבר יט:ט), זה הקב"ה, ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל (ישעיה יא:יב). איש (במדבר שם), זה הקב"ה דכת' ביה י"י איש מלחמה (שמות טו:ג). טהור (במדבר שם), זה הקב"ה דכת' טהור עינים מראות ברע (חבקוק א:יג). את אפר הפרה (במדבר שם), אילו גליותיהן של ישר'. והניח מחוץ למחנה במקום טהור (שם), זה ירושלם שהיא טהורה. והיתה לעדת בני ישראל למשמרת וג' (במדבר שם), לפי שבעולם הזה מטמאים ומטהרים מפי כהן אבל לעתיד לבא הקב"ה עתיד לטהרן, דכת' וזרקתי עליכם מים טהורים וג' (יחזקאל לו:כה). חסילה פרשתא.

פסקה ה

החדש הזה.

[א] עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו (תהלים קד:יט). א"ר יוחנן לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד, יהי מאורות (בראשית א:יד) מארת כתב. אם כן למה נבראת הלבנה, אלא לקדש בה ראשי חדשים וראשי שנים. ר' שילה דכפר תמרתה בשם ר' יוחנ' אף

על פי כן, שמש ידע מבואו (תהלים שם), מיכן שאין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה החמה. יוסטה חברה בשם ר' ברכיה ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום וג' (במדבר לג:ג), אם ללבנה את מונה עד כדון לית בה אלא ארבעה עשר משוקעין, מיכן שאין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה החמה. ר' זעירא בשם ר' חנינה לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד, יהי מאורות (בראשית שם), מארת כתב. אם כן למה נבראת לבנה, אלא צפה הקב"ה שאומות העולם עתידין לעמוד ולעשות אותן אלוהות ואמר, אם בשעה שהם שנים והם מכחישין זה את זה אומות העולם עושין אותן אלוהות, אילו היה אחד על אחת כמה וכמה. ר' ברכיה בשם ר' סימון שניהם נבראו להאיר, יהי מאורות (שם), והיו למאורות (שם ט"ו), ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וגו' (שם יז). והיו לאתת ולמועדים (שם יד), לאתת, אילו השבתות דכת' כי אות היא ביני וג' (שמות לא:יג). ולמועדים, אילו ימים טובים. ולימים (בראשית שם), אילו ראשי חדשים. ושנים (שם), אילו ראשי שנים, שיהיו אומות העולם מונים לחמה וישר' ללבנה, החדש הזה לכם ראש חדשים וג' (שמות יב:ב).

[ב] רבות עשיתה י"י אלהי נפלאתיך ומחשבתיך וג' (תהלים מ:ו). ר' חננה בר פפא או' תרתי. כל נפלאות ומחשבות שחשבתה כדי שיקבל אבינו אברהם את המלכיות. אלינו (שם), בשבילנו, כדי שנעמוד בעולם. שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן ארבעה דברים הראה הקב"ה לאבינו אברהם, תורה, וקרבנות, גיהנם, ומלכיות. תורה, ולפיד אש (בראשית טו:יז). קרבנות, ויאמר אליו קחה לי עגלה משלשת וג' (שם טו:ט). גיהנם, תנור עשן (שם טו:יז). מלכיות, והנה אימה חשכה גדולה וג' (שם טו:יב). א' לו הקב"ה לאבינו אברהם כל זמן שבניך מתעסקין בשתי' הן ניצולין משתים, כל זמן שבניך מתעסקין בתורה ובקרבנות הם ניצולין מגיהנם וממלכיות. ועתיד בית המקדש ליחרב וקרבנות ליבטל, במה את רוצה שירדו בניך, בגיהנם או במלכיות, ר' חננא בר פפא אברהם בירר לו את המלכיות. ומה טעמא, אם לא כי צורם מכרם וי"י הסגירם (דברים לב:ל), ואין צורם אלא אברהם שנ' הביטו אל צור חוצבתם (ישעיה נא:א). וי"י הסגירם (דברים שם), שהסכים הקב"ה עמו. ר' ברכיה בשם ר' לוי כל אותו היום היה אברהם יושב ותמה בלבו ואומר לאיזו מהם גבור, לגיהנם או למלכיות, זו קשה מזו. א"ל הקב"ה, אברהם עד מתי את יושב ותמה בלבך, פסוק הדה מלכיא מליבך. הד' דכת' ביום ההוא כרת י"י את אברהם ברית לאמר (בראשית טו:יח), מה הוא לאמר, ר' חננא בר פפא א' אברהם בירר לו את המלכיות. באנו למחלוקת ר' יודן ור' אידי, ר' חמא בר חנינא זקן אחד או' בשם ר', הקב"ה בירר לו את המלכיות. הד' היא דכת' הרכבת אנוש לראשינו באנו באש

ובמים (תהלים סו:יב), כאלו באנו באש ובמים. ר' חננא בר פפא א' חורי. ר' חננא א' כל נפלאות ומחשב' שחשבתה כדי שיהא אדם ניזקק לביתו, מה טעמ', וידע אדם עוד את אשתו וג' (בראשית ד:כה), מה הוא עוד, שניתוסף לו תאוה על תאותו. לשעבר אם לא היה אדם רואה לא היה מתאוה, ועכשו בין הוא רואה ובין שאינו רואה הוא מתאוה. ר' אבא בר יודן בשם ר' אחא רמז לפרגמטיוטין ולמפרשי הים שיהיו נזכרין ובאין לבתיהן. ר' סימון א' כל נפלאות ומחשבות שחשבת כדי שלא יקבלו אומות העו' את תורתך. והלא כבר גלוי וידוע לפני' שאין מקבלין אומות העולם את תורתך, ולמה נראית כמחזיר עליהם, בשביל לכפול לנו מתן שכרינו. דא' ר' סימון בחשבונותיך אלינו, שכל אותן שני אלפים וארבע מאות וארבעים ושמנה שנה עד שלא יצאו ישר' ממצרים היה הקב"ה יושב ומחשב חשבונות ומעבר עיבורין ומקדש את השנים ומחדש חדשים, וכיון שיצאו ישר' ממצרים מסרן להם, הד"ה דכת' ויאמ' י"י אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר (שמות יב:א), מהו לאמר, אמר להם מיכן והלך הרי הן מסורין לכם, החדש הזה לכם (שם יב:ב).

[ג] תוחלת ממושכה מחלה לב וג' (משלי יג:יב). ר' חייא בר בא פתח תוחלת ממושכה מחלה לב, זה הוא מארש אשה ונוטלה לאחר זמן. ועץ חיים תאוה באה (שם), זה שמארש אשה ונוטלה מיד. ד"א תוחלת ממושכה מחלה לב, זה דוד שנמשח ומלך לאחר שתי שנים. ועץ חיים תאוה באה, זה שאול שנמשח ומלך מיד. בזכות מה, בזכות מעשים טובים שהיו בידו, שהיה עניו ושפל רוח, ושהיה אוכל חולים בטהרה, ושהיה מבזבז את ממונו בשביל לחוס על ממונן של ישר', וששקל כבוד עבדו ככבוד עצמו. יהוד' בר נחמן בשם ר' שמע' בן לקיש שהיה בן תורה, בי שרים ישורו (משלי ח:טז), בי מלכים ימלוכו (שם ח:טו). תני ר' ישמע' עד שלא יחטא אדם נותנין לו אימה ויראה, וכיון שהוא חוטא נותנין עליו אימה ויראה. כך עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול אימירון, כיון שחטא היה שומע את הקול אגריון. עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע את הקול ועומד לו על רגליו, וישמעו את קול אלהים מתהלך בגן לרוח היום (בראשית ג:ח), וכיון שחטא היה שומע את הקול ומתחבא, ויתחבא האדם ואשתו וג' (שם). א"ר אייבו באותה שעה גוועה קומתו של אדם הראשון ונעשת של מאה אמה. עד שלא חטאו ישר' מה כת' ומראה כבוד י"י כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל (שמות כד:יז). א"ר אבא בר כהנא שבע מחיצות של אש היו כוססות זו בזו והיו ישר' רואין ולא מתיראין ולא מתפחדין, וכיון שחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולין להסתכל ה"ה דכת' וירא אהרן וכל בני ישראל את משה וג' (שמות לד:ל). ר' פנחס בר אבון בשם ר' חנין אף

הסרסור הרגיש בעביר'. מלכי צבאות ידודון ידודון (תהלים סח:יג), ר' יודן בש' ר' אייבו או' מלאכי צבאות אין כתיב כן, אלא מלכי צבאות, מלכיהן דמלאכיין, אפילו מיכאל, אפילו גבריאל, לא היו יכולין להסתכל בפניו של משה, וכיון שחטאו ישר' אפי' פני הגוליירין לא היה משה יכול להסתכל, כי יגורתי מפני האף והחמה (דברים ט:יט). עד שלא אירע אותו המעשה לדוד מה כת', לדוד י"י אורי וישעי ממי אירא וג' (תהלים כז:א), וכיון שאירע אותו המעשה לדוד מה כת' בו, ואבא אליו והוא יגע ורפה ידים (שמואל ב' יז:ב). עד שלא חטא שלמה היה רודה בשידים ובשידות, הד"ה דכת' עשיתי לי שרים ושרות ותענוגות בני האדם שידה ושידות (קהלת ב:ח). מהו שידה ושידות, שהיה רודה בשידים ובשידות, וכיון שחטא הבי' ששים גיבורים והיו משמרים את מיטתו, הד"ה דכת' הנה מטתו שלשלמה ששים גיבורים סביב לה וג' כולם אחוזי חרב מלומדי מלחמה וג' (שה"ש ג:ז, ח). עד שלא חטא שאול מה כת' בו, ושאול לכד המלוכה על ישראל וגו' (שמואל א' יד:מז), מה הוא ירשיע (שם), נצח, וכיון שחטא מה כת' בו, וירא שאול את מחנה פלשתים ויירא וג' (שם כח:ה). ד"א תוחלת ממושכה מחלה לב (משלי יג:יב). א"ר חייא בר אבא אילו ישר' עד שלא נגאלו, את מוצא כיון שבא משה אצל ישר' ואמ' להן אמ' לי הקב"ה לך אמור לישר', פקד פקדתי אתכם (שמות ג:טז), אמרו לו, רבינו משה, עדיין פקידה, מה כחי כי אייחל ומה קיצי כי אאריך נפשי, אם כח אבנים כחי אם בשרי נחוש (איוב ו:יא, יב), אם כוחן של אבנים הוא כוחינו, אם בשרינו של נחשת הוא. וכיון שאמ' להם החדש הזה אתם ניגאלין אמרין, והא סימן טב, ועץ חיים תאוה באה (משלי שם), החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב:ב).

[ד] יהודה בר נחמן בשם ר' שמע' בן לקיש פתח שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך (תהלים מג:ג). שלח אורך, זה משה, ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שמות לד:כט). ואמתך, זה אהרן, תורת אמת היתה בפיהו (מלאכי ב:ו), תומיך ואוריך לאיש חסידיך (דברים לג:ח). ואית דמחלפין ליה. שלח אורך, זה אהרן, תומיך ואוריך לאיש חסידך. ואמתך, זה משה, לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן וג' (במדבר יב:ז). א"ר יצחק מן הים צפה משה שאינו נכנס לארץ ישראל, צופיה הליכות ביתה (משלי לא:כז), תביאנו ותטעינו אין כת' כן, אלא תביאמו ותטעימו (שמות טו:יז). הא כת' כן יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך (תהלים מג:ג), אלא אילו סופרי ארץ ישר' שהן קדושים כארץ ישר'. ד"א שלח אורך ואמתך (תהלים שם), אילו משה ואהרן, שעל ידיהם שלח הקב"ה אורה לישר' לגאלן ממצרים. אימתי, בחודש הזה, החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב:ב).

[ה] ר' לוי פתח והייתם לי קדושים וג' (ויקרא כ:כו). ר' יודן בשם ר' חמא בר חנינא, ר' ברכיה בשם ר' אבהו, אם נאמר ואבדיל אומות העולם מכם לא היתה תקומה לאומות העולם, אלא ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי (שם), כזה שהוא בורר את היפה מתוך הרע, בורר וחוזר ובורר, אבל כשהוא בורר את הרע מתוך היפה, בורר ושוב אינו בורר. אמ' ר' לוי בכל מעשיהם ישר' משונים מאומות העולם, בחרישתן ובזריעתן ובקצירתן ובעימורן ובדישתן ובגרניהם וביקביהם ובמיניינן ובחשבונם. בחרישתן, לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו (דברים כב:י). ובזריעתן, לא תזרע כרמך כלאים (שם כב:ט). בקצירתן, ולקט קצירך לא תלקט (ויקרא יט:ט). ובעמירתן, ושכחת עומר בשדה לא תשוב וג' (דברים כד:יט). בדישתן, לא תחסום שור בדישו (שם כה:ד). בגרניהן וביקביהן, הענק תעניק לו מצאנך מגרנך ומיקבך (שם טו:יד). ובמיניינן ובחשבנן, שיהו אומ' העולם מונין לחמה וישר' ללבנה, החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב:ב).

[ו] אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי וג' (שה"ש ה:ב). אמרה כנסת ישר' לפני הקב"ה, רבון העולמים, אני ישינה מבית המקדש ולבי ער בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אני ישינה מן הקרבנות ולבי ער במצות וצדקות, אני ישינה מן המצות ולבי ער לעשותן, אני ישינה מן הקץ ולבי ער לגאולה, אני ישינה מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלינו. א"ר חייא בר אבא מאיכן מצאינו שנקרא הק' ליבן של ישר', מן הדה דכת' צור לבבי וחלקי אלהים לעולם (תהלים עג:כו). קול דודי דופק (שה"ש שם), זה משה, ויאמר משה כה אמר י"י כחצות הלילה אני וג' (שמות יא:ד). פתחי לי (שה"ש שם), א"ר יסא א' הקב"ה פתחי לי פתח כחרירה של מחט ואני פותח לכם פתח שיהו אהליות וכצוצטריות ניכנסין בו. אחותי (שם), אחותי במצרים, שנתאחו לי בשתי מצות, בדם פסח ובדם מילה. רעיתי (שם), רעיתי בים, שנתרעו לי בים ואמרו י"י ימלוך לעולם ועד (שמות טו:יח). יונתי (שה"ש שם), יונתי במרה, שניצטיינו לי כיונה במצות. תמתי (שם), תמתי בסיני, שניתמו לי בסיני ואמרו כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז). ר' ינאי או' תומייתי, לא אני גדול ממנה ולא היא גדולה ממני. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי מה התאומים הלילו חשש אחד מהם את ראשו חבירו מרגיש, כך א' הקב"ה עמו אנכי בצרה (תהלים צא:טו). שראשי נמלא טל (שה"ש שם), אף שמים נטפו (שופטים ה:ד). קווצותיי רסיסי לילה (שה"ש שם), גם עבים נטפו מים (שופטים שם). אימתיי, בחדש הזה, החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב:ב).

[ז] קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שה"ש ב:ח). ר' יהוד' ור' נחמי' ורבנין. ר' יהודה א' קול דודי הנה זה בא, זה משה. בשעה שבא משה וא' לישר'

בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו, רבינו משה, היאך אנו נגאלין, לא כך אמ' הקב"ה לאבינו אברהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו:יג), והלא אין בידינו אלא מאתים ועשר. א' להם, הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונותיכם, אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות (שה"ש שם), מדלג על הקיצים ועל החשבונות ועל העיבורים, ובחדש הזה אתם נגאלין, החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב:ב). ור' נחמיה א' קול דודי הנה זה בא (שה"ש שם), זה משה, בשעה שבא ואמ' לישר' בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו, רבינו משה, היאך אנו נגאלין וארץ מצר' מלאה מטנופת ע"ז שלנו. א' להם, הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"ז שלכם, אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. ואין הרים אלא בתי ע"ז, היך מה דאת א' על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו (הושע ד:יג). ורבנין אמרין קול דודי הנה זה בא (שה"ש שם), זה משה, בשעה שבא ואמר לישר' בחדש הזה אתם נגאלין אמרו לו, רבינו משה, היאך אנו נגאלין ואין בידינו מעשים טובים. א' להן, הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים, ובמי הוא מביט, בצדיקים שבכם כגון עמרם ובית דינו. ואין הרים וגבעות אלא בתי דינין, היך מה דאת אמר אלכה וירדתי אל ההרים (שופטים יא:לז). א"ר יודן עבדות וגירות בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו:יג), אפילו על איספיטלית שלהם. ר' יודן בשם ר' ליעזר בנו של ר' יוסי הגל' ר' חונה בשם ר' ליעזר בן יעקב, קול דודי הנה זה בא (שה"ש שם), זה מלך המשיח, בשעה שהוא בא ואו' לישׂ' בחדש הזה אתם נגאלין הם אומ' לו, רבינו מלך המשיח, היאך אנו נגאלין, לא כך א' הקב"ה שהוא משעבדינו בשבעים אומות. והוא משיבן שתי תשובות ואו' להם, אחד מכם גלה לברבריה ואחד מכם לסרמטי' כגון שגליתם כולכם. ולא עוד אלא שהמלכות הרשעה הזאת מכתיבת טירונין מכל אומה ואומה, כותי אחד בא ומשעבד כגון ששיעבדה כל אומתו, כושי אחד בא ומשעבד כגון ששיעבדה כל אומתו, ובחדש הזה אתם נגאלין, החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב:ב).

[ח] דומה דודי לצבי או לעופר האילים וג' (שה"ש ב:ט). דומה דודי לצבי, אמ' ר' יצחק את או' לנו דיאו דיאו את לגבן, דאי אתא את לגבן קדמיי. א"ר יצחק מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן מסוכה לסוכה מגדר לגדר, כן הקב"ה מדלג ממצרים לים, ומים לסיני. במצרים ראו אותו, ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שמות יב:יב). בים ראו אתו, וירא ישראל את היד הגדולה (שמות יד:לא). בסיני ראו אותו, ויאמר י"י מסיני בא וזרח משעיר למו (דברים לג:ב). או לעופר האילים (שה"ש ב:ט), ר' יוסה בר' חנינה א' לעזילהן דאיילתה. הנה זה עומד אחר כתלינו (שם), כי ביום השלישי ירד י"י לעיני

כל העם וג' (שמות יט:יא). משגיח מן החלונות (שה"ש שם), וירד י"י וג' (שמות יט:כ). מציץ מן החרכים (שה"ש שם), בשעה שא' אנכי י"י אלהיך (שמות כ:ב). ענה דודי ואמר לי (שה"ש ב:י), מה אמר לי, אנכי י"י אלהיך (שמות שם). ד"א דומה דודי לצבי (שה"ש ב:ט). א"ר יצחק מה הצבי הזה מדלג על ההרים ומקפץ מאילן לאילן מסוכה לסוכה מגדר לגדר, כך הקב"ה מדלג מבית כנסת זו לכנסת זו, מבית מדרש זה לבית מדרש זה. בשביל מה, בשביל לברך את ישר'. בזכות מי, בזכות מי שהיה יושב באלוני ממרא, הד"ה דכת' וירא אליו י"י באלוני ממרא וג' (בראשית יח:א). ר' ברכיה בשם ר' לוי, יושב (שם), ישב כתב. כיון שנגלה עליו הקב"ה ביקש אבינו אברהם לעמוד, א' לו הקב"ה שב, ישב אבינו אברהם. א' לו הקב"ה, אברהם כל זמן שבניך ניכנסין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות יהיו יושבין וכבודי עומד. ומה טעמא, אלהים נצב בעדת אל (תהלים פב:א). א"ר חגי בשם ר' יצחק אלהים עומד אין כת' כן, אלא ניצב, איטמוס. ר' שמואל בר חייה בר יהודה בשם ר' חנינה כל קילוס וקילוס שיש' מקלסין להקב"ה כבודו יושב ביניהם. ומה טעמא, ואתה קדוש יושב תהילות ישראל (תהלים כב:ד). או לעופר האילים (שה"ש שם), ר' יוסה בר' חנינה אמ' לעזליהן דאיילתה. הנה זה עומד אחר כתלינו (שם), אחר כתלי בתי כנסיות ובתי מדרשות. משגיח מן החלונות (שם), מבין כתיפות של כהנים. מציץ מן החרכים (שם), מבין אצבעותיהם של כהני'. ענה דודי ואמר לי (שם), מה א' לי, יברכך י"י וישמרך (במדבר ו:כד). ד"א דומה דודי לצבי (שה"ש ב:ט). א"ר יצחק מה הצבי הזה ניראה וחוזר וניכסה, כך משיח ראשון ניגלה להם וחוזר ונכסה מהם. כמה נכסה מהם, יהוד' בר' א' שלשה חדשים, הד' הי' דכת' ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם וג' (שמות ה:כ). או לעופר האילים (שה"ש שם), ר' יוסה בר' חנינה או' לעזליהן דאיילתא. הנה זה עומד אחר כתלינו (שם), אחר כותל מערבי של בית המקדש שאינו חרב לעולם. משגיח מן החלונות (שם), בזכות אבות. מציץ מן החרכים (שם), בזכות אימהות, ללמדך שכשם שיש הפרש בין חלון לחרך, כך יש הפרש בין זכות אבות לזכות אימהות. ר' ברכיה בשם ר' לוי כגואל הראשון כך הוא גואל האחרון. מה גואל הראשון ניגלה להם וחזר וניכסה מהם, כך גואל האחרון נגלה להם וחוזר וניכסה מהם. כמה הוא נכסה מהם, ר' תנחומה בשם ר' חמא בר' הושעיא ר' מנחמ' בשם ר' חמא בר' חנינא, ארבעים וחמשה יום, ה"ה דכ' ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף מאתים ותשעים אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה (דניאל יב:יא, יב). אילין מותרייה דהכה מה אינון, אילו ארבעים וחמשה יום שהמשיח יגלה להם וחוזר ויכסה מהן. לאיכן הוא מוליכם, אית דאמרין למדבר יהוד', ואית דאמרין

למדבר סיחון ועוג, הד' דכת' לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדבר וג' (הושע ב:טז). מי שהוא מאמין בו אוכל מלוחים ושרשי רתמים וחייה, הד"ה דכת' הקוטפים מלוח עלי שיח ושורש רתמים לחמם (איוב ל:ד), ומי שאינו מאמין בו והולך לו אצל אומות העולם הן הורגין אותו. א"ר יצחק בר מריין לסוף ארבעים וחמשה יום הקב"ה ניגלה להם ומוריד את המן. למה, שאין כל חדש תחת השמש (קהלת א:ט). ומה טעמ', ואנכי י"י אלהיך מארץ מצרים עוד אושיבך באהלים כימי מועד (הושע יב:י).

[ט] ענה דודי ואמר לי (שה"ש ב:י). אמ' ר' עזריה לא היא ענייה לא היא אמירה, אלא ענה לי על ידי משה ואמ' לי על ידי אהרן. מה אמר לי, קומי לך (שם), זרזי גרמיך. רעיתי (שם), בתו של אברהם שריעה אותי בעולמי. יפתי (שם), בתו של יצחק שייפה אותי בעולמי בשעה שהעקידו אביו על גבי המזבח. ולכי לך (שם), בתו של יעקב ששמע אל אביו ואל אמו, וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וג' (בראשית כח:ז). כי הנה הסתיו עבר (שה"ש ב:יא), אילו ארבע מאות שנה שנגזר על אבותינו במצרים. הגשם חלף הלך לו (שם), אילו מאתים ועשר. ד"א כי הנה הסתיו עבר, אילו מאתים ועשר. הגשם חלף הלך לו, זה השיעבוד. לא הוא הגשם לא הוא הסתיו, א"ר תנחומ' עיקר טרחותה מיטרא, עיקר שיעבודן של ישר' לא היה אלא שמנים ושש שנה משעה שנולדה מרים. ולמה הוא קורא מרים, א"ר יצחק לשון מרור, כמה דאת אמ' וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר (שמות א:יד). הנצנים נראו בארץ (שה"ש ב:יב), זה משה ואהרן. עת הזמיר הגיע (שם), הגיע זמנה של ערלה שתזמר, הגיע זמנן של מצריים שיזמרו, היגיע זמנה של ע"ז שלהם שתעקר מן העולם, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני י"י (שמות יב:יב). היגיע זמנו של ים שיבקע, ויבקעו המים (שם יד:כא). הגיע זמנה של שירה שתיאמר, אז ישיר משה וג' (שם טו:א). הגיע זמנה של תורה שתינתן, עזי וזמרת יה (שם שם ב), א"ר ביבי זמירות היו לי חוקיך (תהלים קיט:נד). א"ר תנחומה היגיע זמן שיעשו ישראל זמירה להקב"ה, עזי וזמרת יה (שמות שם). וקול התור נשמע בארצינו (שם), א"ר יוחנן קול תייר טב נשמע בארצינו, זה משה, ויאמר משה כה אמר י"י כחצות הלילה וג' (שמות יא:ד). התאנה חנטה פגיה (שה"ש ב:יג), אילו שלשת ימי אפילה שבהם כלו רשעי ישר'. והגפנים סמדר נתנו ריח (שם), אילו הנשארים שעשו תשובה ונתקבלו. א' להם משה, כל הדין ריחא טבא אית בכון ואתון יתבין הכא, קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך (שם). ד"א ענה דודי ואמר לי (שה"ש ב:י). אמ' ר' עזריה לא היא ענייה ולא היא אמירה, אלא ענה לי על ידי יהושע ואמ' לי על ידי אלעזר. ומה אמ' לי, קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך (שם ב:י). כי הנה הסתיו עבר (שם ב:יא), אילו ארבעים שנה שעשו ישר' במדבר. הגשם חלף

הלך לו (שם), אילו שלשים ושמנה שנה שהיה כעס על ישר'. הנצנים נראו בארץ (שם יב), אילו המרגלים, נשיא אחד נשיא אחד ממטה וג' (במדבר לד:יח). עת הזמיר הגיע (שה"ש ב:יב), הגיע זמנה של ערלה שתיזמר, הגיע זמנם של כנענים שייזמרו, היגיע זמנה של ארץ ישר' שתחלק, לאלה תחלק הארץ וג' (במדבר כו:נג). וקול התור נשמע בארצנו (שה"ש שם), א"ר יוחנן קול תייר טב נשמע בארצינו, זה יהושע, ויצו יהושע את שטרי העם לאמר (יהושע א:י). התאנה חנטה פגיה (שה"ש ב:יג), אילו סלי בכורים. והגפנים סמדר נתנו ריח (שם), אילו הנסכים. ד"א ענה דודי ואמר לי (שה"ש ב:י). א"ר עזריה לא היא ענייה לא היא אמירה, אלא ענה לי על ידי דניאל ואמ' לי על ידי עזרא. מה אמ' לי, קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך (שם ב:י). כי הנה הסתיו עבר (שם ב:יא), אילו שבעים שנה של מלכות בבל. הגשם חלף הלך לו (שם), אילו חמשים ושתים שנה של מלכות מדיי. ד"א כי הנה הסתיו עבר (שם), אילו שבעים שנה שעשו ישר' בגולה. והלא אינן אלא חמשים ושתים שנה, א"ר לוי צא מהם שמונה עשרה שנה, שכל שמנה עשרה שנה היתה בת קול יוצא ומפוצצת בפלטין של נבוכד נאצר ואומ' לו, עבדא בישא, סוק חרב ביתה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה. הגשם חלף הלך לו (שם), זה השיעבוד. הנצבים נראו בארץ (שם ב:יב), כגון דניאל וחבורתו, מרדכי וחבורתו, עזרא וחבורתו. עת הזמיר הגיע (שם), הגיע זמנה של ערלה שתזמר, היגיע זמנם של רשעים שישברו, שבר י"י מטה רשעים (ישעיה יד:ה), היגיע זמנם של בבליים שיזמרו, היגיע זמנו של בית המקדש שיבנה, גדול יהיה כבוד הבית האחרון וג' (חגי ב:ט). וקול התור נשמע בארצינו (שה"ר שם), א"ר יוחנן קול תייר טב נשמע בארצינו, זה כורש, כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ וגו' (עזרא א:ב). התאנה חנטה פגיה (שה"ש ב:יג), אילו סלי ביכורי'. הגפנים סמדר נתנו ריח (שם), אילו הנסכים. ד"א ענה דודי ואמר לי (שם ב:י). א"ר עזריה לא היא ענייה ולא היא אמירה, אלא ענה לי על ידי אליה ואמ' על ידי מלך המשיח. מה אמ' לי, קומי לך רעייתי יפתי ולכי לך (שם). כי הנה הסתיו (שם יא), א"ר עזריה זו מלכות הרשעה הזאת שהיא מתעה בבריות, כמה דאת אמ' כי יסיתך אחיך בן אמך (דברים יג:ז). הגשם חלף הלך לו (שה"ש ב:יא), זה השיעבוד. הנצנים נראו בארץ (שם יב), א"ר יצחק כת' ויראני י"י ארבעה חרשים (זכריה ב:ג), ואילו הן, אליהו, ומלך המשיח, ומלכי צדק, ומשיח מלחמה. עת הזמיר הגיע (שה"ש ב:יב), הגיע זמנה של ערלה שתזמר, הגיע זמנם של רשעים שישברו, שבר י"י מטה רשעים (ישעיה יד:ה), הגיע זמנה של מלכות הרשעה שתעקר מן העולם, הגיע זמנה של מלכות השמים שתגלה, והיה י"י למלך על כל הארץ וג' (זכריה יד:ט). וקול התור נשמע בארצינו (שה"ש ב:יב), א"ר יוחנן קול תייר

טב נשמע בארצינו, זה מלך המשיח, מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (ישעיה נב:ז). התאנה חנטה פגיה (שה"ש ב:יג), א"ר חייא בר אבא סמוך לימות המשיח דבר גדול בא והרשעים כלים בו. והגפנים סמדר נתנו ריח (שם), אילו הנשארים, והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש וג' (ישעיה ד:ג). ורבנין אמרין שבוע שבן דוד בא בו, השנה ראשונה, והמטרתי על עיר אחת וג' (עמוס ד:ז). בשנייה, חיצי רעב משתלח'. בשלישית, רעב גדול ומתים בה אנשים ונשים וטף והתורה משתכחת מישראל. ברביעית, רעב לא רעב שובע לא שובע. בחמישית, שבע גדול ואוכלים ושותים ושמחים והתורה חוזרת לחידושה. בשישית קולות. ובשביעית מלחמות. במוצאי שביעית בן דוד בא. א"ר אבייה כמן שבועין אינון כהדין לא אתה, ולא אתייה אלא כיי דמר ר' יוחנן, דור שבן דוד בא בו תלמידי חכמים מתים, והנשארים עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רעות באות על הציבו', וגזירות קשות מתחדשות, עד שהראש' קיימת מביא אחרת ונסמכה לה. א"ר אבון דור שבן דוד בא בו, בית וועד יהיה לזנות, והגליל יחרב, והגבלן ישום, ואנשי הגליל יסובבו מעיר לעיר ולא יתחוננו, אנשי אמת נאספים והאמת נעדרת והולכת לה. לאיכן היא הולכת לה, דבית ר' יניי אמרין הולכת ויושבת עדרים עדרים במדבר, כמה דאת אמ' ותהי האמת נעדרת וג' (ישעיה נט:טו). א"ר נהוראי דור שבן דוד בא בו, נערים ילבינו פני זקנים, וזקנים יעמדו מפני נערים, בת קמה באמה, כלה בחמותה, אויבי איש אנשי ביתו, בן לא יבוש מאביו, חכמת סופרים תסרח, והגפן תתן פריה והיין ביוקר. א"ר אבא בר כהנא אין בן דוד בא אלא בדור שהוא חייב כלייה. א"ר יניי אין בן דוד בא אלא בדור שפניו דומין לכלב. א"ר לוי אם ראית דור אחר דור מחרף, צפה לרגליו של מלך המשיח, ומה טעמ', אשר חרפו אויביך י"י אשר חרפו עיקבות משיחך (תהלים פט:נב), מה כת' בתריה ברוך י"י לעולם אמן ואמן (שם נג).

[י] ר' יונה פתח ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחומר שעורים (הושע ג:ב). א"ר יוחנ' ואכרה לי, ואכירה לי. בחמשה עשר כסף, הרי בחמשה עשר. וחומר שע' הרי שלשים. ולתך שעורים (שם), הרי ששים. אילו ששים מצות שכתב לנו משה בתורה, דמר ר' יוחנן בשם ר' שמע' בן יוחי שלש פרשיות כתב לנו משה בתורה וכל אחת ואחת יש בה משש ששים מצות, ואילו הן, פרש' פסחים, ופרשת נזיקים, ופרשת קדושים. ר' לוי בשם ר' שילה דכפר תמרתה משבעים שבעים. א"ר תנחומה ולא פליגין, מן דעבד פסחים שבעים, כלול עימה פרש' תפילין. מן דעבד פרשת נזיקין שבעים, כלול עמה פרשת שמיטה. מן דעבד פרשת קדושים שבעים, כלול עמה פרש' ערלה. ד"א ואכרה לי

בחמשה עשר כסף (שם), הרי חמשה עשר בניסן. אימתי, בחדש הזה, החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות יב:ב).

[יא] החדש הזה לכם (שם). ר' ברכיה בשם ר' יודן בר' שמע', א' הקב"ה לישר' בניי, חידוש גאולה יש לכם כן לעתיד לבא. לשעבר לא גאלתי אומה מתוך אומה ועכשו אני גואל אומה מתוך אומה, ה"ה דכת' או הנסה אלהים לבוא לקחת לו וגומ' (דברים ד:לד). ר' יהוש' בר' נחמיה בשם ר' יוחנ' בר פזי גוי מקרב עם, עם מקרב גוי אין כת' כאן, אלא גוי מקרב גוי (שם), שהיו אילו ערלים ואילו ערלים, אילו מגדלי בלורית ואילו מגדלי בלורית. אם כן לא היתה מידת הדין נותנת שיגאלו ישר' ממצרים לעולם. א"ר שמואל בר נחמן אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה לא היו ישראל נגאלין ממצרים לעולם. ומה טעמא, לכן אמור לבני ישראל אני י"י והוצאתי וג' (שמות ו:ו), ואין לכן אלא שבועה, כמה דאת אמ' ולכן נשבעתי לבית עלי (שמואל א' ג:יד). א"ר ברכיה גאלת בזרוע עמך (תהלים עז:טז), בטרוניא. א"ר יודן מלבוא לקחת לו גוי (דברים ד:לד) עד מוראים גדולים (שם) שבעים ושנים אותיות. אם יאמר לך אדם שבעים וחמשה הן, אמור לו צא מהן גוי שני שאינו מן המיניין. א"ר אבין בשמו גאלם, ששמו של הקב"ה שבעים ושנים אותיות. א"ר יהושע בן לוי למלך שנשבה בנו ולבשה נקמה למלך והלך ופדה את בנו ואמר, היו מונים איפטייה לפדיון בני, כך אמר הק' היו מונים איפטייה ליציאת מצרי'. ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמ' למלך שנשא נשים הרבה ולא כתב להן לא גמיקן ולא איפטייה, וכיון שנשא אשה בת טובים ובת גנסין כתב לה גמיקן וכתב לה איפטייה. כך מכל נשים שנשא אחשורוש לא כתב להן לא גמיקן ולא איפטייה, וכיון שנשא אסתר בת טובים ובת גנסין כתב לה גמיקן וכתב לה איפטייה. כתב לה גמיקן, בחדש העשירי הוא חודש טבת (אסתר ב:טז), וכתב לה איפטיה בשנת שבע למלכותו (שם).

[יב] א"ר ברכיה החדש הזה לכם (שמות יב:ב), סימן הוא לכם, כירח יכון עולם (תהלים פט:לח), כהדין סיהרה מלא ופגים, אם זכיתם הרי אתם מונים למלאתו, ואם לאו הרי אתם מונים לפגמו. אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון סלמן בועז עובד ישי דוד שלמה, וישב שלמה על כסא י"י למלך (דברי הימים א' כט:כג), הא סיהרה על מלאיה. הרי אתם מונים לפגמו, רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם אחזיהו יואש אמציהו עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מנשה אמון יאשיהו צדקיהו, ואת עיני צדקיהו עור (מלכים ב' כה:ז), הא סיהרה על פגמה.

[יג] החדש הזה לכם (שמות יב:ב), מסור הוא לכם. א"ר יהושע בן לוי למלך שהיה לו אורלוגין, וכיון שעמד בנו מסר לו אורולוגין שלו. א"ר יוסה בר' חנינה למלך שהיה לו

שומירה, וכיון שעמד בנו מסר לו שומירה שלו. א"ר אחא למלך שהיתה לו טבעת, וכיון שעמד בנו מסר לו את טבעתו. א"ר יצחק למלך שהיו לו אוצרות הרבה והיה מפתח לכל אחד ואחד, וכיון שעמד בנו מסר לו את המפתחות. א"ר חייא בר אבא לנגר שהיו לו כלי אומנות, וכיון שעמד בנו מסר לו כלי אומנותו. ורבנין אמרין לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות, וכיון שעמד בנו מסר לו את נרתיקו. תני ר' הושעיה גזרו בית דין למטן ואמרו היום ראש השנה, א' הקב"ה למלאכי השרת העמידו בימה, ויעמדו סניגורין ויעמדו סקיפטורין שגזרו בית דין למטן ואמרו היום ראש השנה. נשתהו העדים מלבא או שנמלכו בית דין לעבר את השנה למחר, הקב"ה אומר למלאכי השרת העבירו בימה, ויעבירו סניגורין ויעבירו סקיפטורין שגזרו בית דין למטן ואמרו למחר ראש השנה. ומה טעמ', כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב (תהלים פא:ה), אם אינו חוק לישר' הוא כביכול אינו משפט לאלהי יעקב. ר' פינחס ר' חזקיה בשם ר' סימון מתכנסין כל מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרין לפניו, רבון העולמי' אימתי הוא ראש השנה, והוא אומ', ולי אתם שואלין, אני ואתם נשאל לבית דין של מטן. ומה טעמ', כי"י אלהינו בכל קראינו אליו (דברים ד:ז), ואין קראינו אלא מועדות, כמה דאת אמר אלה מועדי י"י מקראי קדש (ויקרא כג:ד). ר' קריספא בשם ר' יוחנן לשעבר, אלא מועדי י"י (שם), מיכן והילך, אשר תקראו אותם (שם), אמ' להם אם קריתם אתם מועדיי, ואם לאו אינם מועדיי.

[יד] החדש הזה לכם (שמות יב:ב), אתם מונים לו, ואין אומות העולם מונים לו. ר' לוי בשם ר' יוסה בר לעיי דרך הארץ היא הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן. עשו שהוא גדול מונה לחמה שהוא גדול, ויעקב שהוא קטון מונה ללבנה שהוא קטן. א"ר נחמן והא סימן טב, מה הגדול שליט ביום ואינו שליט בלילה, כך עשו הרשע שליט בעולם הזה ואינו שליט בעולם הבא. מה הקטן שליט ביום ובלילה, כך יעקב שליט בעולם הזה ובעולם הבא. ר' נחמן אמ' כל זמן שאורו של גדול מבהיק בעולם אין אורו של קטן מפורסם, שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן, כך כל זמן שאורו של עשו הרשע מבהיק בעולם אין אורו של יעקב מפורסם, שקע אורו של עשו הרשע ניתפרסם אורו של יעקב, קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס:א). תני ר' שמע' בן יוחי בשלשה דברים נתקשה משה, הראה לו הקב"ה כאילו באצבע, במנורה, בשרצים, ובלבנה. במנורה, וזה מעשה המנורה (במדבר ח:ד). בשרצים, וזה לכם הטמא (ויקרא יא:כט). בלבנה, החדש הזה לכם (שמות יב:ב).

[טו] ר' שמלאי ותני לה בשם ר' שמואל כל החדש שלא נולד קודם לשש שעות אין כוח בעין לראותו מבערב. ר' שמואל בר יבא ר' אחא בש' ר' שמואל בר' נחמן שנה שיצאו

בה ישר' היו חדשי שנה וחודשי תקופה שווים. ר' חייא בר בא בשם ר' יוחנ' נתעטיף הקב"ה בטלית מצוייצת, והעמי' למשה מיכן ולאהרן מיכן, וקרא למיכאל וגבריאל, ועשה אותם כשלוחי החודש ואמ' להם, כאיזה צד ראיתם את הלבנה, לפני החמה לאחר החמה, לצפונה לדרומה, כמה הוא גבוה ולאין הוא נוטה, הידי רחב. א' להם, כסדר הזה שאתם רואים כך יהו בניי מעברים את השנה למטן, על ידי זקן ועל ידי עדים ועל ידי טלית מצוייצת.

[טז] ר' נחמן ור' לעזר בר' יוסה ור' אחא. חד אמ', אמ' הקב"ה לישר' בניי חידוש גאולה יש לכם לעתיד לבוא. וחרנה אמ' חידוש שהוא לעתיד לבוא יש לכם כאן. מה לעתיד לבוא אז תפקחנה עיני עורים (ישעיה לה:ה), אף הכא וכל העם רואים את הקולות (שמות כ:טו). מה לעתיד לבא אזני חרשים תפתחנה (ישעיה לה:ה), אף הכא ויאמרו כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז). מה לעתיד לבוא אז ידלג כאיל פסח (ישעיה לה:ו), אף הכא ויוצא משה את העם לקראת וגומ' (שמות יט:יז). מה לעתיד לבא ותרון לשון אלם (ישעיה שם), אף הכא ויענו כל העם יחדיו ויאמרו (שמות יט:ח).

[יז] דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר בעשר לחדש הזה (שמות יב:ג). א"ר יוחנ' והלא אינו יפה אלא מדירן ואת אומר מבעשור, אלא מלמד שהיו קשורים לכרעי מטותיהם של ישר' מבעשור, והיו המצריים נכנסין ורואין אותן ונפשן פורחת מעליהן. ר' חייא בריה דר' אדא דיפו משכו וקחו לכם צאן למשפחתיכם ושחטו הפסח (שמות יב:כא), שיהא כל אחד ואחד מכם מושך אלוהו של מצרי ושחטו לפניו, ודרגשה ליה ימלל. ר' חלבו בשם ר' יוחנן הכא את או' בעשור לחדש הזה (שמות יב:ג), ולהלן את או' והעם עלו מן הירדן בעשור (יהושע ד:יט). ר' חייה בשם ר' יוחנ' לקיחתו עמדה להם בירדן, ואכילתו עמדה להן בימי המן. ואכלו את הבשר בלילה הזה (שמות יב:ח), בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו:א). ר' ברכיה בשם ר' אבהו דרש נחום ברבי סימאי בטרסוס, ויקחו להם איש (שמות יב:ג) זה הקב"ה, דכת' ביה י"י איש מלחמה (שמות טו:ג). במה את לוקחו, בשני תמידים, שה לבית אבות שה לבית (שמות יב:ג). א"ר יודן בשם ר' סימון מימיו לא לן אדם בירושלם ובידו עון. הא כיצד, תמיד של שחר היה מכפר על עבירות שנעשו בלילה, ותמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום, מכל מקום לא היה אדם לן בירושלם ובידו עון. ומה טעמא, צדק ילין בה (ישעיה א:כא).

[יח] ר' ברכיה בשם ר' יצחק החדש (שמות יב:ב), חדשו מעשיכם שעדיין ראש וראשון לבוא. ראש (שם), זה נבוכד נצר הרשע, דכת' ביה אנת הוא רישיה די דהבא (דניאל ב:לח). ראשון (שמות שם), זה עשו הרשע, דכת' ביה ויצא הראשון אדמוני (בראשית

כה:כה). מי פורע לכם מן הראש, ראשון, אני י"י ראשון ואת אחרנים אני הוא (ישעיה מא:ד). מי פורע לכם ממדי, בעשור (שמות שם), א"ר אבין בא עשור, כיד יתי המן ועשרת בניו, מי פורע לכם מהם, שני כלקטרין מרדכי ואסתר, מרדכי מבחוץ ואסתר מבפנים. מי פורע לכם מיוון, בני חשמונייי שהיו מקריבין שני תמידין בכל יום. מי פורע לכם מאדום, נטרונה, והיה לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש וג' (שמות יב:ו). אמ' הקב"ה אביו קורא אותו גדול, ויקרא את עשו בנו הגדול (בראשית כז:א), ואמו קראה אותו גדול, ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול (שם, טו), ואני קורא אותו קטן, הנה קטן נתתיך בגוים וג' (עובדיה א:ב). הואיל והן קורין אותו גדול, לפום תורא טבחא, כי זבח ליי בבוצרה וטבח גדול בארץ אדום (ישעיה לד:ו), א"ר ברכיה טבח גדול בארץ אדום.

[יט] אל תאכלו ממנו נא (שמות יב:ט), לא תבעונה מהבהבה. ובשל מבושל במים כי אם צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו (שם), הוא ודוכסייה ואיפרכייה ואיסטרטלטיה, הונך ועוזבוניך מערבך מלחיך וחובליך מחזיקי בדקך ועורבי מערבך וכל אנשי מלחמתך אשר בך וכל קהלך אשר בתוכך יפלו בלב ימים ביום מפלתך (יחזקאל כז:כז). א"ר שמואל בר' יצחק אפי' אותן שהן מקהלי ובאו ונידבקו בקהלך אף הם יפלו בלב ימים ביום מפלתך. וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים וגו' (שמות יב:יא), א"ר שמואל בר נחמן לפי שבעולם הזה ואכלתם אתו בחפזון (שם), אבל לעתיד לבא מה כת', כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם י"י ומאספכם אלהי ישראל (ישעיה נב:יב).

פסקה ו

את קרבני לחמי.

[א] אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה (תהלים נ:יב). א"ר סימון שלש עשרה מידות של רחמים כתוב בו בהק', הד"ה דכת' ויעבר י"י על פניו ויקרא י"י י"י אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה (שמות לד:ז). וכי יש רחמן שהוא מוסר מזונותיו לאכזרי, הוי אם ארעב לא אומר לך וג' (תהלים שם). א"ר יהודה בר' סימון א' הקב"ה עשר בהמות טהורות מסרתי לך, שלש ברשותך ושבע שאין ברשותך. אילו הן שברשותך, שור שה כשבים ושה עזים (דברים יד:ד). ואילו שאין ברשותך, איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר (שם יד:ה). שמא הטרחתי עליך שתהא מחזר בהרים ובגבעות שתביא לפני קרבן מאילו שאינן ברשותך, והלא לא אמרתי לך אלא ממה שברשותך ומן הגדל על אבוסיך, הוי אם ארעב לא אומר לך וג' (תהלים נ:יב). א"ר יצחק כת' את קרבני לחמי לאשי (במדבר כח:ב). וכי יש לפני אכיל' ושתיה,

אם אומ' את יש לפני אכילה ושתייה, ממלאכיי למד, ממשרתיי למד, עושה מלאכיו רוחות משרתיו (תהלים קד:ד). מאיכן הן ניזונין, מזיו שכינה הם ניזונין, דכת' באור פני מלך חיים (משלי טז:טו). ר' חגי בשם ר' יצחק ואתה מחיה את כלם (נחמיה ט:ו), ואתה מחיה לכולם. א"ר שמעון בן לקיש כת' עולת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחוח אשה לי"י (במדבר כח:ו), וכי יש לפני אכילה ושתייה, למד ממשה דכת' ביה ויהי שם עם י"י ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד:כח), חמתי אכל וחמתי שתי. והרי דברים קל וחומ' מה אם משה שהלך בשליחתי ארבעי' יום לחם לא אכל ומים לא שתה, ולפני יש אכילה ושתייה, הוי אם ארעב לא אומר לך וג' (תהלים נ:יב). א"ר חייא ברבא בריותי אינן צריכין לבריותי, ואני צריך לביריותי. שמעת מימיך או' השקו את הגפן הזה יין שהוא עושה יין הרבה, השקו את הזית הזה שמן שהוא עושה שמן הרבה, בריותי אינן צריכין לביריותי, ואני צריך לבריותי, הוי אם ארעב לא אומר לך וג' (תהלים נ:יב). א"ר יניי בנוהג שבעול' זה שהוא עובר על גוף הנהר איפשר לו שלא ישתה שנים שלשת לוגין מים, ואנה על לוגא דחמרך כתבת דאנה שתי דאנה רווי דאנה שביע. תני ר' חייה בקדש הסך נסך שכר לי"י (במדבר כח:ז), לשון שביע', לשון שתייה, לשון שיכרות. יוסי בר מנשיי בשם ר' שמע' בן לקיש צריכין הספלים שיהו פקוקין בשעת הניסוך. א"ר יוסה בר בון מילת' דר' שמע' בן לקיש אמרה לעיכוב. בהמה אחת מסרת לך ולא היית יכול לעמוד בה. ואיזה זה, זה בהמות בהררי אלף (תהלים נ:י). ר' יוחנ' ור' שמע' בן לקיש ורבנין. ר' יוחנ' אמ' בהמה אחת היא רבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה מזונות והיא אוכלת. ומה טעמ', כי בול הרים ישאו לו (איוב מ:כ). ור' שמע' בן לקיש א' בהמה אחת היא רבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין כל מיני מאכל לאכילתן של צדיקי' לעתיד לבא. ומה טעמ', והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר (ישעיה סה:י). ורבנין אמרין בהמה אחת והיא רבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה בהמות והיא אוכלת. ומה טעמ', וכל חית השדה ישחקו שם (איוב מ:כ). ואיפשר כן דאית' בעיר אכל בעיר, א"ר תנחומ' גדולים מעשי אלהינו, מה משונים הן מעשיו של הקב"ה. ומיהכן הוא שותה, תני ר' יהושע בן לוי אמ' כל מה שהירדן מכנס לו' חדשים הוא עושה אותן גמייה אחת. ומה טעמ', הן יעשק נהר ולא יחפז יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו (איוב מ:כג). ורבנין אמרין כל מה שהירדן מכנס לשנים עשר חדש הוא עושה אותן גמייה אחת. ומה טעמ', יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו (שם). ויש בהן כדי לכלוך פה, רב הונ' בשם ר' יוסי אין בהם כדי ליכלוך פה. ומאיכן הוא שותה, תני ר' שמעון בן יוחי ונהר יוצא מעדן (בראשית ב:י), ושמו יובל ומשם הוא שותה, דכתו'

ועל יובל ישלח שרשיו (ירמיה יז:ח). תני בשם ר' מאיר ואולם שאל נא בהמות ותורך (איוב יב:ז), זו בהמות בהררי אלף (תהלים נ:י). ועוף השמים ויגד לך (איוב שם), זה זיז שדי (תהלים נ:יא). או שיח לארץ ותורך (איוב יב:ח), זה גן עדן. ויספרו לך דגי הים (שם), זה לויתן. מי לא ידע בכל אלה כי יד י"י עשתה זאת (שם יב:ט). מלך אחד מסרתי לך ולא הייתה יכול לעמוד בו, ואי זה זה, זה שלמה בן דוד. ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סולת וששים כור קמח (מלכים א' ה:ב). א"ר שמואל בר רב יצחק ואילו מיני מילטימיה, אבל לסעודתו לא הייתה ביירייה יכולה לעמו'. עשרה בקר בריאים (שם ה:ג), מפוטמים. ועשרים בקר רעי ומאה צאן (שם), מן המרעה. לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים (שם). מה היא ברבורים אבוסים, ר' ברכיה בשם ר' יהוד' א' מיני ברבריה. ורבנין אמר' עוף גדול מעולה ומשובח היה עולה וניתן על שלחנו של שלמה בכל יום. א"ר יודה בר' זבידא אלף נשים היו לו לשלמה וכל אחת ואחת היתה עושה סעודה כסעודה זו, סבורא שמא אצלה הוא סועד, הוי אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל וג' (תהלים נ:יב). שבוי אחד מסרתי לך ולא הייתה יכול לעמוד בו, ואיזה זה, זה נחמי' הפחה, ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שש ברורות וצפרים וג' (נחמיה ה:יח). מה הוא לחם הפחה (שם), הונא בר ייקו א' קקבטון. תני אין מביאין את המגמר אלא לאחר הסעודה, כלום האורחים נהנים ממנו אלא הריח, כך א' הקב"ה לישר' בניי מכל קרבנות שאתם מקריבים לפניי כלום אני נהנה מכם אלא הריח, ריח ניחח תשמרו להקריב לי במועדו (במדבר כח:ב).

[ב] צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי יג:כה), זה אליעז' עבדו של אבינו אברהם שנא' הגמיאיני נא מעט מים מכדך (בראשית כד:יז), גמייה אחת. ובטן רשעים תחסר (משלי שם), זה עשו הרשע שאמר לאבינו יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי (בראשית כה:ל). א"ר יצחק בר' זעירא פער פיו אותו הרשע כגמל וא' אנא פתח פומי והויי משלח ואזיל, כהיי דתנינן תמן אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין. ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי יג:כה), זו רות המואביה דכת' בה ותאכל ותשבע ותותר (רות ב:יד). א"ר יצחק את שמע מינה תרתיי, או ברכה שרת בידו של צדיק, או ברכה שרת במעיה של צדקת, אלא ממה דכת' ותאכל ותשבע ותותר (שם), נראין דברים שהברכה שרת במעיה של צדקת. ובטן רשעים תחסר (משלי יג:כה), אילו אומו'. א"ר מאיר שאלני דוסתי מכוכבא אמ' לי ומה הוא בטן רשעים תחסר (שם), אמרתי לו, גוי אחד היה בעירנו ועשה סעודה לכל זקני העיר וזימנני עמהם, והביא לפנינו מכל מה שברא הקב"ה משמת ימי בראשית ולא היה שולחנו חסר אלא אגוזי פרך בלבד. מה

עשה, נטל את הטבלה מלפנינו שהיתה יפה בששה ככר כסף, ושברה. אמרתי לו מפני מה עשיתה כן, א' לי רבי, אתם אומרים העולם הזה שלנו והעולם הבא שלכם, אם אין אנו אוכלין עכשיו אימתי אנו אוכלין, וקרית עילוי ובטן רשעים תחסר (שם). ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו (שם), זה חזקיה מלך יהוד', אמרו עליו על חזקיה מלך יהודה שתי אגודות של ירק וליטרא אחת של בשר היו מעלים לפניו בכל יום, והיו ישר' מליזים אחריו ואומ' זה מלך, ומשוש את רצין ובן רמליהו (ישעיה ח:ו), ראויה מלכותיה לרצין ובן רמליהו. הד"ה דכת' יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט (שם). מהו לאט, בר קפרא א' חיזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו לאט, אלא זה חזקיהו מלך יהוד' שהיה מטהר את ישר' במקוה של ארבעים סאה, מיניין לאט. אמ' להם הקב"ה אוכלים אתון בעיי, ולכן הנה י"י מעלה עליהם את מי הנהר וג' (שם ח:ז). ובטן רשעים תחסר (משלי יג:כה), זה מישע, ומישע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב' ג:ד), מהו נוקד, רעי, והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (שם). מהו אילים צמר, ר' אבא בר כהנא אמ' פרובטא. ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו (משלי ג כה), אילו מלכי ישר' ומלכי בית דוד. ובטן רשעים תחסר (שם), אילו מלכי מזרח. ר' יודן ור' חונה. ר' יודן אמ' מאה צאן היה עולה לכל אחד ואחד בכל יום. ור' חונה אמ' אלף צאן היה עולה לכל אחד ואחד בכל יום. ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו (שם), זה הקב"ה. אמ' הקב"ה לישר', בניי מכל קרבנות שאתם מקריבים לפניי כלום אני נהנה מכם אלא הריח, ריח ניחוחי תשמרו להקריב לי במועדו (במדבר כח:ב).

[ג] אתה צויתה פיקודיך (תהלים קיט:ד). ואיכן צוה, בחומש הפיקודים. מה צוה, לשמור מאד (שם), תשמרו להקריב לי במועדו (במדבר שם). היא הפרשה אמורה להלן היא הפרשה אמורה כאן. ולמה הוא אומרה ושונה, ר' יודה ור' נחמיה ורבנין. ר' יודה אמ' לפי שהיו ישראל אומ' לשעבר היו המסעות נוהגים והתמידים נוהגים, פסקו המסעות פסקו התמידים. א' הקב"ה למשה, לך אמור לישר' שיהו נוהגים בתמידים. ור' נחמיה א' לפי שהיו ישר' מגלגלים בתמידים א' הקב"ה למשה, לך אמור לישר' שלא יהו מגלגלים בתמידים. ורבנין אמרין להלן לתלמוד וכן למעש'. ר' אחא בשם ר' חנינא בר פפא שלא יהו ישר' אומרי' לשעבר היינו מקריבין קרבנות ומתעסקין בהן ועכשיו שאין אנו מקריבין קרבנות מהו שנתעסק בהן, אמ' להן הקב"ה הואיל ואתם מתעסקין בהן כאילו שאתם מקריבין אותם. ר' חונה אמ' תרתיי. ר' חונא א' אין כל הגליות הללו מתקבצות אלא בזכות משניות. ומה טעמ', גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם (הושע ח:י). ר' חונה א' חורי. ר' חונה אמ' כי ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מוגש

לשמי ומנחה טהורה (מלאכי א:יא). וכי יש מנחה טהורה בבבל, אמ' הקב"ה הואיל ואתם מתעסקין בה כאילו אתם מקריבין אותה. שמואל א' ואם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל צור' וג' (יחזקאל מג:יא). וכי יש צורת הבית עכשיו, אלא אמ' הק' הואיל ואתם מתעסקין בו כאילו שאתם בונין אותו. א"ר יוסה מפני מה מתחילין לתינוקות מתורת כהנים, אם כן יתחילו להן מבראשית, אלא א' הקב"ה מה הקרבנות טהורים והתינוקות טהורים, יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים. ר' אבה בר כהנא ור' חנין, תרויהון בשם ר' עזריה דכפר חטייא, למלך שהיו לו שני מגרסין, בישל לו הראשון תבשיל ואכלו היה ערב לו, בישל לו השני תבשיל ואכלו והיה ערב לו. ואין אנו יודעין איזה מהן ערב לו ביותר אלא במה שהוא מצוה את השני ואי לו כתבשיל הזה עשה לי, אנו יודעים של שני ערב לו יותר. כך הקריב נח קרבן והיה ערב להקב"ה, וירח י"י את ריח הניחוח (בראשית ח:כא), הקריבו ישר' קרבן והיה ערב להקב"ה, ואין אנו יודעין איזה מהן ערב לו ביותר, אלא ממה שהוא מצוה את ישר' ואו' להם, ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו (במדבר כח:ב), אנו יודעים ששל ישר' ערב לו ביותר. ר' אבין א' תרתיי. ר' אבין אמ' למלך מיסב על אקוביטון שלו והכניסו לו תבשיל הראשון ואכלו והיה ערב לו, והכניסו לו תבשיל השני ואכלו והיה ערב לו, התחיל ממחה בקערה. כך עלות מחים אעלה לך (תהלים סו:טו), כעולות מחים אעלה לך, כזה שהוא ממחה בקערה. ר' אבין א' חורי. למלך שהיה מהלך בדרך והגיע לבורגן הראשון ואכל שם ושתה שם, והגיע לבורגון השני ואכל שם ושתה שם ולן שם. כך הוא, למה הוא מתני, על העולה (ויקרא ג:ה), היא העולה (ויקרא ו:ב), זאת תורת העולה (שם), אלא מלמד שהעולה כולה כליל לאישים.

[ד] כבשים (במדבר כח:ג). בית שמי ובית הילל. בית שמי או' כבשים, שהן כובשים עונותיהם של ישר', כמה דאת אמ' ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו (מיכה ז:יט). ובית הילל או' כבשים, כבסים שהן כובסין עונותיהן של ישר', כמה דאת אמ' אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וג' (ישעיה א:יח). בן עזיי או' כבשים בני שנה (במדבר כח:ג), שהן מכבסין עונותיהן של ישר' ועושין אותן כתינוק בן שנתו. שנים ליום (שם), בגלל היום. שנים ליום (שם), פרקליט לאותו היום, והיו לי אמר י"י צבאות ליום אשר אני עושה סגולה (מלאכי ג:יז). שנים ליום (במדבר שם), שיהו נשחטין כנגד היום. שנים ליום (שם), שיהא יודע איזה נשחט בשחרית ואיזה נשחט בין הערבים. עלת תמיד (במדבר כח:ו), א"ר יודה בר' סימון מימיו לא לן אדם בירושלם ובידו עון. הא כיצד, תמיד של שחר היה מכפר על עבירות שנעשו בלילה, ושל בין הערבים היה מכפר על עבירות

שנעשו ביום. מכל מקום לא היה אדם לן בירושלם ובידו עון. ומה טעמ', צדק ילין בה (ישעיה א:כא). ר' יודה בר' סימון בשם ר' יוחנ' שלשה דברים שמע משה מפי הגבורה ונבהל ונרתע לאחוריו. בשעה שאמ' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שמות כה:ח), אמ' משה לפני הקב"ה, רבון העולמים כת' הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מלכים א' ח:כז), ואת או' ועשו לי מקדש (שמות שם). אמ' לו הקב"ה, לא כשם, שאר קיטעא דכבת כי תשא, אלא דתמן ונתנו איש כפר נפשו לי"י (שמות ל:יב) עקב, והכא תניין וריח ניחחי הכא עקב. חסילת פרשתא.

פסקה ז

ויהי בחצי הלילה.

[א] ר' תנחום דיפו בשם ר' נוניא דקיסרי' פתח ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני (תהלים עג:טז). אמ' דוד אין בריה יכולה לעמוד על חצי הלילה אלא הקב"ה, אבל אני, עמל היא בעיני, ולפי שאין בריה יכולה לעמוד על חצי הלילה אלא הוא, לפי' אמ' ויהי בחצי הלילה (שמות יב:כט).

[ב] ר' אחא פתח אני י"י הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים (ישעיה מב:ח). אני י"י הוא שמי, אמ' ר' אחא אמ' הב"ה אני י"י הוא שמי, הוא שמי שקרא לי אדם הראשון, הוא שמי שהתניתי ביני לבין עצמי, הוא שמי שהתניתי ביני לבין מלאכי השרת. וכבודי לאחר לא אתן (שם), ר' מנחמא אמ' בשם ר' אבין אלו השדים. ר' נחמיה בשם ר' מינא אמ' אין כל בריה יכולה להבחין בין טפה של בכור לשאינה של בכור אלא הב"ה, אבל אני, עמל היא בעיני, ולפי שאין בריה יכולה לעמוד על חצי הלילה אלא הוא, לפי' ויהי בחצי הלילה (שמות יב:כט).

[ג] מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האומר לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה אקומם (ישעיה מד:כו). ר' ברכיה בשם ר' לוי, מי שהוא מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים אין אנו יודעין שהוא אומ' לירושלם תושב ולערי יהודה תבנינה, אלא מלאך אחד נגלה על אבינו יעקב ואמ' לו מה שמך, ויאמ' יעקב, ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל (בראשית לב:כח, כט). נגלה הקב"ה על אבינו יעקב לקיים גזרתו של אותו מלאך, ויאמר לו אלהים שמך יעקב וגו' (שם לה:ט, י). ירושלם שכל הנביאי' מתנבאי' שנבנית על אחת כמה וכמה. ד"א מקים דבר עבדו (ישעיה שם), זה משה, לא כן עבדי משה (במדבר יב:ז). עצת מלאכיו ישלים (ישעיה שם), זה משה, וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ:טז). אמ' הב"ה למשה, לך אמור להם לישראל ועברתי בארץ

מצרים בלילה הזה (שמות יב:יב). הלך משה ואמ' לישראל, כה אמר י"י כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים (שם יא:ד). אמ' הקב"ה כבר הבטחתי למשה ואמרתי לו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב:ז), יהא עבדי משה כזבן, אלא מה אמ' משה כחצי הלילה, אף אני כחצי הלילה, לפי' ויהי בחצי הלילה (שמות יב:כט).

[ד] חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך (תהלים קיט:סב). ר' פנחס בשם ר' אלעזר בר' מנחם, מה היה דוד עושה, נוטל נבל וכנור ונותנם מראשותיו ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם, והיו חכמי ישראל שומעין את קולו ואומ' מה אם דוד המלך הוא עוסק בתורה אנו על אחת כמה וכמה, ונמצאו כל ישראל עסוקין בתורה. אמ' ר' לוי חלון היתה על גבי מטתו של דוד פתוחה לצפון, והיה הכנור תלוי כנגדה והיתה רוח צפונית יוצאה בחצי הלילה ומנשבת בו והיה הכנור מנגן מאליו, הה"ד והיה כנגן המנגן (מלכים ב' ג:טז), כמנגן במנגן לא נאמ', אלא כנגן המנגן, הכנור היה מנגן מאליו. והיו כל ישראל שומעין קולו ואומ', מה אם דוד המלך כן אנו על אחת כמה וכמה, נמצאו כל ישראל עוסקין בתורה. והוא שדוד אמ' עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר (תהלים נז:ט), אתעיר יקרי מן קדם יקרא דבריי, לית יקרי חשיב כלום קדם יקרא דברייי. אעירה שחר (שם), אנא מעורר שחרא ושחרא לא מעוררני. והיה יצרו הרע מרגיזו ואמ' לו, דוד דרכן של מלכים השחר מעוררן ואת אומ' אעירה שחר, דרכן של מלכים להיות ישנים עד שלש שעות ואת אומ' חצות לילה אקום להודות לך (שם קיט:סב). ומהו על משפטי צדקך (שם), על משפטים שהבאת על פרעה הרשע ועל צדקה שעשית עם שרה זקנתי, הה"ד וינגע י"י את פרעה נגעים גדולים וגו' (בראשית יב:יז). ד"א על משפטי צדקך (תהלים שם), על המשפטים שהבאת על אומות העולם, ועל צדקה שעשית עם זקני ועם זקנתי, שאלו השחיל לה קללה אחת מלמטה מהיכן הייתי עומד, אלא שנתת בלבו ברכה, ברוכה את לי"י בתי (רות ג:י). ד"א על משפטי צדקך (תהלים שם), על המשפטים אשר הבאת על המצרים במצרים, ועל צדקה שעשית עם אבתינו במצרים, שלא היו בידם מצות שיגאלו בהם אלא שתי מצות, דם פסח ודם מילה, הה"ד ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי (יחזקאל טז:ו), בדמיך, דם פסח ודם מילה.

[ה] תני ר' שמעון בן יוחאי משה לא היה יודע לא עתותיו ולא רגעיו ולא זמניו של לילה לפי' אמ' כחצות הלילה (שמות יא:ד), אבל הב"ה הוא יודע עתותיו ורגעיו וזמניו של לילה לפי' הוא נכנס בו כחוט שערה. ומי חלקו, ר' בנימין בר יפת בשם ר' יוחנן הלילה נחלק מאליו. רבותינו אמרו יוצרו חלקו. הכא את אומ' ויהי בחצי הלילה (שם יב:כט),

ולהלן את אומ' ויחלק עליהם לילה (בראשית יד:טו), אמ' ר' תנחומא אביכם יצא עמי בחצות ואני יוצא עם בניו בחצות. ורבנן אמרי, אמ' הב"ה אביכם יצא עמי מאמש עד חצות ואני יוצא עם בניו מחצות עד הבקר. אמ' ר' יוחנן אין שרן של מצרים נופל אלא ביום. ומה טעמ', ובתחפנחס חשך היום בשברי שם את מוטות מצרים ונשבת בה גאון עוזה וגו' (יחזקאל ל:יח). ואומ' ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת וגו' (ישעיה יט:יח). ואלו הן חמש ערים, ר' חלקיה בשם ר' סימון אומ', נוא ונוף ותחפנחס ועיר ההרס ועיר שמש. נוא אליסכנדריא, ונוף מנפוס, תחפנחס חופנייס, ועיר ההרס סרקאני, ועיר שמש אילופילוס. אמ' ר' יוחנן בן זכאי מצינו שהיום והלילה קרויין יום, דכתי' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד (בראשית א:ה). ר' יהושע בר' נחמיה שמע לה מן הדא, גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום תאיר כחשיכה כאורה (תהלים קלט:יב), חשיכה שהיא אורה לפני, ולילה לתשמישן של בריות. הוי בו ביום מתו בכוריהם של מצרים. הא כיצד, לקו מכת מיתה מבערב והיו מפרפרין כל הלילה ומתים ביום. ומה טע', כלנו מתנו אין כתו' כאן אלא כלנו מתים (שמות יב:לג), מייתי' ואזלין. הה"ד ביום הכותי כל בכור (במדבר ג:יג), ולהלן את אומ' ביום הקדשתי לי כל בכור (עיין שם ח:יז), אמור מעתה ביום שמתו בכוריהם של מצרים בו ביום הקדשתי לי כל בכור.

[ו] וי"י הכה כל בכור בארץ מצרים (שמות יב:כט). בכור, כל בכור, בכור לאיש בכור לאשה, בכור לזכר בכור לנקבה. הא כיצד, איש אחד בא על עשר נשים והיו יולדות עשרה בנים נמצאו כלם בכורי נשים. עשרה אנשים באים על אשה והיא יולדת עשרה בנים נמצאו כלם בכורי אנשים. הגע עצמך בית שאין שם בכור לאיש ולא לאשה מה אני מקיים כי אין בית אשר אין שם מת (שם שם ל), אמ' ר' אבא בר אחא אפטרופוס של בית היה מת, כד"א שמרי הראש כי לא היה בכור וישימהו אביהו לראש (ד"ה א כו:י). תני בשם ר' נתן ביום שהיה בכורו של אחד מהם מת היה צר איקונין שלו בתוך ביתו, ואותו היום היתה נידקת ונשחקת ונזרת והיה קשה עליו כאלו אותו היום קברו. אמ' ר' יודן לפי שהיו המצרים קוברים בתוך בתיהם והיו הכלבים נכנסין דרך הכוכין ומשמטין את הבכורות מבין המתים ומתעתעים בהם, והיה קשה עליהם כאלו אותו היום קברום.

[ז] מבכור פרעה (שמות יב:כט), מכאן שפרעה היה בכור. נתכנסו כל הבכורו' אצל אבתיהם, אמ' להם בגין דאמ' משה ומת כל בכור (שם יא:ה), כל מה דאמ' על הלין עמא אתא עליהון, אלא איתון ונפיק אלין עברייא מביניכון ואי לא הליך עמא מייתין. אמרו, י' בנים לחד מננא ימות חד מנהון ולא תקום על אלין עבריא. אמרין, כל סמא דמילתא ניזיל גבי פרעה דהוא בוכרא, דלמא הוא חייס על נפשיה ונפיק אילין עיבריא

מבינינן. הלכו להם אצל פרעה, אמרו לו, בגין דאמ' משה ומת כל בכור בארץ מצרים, וכל דאמ' על הליך עמא אתא עליהון, אלא קום ואפיק אלין עברייא מבינן ואי לא הליך עמא מייתין. אמ' צאו וקפחו שוקיהם של אלו, אנא אמר נפשי או נפשהון דאילין עבראי, ואתון אמרין הכדין. מיד יצאו הבכורות והרגו באבתיהם ששים רבוא, הה"ד למכה מצרים בבכוריהם (תהלים קלו:י), למכה מצרים במצרים אין כתו' כאן אלא למכה מצרים בבכוריהם, הבכורות הרגו באבתיהם ששים רבוא. ר' אבון בשם ר' יהודה בן פזי אמ' בתיה בת פרעה בכורה היתה, ובזכות מה היתה נצולת, בתפלתו של משה, דכתו' טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה (משלי לא:יח), ליל כתו', כד"א ליל שמורים הוא לי"י (שמות יב:מב).

[ח] ועד בכור השפחה (שם יא:ה). רב הונא ור' אחא בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אפי' שפחות המכודנות לריחים היו אומרות רצוננו בשעבודנו וישראל בשעבודן. אמ' ר' יודה בן פזי מסורת אגדה היא סרח כד ירדה למצרים כדנוה לרחים.

[ט] וכל בכור בהמה (שם שם). אם אדם חטא בהמה מה חטאת, אלא המצרים משתחוים לטלאים, שלא יהו המצרים אומרי' יראתנו הביאה עלינו את הפורענות, קשה יראתנו שעמדה לעצמה, קשה יראתינו שלא שלטה בה פורענות.

[י] ר' הונא ור' יהושע בר אבין חתניה דר' לוי בשם ר' לוי אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחלה. ממי את למד מן איוב, ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם (איוב א:יד). מאי ואתונות רועות על ידיהם, אמ' ר' חמא נעשה לו דוגמא מעין העולם הבא, כד"א ונגש חורש בקוצר ודורך ענבים במשך הזרע (עמוס ט:יג). אמ' ר' אבא בר כהנא יצאו מכפר קרינוס והלכו את כל האובלין כלן וכיון שהגיעו למגדל צבעייא מתו שם. אמ' ר' חמא רק (איוב א:טז), מיעוט, אף הוא משובר ומלוקה היה. אמ' ר' יודן מן לבדי עד להגיד לך (שם), אף הוא כיון שהגיד בשורתו מיד מת, הה"ד עוד זה מדבר וזה בא (איוב א:יח). כיון ששמע איוב כן התחיל מגייס עליהם חיילותיו למלחמה, הה"ד כי אערוץ המון רבה ובוז משפחות יחתני ואדם ולא אצא פתח (שם לא:לד). אמ' איוב אומה בזויה מכל האומות, הן ארץ כשדים זה העם לא היה וגו' (ישעיה כג:יג), ולואי לא היה, סבור ליתן אימתו עליי, כיון שאמרו לו אש אלהים נפלה מן השמים (איוב א:טז), אמ' אם מן השמים הוא מה אני יכול לעשות, מיד, ואדום לא אצא פתח (שם לא:לד). ואחר כך, ויקח לו חרש להתגרד בו וגו' (שם ב:ח). אף במחלון וכליון בתחלה מתו סוסיהם וגמליהם וחמוריהם, ואחר כך מת הוא, שנ' וימת אלימלך איש נעמי (רות א:ג). ואחר כך מתו שני בניו, וימותו גם שניהם מחלון וכליון (שם שם ה). ואחר כך מתה

היא. ואף בנגעים הבאים על האדם כן, בתחלה הוא מתחיל בביתו, אם חזר בו טעונין חליצה, וחלצו את האבנים (ויקרא יד:מ). אם לא חזר בו טעונין נתיצה, ונתץ את הבית (שם שם מה). ואחר כך הוא מתחיל בבגדיו, אם חזר בו טעונין קריעה, וקרע אותו מן הבגד או מן העור או מן השתי או מן הערב (שם יג:נו). אם לא חזר בו טעונין שריפה, ושרף את הבגד (שם שם נב). ואחר כך הוא מתחיל בגופו, אם חוזר בו יוצא ובא לו, ואם לא חוזר בו, בדד ישב מחוץ למחנה מושבו (שם יג:מו). ובמצרים כן, בתחלה נגעה מדת הדין בממונם, ויך גפנם ותאנתם (תהלים קה:לג), ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים (שם עח:מח), ואחר כך ויך כל בכור במצרים (שם שם נא).

[יא] ר' לוי בר זכריה בשם ר' ברכיה בטכסיס מלכים בא עליהם. בתחלה סכר אמת המים שלהם, ואחר כך הביא עליהם קלנים, ואחר כך ירה בהם חצים, ואחר כך הביא עליהם לגיונות, ואחר כך הביא עליהם דרולמסייא, ואחר כך רמה בהם נפט, ואחר כך השליך עליהם אבני בליסטרא, ואחר כך העמיד עליהם כובשים, ואחר כך חבשן בפלקיות, ואחר כך הוציא הגדול שבהם והרגו. בתחלה סכר אמת המים שלהם, ויהפוך לדם יאוריהם (שם שם מד). ואחר כך הביא עליהם קלנים, צפרדעים, אמ' ר' יוסי בר חנינא קרקורן היה קשה להן יותר מהן. ואחר כך ירה בהם חצים, כנים. ואחר כך הביא עליהם לגיונות, ערוב. ואחר כך נתן להם דורמסיות, דבר כבד מאד (שמות ט:ג). ואחר כך רמה בהם נפט, שחין. ואחר כך השליך עליהם אבני בליסטרא, ברד. ואחר כך העמיד עליהם כובשים, ארבה. ואחר כך חבשן בפולקיות, חשך. ואחר כך הוציא הגדול גדול שבהם והרגו, מכת בכורות. ר' לוי חתניה דר' זכריה בשם ר' ברכיה אמ', כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור (ישעיה כג:ה). אמ' ר' אליעזר כל צור מלא במקר' בצור המדינה הכתו' מדבר, וכל צר חסר במקרא ברומי הרשעה הכתו' מדבר. ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא מי שפרע מן הראשונים הוא יפרע מן האחרנים. מה מצרים דם אף אדום כן, ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותימרות עשן (יואל ג:ג). מה מצרים צפרדעים אף אדום כן, קול שאון מעיר קול מהיכל קול י"י משלם גמול לאויביו (ישעיה סו:ו). מה מצרי' כנים אף אדום כנים, ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית והיתה ארצה לזפת בוערה (ישעיה לד:ט), והך את עפר הארץ (שמות ח:יב). מה מצרים ערוב אף אדום כן, וירשוה קאת וקיפוד וגו' (ישעיה לד:יא). מה מצרים דבר אף אדום כן, ונשפטתי אתו בדבר ובדם (יחזקאל לח:כב). מה מצרים שחין אף אדום כן, וזאת תהיה המגפה אשר יגוף י"י וגו' (זכריה יד:יב). מה מצרים ברד אף אדום כן, וגשם שוטף ואבני אלגביש וגו' (יחזקאל לח:כב). מה מצרים ארבה אף אדום כן, ואתה בן אדם כה אמר י"י לצפור כל כנף בשר

גבורים תאכלו ואכלתם בשר ושתיתם דם ואכלתם חלב לשבעה ושתיתם דם וגו' (שם לט:יז-יט). מה מצרי' חשך אף אדום כן, ונטה עליה קו תוהו ואבני בהו (ישעיה לד:יא). מה מצרי' הגדול גדול שבהם הרגו אף אדום כן, וירדו ראמים עמם ופרים וכו' (עיין שם שם ז). אמ' ר' מאיר וירדו רומיים עמם.

[יב] כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח י"י וכבודו עליך יראה (ישעיה ס:ב). ר' אחא בר כהנא אמ' חשך ואפלה שמשו בארץ מצרים שלשת ימים. ומה טעם, ויהי חשך אפלה וגו' (שמות י:כב). אבל תוהו ובהו לא שמשו בעולם הזה. ואיכן עתידין לשמש, בכרך גדול של רומי, ונטה עליה קו תוהו ואבני בהו (ישעיה לד:יא). רבנין אמרין אומות העולם שלא קבלו את התורה שנתנה מתוך החשך עליהם הוא אומ' כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים (ישעיה ס:ב), אבל ישראל שקבלו אותה מתוך החשך עליהם הוא אומ' ועליך יזרח י"י וכבודו עליך יראה (שם).

פסקה ח

מצות העומר.

[א] מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש (קהלת א:ג). א"ר בנימן בר לוי בקשו חכמי' לגנוז ספר קהלת שמצאו בו דברים שהן מטים לצד המינות. אמרו, כך שלמה צריך לומר, מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש (שם), יכול אף עמילה של תורה בכלל, חזרו ואמרו אילו אמ' בכל עמל ושתק, היינו אומ' אף עמילה של תורה בכלל, כשהוא או' בכל עמלו, בעמלו אינו מועיל, בעמילה של תורה מועיל הוא. א"ר שמואל בר' יצחק בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת שמצאו בו דברים שהן מטין לצד המינות. אמרו, כך היה שלמה צריך לומ', שמח בחור בילדותך ויטבך לבך בימי בחורותיך והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך (שם יא:ט). משה אמ' ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו:לט), ושלמה אמ' והלך בדרכי לבך ובמראי עיניך (קהלת שם), הותרה הרצועה, לית דין ולית דיין, וכיון שאמ' ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם), אמרו יפה אמ' שלמה. ד"א מה יתרון לאדם בכל עמלו וג' (שם א:ג). א"ר יודן תחת השמש אין לו, למעלה מן השמש יש לו. ר' חונא ר' אחא בשם ר' חלפו עמל הוא תחת השמש, ואוצר הוא למעלה מן השמש. ר' לוי ורבנן. ר' לוי כל מה שהבריות מגדלים מצות ומעשים טובים בעולם הזה דיין שהקב"ה מזריח להם את השמש, וזרח השמש ובא השמש (שם א:ה). ורבנן אמרין כל מה שהצדיקי' מגדלין מצות ומעשים טובים בעול' הזה דיין שהקב"ה מחדש את פניהם כגלגל חמה, ואוהביו כצאת השמש

בגבורתו (שופטים ה:לא). א"ר יניי בנוהג שבעולם אדם לוקח לו ליטרה אחת בשר מן השוק, כמה הוא יגיע בה, כמה צער הוא מצטער עליה עד שלא יבשלה, והבריות ישינים על מיטותיהם והקב"ה משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחי' ומדשן פירות, ואין את נותן לו את העומר. א"ר פינחס בנוהג שבעולם אדם מכבס את כסותו בימות הגשמים, כמה הוא יגיע בה, כמה צער הוא מצטער עליה עד שלא ינגבה, והבריות ישינים על מיטותיהם והקב"ה משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים מגדל צמחי' ומדשן פירות, ואין את נותן לו את העומר. א"ר אבין בוא וראה כמה היו ישר' מצטערין על מצות העומר, דתנינן תמן קצרוהו ונתנוהו בקופות, הביאוהו לעזרה, היו מהבהבין אתו באור כדי לקיים בו מצות קלי דברי ר' מאיר, וחכמ' או' בקנים ובקילחות חובטין אותו כדי שלא יתמעך. נתנוהו לאבוב ואבוב היה מנוקב כדי שיהא האור שולט בכולו, שטחוהו בעזרה והרוח מנשבת בו, נתנוהו לריחים של גרוסות, והוציאו ממנו עשרון שהוא מנופה בשלש עשרה נפה. א"ר לוי הרי שעמלתה וחרשתה וזרעתה וניכשתה וכיסחתה ועדרתה וקצרתה ועימרת' ודשתה ועשיתה אותו ערימה, אם אינו מוציא לך מעט רוח שתיזרה מאיכן אותו האיש חי, הרי אין את נותן לו שכר הרוח, מה יתרון לו שיעמול לרוח (קהלת ה:טו). א"ר לוי כת' ולא אמרו בלבבם נירא נא את י"י אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש בעיתו (ירמיה ה:כד). הנותן, יהב לכון כולא, לית אתון צריכין ליה מן כדון, שבועות חוקות קציר ישמר לנו (שם), ישמר לנו מן השרב ומן הרוחות הקשות. ואילו הן, אילו שבע שבתות שבין הפסח לעצרת. תני ר' חייה שבע שבתות תמימות תהיינה (ויקרא כג:טו), אימתי הן תמימות, בזמן שאין ישוע ושכניה ביניהם. א"ר יהוש' בן לוי סנטרך אנה, לית את יהב לי סנטרתי. א"ר ברכיה אי מגורסך אנה, לית את מטעם לי מן תבשיליך ונדע מה אינון צריכין. הוא שדוד אומ' גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה וג' (תהלים סח:י), אם גשם היא צריכה, נדבות, אם טל היא צריכה, תניף אלהים, נחלתך ונלאה אתה כוננתה (שם). א"ר בנייה אמ' הקב"ה לישר' בניי, כשהייתי נותן לכם את העומר הייתי נותן לכל אחד ואחד מכם עומר, עומר לגלגלת (שמות טז:טז), ועכשיו שאתם נותנים לי את העומר אין לי אלא עומר אחד משל כולם, ולא עוד אלא שאינו של חיטים אלא של שעורים. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן (ויקרא כג:י).

[ב] אשר קצירו רעב יאכל ואל מצנים יקחהו ושאף צמים חילם (איוב ה:ה). אשר קצירו, זה נמרוד. רעב יאכל, זה אבינו אברהם. ואל מצנים יקחהו, לא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ובתחנונים, וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק וג' (בראשית יד:יד). ר' שמע'

בן לקיש בשם בר קפרא אליע' לבדו, ושמו של אליע' שמנה עשר ושלש מאות (שם). ושאף צמים חילם (איוב שם), מי דחק לממונו של נמרוד, אברהם וכל המצומתים לו. ד"א אשר קצירו (איוב שם), זה פרעה. רעב יאכל (שם), זה משה ואהרן. ואל מצנים יקחהו (שם), לא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ובתחנונים, ויאמר י"י אל משה מה תצעק אלי וג' (שמות יד:טו). ושאף צמים חילם (איוב שם), מי דחק לממונו של פרעה, משה ואהרן וכל המצומתים להם. ד"א אשר קצירו (שם), זה סיחן ועוג. רעב יאכל (שם), זה משה ואהרן. ואל מצנים יקחהו (שם), לא בזיין ולא במגן אלא בתפיל' ובתחנונים, ויאמר י"י אל משה אל תירא אותו כי בידך וג' (במדבר כא:לד). ושאף צמים חילם (איוב שם), מי דחק לממונם של סיחון, משה ואהרן וכל המצומ' להם. ד"א אשר קצירו (שם), זה סיסרא. רעב יאכל (שם), זה דבורה וברק. ואל מצנים יקחהו (שם), לא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ובתחנונים, מן שמים נלחמו וג' (שופטים ה:כ). ושאף צמים חילם (איוב שם), מי דחק לממונו של סיסרא, דבורה וברק וכל המצומתים להם. ד"א אשר קצירו רעב (שם), זה סנחריב. רעב יאכל (שם), זה ישעיה וחזקיהו. ואל מצנים יקחהו (שם), לא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ובתחנונים, הד"ה דכ' ויתפלל חזקיהו המלך וישעיהו בן אמוץ הנביא וגו' (ד"ה ב' לב:כ). ושאף צמים חילם (איוב שם), מי דחק לממונו של סנחריב, חזקיהו ויש' וכל המצומ' להם. ד"א אשר קצירו (שם), זה המן. רעב יאכל (שם), זה מרדכי ואסתר. ואל מצנים יקחהו (שם), לא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ובתחנונים, שק ואפר יוצע לרבים (אסתר ד:ג). ושאף צמים חילם (איוב שם), מי דחק לממונו של המן, מרדכי ואסתר וכל המצומתים להם. ד"א אשר קצירו (איוב ה:ה), אילו שלשים ואחד מלך. רעב יאכל (שם), זה יהושע וכלב. ואל מצנים יקחהו (שם), לא בזיין ולא במגן אלא בתפילה ובתחנונים, ויאמ' י"י אל יהושע קום לך למה זה אתה נופל על פניך (יהושע ז:י). ושאף צמים חילם (איוב שם), מי דחק לממונם של שלשים ואחד מלך, יהושע וכלב וכל המצומתים להם. וכי באיזו זכות זכו ישר' לירש את ארץ כנען, הוי אומר זו מצות העומר. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן (ויקרא כג:י).

[ג] והניף את העומר לפני י"י לרצונכם (ויקרא כג:יא). כיצד היה מניפו, ר' חמא בר' עוקבא בשם ר' יוסי בר חנינה מוליך ומביא לבטל רוחות קשות, מעלה ומוריד לבטל טללים קשים. ר' סימון בש' ר' יהושע בן לוי מוליך ומביא למי שהעול' כולו שלו, מעלה ומוריד למי שהעליונים והתחתונים שלו. ר' אבין ור' יהוד' ור' נחמי' היא.

[ד] ר' יעקב בר אביי בשם ר' יהוד' בר' סימון ר' יוחנ' ור' שמע' בן לקיש. ר' יוחנ' א' לעול' לא תהא מצות העומר קלה בעיניך שעל ידי מצות העומר זכה אבינו אברהם לירש את ארץ כנען, הד' דכת' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וג' (בראשית יז:ח), על מנת, ואתה את בריתי תשמר (שם ט). ר' שמעון בן לקיש א' לעולם לא תהיה מצות העומר קלה בעיניך שעל ידי מצות העומר הקב"ה משים שלום בין איש לאשתו, הד' דכת' והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה וג' (במדבר ה:טו). ר' אבהו אמ' לה ר' סימון אמ' לה ר' יהוש' בן לוי אמ', היא שעמדה להם בימי גדעון, ויבא גדעון והנה איש מספר לרעהו חלום ויאמר הנה חלם חלמתי והנה צליל לחם שעורים וג' (שופטים ז:יג). מה הוא צליל, רבנין אמרין על שצלל עליהם אותו הדור מן הצדיקים. ובזכות מה ניצלו, בזכות צליל לחם שעורים. ואיזו זו, זו מצות העומר. ור' שמואל בר נחמן אמ' היא שעמדה להם בימי חזקיה, והיה כל מעבר מטה מוסדה אשר וג' (ישעיה ל:לב). וכי יש מלחמות תנופה באותו הדור, אלא הוי או' זו מצות העומר. ורבנין אמרין היא שעמדה להם בימי יחזקאל, ואתה קח לך חיטים ושעורים ופול ועדשים ודוחן וכוסמין ונתתה אותם בכלי אחד ועשית אתם לך ללחם (יחזקאל ד:ט), ואמ' ר' חמה בר' חנינה ריבה בה שעורים. ר' שמואל בר נחמן אמר דברים שהיו מריצים את בני מעיים. שמואל אמ' תמן אמרין עבדין מנה חררה לכלבה ולא טעמ'. מטרונא שאלה את ר' יוסי בן חלפתא אמרה לו כמה צער נצטער אותו הצדיק, כמה עבדים כמה שפחות יש לו והן מבזבזין במאכל ובמשתה. אמ' לה להודיעך שבכל מקום שישר' בצער הצדיקים החיים עמהם בצער. ר' לוי אמ' היא שעמדה להם בימי המן. את מוצא כיון שראה מרדכי להמן בא לקראתו והסוס בידו, א' דומה אני שהרשע הזה בא להרגני, א' לתלמידיו ברחו לכם לא תכוו בגחלתי, אמרין ליה בין מחיים בין ממות עימך אנן. מה עשה, נתעטף בטליתו ועמד לו להתפלל. אתא ההוא רשיעא ויתב ליה גביהון, א' להון במה אתון עסיקין, אמרין ליה במצות העומר שהיו ישר' מקריבין בבית המקדש. אמ' לון ודמה הוה הדין עומרה, דכסף דדהב דחיטין דשערין, אמרין ליה דשערין. אמר לון בכמן הוה טימי דידה, בעשרה קינטינרין, אמרין ליה סגין סגין בעשרה מניי. אמ' לון קומון דנצחון עשרתי מניכון לעשרתי אלפי קנטרינרין דכספ'. כיון דחסל מי מצלי אמ' ליה סב לבוש הדן לבושה. אמר לה מה את מבזה מלכותה, אית בר נש לביש לבושה דמלכ' דלא סחי. אזל בעי בלנהא ולא אשכחי'. מה עבד, אסר זוניתיה, על ואסחותיה. כיון דנפק אמ' ליה סב לבוש הדן כלילא. אמ' לי' מה את מבזי מלכותה, אית לך בר נש לביש כלילא דמלכא דלא מספר. אזל בעי ספרא ולא אשכחיה. מה עבד, אזל לבייתיה ואייתי מני ספריה

ויתב ליה מספר ליה. שרי מיתנח. אמ' ליה מה לך מיתנח, אמ' ליה לא ווי ליה לאבויי דההוא גברא מעביד קומיס פנטון קומיס קלטור עבד בלניי וספר. אמ' ליה ומה היא שאילה לך, לית אנה חכים לאבויי דההוא גברא בלנאי וספר בכפר קריינוס ואת משכח דאילין מני ספירה דידיה. אמ' ליה קום רכיב על הדן סוסיא, אמ' ליה לית בי חילה דאנה גבר סב. אמ' ליה ולית אנה גבר סב, אמ' לה ולא את הוא דגרמת לנפשך. אמ' ליה קום דאנה ממיך קדלי ואת דריס עלוי וסליק ורכב, למקיימה לכון מה דאמ' כתבה, ואתה על במותימו תדרוך (דברים לג:כט). וכיון שרכב על הסוס התחיל מקלס להקב"ה ואו' ארוממך י"י כי דליתני ולא שמחת אויבי לי, י"י אלהי שועתי אליך ותרפאני, י"י העלית משאול נפשי חייתני מירדי בור (תהלים ל ב-ד). תלמידיו מה היו או', זמרו לי"י חסידיו והודו לזכר קדשו, כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רינה (שם ה-ו). אותו הרשע מה היה או', ואני אמרת בשלוי בל אמוט לעולם, י"י ברצונך העמדת להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל (שם ז-ח). אסתר מה היתה אומרת, אליך י"י אקרא ואל י"י אתחנן, מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמיתך (שם ט-י). ישר' מה היו או', שמע י"י וחנני י"י היה עוזר לי, הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה (שם יא-יב). א"ר פנח' בקרית שמע היה עסוק ולא הפסיק, למען יזמרך כבוד לא ידום וג' (שם יג). חסילה.

פסקה ט

שור או כשב.

[א] צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה וג' (תהלים לו:ז). ר' ישמע' ור' עקיב'. ר' ישמע' או', הצדיקים שהן עושין את התורה שניתנה מהררי אל, הקב"ה עושה עמהם צדקה כהררי אל, צדקתך כהררי אל (שם). אבל רשעים שאינן עושין את התורה שניתנה מהררי אל, הקב"ה מדקדק עמהם עד תהום רבה, משפטיך תהום רבה (שם). ר' עקיבא אמ' אחד אילו ואחד אילו הקב"ה מדקדק עמהם. מדקדק עם הצדיקים וגובה מהם מעוט מעשי' רעים שעשו בעולם הזה בשביל ליתן להם שכרם משלם לעתיד לבוא, ומשפיע שלווה לרשעים ומשלם להם מעוט מעשים טובים שעשו בעולם הזה בשביל ליפרע מהם משלם לעתיד לבוא. ר' או' משל את הצדיקים בדירתן ומשל את הרשעים בדירתן. משל את הצדיקים בדירתן, במרעה טוב ארעה אותם ובהרי וג' (יחזקאל לד:יד). ומשל הרשעים בדירתן, כה אמר י"י ביום רדתו שאלה האבלתי כיסיתי עליו את תהום וגומ' (יחזקאל לא:טו). ר' יהוד' בר רבי א' האבלתי, היבלתי כת'. משל אין עושין כסוי לגיגית לא של

כסף ולא של זהב ולא של נחשת ולא של ברזל ולא של בדיל ולא של עופרת אלא של חרס, מין במינו. כך אמ' הקב"ה, גיהנם חשך והתהום חושך והרשעים חשך, יבוא חושך ויכסה חושך, כי בהבל בא ובחושך ילך ובחושך שמו יכוסה (קהלת ו:ד). ר' יונתן בשם ר' יאשיה מסרס הדין קרייה, צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה, מה הרים הללו כובשים על התהום שלא יעלה ויציף את העולם, כך מעשיהם של צדיקים כובשים על הפורענות שלא תבא לעולם. ד"א צדקתך כהררי אל (תהלים לו:ז), מה הרים הללו אין להם סוף, כך אין סוף למתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. משפטיך תהום רבה (שם), מה התהום הזה אין לו סוף, כך אין סוף למדות פורענותן של רשעים לעתיד לבא. ד"א צדקתך כהררי אל (תהלים שם), מה ההרים הללו גלויים, כך מעשיהם של צדיקים גלויים, ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים (תהלים עב:ה). משפטיך תהום רבה (שם לו:ז), מה התהום הזה טמון, כך מעשיהם של רשעים טמונים, והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כט:טו). ד"א צדקתך כהררי אל (תהלים שם), מה הרים הללו נזרעים ועושי' פירות, כך מעשיהם של צדיקים עושי' פירות, אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה ג:י). משפטיך תהום רבה (תהלים שם), מה התהום לא נזרע ולא עושה פירות, כך מעשיהם של רשעים אינן עושי' פירות, אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו (שם יא). ד"א צדקתך כהררי אל (תהלים לו:ז), ר' יודה בר' סימון צדקה שעשית עם נח בתיבה כהררי אל, ותנח התיבה על הרי אררט (בראשית ח:ד). ומשפטים שעשית עם דורו דיקדקת עמהם עד תהום רבה, ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה (שם ז:יא). ולא עוד אלא שהיזכרתו, לא לבדו הזכרתו, אלא הוא וכל מי שהיה עמו בתיבה, הד' דכת' ויזכר אלהים את נח ואת כל החיה וג' (שם ח:א). ר' יהושע בן לוי סליק לרומי וראה שם עמודים של שייש מכורכים בקיטיות, בשרב שלא יפקעו ובצינה שלא יקרשו, וראה שם עני אחד מחצלת קנים מתחתיו ומחצלת של קנים מעל גביו. על העמודים קרא צדקתך כהררי אל (תהלים שם), הן דאת יהב את משפע, ועל העני קרא משפטיך תהום רבה (שם), אמ' הן דאת מחי את מדקדק. אלכסנדרוס מקדון אזל לגב מלכא קצי' לאחור הרי החושך. אזל לחדא מדינת' דשמא קרטיגנא והות כולה דנשין, ונפקין קדמיניה ואמרין ליה, אין את עבד עמן קרבה ונצח לן, שמך נפיק בעולם דמחוז דנשיא חריבת, ואין אנו עבדין עמך קרבה ונצחינך, שמך נפיק בעלמא דנשיא עבדן עמך קרבה ונצחן לך, ותוב לית את קאים קדם מלכו. מי נפק כתב על תרע פולי אנה אלכסנדרוס מקדון כמלך שטי הוינא עד דאתית לקרטיגנא מדינת' וילפית עיצה מנשיא. אזל לחדא מדינתא חורי דשמה אפריקי, ונפקון קדמוניה בחזורין דדהב וברימונין דדהב ובלחם דדהב. אמ' להון,

מה דהבא מיתאכיל בארעיכון. אמרין ליה, ולא הוה לך כן בארעך דאתית לגבן. אמ' להון לא עותרכון אתיתי למיחמי, דיניכו אתית למיחמי. עד אינון יתיבין תמן, אתון תרין גוברין לדינה קדם מלכא. חד אמ' אנה חורבתה זבנית מהאי גברא, וגרפתה ואשכחית בה סימא, ואמרי ליה סב סימתך, דחורבתה זבנית וסימתה לא זבנית. וחרינה א', מרי, אנה כי זבינית להדין גוברה חורבת' וכל מה דאית בה זבינית ליה. קרא מלכא לחד מנהון, א' ליה, אית לך בר דכר, אמ' ליה אין. ולחרינה אמ' ליה, אית לך ברת נוקבה, אמ' ליה אין. אמר להון אזלון ואסבון דין לדין ויאכלון סימתה תריהון. שרי אלכסנדרו' מקדון תמה. א' ליה מה לך תמה, לא דנית טבית, א' ליה אין. א' ליה, ואילו הוה הדין דינא בארעכון מה הוויתון עבדין ליה, אמ' ליה מרים ראשה דדין וראשיה דדין, וסימתה סלקא לבי מלכ'. א' ליה ושימשה דנחא עליכון, א' ליה הין. ומיטרא נחית עליכון, אמ' ליה הין. אמ' ליה דילמא אית בארעכון בעיר דקיקא, א"ל הין. תיפח רוחיה דההוא גברא בזכות בעירה דקיקה שימשה דנחה עליכון ומיטרא נחית עליכון, בזכות בעיר' דקיקא אתון משתיזבין. ה"ה דכת' אדם ובהמה תושיע י"י (תהלים לו:ז), אדם בשביל בהמה תושיע י"י. אמרו ישר', רבון העולמים אדם אנחנו ובבהמה תושיענו, לפי שאנו נמשכין אחריך כבהמה, משכני אחריך נרוצה (שה"ש א:ד), כבהמה כך אנו נמשכים אחריך. לאיכן, דבי ר' אמרין לגן עדן, ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך (תהלים לו:ט), אמ' ר' אלעזר בר' מנחם עדנך אין כת' כאן אלא עדניך, מלמד שכל צדיק וצדיק יש לו עדן בפני עצמו. א"ר יצחק משפט אדם ומשפט בהמה. משפט אדם, וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ויקרא יב:ג). ומשפט בהמה, ומיום השמיני והלאה ירצה וג' (ויקרא כב:כז).

[ב] ר' תנחומה פתח מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא (איוב מא:ג). ר' תנחומה פתר קרייה ברווק שהוא שרויי במדינה ונותן שכר סופרים ומשנים. אמ' הקב"ה, עלי לשלם לו גמולו וליתן לו בן זכר. א"ר ירמיה בר' אלע' עתידה בת קול להיות מפוצצת על ראשי ההרים ואומרת כל מי שפעל עם אל יבוא ויטול שכרו, הד"ה דכת' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל (במדבר כג:כג), כל מי שפעל עים אל יבוא ויטול שכרו. ורוח הקודש אומרת, מי הקדימני ואשלם (איוב שם), מי קילס לפני עד שלא נתתי בו נשמה, מי מל לפניי עד שלא נתתי לו בן זכר, מי עשה לי ציצית עד שלא נתתי לו טלית, מי עשה לי מזוזה עד שלא נתתי לו בית, מי עשה לי מעקה עד שלא נתתי לו גג, מי עשה לי סוכה עד שלא נתתי לו חצר, מי הפריש לפניי פיאה עד שלא נתתי לו שדה, מי הפרי' לפני תרומה ומעשרות עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש לפני קרבן עד שלא נתתי לו בהמה, שור או כשב או עז וג' (ויקרא כב:כז).

[ג] ר' יעקב בר זבדי בשם ר' אבהו פתח ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח וג' (יחזקאל כט:טז), כת' שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים וג' (ישעיה ו:ב), בשתים יעופף (שם), לקילוס. בשתים יכסה פניו (שם), שלא להביט בשכינה. בשתים יכסה רגליו (שם), שלא יראו פני שכינה, דכת' ורגליהם ככף רגל עגל (יחזקאל א:ז), על שם ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון (שם כט:טז). תמן תנינן כל השופרות כשירין חוץ משל פרה מפני שהוא קרן של עגל, על שם ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון (שם). ותנינן תמן, והרגת את האשה ואת הבהמה (ויקרא כ:טז), אם אדם חטא מה חטאת בהמה, אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידיה לפיכך אמ' הכת' תיסקל. ד"א שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שניסקל פלו' על ידיה, על שם ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון (יחזקאל שם). ותני מפני מה אמרו אין שוטה שותה בכוס של חברתה, שלא יהו הבריות אומ' בכוס הזה שתת חברתה ומתת, על שם ולא יהיה לבית ישראל למבטח מזכיר עון (שם). אף כן שור או כשב או עז כי יולד (ויקרא כב:כז), וכי שור נולד ולא עגל נולד, אלא משום דכת' עשו להם עגל מסכה (שמות לב:ח). לפי כך קראו הכת' שור ולא קראו עגל, שור או כשב או עז כי יולד (ויקרא כב:כז).

[ד] מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה (קהלת ג:טו). ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה אמ' אם יאמר לך אדם שאילו לא חטא אדם הראשון שהוא חי וקיים עד עכשיו, אמור לו, כבר הוא (קהלת שם), אליהו זכור לטוב שלא חטא אינו חי וקיים עד עכשיו. ואשר להיות כבר היה (שם), אם יאמ' לך אדם שהקב"ה עתיד להחיות את המתים, אמור לו, כבר היה (שם), לא כבר עשה כן על ידי אליהו ועל ידי אלישע ועל ידי יחזקאל. ור' נחמיה אמ' אם יאמר לך אדם שהיה העולם כולו מים במים אמור לו, כבר הוא (שם), אוקיינוס אין כולו מים במים. ואשר להיות כבר היה (שם), אם יאמ' לך אדם שהק' עתיד לעשות את הים יבשה, אמור לו, כבר היה (שם), לא כבר עשה כן על ידי משה, ובני ישר' הלכו ביבשה בתוך הים (שמות יד:כט). ר' אחא בשם ר' שמע' בר חילפ' כל מה שהקב"ה עתיד לעשות לעתיד לבא כבר הקדים ועשה מקצת על ידיהם של צדיקים בעולם הזה. הקב"ה א' שאני עתיד להחיות את המתים, כבר עשה כן על ידי אליהו ועל ידי אלישע ועל ידי יחזקאל. א' הקב"ה שאני עתיד לעשות את הים יבשה, לא כבר עשה כן על ידי משה, ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים (שמות יד:כט). א' הקב"ה שאני עתיד לפקוח עיני עיורים (ישעיה לה:ה), לא כבר עשה כן, ויפקח אלהים את עיני הנער (מלכים ב' ו:יז). א' הקב"ה שאני עתיד לפקוד עקרות, לא כבר עשה כן, וי"י פקד את שרה (בראשית כא:א). א' הקב"ה והיו מלכים אומניך ושרותיהם מיניקותיך אפים ארץ

ישתחוו לך (ישעיה מט:כג), לא כבר עשה כן, נבוכד נצר לא מלך היה ולמי נשתחוה, לדניאל, הד"ה באדין מלכא נבוכד נצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד (דניאל ב:מו). והאלהים יבקש את נרדף (קהלת ג:טו). רב חונה בשם רב יוסף עתיד הקב"ה לתבוע דמן של נרדפים מיד רודפיהם. צדיק רודף צדיק, והאלהים יבקש את נרדף. רשע רודף רשע, והאלהים יבקש את נרדף. רשע רודף צדיק, והאלהים יבקש את נרדף. אפי' את חוזר ואו' צדיק רודף אחר רשע, מכל מקום והאלהים יבקש את נרדף. תדע לך שהוא כן, שהרי הבל נרדף מפני קין, והאלהים יבקש את נרדף, וישע י"י אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד:ד). נח נרדף מפני דורו, והאלהים יבקש את נרדף, ונח מצא חן בעיני י"י (שם ו:ח). אברהם נרדף מפני נמרוד, והאלהים יבקש את נרדף, אתה הוא י"י האלהים אשר בחרת באברם וג' (נחמיה ט:ז). יצחק נרדף מפני פלשתים, והאלהים יבק' את נרד', ויאמרו ראה ראינו כי היה י"י עמך וג' (בראשית כו:כח). יעקב נרדף מפני עשו, והאלהים יבקש את נרדף, כי יעקב בחר לו יה (תהלים קלה:ד). יוסף נרדף מפני אחיו, והאלהים יבקש את נרדף, ויהי י"י את יוסף ויהי איש מצליח (בראשית לט:ב). משה נרדף מפני פרעה, והאלהים יבקש את נרדף, ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וג' (תהלים קו:כג). ישר' נרדפים מפני אומות העולם, והאלהים יבקש את נרדף, ובך בחר י"י אלהיך להיות לו לעם סגולה וג' (דברים יד:ב). ר' יודה בר' סימון בשם ר' יוסה בר נהורי אף כאן שור נרדף מפני האריֵ, כשב מפני זאב, עז מפני נמר, א' הקב"ה לא תביאו קרבן לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפים, שור או כשב או עז כי יולד וגו' (ויקרא כב:כז).

[ה] עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי (מיכה ו:ג). א"ר אחא ענה בי וקבל שכר, ואל תענה ברעך ותקבל עליו דין וחשבון. א"ר שמואל בר נחמן בשלשה מקומות בא הקב"ה להיתוכח עם ישראל והיו אומות העולם שמחים, בשעה שא' לכו נא ונוכחה יאמר י"י (ישעיה א:יח), שמחו אומות אמרו היאך יכולים אילו להיתוכח עם בוראן, עכשיו הוא מכלה אותן מן העולם. וכיון שראה הק' שאומות העולם שמחים הפכה להם לטובה, אם יהיו חטאיכם כשנים וג' (שם), תמהו אומות העולם זו תשובה זו תוכחת, לא אתא אלא למתפוגגה עם בנויי. ובשעה שאמ' הקב"ה שמעו הרים את ריב י"י וג' (מיכה ו:ב), שמחו אומות העולם ואמרו היאך יכולים אילו להתווכח עים בוראן, עכשיו הוא מכלה אותן מן העולם. וכיון שראה הקב"ה שאומות העולם שמחים הפכה להם לטובה, עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי וג', עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב וג' (מיכה ו:ג, ה). ובשעה שאמ' וריב לי"י עם יהודה וג' (הושע יב:ג), שמחו אומות העול' ואמרו עכשיו הוא מכלה אותן מן העולם. וכיון שראה הקב"ה שאומות העולם שמחים הפכה

להם לטובה, בבטן עקב את אחיו וג' (שם ד). לאשה שהיתה קובלת על בנה לדיין, וכיון דחמת דיינא דהוה יתיב דאין וקטיל, אמרה אין מודעה אנה סורחניה דברי הדין לדיינא, כדון הוא קטיל ליה, מה עבדת, דרכת עד דחסל מדיניה, וכיון דחסל מדיניה אמ' לה מה סורחן הדין בריך עלך, אמרה ליה כד הוה במעיי בעטי, א' לה וכדון הוא עבד לך כלום, אמרה ליה לא, אמ' לה לית בהדה מילתא סורחן דכלום. תמהו אומות העולם אמרו זו תשובה זו תוכחת, זו אחר זו, לא אתא אלא למתפוגגא עים בנוי. ומה הלאיתיך (מיכה ו:ג), א"ר ברכיה למלך ששילח פרוז דוגמה שלו למדינה, מה עשו כל בני המדינה, נטלו אותה ועמדו על רגליהם ופרעו את ראשיהם וקראו אותה באימה וביראה ברתת ובזיע. כך אמ' הקב"ה לישראל, בניי, הדה קרית שמע פרוז דוגמה שלי הוא, לא הטרחתי עליכם, לא אמרתי לכם שתהו קורין אותה לא עומדים על רגליכם ולא פורעים את ראשיכם, אלא בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וג' (דברים ו:ז). ד"א ומה הלאיתיך (מיכה ו:ג), א"ר יודה בר' סימון אמ' הקב"ה עשר בהמות טהורות מסרתי לך, שלש ברשותך ושבע שאינן ברשותך, אילו שהן ברשותך, שור שה כבשים ושה עזים (דברים יד:ד), ואילו שאינן ברשותך, איל וצבי ויחמור ואקו ודישון וג' (שם), לא הטרחתי עליכם, לא אמרתי לכם לעלות בהרים ולהתיגע בשדות ולהביא לפני קרבן מאילו שאינן ברשותך, אלא מאילו שברשותך והן גדילות על אבוסך, שור או כשב או עז כי יולד וג' (ויקרא כב:כז).

[ו] הן אתם מאין ופעלכם מאפע וגומ' (ישעיה מא:כד). הן אתם מאין, מן לא כלום, מליחה סרוחה. ופעלכם מאפע, ממאה פיעיות שאשה פועה בשעה שהיא יושבת על המשבר, תשעים ותשעה למיתה ואחת לחיים. תועבה יבחר בכם (שם), אע"פ שהתינוק הזה יוצא ממעי אמו מלוכלך ומטונף מלא רירים ודם, הכל מחבקים אותו והכל מנשקים אותו, וביותר כשהוא זכר. ד"א הן אתם מאין (שם), א"ר ברכיה לשון יוני הוא, כמה דאת אמ' אינא, חד, אינא אתם לי מאומות העולם. מאיין, מאותן שכתוב בהן, כל הגוים כאין נגדו (שם מ:יז). ופעלכם מאפע (שם מא:כד), א' ר' לוי כל פעולות טובות ונחמות שהק' עתיד לעשות עם ישר' אינן אלא בשכר פעיה אחת שפעיתם לפני בסיני ואמרתם, כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז). תועבה יבחר בכם (ישעיה שם), אותה התועבה שכת' בה עגל מסכה (שמות לב:ד), מאותה התועבה הביאו לפני קרבן, שור או כשב או עז וג' (ויקרא כב:כז).

[ז] ברעתם ישמחו מלך ובכחשיהם שרים (הושע ז:ג). וכי מה ראה בשור לעשותו ראש לכל הקרבנות, א"ר לוי למטרונה שיצא עליה שם רע מאחד מגדולי המלכות, ובדק המלך בדברים ולא מצא בהם ממש. מה עשה, עשה סעודה גדולה והושיב אותו האיש

בראשם של מסובים. כל כך למה, להודיע שבדק המלך בדברים ולא מצא בהם ממש. כך לפי שהיו אומות העולם מונים את ישר' ואומרי' להם אתם עשיתם את העגל, ובדק הקב"ה בדברים ולא מצא בהם ממש, לפיכך נעשה שור ראש לכל הקרבנו', שור או כשב או עז וג' (ויקרא כב:כז).

[ח] ר' חונה ר' אידי בשם ר' שמואל בר נחמן, מוצלים היו ישר' מאותו המעשה, שאילו ישר' עשו את העגל היה להם לומר אלה אלהינו ישראל, אלא הגרים שעלו עמהם הם עשו את העגל, והיו מונים את ישר' ואומ' להם אלה אלהיך ישראל (שמות לב:ד). א"ר יודה בר' סימון כתוב ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו וג' (ישעיה א:ג), ולא הוון ידעין, אלא שדשו בעקב. ודכוותה, כי אויל עמי אותי לא ידעו (ירמיהו ד:כב), ולא הוון ידעין, אלא שדשו בעקב. ודכוותה, והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה הדגן וג' (הושע ב:י), ולא הוות ידעה, אלא שדשה בעקב.

[ט] שור, בזכות אברהם, ואל הבקר רץ אברהם (בראשית יח:ז). כשב, בזכות יצחק, וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וג' (שם כב:יג). עז, בזכות יעקב, לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים (שם כז:ט). מה הוא טובים, ר' ברכיה בשם ר' חלבו א' טובים לך וטובים לבניך, טובים לך שעל ידיהם את מקבל ברכות, וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפר לבניך ביום הכיפורים, כי ביום הזה יכפר עליכם וגומ' (ויקרא טז:ל).

[י] והיה שבעת ימים תחת אמו (שם כב:כז). ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי למלך שהיה נכנס למדינה והוציא כרוז ואמר כל אכסניים שישנן לא יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחילה. כך אמ' הקב"ה לישראל בניי לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו השבת, שאין שבעה בלא שבת ואין מילה בלא שבת. א"ר יצחק משפט אדם ומשפט בהמה. משפט אדם, וביום השמיני ימול בשר ערלתו (ויקרא יב:ג). משפט בהמה, ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לי"י (שם כב:כז).

[יא] ושור או שה אותו ואת בנו וג' (שם כח). ר' ברכיה בשם ר' לוי כת' יודע צדיק נפש בהמתו וג' (משלי יב:י). יודע צדיק נפש בהמתו, זה הק' שכת' בתורתו ואמ' לא תקח האם על הבנים (דברים כב:ו). ורחמי רשעים אכזרי (משלי שם), זה סנחריב הרשע דכת' ביה אם על בנים רוטשה (הושע י:יד). ד"א יודע צדיק נפש בהמתו (משלי שם), זה הקב"ה שהכת' בתורתו ואמר ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב:כח). ורחמי רשעים אכזרי (משלי שם), זה המן הרשע דכת' ביה להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד (אסתר ג:יג). א"ר לוי אוי לרשעים שהן מתעסקין בעצות רעות על ישר', כל אחד ואחד או' עצתי יפה מעצתך. עשו א' שוטה

היה קין שהרג את אחיו בחיי אביו, ולא היה יודע שאביו פרה ורבה, אני איני עושה כן אלא יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה יעקב אחי (בראשית כז:מא). פרעה א', שוטה היה עשו שאמר יקרבו ימי אבל אבי וגו' (שם), ולא היה יודע שאחיו פרה ורבה בחיי אביו, אני איני עושה כן אלא עד דאינון דקיקין תחות כורסי אימהתהון אנא מחנק להון, הדה היא דכת' כל הבן הילוד היארה תשליכוהו וגו' (שמות א:כב). המן א' שוטה היה פרעה שא' כל הבן הילוד היארה תשליכוהו וכל הבת תחיון (שם), ולא היה יודע שהבנות נישאות לאנשים ופרות ורבות, אני איני עושה כן, אלא להשמיד להר' ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד (אסתר ג:יג). א"ר לוי אף גוג לעתיד לבא עתיד לומר כן, שוטים היו הראשונים שהיו מתעסקין בעצות רעות על ישר', לא היו יודעין שיש להם פטרון בשמים, אני איני עושה כן אלא בתחילה אני מזדוג לפטרונן ואחר כך אני מזדוג להם, הד' דכת' יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על י"י ועל משיחו (תהלים ב:ב). אומר לו הקב"ה רשע, לי באתה להיזדווג, חייך שאני עושה עמך מלחמה, הדה היא דכת' י"י כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע וג' (ישעיה מב:יג), ויצא י"י ונלחם בגוים ההם וג' (זכריה יד:ג).

[יב] וכי תזבחו זבח תודה לי"י לרצונכם תזבחו (ויקרא כב:כט). ר' פנחס ר' לוי ר' יוחנן בשם ר' מנחם דגלייא לעתיד לבוא כל הקרבנות בטילות וקרבן תודה אינו בטל לעולם, כל ההודיות בטילות והודיית תודה אינה בטילה לעולם, הד' דכת' קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את י"י צבאות כי טוב כי לעולם חסדו (ירמיה לג:יא), אילו ההודיות. ומביאים תודה בית י"י (שם), זה קרבן תודה. וכן דוד או' עלי אלהים נדריך אשלם (תהלים נו:יג) תודה לך אין כת' כן, אלא אשלם תודות לך (שם), הודייה וקרבן תודה. חסלת.

פסקה י

עשר תעשר.

[א] נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבאנו (משלי כח:כב). ר' חנינה פתר קרייה בעפרו', דא' ר' חנינה כל שקלים שנאמרו בתורה סלעים, ובנביאים ליטרין, ובכתובין קינטרין. א"ר יודה ברבי פזי חוץ משקלי עפרון דהוון קינטרין, הד' דכת' בכסף מלא יתננה לי וגו' (בראשית כג:ט). ועל ידי שהכניס עין צרה בממונו של אבינו אברהם חיסרו הכת' וא"ו, הד"ה דכת' אדני שמעני ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא (שם שם טו), אין את בעית למיתן לי ארבע מאוון קינטרין דכסף מן מזוותיה דבייתך את

יכיל יהיב לי. ועל ידי שהכניס עין צרה בממונו של אבינו אברהם, חיסרו הכת' וא"ו, הד' דכת' וישקל אברהם לעפרן (שם טז), עפרן כת', תנינא חסר. ר' אמי פתר קרייא בשואל שהיתה עינו צרה לשכור שתי פרות, והוא שואל אחת ושוכר אחת, ולא ידע כי חסר יבואנו (משלי שם), דכת' בעליו אין עמו שלם ישלם (שמות כב:יג). ר' יצחק פתר קרייה בזה שהוא מלווה ישר' ביריבית, והיתה עינו צרה להלוותו שלא בריבית, והוא מלוה אותו בריבית, ולא ידע כי חסר יבואנו (משלי שם), דכת' מרבה הונו בנשך ובתרבית לחונן דלים יקבצנו (משלי כח:ח). ואיזה הוא חונן דלים, זה עשו הרשע. ועשו הרשע לא עושק דלים הוא, כגון אילין אפוטרופיא דנפקין לקריית' ובזין לאריסייה ועליו למדינתה ואמרין כנשון מיסכנייה ואנן בעיי מעבד עמהון מצוה. מיתלה אמר גיירה בחזורי' ומפלגא לביישיה. ר' לוי פתר קריה בזה שאינו מוציא מעשרותיו כראוי, דא"ר לוי מעשה באחד שהיה מוצי' מעשרותיו כראוי, והיתה לו שדה אחת עושה אלף מידות, והיה מוציא ממנה מאה מידות למעשר, ממנה היה ניזון כל ימיו וממנה היה מתפרנס כל ימיו. בשעת מיתתו קרא לבנו ואמר לו, בני תן דעתך בשדה זו, כך וכך היתה עושה וכך וכך הייתי מוציא ממנה למעשר, ממנה הייתי ניזון כל ימי וממנה הייתי מתפרנס כל ימי. בשנה ראשונה זרע אותה הבן ועשה אלף מידות והוציא ממנה מאה מידות למעשר, בשנייה הכניס בה עין צרה והיה פוחת עשרה והיא פוחתת מאה, פוחת עשרה והיא פוחתת מאה, עד שעמדה על מעשרותיה, וכיון שידעו בו קרוביו לבשו לבנים ונתעטפו לבנים ונכנסו אצלו. א' להם מה באתם לשמוח על אותו האיש שנידווה, אמרו לו, חס ושלום לא באנו אלא לשמוח עימך, לשעבר היית בעל הבית והקב"ה כהן, ועכשיו נעשתה כהן והקב"ה בעל הבית. א"ר לוי מי פחית לה שנה מן שנה, שנה עילוי עדנה. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם עשר תעשר את כל תבואת זרעך (דברים יד:כב).

[ב] בטח בי"י ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה (תהלים לז:ג). ר' חגי בשם ר' יצחק מסריס הדין קרייא, עשה טוב ובטח בי"י. להגרונימוס שיצא לשער את המידות, וראה אותו אחד והתחיל מיטמן מלפניו. אמ' לו מה לך מיטמן מלפני, שער מדותיך ואל תתירא, הד"ה דכת' עשה טוב ובטח בי"י (תהלים שם). שכן ארץ (שם), תיעשה שכינה של ארץ, הוי זורע הווי נוטע. רעה אמונה (שם), רעה אמונתן של אבות, עיני בנאמני ארץ (תהלים קא:ו). ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי בזכות שני דברים ישראל מיתחטים לפני המקום, בזכות שבת ובזכות מעשרות. בזכות שבת מנין, אם תשיב משבת רגלך (ישעיה נח:יג), מה כת' בתריה, אז תתענג על י"י והרכבתיך וגו' (שם יד). בזכות מעשרות מנין, ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך י"י אלהיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך (דברים

כו:יא). ד"א ושמחת בכל הטוב (שם), ואין טוב, אלא דברי תורה, דכ' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד:ב). לפיכך מזה מזהיר את ישר' ואומ' להם עשר תעשר וגומ' (דברים יד:כב).

[ג] כבד את י"י מהונך ומראשית כל תבואתך (משלי ג:ט), שאם היתה נאה אל תהי פרוץ בעריות, שלא יהיו הבריות אומרים איש פלו' נאה ואינו גדור מן הערוה, על שם כבד את י"י מהונך (שם). ד"א כבד את י"י מהונך (שם), שאם היה קולך ערב, פרוס את שמע ועבור לפני התיבה, על שם כבד את י"י מהונך (שם). ר' חייה בר אדה בר אחתיה דבר קפרא היה קולו ערב, והיה בר קפרא או' לו, היה בני פורש את שמע ועובר לפני התיבה על שם כבד את י"י מהונך (שם), ממה שחננך. ד"א כבד את י"י מהונך (שם), עביד בהונך עד דלא תעבד דלא בהונך. מעשה באחד שהיה כונס יין ושמן ולא היה מוציא מעשרותיו כראוי, מה עשה הקב"ה, הכניס בו רוח תזזית ונטל את המקל והתחיל לשבר בחביות. גער בו בן ביתו, מה עשה לו, נטל את המקל ופצעו על ראשו. א' לו תחות מסייעה יתי את גער בי. אמ' לו תן לי את המקל ואני משבר אף אני, נתן לו את המקל והוה הוא מתבר חדה חדה והוא מתבר תרתיי תרתיי. מי גרם לו, על ידי שלא היה מוציא מעשרותיו כראוי, דא' ר' לוי מעשה באחד שהיה מוציא מעשרותיו כראוי, והיתה לו שדה אחת ונתן הק' בלבו ועשה חצייה זרע וחציה בית מקוות מים. ובאת שנת בצורת והיו מכריזין ואומרין סאה דחיטין בסלע, סאה דמיא בתלת סלעין, והיה מכריז ואומ' מאן בעי סאה דמיא והיא עבדא תלת סאין דחיטין. מי גרם לו, על ידי שהיה מוציא מעשרותיו כראוי. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואומ' להם עשר תעשר את כל תבואת זרעך (דברים יד:כב).

[ד] לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים (משלי לא:כא). חזקיה אמ' משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חודש, ששה חדשים בחמה, וששה חדשים בצינה. בתחילה הקב"ה מכניס בהם חכך והוא מכניסם בגיהנם בחמה, והן אומרין זו היא גיהנם של הקב"ה. ואחר כך הוא מוציאם לשלג, והן אומרין זו היא צינתו של הקב"ה. בתחילה הן אומ' וה, ולבסוף הן אומ' ווי, והוא שדוד אומר ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלים מ:ג), מה הוא מטיט היון, ממקום שאומ' ווה ווי. ואיכן הן משלימין נפשותיהם, יהודה ברבי א' בשלג, הד' דכת' בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון (שם סח:טו), השלג היא צלמונה שלהם. יכול אף ישר' כן, ת"ל לא תירא לביתה משלג, כי כל ביתה לבוש שנים (משלי שם), לבוש שנים, מילה ופריעה, ציצית ותפילים, הענק תענק, נתן תתן, פתח

תפתח, עשר תעשר. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם עשר תעשר וגו' (דברים יד:כב).

[ה] והארץ חנפה תחת יושביה וג' (ישעיה כד:ה). א"ר יצחק את סבר מחנפה לה, והיא מחנפה לך, מראה לך קמה ואינה מראה לך גדיש, מראה לך גדיש ואינה מראה לך גורן, מראה לך גורן ואינה מראה לך ערימה, למה, כי עברו תורות (שם), שעברו על שתי תורות, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. חלפו חוק (שם), חלפו חוקן של מעשרות. הפרו ברית עולם (שם), הפרו בריתן של אבות. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואומר להם עשר תעשר וג' (דברים יד:כב).

[ו] נצור בני מצות אביך ואל תטוש תורת אמך (משלי ו:כ). א"ר חונה אבות הראשונים הפרישו תרומה ומעשרות. אברהם הפריש תרומ' גדולה, הרימותי ידי אל י"י (בראשית יד:כב), ואין הרמה אלא תרומה, כמה דאת אמ' והרמתם ממנו את תרומת י"י (במדבר יח:כו). יצחק הפריש מעשר שני, ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו' (בראשית כו:יב). א"ר אבה בר כהנא והלא אין הברכה שורה לא על המדוד, ולא על השקול, ולא על המנוי, ולמה מדדן, בשביל לעשרן, ה"ה דכת' ויברכהו י"י (שם). יעקב הפרי' מעשר ראשון, הד"ה דכת' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (שם כח:כב). כותי אחד בא ושאל את ר' מאיר, א' ליה לית אתון אמרין דהדין יעקב אבוכון קושט, אמ' ליה אין, דכת' תתן אמת ליעקב (מיכה ז:כ). אמ' ליה הפריש שבטו של לוי אחד מעשרה לשבטים, לא היה לו להפריש עוד לשני', א' ליה את אמ' דאינון תריסר ואנה אמ' דאינון ארבעת עשר, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי (בראשית מח:ה). אמ' ליה והא טבאות והא לית את מסייע לי, אוספת קמח אוסיף מי'. אמ' ליה אין את מודה לי שהיו ארבע אימהות, אמ' ליה הן. א"ל צא מהם ארבע בכורות של ארבע אימהות, שאין הבכור מתעשר, למה, שהוא קודש ואין הקודש מוציא קודש. אמ' ליה טובי אומתך מה אית בגווה. ואל תטוש תורת אמך (משלי שם), אומתך. הוא שדוד או', לעשות רצונך אלהי חפצתי ותורתך בתוך מעי (תהלים מ:ט). א"ר אחא בר עולא יש תורה בתוך מעיים, לא כך כת' על לבם אכתבנה (ירמיה לא:לב), אלא אמ' דוד יבא עלי אם ירד דבר בתוך מעיי עד שלא עשרתי אותו, הד"ה דכת' ועל אוצרות המלך עזמות בן עדיאל ועל האוצרות בשדה ובהרים ובכפרים וג' (דה"א כז:כה). לפיכך משה מזהיר את ישר' עשר תעשר (דברים יד:כב).

[ז] אם עלי אדמתי תזעק ויחד תלמיה יבכיון (איוב לא:לח). אמרו לאיוב כלום יש לך עליה אלא שלש אמות בשעת מיתתך דאת אמר אם עלי אדמתי תזעק (שם), היא דידך. ר' חייה רבא אמ' לאחד שהיה מוכר טלית באטליס, ועבר אחד וראה אותו, אמ' לו שלי

היא. אמ' לו היתעטף בה, אם מחזקת היא לך הרי היא שלך ואם לאו אינה שלך. כך אמ' הק' לאיוב, לא אני הוא שכתוב בי הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וג' (ירמיה כג:כד), ואת או' אם עלי אדמתי תזעק (איוב שם), היא עבידה דידך. ור' שמע' בן חלפותא אמ' לאחד שהיה מוכר שפחה באטליס, ועבר אחד וראה אותה ואמ' שלי היא. אמ' לו נזוף בה, אם נשמעת היא לך הרי היא שלך, ואם לאו אינה שלך. כך אמ' הקב"ה לאיוב, לא אני הוא שכתוב בו המביט לארץ ותרעד יגע בהרים ויעשנו (תהלים קד:לב), ואת או' אם עלי אדמתי תזעק (איוב שם), היא עבידה דידך. באותה שעה א' איוב לפני הקב"ה, רבון העולמים לא כך אמרתי לפניך, אלא בלשון הזה אמרתי לפניך, אם עלי אדמתי תזעק (איוב שם), אם לא הוצאתי מעשרותיה כראוי. ויחד תלמיה יבכיון (שם), אם זרעתי אותה כלאים. אם כוחה אכלתי בלא כסף (איוב לא:לט), זה מעשר שני דכת' ונתתה בכסף וצרת וג' (דברים יד:כה). ואת נפש בעליה הפחתי (איוב שם), זה מעשר עני. ואם לא עשיתי כן, תחת חטה יצא חוח ותחת שעורה באשה תמו דברי איוב (שם). תני ר' הושעיה למדתך התורה דרך ארץ, שדה שהיא מעלה חוחים יפה לזורעה חיטים, שדה שהיא מעלה באושים יפה לזורעה שעורים. ומה טעמא, תחת חיטה יצא חוח (שם). עד עכשיו הוא חוזר ומתנבא כמה נבואות, ואת או' תמו דברי איוב (שם), אלא א' איוב, אם לא עשיתי כן יתמו דברי ואל יהי לי פתחון פה לומר לפניך בערתי הקדש מן הבית (דברים כו:יג). לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם עשר תעשר (דברים יד:כב).

[ח] לך י"י הצדקה ולנו בשת הפנים כהיום הזה (דניאל ט:ז). א"ר יודה בר' לעיי ע"ז עברה עם ישר' בים. ומה טעמ', ועבר בים צרה (זכריה י:יא), ואין לשון זה צרה אלא ע"ז, דכת' והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כח:כ). א"ר יודן כת' ויעלו בית יוסף גם הם בית אל וי"י עמם (שופטים א:כב), הולכים לעב' עבודה זרה ואת או' וי"י עמם, וכי יש לך צדקה גדולה מזו, הוי לך י"י הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל שם). א"ר יודה בר' סימון כת' והמה לקחו את אשר עשה מיכה ואת הכהן אשר היה לו וג' (שופטים יח:כז). והמה לקחו את אשר עשה מיכה, צלמא. ואת הכהן אשר היה לו, כומרה. ויבאו אל ליש (שם), במיס. אל עם שקט ובוטח (שם), עובדים ע"ז, והיא מצלחה בידיהון, ואת אומ' אל עם שוקט ובוטח (שם), וכי יש צדקה גדולה מזו, הוי לך י"י הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל שם). א"ר שמואל בר נחמן את מוצא ביום שירד המן לישר' בו ביום עבדו ישר' ע"ז, ולא עוד אלא שנטלו ממנו והקריבו לע"ז שלהם, הד"ה דכת' ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם ויהי (יחזקאל טז:יט), מה הוא ויהי, א"ר יודה כמה דאת אמ', ויהי למחר, ואף על פי כן ומנך לא מנעת מפניהם, וכי יש צדקה גדולה מזו, הוי

לך י"י הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל שם). א"ר לעזר כשיצאו חנניה מישאל ועזרי' מכבשן האש אמרו את הפסוק הזה. את מוצא כיון שעלו חנניה מישאל ועזרי' מכבשן האש נתכנסו עליהם כל מלכי אומות העולם, הד"ה דכת' ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי מלכא חזיין לגובריא וג' (דניאל ג:כז), והיו כל אומות העולם אומ' להם, הייתם יודעין שיש באלהיכם לעשות לכם כל הניסים הללו וגרמתם לו להחריב את ביתו ולהגלות את בניו, והיו כל אומות העו' מרקקין בפניהם עד שעשו אותם גוש של רוק, והיו חנניה מישאל ועזריה מגביהים את פניהם כלפי למעלן ואומ' לך י"י הצדקה ולנו בושת הפנים (דניאל שם). א"ר יהושע בר' נחמי' לך י"י הצדקה (שם), צידוק הדין הוא שאנו מכעיסין לפניך כמה ואתה סובלנו. תני בשם ר' נחמיה בנוהג שבעולם אדם יש לו שדה והוא נותנה למחצה ולשליש ולרביע, אבל הקב"ה אינו כן, הק' משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פירות, ולא אמר לנו להפריש אלא אחד מעשרה. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם עשר תעשר (דברים יד:כב).

[ט] מה כתי' למעלה מן העינין, לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך וג' (שם כא). ר' עזריה ור' יונת' בן חגי ור' יצחק בר מריון בשם ר' יוסי בר' חנינה אמרו האוכל פירותיו טבולים כאוכל נבילות וטריפות. ומה טעם, לא תאכלו כל נבילה (שם). ר' אבא בר הונא בשם רב האוכל פירותיו טבולים למעשר עני חייב מיתה. א"ר יצחק בשלשה מקומות כתוב לא תבשל גדי בחלב אמו, אחד לענייננו, ואחד לעינין תורה, ואחד לעינין מעשרות. לענייננו מה כת', ראשית ביכורי אדמתך וג' (שמות כג:יט), מה כת' בתריה הנה אנכי שלח מלאך לפניך וג' (שם כ). לעינין תורה מה כת', ראשית ביכורי אדמתך וג' (שם לד:כו), מה כת' בתריה ויאמר י"י אל משה כתב לך את הדברים האלה (שם כז), אמ' לו הקב"ה משה עד דסנדלה ברגלך כבוש כובא, מלא תבשיל גדי בחלב אמו, כתב לך את הדברים האלה. לעינין מעשרות, לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך וג' (דברים יד:כא), וכת' בתריה, עשר תעשר (שם כב), אלא א' הקב"ה אל תגרמו לי לבשלן גדיים עד שהן במעי אימותיהן, שאם אין אתם מוציאין מעשרותיכם כראוי רוח אחת של קדים אני שולח והוא שודפתן, כמה דאת אמר ושדפה לפני קמה (מלכים ב' יט:כו).

[י] עשר תעשר (דברים יד:כב), שלא תתחסר, עשר שתתעשר. א' הקב"ה עשר את שלי ואני מעשר את שלך. את כל (שם), א"ר אבא בר כהנא רמז לפרגמטופטין ולמפרשי ימים שיהו מוציאין אחד מעשרה לעמילי תורה. תבואת זרעך היוצא השדה (שם), אם זכיתם סוף שאתם יוצאין לזרוע בשדה, ואם לאו סוף שהיוצא השדה מתגרה בכם. ואי זה זה, זה עשו הרשע דכת' ביה איש יודע ציד איש שדה (בראשית כה:כז). ד"א תבואת זרעך

היוצא השדה (דברים שם), אם זכית סופך נפיק לחקלך וחמי עלמא צריך מטר ומתפלל ונענה, ואם לאו סוף ששונאי ישר' יוצאין לקבור את בניהם בשדה. שנה שנה (שם), אין מעשרין משנה לחברתה דב' ר' עקיב'. ואכלתה לפני י"י אלהיך וגו' (דברים יד:כג), אם זכיתם דגנך, ואם לאו דגני, כמה דאת אמ' ולקחתי דגני בעתו (הושע ב:יא). אם זכיתם תירושך, ואם לאו תירושי, ותירושי במועדו (שם). א"ר שמע' בן לקיש א' הקב"ה אני אמרתי לך שתהי מוצי' מעשרותיך מן המובחר, כיצד, בא בן לוי אצלך, אם נתתה לו המובחר אף אני יש לי ליתן לך מן המובחר, יפתח י"י לך את אוצרו הטוב וגו' (דברים כח:יב). ואם נתתה לו מן החפוריות ומן הקטנויות, אף אני יש לי ליתן לך מן החופריות ומן הקטוניות, יתן י"י את מטר ארצך אבק ועפר (שם כד). ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר וג' (דברים יד:כט). אמ' ר' לוליני דרומיה בשם ר' יהודה בר' סימון, א' הק' אתה יש לך ארבעה בני בתים, ואני יש לי ארבעה בני בתים. אתה יש לך ארבעה בני בתים, בנך ובתך ועבדך ואמתך, ואני יש לי ארבעה בני בתים, הלוי והגר והיתום והאלמנה, וכולהם בפסוק אחד, ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך (דברים טז:יא). אמ' הקב"ה אני אמרתי לך שתהא משמח את שלי ואת שלך בימים טובים שנתתי לך, אם עשיתה כן אף אני משמח את שלך ואת שלי, אילו ואילו אני עתיד לשמחן בבית הבחירה, והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי כי ביתי וגו' (ישעיה נו:ז). חסילה פרשתא.

פסקה יא

ויהי בשלח.

[א] ברצות י"י דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי טז:ז). ר' מאיר או' זה הכלב. ר' יהוש' בן לוי או' זה הנחש. ר' מאיר או' זה הכלב, רעייה חלבון חלב, אתא חיויא ואכל מינה, חמתיה כלבא, יתבון למיכול שרי נבח בהון ולא אתבוננון, לסופא קם ואכל מינה ומית, וקברוניה ועבדון לה נפש, ועד כדון היא מתקריה נפש דכלבא. ר' יהושע בן לוי אמ' זה הנחש, חד בר נש שחק תום, אתא חיויא דטורא ואכל מינה, חמתיה חיויא דבייתה, יתבון למיכול שרי מתרתר עליהון עפר ולא אתבוננון, לסופא זרק גרמיה לגווה. ר' אבהו אזל לקיסרין, ואיזדמן גבי חד גבר, ואיתיב כלבה לגביה. אמ' ליה כל הדין ביזיונה אנה שלם לך, א' ליה מרי, טיבו רבה אנה שלים ליה, חד זמן עלון שביא לקרתא, ואתא חד מנהון בעי למשכ' איתתא דההוא גברא, וקם ואכל ביציו. ר' יוחנן אמ' ברצות י"י דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (שם), זו אשתו, דכתיב אויבי איש אנשי

ביתו (מיכה ז:ו), זו אשתו, דא' ר' יוחנן אשתו שלליסטים כליסטים. מעשה באשה אחת שקבלה על בעלה לדיין, וחייבו להתיז את ראשו, לאחר זמן מצא עליה עלילה והרגה. ר' שמואל בר נחמן אמ' ברצות י"י דרכי איש, זה יצר טוב. גם אויביו ישלי' אתו, זה יצר רע. בנוהג שבעולם אדם גדל עם חבירו שתים שלש שנים בכרך והוא קושר לו אהבה, וזה גדל עם אדם מנערותו ועד זקנותו, מצא להפילו בתוך עשרים שנה מפילו, בתוך ששים שנה מפילו, בתוך שמונים שנה מפילו. אמרו עליו על יוחנן כהן גדול ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה ובסוף נעשה צדוקי. הוא שדוד אמ' כל עצמותי תאמרנה י"י מי כמוך מציל עני מחזק ממנו (תהלים לה:י), זה יצר טוב מיצר רע, ועני ואביון מגזלו (שם), וכי יש גזלן גדול מזה. ר' ברכיה הוה קרי עלוי, אם רעב שנאך האכילהו לחם וג' (משלי כה:כא), אם רעב שנאך האכילהו מלחמה של תורה, ואם צמא השקהו מים (שם), מיינה של תורה. מפני מה, כי גחלים אתה חותה על ראשו וי"י ישלם לך (שם כב), וי"י ישלמינו לך. וא"ר ברכיה אויביו, גם אויביו, לרבות זבובין וצירעין יתושין ופרעושין. ורבנין אמרין ברצות י"י דרכי איש, אילו ישר', דכת' וכל איש ישראל (שמואל א' יז:כד). גם אויביו ישלים אתו, זה פרעה, אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל (שמות טו:ט). את מוצא כיון שבא משה אצל פרעה וא' לו כה אמר י"י שלח עמי ויעבדני (שם ח:טז), א' אתו רשע מי י"י אשר אשמע בקולו לא ידעתי את י"י וגם את ישראל לא אשלח (שם ה:ב). הפה שאמ' מי י"י אשר אשמע בקולו (שם) חזר ואמר י"י הצדיק ופרעה ועמו הרשעים (שם ט:כז). הפה שא' לא ידעתי את י"י וגם את ישראל לא אשלח (שם ה:ב), הוא היה מחזר על היכליהם של ישר' ואו' צאו לשלום לכו לשלום. לכך נאמ' ויהי בשלח פרעה את העם (שמות יג:יז).

[ב] אמרו לאלהים מה נורא מעשיך ברוב עוזך יכחשו לך אויביך (תהלים סו:ג). א"ר יוחנן אמרו לפעלה טבה אישר. מה נורא מעשיך (שם), מה דחילין אינון מנגנייה דידך, הנהרגין הורגין את הורגיהן, הנצלבין צולבין את צולביהן, המשתקעין משקעין את משקעיהן, הפה שאמר כל הבן הילוד היארה תשליכוהו (שמות א:כב) הושלך לים, מרכבות פרעה וחילו ירה בים (שם טו:ד). שאר קיטעה דכבת קמייה.

[ג] תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה (משלי יז:י). תני ר' ישמע' למלך שא' לעבדו צא והבא לי דג מן השוק, הלך והביא לו דג מבאיש. אמ' לו חייך חדה מן תלת לא פלטה לך, או סיריות אתה אוכל, או מאה בורדילין אתה לוקה, או ממון אתה נותן. אמ' אנה אוכל סיריות. לא היספיק לאכל סיריות עד שנקטה נפשו עליו. אמ' אני לוקה. לא הספיק ליילקות חמשים בורדילין עד שאמ' אני פורע את הממון. נמצא אוכל סיריות ולוקה

ומשלם ממון. כך אמ' הק' לפרעה הרש', חייך עשר קטפרס אתה לוקה, וממונך אתה נותן, וישראל אתה משלח. עשר קטפרס אתה לוקה, אילו עשר מכות. וממונך אתה נותן, וינצלו את מצרים (שמות יב:לו). וישר' אתה משלח, ויהי בשלח פרעה (שמות יג:יז).

[ד] הכמכת מכהו הכהו אם כהרג הרוגיו הורג (ישעיה כז:ז). ר' יהוד' ור' נחמיה. ר' יהוד' א' במקל שהכו המצריים את ישר' בו לקו. ור' נחמיה אמ' באיספטי שהכו המצריים את ישר' בה לקו. בסאסאה (שם ח), ביסאה סאה. תני בשם ר' מאיר במידה שאדם מודד בה מודדין לו. בשלחה תריבנה (שם), לקה ואחר כך שילח. לכך נאמ' ויהי בשלח פרעה את העם (שמות יג:יז).

[ה] אל תרבו תדברו גבוהה גבוהה יצא עתק מפיכם וג' (שמואל א' ב:ג). ר' אלעזר ור' יהושע בן לוי ורבנין. חד אמ' במטת' דאמיטון בה אתמיט להון, באכרעתא דאכרעון אתכרע להון. וחרנה אמ' בתבשילה דבשלון איתבשל להון, כמה דאת אמ' ויזד יעקב נזיד (בראשית כה:כט). ורבנין אמרין במחשבתה דחשבון אתחשב להון, כמה דאת אמ' וכי יזיד איש על ראהו וג' (שמות כא:יד). עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעיבים וג' (תהלים קמו:ז). עושה משפ' לעשוקים, אילו ישר', כה אמר י"י צבאות עשוקים בני ישראל ובני יהודה יחדו וג' (ירמיה נ:לג), גואלם חזק י"י צבאות שמו ריב יריב את ריבם (שם שם). הפה שאמ' כל הבן הילוד היאורה תשליכהו (שמות א:כב), שאר קיטעה דכבת קמייה.

[ו] גן נעול אחתי כלה גל נעול מעיין חתום (שה"ש ד:יב). ר' יודה בר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי למלך שהיו לו בנות בוגרות ולא הספיק להשיאן, והלך לו למדינת הים ועמדו הבנות ונתעסקו בעצמן ונישאו לאנשים, והיתה כל אחת ואחת מהן נוטלת חותמו של בעלה וסימנטירין שלו. לאחר ימים בא המלך ממדינת הים ושמע קול הבריות מליזות על בנותיו ואומרין שזינו בנותיו של מלך. מה עשה, הוציא כרוז ואמר כל עמה לקומפון. קרא לחתנו הראשון אמ' לו מי את, אמ' לו אני חתנך, הוציא חתמו אמ' לו של מי הוא זה, אמ' לו שלי, הוציא סימנטרין שלו אמ' לו של מי הוא זה, אמ' לו שלי. וכן לשיני וכן לשלישי. אמ' המלך בנותיי נתעסקו בעצמן ונישאו ואתם אומרים שזינו בנותיו של מלך. כך לפי שהיו אומות העול' מונים לישר' ואו' להם שהם בניהם של מצריים, בנפשותיהם של ישר' היו שולטין, לא כל שכן בנשותיהן, א"ר הושעיה באותה שעה קרא הקב"ה למלאך שהוא ממונה על ההריון אמ' לו לך וצייר לי צורת הולד בדמות אבותם, הד"ה דכת' לראובן משפחת הראובני, לשמ' משפחת השמעני (עיין במדבר כו:ז, יד). אמ' ר' מרינוס בר' הושעיה כאנש דאמ' ברוני סברוני סכיווני. א"ר אדי הי ברישי דתיבותא,

ויוד בסופה, י"ה מעיד עליהן שהן בניהם של אבותיהם. ומה טעמא, ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל (תהלים קכב:ד), שהן בניהם של אבותיהם. ד"א גן נעול אחותי כלה גל נעול (שה"ש ד:יב), אילו הבתולות. גל נעול (שם), אילו הבעולות. מעין חתום (שם), אילו הזכרים, תני בשם ר' נתן גן נעול גל נעול שני פעמים, כדרכה ושלא כדרכה. ר' חוניא בשם ר' חייה בר בה שרה ירדה למצרים וגדרה עצמה מן הערווה ונגדרו כל הנשים בזכותה. א"ר חייא בר בה כדי הוא גדור ערוה לעצמו שיגאלו ישר' בזכותו. ר' חונא בשם בר קפרא בזכות ארבעה דברים נגאלו ישר' ממצרים. שלא שינו את שמם, שלא שינו את לשונם, שלא היה בהן לשון הרע, שלא היה בהן פרוץ ערייה. שלא שינו את שמם, ראובן שמעון מי נחתון, ראובן שמעון מי סלקון. שלא שינו את לשונם, כי פי המדבר אליכם (בראשית מה:יב), ובלשון הקודש היה מדבר. שלא היה בהם לשון הרע, דבר נא באזני העם וישאלו וג' (שמות יא:ב), את מוצא שהדבר מופקד אצלן כל שנים עשר חודש ולא נמצא אחד מהם שהלשין על חבירו. שלא היה בהם פרוץ ערייה, תדע לך שהוא כן, אחת היתה ופירסמה הכתוב, ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן (ויקרא כד:יא). ר' פנחס בשם ר' חייא בר בא בזכות שירדו ישר' למצרים וגדרו עצמן מן הערייה בזכות כן, שלחיך (שה"ש ד:יג), שילוחיך. לכך נאמ' ויהי בשלח פרעה את העם.

[ז] ויהי (שמות יג:יז). מי צווח ווי, מצרים צווחים ווייי. תני ר' שמע' בן יוחי לאחד שנפלה לו ירושה במדינת הים, והיה יורש עצל ועמד ומכרה בדבר ממועט, והלך הלוקח וחפרה ומצא בה סימה ובנה אותה פלטין, והוה מהלך בשוקא מקקזזיי מן קדמוי מקקזזיי מן בתרוי, והתחיל המוכר נחנק ואו' ווי מה איבדתי. כך כשהיו ישר' חונים על שפת הים היו דומים לטכסיס מלכים, והיו המצריים נחנקים ואומרי' ווי מה שילחנו מארצינו. א"ר יוסה לאחד שנפלה לו שדה בית כור בור, והיה יורש עצל ועמד ומכרה בדבר ממוע', והלך הלוקח וחפרה ומצא בה מעיין ועשה אותה גנות ופרדסים, התחיל המוכר נחנק ואומ' ווי מה איבדתי. כך כשהיו ישר' חונים על שפת הים היו דומין לטכסים מלכים, והיו המצ' נחנקין ואומ' ווי מי שילחנו מארצינו. א"ר נתן לאחד שנפלה לו קצצא של ארז, והיה יורש עצל ועמד ומכרה בדבר ממועט, והלך הלוקח ועשאה טבליות כסאות וספסלין, התחיל המוכר נחנק ואו' ווי מה איבדתי. כך כשהיו ישר' חונים על שפת הים היו דומין לטכסיס מלכים, כול'.

[ח] ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים (שמות יג:יז). מלמד שלא ניהגן כדרך הארץ. ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינה אמ' בה תמני שטין. דרך הארץ המים מלמעלן והלחם מלמטן, ברם הכא הלחם מלמעלן והמים מלמט'. הלחם מלמעלן, הנני ממטיר לכם לחם

מן השמים (שמות טז:ד). והמים מלמטן, אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה (במדבר כא:יז). דרך הארץ תלמיד טוען פנים ומהלך לפני הרב, ברם הכא לא ימיש עמוד הענן יומם וג' (שמות יג:כב). דר' אר' תלמיד מהלך תחילה והרב אחריו, ברם הכא וי"י הולך לפניהם יומם (שם שם כא). דר' האר' תלמיד מרחיץ את הרב, ברם הכא וארחצך במים (יחזקאל טז:ט). דר' אר' תלמיד מלביש את הרב, ברם הכא ואלבישך רקמה (שם שם י). ר' סימוי א' פורפירין. תירגם עקילס פילקטין. דר' אר' תלמיד מנעיל את הרב, ברם הכא ואנעלך תחש (שם שם י). ד' הא' תלמיד טוען את הרב, ברם הכא ואשא אתכם על כנפי נשרים (שמות יט:ד). דר' אר' הרב ישן ותלמיד עומד לו על גביו, ברם הכא הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל (תהלים קכא:ד).

[ט] כי קרוב הוא (שמות יג:יז). קרובה היא פורענות של פרעה הרשע שיפרע הק' מהם. ד"א כי קרוב הוא, קרובה היא פורענותן של מצריים שיפרע הקב"ה מהם. ד"א כי קרוב הוא, קרוב הוא החסד שעשו הכנעניים עם אבינו יעקב, הד' ה' דכת' וירא יושב הארץ הכנעני את האבל (בראשית נ:יא). ר' לעזר אמ' על ידי שהיתירו אזוריהם, ור' שמע' בן לקיש אמ' על ידי שהיתירו קשרי כתפותיהם, ורבנין אמרין על שזקפו קומתן, ר' יודן אמ' על ידי שהראו באצבע. והרי הדברים קל וחו' ומה אם הכנענים שלא עשו חסד לא בידיהם ולא ברגליהם אלא על ידי שהראו באצבע ניצולו מן הפורענות, אחינו ישר' שהן עושין חסד עם גדוליהם ועם קטניהם ועם חכמיהם לא כל שכן. ד"א כי קרוב הוא, קרובה היא השבועה שהשביע אבימלך את אבינו אברהם, הד"ה דכת' ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקר לי ולניני ולנכדי וג' (שם כא:כג). עד כמה דורות השביעו, עד שלשה דורות השביעו, אם תשק' לי ולניני ולנכדי, לי ולברי ולבר ברי. ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן לבדהן (שם שם כח), ר' יהושע' דסכנין בשם ר' לוי אמ' לו הקב"ה אתה נתתה להם שבע כבשות, חייך שארון הברית עושה אצלן שבעה חדשים, הד"ה דכת' ויתן לשבי עזו וג' (תהלים עח:סא). ויתן לשבי עזו, זה ארון הברית, ויהי ארון י"י בשדה פלשתים שבעה חדשים (שמואל א' ו:א). ותפארתו ביד צר (תהלים שם), אילו בגדי כהונה גדולה, ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת (שמות כח:ב). ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, א' לו הקב"ה אתה נתתה להם שבע כבשות, חייך שהן עתידין להרוג מבניך שבעה צדיקים, ואילו הן, שאול ושלשת בניו ועלי וחפני ופנחס. ואית דאמרין שמשון ולא עלי. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי, אמ' לו הקב"ה אתה נתתה להם שבע כבשות חייך שהן עתידין להחריב מבניך שבעה עולמות, ואילו הן אהל מועד וגלגל ושילה ונוב וגבעון ובית העולמים שנים.

[י] כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה (שמות יג:יז). ומי היו, רבנין אמרין בני אפרים ובני שותלח היו, על שטעו את הקץ שמנים שנה נפל מהם מאה ושמנים אלף, הד"ה דכת' בני אפרים נשקי רמי קשת הפכו ביום קרב (תהלים עח:ט).

[יא] ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף (שמות יג:יח), מלמד שהקיפן דרך המדבר. וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים (שם), מלמד שהיו מזויינים בחמש' מיני זין. ד"א וחמושים עלו, מלמד שלא עלה בידם אלא אחד מחמש. אחרים אומ' אחד מחמשים. אח' אומ' אחד מחמש מאות. א"ר נהוריי העבודה אפי' אחד מחמש מאות לא עלה בידו. ר' יוסי אמ' וחמושים עלו, לחמשה דורות עלו. ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד (שמות א:ז). תרין אמוראין. חד אמ' אם לגדול שבשרצים את מדמה אותם הא עכברה ילדה אישתא, ואין לקטן שבשרצים את מדמה אותם הא עקרבה ילדה אישתין.

[יב] ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שם יג:יט). להודיע שבחו של משה, שכל ישר' עסוקין בביזה ומשה עסוק בעצמות יוסף, הד' היא דכת' ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שם). מה הוא עמו, א"ר יוחנן עימו במחנה לויה. מי הודיע למשה איכן היה יוסף קבור, אמרו סרח בת אשר היתה באותו הדור אמרה למשה, משה בנילוס הנהר יוסף קבור. הלך משה ועמד לו על נילוס הנהר ואמר, יוסף יוסף הגיעה השעה שהקב"ה גואל את בניו, השכינה מעוכבת לך, ישר' מעוכבי לך, ענני כבוד מעוכבין לך, אם מודיע את עצמך הרי יפה, ואם לאו הרי אנו נקיים משבועה שהשבעתה את אבותינו. מיד צף ועלה ארונו של יוסף. ויש או' נטל חרס וכתב עליו שם המפורש והשליכו ליאור, מיד צף ועלה ארונו של יוסף. והוון תמן תרין כלבין דחרשין, שרון נבחין במשה. אמ' משה עמא אתון חמין כלבון דקושט' לא נבחין וכלבין דשקרא נבחין. א"ר יודן לפם דהדין כלבא מלחית בלישניה ברם הכא ולכל בני ישר' לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא:ז). שני ארונות היו מהלכין עם ישר' במדבר, ארונו של יוסף וארונו של חי העולמים, והיו אומות העול' אומ' מה טיבן של שני ארונות הללו, וישר' אומ' להם זה ארונו של יוסף מת וזה ארונו של חי העולמים. ואומ' העול' מונים להם לישר' ואו' להם, וכי מה דרכו של ארון האלהים להיות מהלך עם ארונו של מת, וישר' אומו' המת שהוא מונח בארון הזה קיים כל מה שכת' בארון הזה.

[יג] ר' יוחנן הוה יתיב דרש כיצד היו המים עשויין לישר' כחומה. דרש ר' יוחנן כאילין קנקילייא. אדיקת שרח בת אשר ואמרת תמן הוינא ולא הוון אלא כאילין אמפומטא. ר' יוחנן הוה יתיב דרש כל הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי יריכו וגו' (בראשית מו:כו), ויוסף ושני בניו, והא אינון חסירין חדא, ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא זו יוכבד שנולדה

על פילי מצרים. ויש אומ' סרח בת אשר השלימה מניינן של יש', אנכי שלומי אמוני ישראל (שמואל ב' כ:יט), אני השלמתי מניינן של ישר', אני השלמתי נאמן לנאמן. א"ר תנחום בר' חנילאי הקב"ה נכנס עמהם בכבודו. ומה טעמא, הוא תהלתך והוא אלהיך (דברים י:כא), מה כת' בתריה בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (שם כב).

[יד] לדוד אליך י"י נפשי אשא (תהלים כה:א). אשא כת', אמ' דוד לפני הקב"ה רבון העולמים תשוח נפשי על אילו שהן עתידין ליתן את נפשן על קידוש השם, ואיזה זה, זה דורו של שמד. אמ' לו הק', דוד, והפסידו, אין חלקם בחיים, חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם (תהלים יז:יד). אמ' דוד לפני הקב"ה רבון העולמ' יש לי חלקי עמהם, אמ' לו וצפונם תמלא בטנם אין כת' כאן אלא וצפונך תמלא בטנם, דידך ודידהון. אמ' דוד לפני הקב"ה רבון העולמים אילו ואילו באין מכח תורה ומעשים טובים אבל אני בצדק אחזה פניך (שם שם טו). א"ר חייא בר בא אם יאמ' לך אדם תן נפשך על קידוש השם, אמור אני נותנה ובלבד שיתיזו את ראשי מיד, ולא כדורו של שמד שהיו נותנין כדוריות של אש תחת בשיחיהם וקלומיות של קנה תחת צפרניהם.

[טו] דלמ'. ר' יהוד' בר גיוריא ור' יצחק ור' נתן הלכו לשמוע פרשת נסכים מר' שמעון בן יוחי ושהו שם שלשה ימים. אמרין צריכין אנן למיסב רשותא. על קמיה ודרש את קשתי נתתי בענן (בראשית ט:יג), א"ר שמע' בן יוחיי הוא סימנא דעלמא. על תניינא ודרש ונראתה הקשת בענן (שם שם, יד), אמ' רבי שמע' בן יוחי הוא סימנא דעלמא. ר' חזקיה בשם ר' ירמיה כך הוה א"ר שמע' בן יוחי בקעה בקעה הימלאי דינרי זהב, נימלאת. ר' חזקיה בשם ר' ירמיה, אליהו זכור לטוב ור' יהושע בן לוי הוון יתיבין פשטין. מטון חדא שמוע' מן שמיה דר' שמע' בן יוחי, עבר ר' שמעו' בן יוחי, אמרין הא אתא מרה דשמעת' נקום ונשאול ליה. קמון ושאלון ליה. אמ' ליה מאן הוא דין דעמך, אמ' ליה ר' יהושע בן לוי הוא, וגדול הדור הוא. אמ' ליה ונראתה הקשת בימיו, אמ' ליה הין. אמ' ליה אם נראתה הקשת בימיו לית הוא כדיי למחמי סבר אפיי. ר' חזקיה בשם ר' ירמיה כך היה ר' שמע' בן יוחי או' נשבע הק' לאבינו אברהם שאין העולם פחות משלשים צדיקים כמוהו. ומה טעמ', ואברהם היו יהיה (שם יח:יח), מינין יהיה, י' עשר, הי' חמשה, יו"ד עשרה, הי' חמשה, הא תלתין. ואם חד הוא אנא הוא. ר' חזקיה בשם ר' ירמיה כך היה ר' שמעון בן יוחי או' יקרב אברהם מן גביה ועד גבי ואנא מקרב מן גבי עד ייתי מלכא משיחא. ואין לא, יצטרף עמי אחיה השילני ואנן מקרבין כולא עלמא. על תליתאה ודרש ויאמ' לכי מכרי את השמן וג' (מלכים ב' ד:ז).

[טז] דילמא. ר' שמע' בן יוחי ור' אלע' בריה עבדון טמירין תלת עשרי שנין בחדא מערת' דבקע, אכלין חרובין דתרומן עד שהעלה גופן חלודות חלודות. לסוף תלת עשרי שנין נפק ליה ר' שמעון בן יוחי ויתב ליה על תרע מערתא וחמא חד בר נש פרש מצדתא למצוד צפרין. פרשה זמן קדמאה ושמע ברת קלא אמרה דימיס ואשתזבת. פרשה זמן תניינה ושמע ברת קלא אמרה ספק לה ואיתפשת. א' אפילו ציפור מבלעדי שמיא לא יבדא ואנן יתיבין הכא. כד שמע דמיליא שדיכן א' ניחות וניתסי בהדין די מקר דטבריא. אמרו צריכין אנו להחזיק טובה כדרך שהיו אבותינו עושין, שהיו עושין אטליסין ומוכרין בזול, ועשה אטליס ומכר בזול. אמרין צריכין אנן למדכייא לטברייא, והוה נסב תורמסין ומקציץ ומקליק בשוקא, כל הן דהוה תמן מית הוה טייף וסליק ליה. חמתיה חד כותי אמ' לית אנא אזיל ומדחיך בהדין סבא דיהודאי. מה עבד, נסב חד מית ואזל אטמריה בחד שוק דדכי. אתא לגביי ואמ' ליה דכיתה שוקא פלן, א' ליה אין. אמ' ליה אין אפקת לך מיתא מן בתרך, אמ' ליה גוד חמי לי. צפה ר' שמעון בן יוחי ברוח הקודש שנתנו שם ואמר גוזר אני על העליונים שירדו ועל התחתונים שיעלו, וכן הות ליה. מן דנפק עבר קומי כנישתא דמגדלא ושמע קלא דמינקי ספרא דמגדלא א', הא בר יוחי דדכי טבריא. אמ' ליה ולא מן המיניין הויתה, תלא עיינויי ואסתכל ביה ומיד נעשה גל של עצמות.

[יז] ר' שמע' בר' יוחי הוה עבר בשמטתה וחמא חד בר נש לקט ספיחי שביעית. אמ' ליה ברי ולא שביעית היא ואסור, א' ליה ולא את הוא שאת מתיר. א' ליה ואין חבירי חלוקים עלי, וקרא עלוי ופורץ גדר ישכנו נחש (קהלת י:ח). וכן הות ליה.

[יח] ר' לעזר בר' שמע' עלון חמריי' לקרתיה, בעיי מזבן עבור וחמוניה יתיב קמי תנורא, אימה נשאה והוא אכל אימה נשאה והוא אכל עד דאכל כל אצותא דפיתתא. אמרון ווי חיוויא בישא שריא במעוי דדין. שמע קלהון, מה עבד להון, נסב חמריהון ואסקינון לריש אגרא. אזלון ואמרון לאבוי. א' לון ודילמא מילא בישא אשמעתוניה, אמרין חמיניה יתיב קמי תנורא אימה נשאה והוא אכל עד דאכל כל אצותא דפיתתא ואמרינן ווי דחיווא בישא שריא במעוי דדין. אמ' לון ודילמא מן דידכון הוא אכל ליה, ההוא דברא יתיה ברא ליה מזוניה, אף על גב כן איזלון ואימרון ליה מן שמי והוא מנחית לון לכון. אזלון ואמרון ליה, והנס האחרון היה קשה מן הראשון. מי מסיק לון הוה מסיק חד חד, וממחית לון הוה מנחית תריי תריי.

[יט] ר' לעזר בר' שמע' אתמני ארכן ליפרין קטיל בני נש דהון חייבין קטולין. והוה ר' יהושע בן קרחה קרי ליה חלא בר חמרא. אמ' ליה למי את קרי ליה חלא בר חמרא, לא

קוצים כסוחים כיסחתי, לא בני נש דהוון חייבין קטולין קטלית. כגון דערקת ואזלת לך ללודקיא. א' ליה היה לך לברוח לסוף העולם ולהניח בעל הגנה שיקוץ את קוציו.
[כ] ר' לעזר בר' שמע' אזל לגבי ר' שמע' בר יוסי בר לקונייא חמוי. נכס ליה חד תור ואפה ליה חדה אצו דפיתא ופתח ליה חד כוב דחמר, והוה מזיג ליה והוא שתי, מזיג ליה והוא שתי. אמ' ליה איפשר ששמעתה מאביך כמה הוא שיעורו של כוס, אמ' ליה כמות שהוא אחת, בצונין שתים, בחמין שלש, אבל לא שיערו חכמים לא בכוסך שהוא קטן, ולא ביינך שהוא יפה, ולא בכריסי שהיא רחבה.
[כא] ר' לעזר בר' שמע' שאל את ר' שמע' בר' יוסי בר לקוניא חמויי, אמ' ליה מה הוא דין דכת' שמלתך לא בלתה מעליך (דברים ח:ד), שמא כלי קוריות היו מהלכין עים ישר' במדבר, אמ' ליה ענני כבוד היו מעטפין אותם. ולא היו בלים, אמ' ליה שמלתך לא בלתה מעליך. ולא היו גדילין, אמ' ליה חלזון הזה כל מה שהוא גדיל נרתיקו גדיל עמו. ולא היו צריכין תכבוסת, אמ' ליה ענני כבוד היו מגחצין אותן. ואל תתמה אמינטון הזה אין מגחצין אותו אלא באור. ולא היה ריחן קשה מריח הזיעה, אמ' ליה מתכלכלין היו בדשאי הבאר, וריח שלמתיך כריח לבנון (שה"ש ד:יא).
[כב] ר' לעזר בר' שמע' איתמני אנגרבטיס מפיק עבודה. חד זמן אתא אליהו זכו' לטוב לגביה בדמות סב חד, אמ' ליה אתקין לי בעירא. אמ' ליה ומה אית גבך למטעון, אמ' לי הדא שחיק חיפסתי והדא גולתי ומרכוב. א' לית אתון חמיי להדין סבא אנא טעין ליה ומייבל ליה לסופא דעלמא והוא אמ' אתקין לי בעירא. מה עבד, ארכביה והוה מסיק ליה טורין ומחית ליה גלמין מעבר ליה חקלוון דכובין וחקלוון דדרדורין. לסופה שרי מנטל גרמיה עלוי. אמ' ליה סבא סבא קליל גרמך ואין לא דאנא מקליק לך. א' ליה ובעי את למנשמה ציבחר, אמ' ליה אין. מה עביד, אעליה לחדא חקל ואייתביה תחות חד אילן ויהב ליה ואכל ושתה, וכיון דאכל ושתה אמ' ליה כל הדא טריפתא להן לך, לא טב לך צייר אומנהון דאבהתך. א' ליה ואית בך מתני לי, אמ' ליה אין. ואית דאמרין תלת עשרה שנין עבד אליהו זכור לטוב מתני ליה עד דאמר סיפרא, וכיון דאמ' סיפרא אמרין אפילו גולתא לא הוה יכיל טעין. דבית רבן גמליאל היה להן בן בית אחד והיה מוליך ארבעים סאה אצל הנחתום. אמ' ליה כל הדין חילא טבא אית בך ולית את יהיב ליה בסיפרא, וכיון דאמ' סיפרא אמרין אפילו חדא סאה לא הוה יכיל טעין. ואית דאמרין אפי' סבניתיה אין לא הוה חורן מעבר ליה מן עלוי לא הוה יכיל מעבר ליה.
[כג] ר' לעזר בר' שמע' אתשש ואתגליית אדרעה וחמא לאינתתיה דהות דחכא ובכייא. אמ' לה חייך דאנא ידע למה דחכת וידע למה דבכיית. דחכת דאמרת טוביי מה הוה

חלקי בהדין עלמא, טוביי דאידבקית להדין גופא צדיקא. ובכיית דאמרת ווי דהדין גופא אזל לרימה. וכן הוא, מדמוך אנא ברם רימה חס ושלום לית הוא מישלוט בי, אלא חדא תולעת' דעתידא דנקרא אחורי אודני, דחד זמן הוינא עליל לכנשתא ושמעת קלא דחד בר נש מחרף והווה ספיקא גבי למעבד ביה דינא ולא עבדית. וכיון דדמך איתיהב בהדה גוש חלב. והוה ר' שמעון בן יוחי מתגלה על מרוניא ואמר להון הדה עין דימין דהוה אית לי לא זכית תתיהב גבי. והוון מרוניא אזלין בעיי למייתיה יתיה. וגוש חלבאי נפקין בתריהון בחוטרייא ובמורנייתא. חד זמן בפניא דצומא רבא אמרין הא עינתא דנייתיניה עד דאינון נקיים. וכיון דנפקון לבר מן קרתא אתון תרין חיוון דנורא מהלכין קדמיהון. אמרין חכימא היא שעתא דאנן מייתי יתיה. וכיון דמטון למערתא קמון לון תרין חיוותא דנורא לשטר. אמרין מן עליל מייתי ליה, אמרה איתתיה אנא עלה ומייתי ליה דאית לי סימן בגויה. עלת בעת למייתיה יתיה ואשכחת ההיא תולעתא דנקרא חורי אודנא. בעי למירמתה ושמעת ברת קלא אמרה אירפיה למרי חובה דייגביה חוביה. אייתוניה ויהבוניה גב אבוי. אמרין מן ההיא שעתא לא אתגלי ר' שמע' בן יוחי על מרונייא.

[כד] ר' לעזר בר' שמע' כשהיה נכנס לבית הוועד היו פניו של ר' מקדירות, והוה אבוי אמ' ליה ראית זה ארי בן ארי אבל את ארי בן שועל. וכיון דדמך שלח תבע באיתתיה, שלח' ואמרת ליה כלי שנשתמש בו קדש ישתמש בו חול. א"ל מה הוא עבד דלית אנא עביד דכוותיה, אמרה ליה כד הוה לעי באוריתא כל צורכא הוה אתי מדמוך ליה ואמ' כל ייסוריהן דישר' ייתון לון עליי, ואינון אתיי לון. וכד הוה עונתא למלעי באוריתא הוה אמ' כל חד וחד מנכון יחזור לזויתיה, ואינון אזלין להון. אמ' לה אוף אנא עבד כן. קרא להון ואתון, בעא דייזלון להון ולא אזלון להון. ואית דאמרין תלת עשרה שנין עבד חשש שיניה. שלחה ואמרה ליה שמעתי שמעלין בקודש ולא מורידין.

[כה] כי השבע השביע את בני ישראל וג' (שמות יג:יט). ולמה שתי שבועות, מלמד שהשביע יוסף את אחיו ואחיו לבניהם ובניהם לדור אחר. פקד יפקד אלהים אתכם (שם). ולמה שתי פקידות, פקידה במצרים ופקידה בסיני, פקידה בניסן ופקידה בתשרי, פקידה בעולם הזה ופקידה לעולם הבא. והעליתם את עצמותי מזה (שם), יכול עכשיו, ת"ל אתכם (שם), לכשתהוא עולין. ר' מאיר או' אתכם, מלמד שיעלה כל שבט ושבט ראש שבטו עימו. חסילה.

פסקה יב

בחדש השלישי.

[א] ר' יודה בר' סימון פתח רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה (משלי לא:כט). אדם הראשון נצטווה על שש מצות, ואילו הן, על עבודה זרה ועל ברכת השם ועל הדיני' ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל, וכולהם בפסוק אחד, הד"ה דכת' ויצו י"י אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל (בראשית ב:טז). ויצו, זה ע"ז, כמה דאת אמ' כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה:יא). י"י, זו ברכת השם, כמה דאת אמ' ונקב שם י"י מות יומת (ויקרא כד:טז). אלהים, אילו הדיינין, כמה דאת אמ' אלהים לא תקלל (שמות כב:כז). על האדם, זו שפיכות דמים כמה דאת אמ' שופך דם האדם (בראשית ט:ו). לאמר, זה גילוי עריות, כמה דאת אמ' לאמר הן ישלח איש את אשתו וג' (ירמיה ג:א). מכל עץ הגן, זה הגזל, כמה דאת אמ' ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב:יז). נח נצטווה על אבר מן החי, שנ' אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו (שם ט:ד). אברהם נצטווה על המילה, שנ' ואתה את בריתי תשמר (שם יז:ט). יצחק חינך לשמנת ימים, שנ' וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים (שם כא:ד). יעקב על גיד הנשה, שנ' על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה (שם לב:לג). יהודה על היבמה, שנ' ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אתה וג' (שם לח:ח). אבל את בסיני נצטווה תרי"ג מצוות, מאתים וארבעים ושמנה מצות בעשה, ושלש מאות וששים וחמש מצות בלא תעשה. מאתים וארבעים ושמנה מצות בעשה, כנגד מאתים וארבעים ושמנה איברים שיש באדם, כל אבר ואבר אומר לאדם בבקשה ממך עשה בי את המצוה הזאת. ושלש מאות וששים וחמש מצוות בלא תעשה, כנגד ימות החמה, כל יום ויום או' לאדם בבקשה ממך אל תעש בי את העבירה הזאת. שקר החן והבל היופי וג' (משלי לא:ל). שקר החן, שקר היה חינו של נח, ונח מצא חן (בראשית ו:ח). והבל היופי, הבל היה יופיו של אדם הראשון, תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה. ואל תתמה, בנוהג שבעולם אדם עושה לו שני דיסקרין אחד לו ואחד לבן ביתו, של מי הוא עושה נאה, ולא שלו, כך אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה, וגלגל חמה נברא לתשמישן של בריות, לא כל שכן יהי תפוח עקיבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה, ומה אם תפוח עקיבו היה מכהה גלגל חמה קלסתר פניו על אחת כמה וכמה. ומכלם, אשה יראת י"י היא תתהלל (משלי שם), זה משה. תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה (משלי לא:לא). א"ר יוסי בר ירמיה מפני מה הוא מושל את הנביאים כנשים, אלא מה האשה הזאת אינה בושה לתבוע צורכי ביתה מבעלה, כך אין הנביאים מתביישין לתבוע

צורכיהן של ישר' מלפני הקב"ה. אמר הקב"ה לישר' בניי, היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה ואני מעלה עליכם כאילו שאתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה. אימתיי, בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים (שמות יט:א).

[ב] ר' יוחנן פתח יצילני מאיבי עז ומשנאי כי אמצו ממני (תהלים יח:יח). יצילני מאיבי עז, זה פרעה, אמר אויב ארדף (שמות טו:ט). משנאי כי אמצו ממני, אילו המצריים. יקדמוני ביום אידי (תהלים יח:יט), מן דאמ' פרעה ומן דאמ' עמלק. ומכלם, ויהי י"י למשען לי (שם). ויציאני למרחב (שם כ), שנתן לי את התורה. יחלצני כי חפץ בי (שם), א"ר יוחנן פיזמה דידה היא סלקת בה למיתן לי אורייתא. אימתי, בחדש השלישי (שמות יט:א).

[ג] ר' יצח' פתח סמכוני באשישות וג' (שה"ש ב:ה). סמכוני באשישות, בשתי אישות, באישו של אברהם, ובאישו של חנניה מישאל ועזריה. ד"א סמכוני באשישות, בשתי אישות, באישו של מוריה, ובאישו של סנה. ד"א סמכ' באש', אילו הלכות המאוששות. רפדוני בתפוחים (שם), אילו דברי תורה שריחן טוב כתפוחים. כי חולת אהבה אני (שם), א"ר יצח' בראשו' היתה הפרוטה מצויה, היה אדם מתאוה דבר משנה ודבר תלמוד, ועכשיו שאין פרוטה מצויה, וביותר שאנו חולים מן המלכיות, אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא ודבר אגדה. ד"א כי חולת אהבה אני (שם), א"ר לוי לבן מלך שעמד מחליו, א' פידגוגו ילך לו לאסכלי, אמ' המלך עדיין לא בא זיוו של בני מחליו והוא הולך לו לאיסכלי, אלא יתעדן בני שנים שלשה חדשים במאכל ובמשתה ואחר כך הוא הולך לאסכלי. כך כיון שיצאו ישר' ממצרים היו ראויין לקבל את התורה, והיו בהם בעלי מומין משיעבוד טיט ולבינים, אמ' הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בניי משיעבו' טיט ולבינים והן מקבלין את התורה, אלא יתעדנו בניי שנים שלשה חדשים בבאר ובמן ובשליו, ואחר כך מקבלין את התורה. אמתיי, בחדש השלישי (שמות יט:א).

[ד] ר' יוחנן פתח ואכרה לי בחמשה עשר כסף וג' (הושע ג:ב). א"ר יוחנן ואכרה לי בחמשה עשר כסף, ואכיריה לי בחמשה עשר כסף, זה חמשה עשר בניסן. וחומר שעורים (שם), הרי שלשים. ולתך שעורים (שם), הרי ארבעים וחמשה. הן אינון חמשתי חורנייא, ואומר אליה ימים רבים תשבי לי (שם שם ג), תני ר' חייא, ימים שנים, רבים שלשה, הרי חמשין יומין דעומרא. מיכן ואילך עשרת הדיברות, לא תזני (שם), לא תעשו לכם אלילים (ויקרא כו:א). ולא תהיי לאיש (הושע שם), לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ:ב). אם עשיתם כן, וגם אני אליך (הושע שם). אימתי, בחדש השלישי (שמות יט:א).

[ה] ר' אבון פתח הלא כתבתי לך שלישום במועצות ודעת (משלי כב:כ). בר חוטא אמ' במעצות ודעת שלישים, שילשן. א"ר לעזר שלא יהיו דברי תורה בעיניך כפרוזדיגמ' ישנה, אלא יהו בעיניך כפרוזדיגמא חדשה שהכל רצים לקרותה, הד"ה דכת' היום הזה י"י אלהיך מצוך לעשות (דברים כו:טז). ר' שמואל בר' נחמן אמ' שלישים, גיבורים, כמה דאת אמ' ושלישים על כלו (שמות יד:ז). א"ר שמואל בר נחמן דברי תורה נמשלו בזיין, מה הזיין הזה מתקיים לבעלים, כך דברי תורה מתקיימין למי שהוא עמל בהם כל צורכן. ומה טעמ', רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם (תהלים קמט:ו). ר' יודה ור' נחמיה ורבנין. ר' יודה א' פיפיות (שם), פה פיות, שתי תורות, תורה בכתב ותורה בפה. ור' נחמיה אמ' פיפיות (שם), פה פיות, חרב שהיא אוכלת משני צדדיה ונותנת חיים בעולם הזה ובעולם הבא. ורבנין אמרין כי היו שרי קודש ושרי האלהים (דה"א כד:ה), גוזרים על העליונים והן עושין, על התחתונים והן עושין. א"ר אחא גיבורים הם דברי תורה לפרוע ממי שאינו עמל בהן כל צורכן. א"ר אבון דברי תורה נמשלו בקונדיטון, מה קונדיטון הזה יש בו יין יש בו דבש יש בו פילפלין, אף דב' תורה יש בהן יין, כי טובים דודייך מיין (שה"ש א:ב). יש בהן דבש, ומתוקים מדבש (תהלים יט:יא). יש בהן פילפלין, צרופה אמרתך מאד (שם קיט:קמ).

[ו] אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדיי נאם י"י ואני אל (ישעיה מג:יב). אנכי הגדתי, במצרים, ויגד משה לאהרן את כל דברי י"י (שמות ד:כח). והושעתי, בים, ויושע י"י ביום ההוא (שמות יד:ל). והשמעתי, בסיני משמים השמעת דין (תהלים עו:ט). ואין בכם זר, זה יתרו, ואתם עדיי נאם י"י ואני אל. תני ר' שמע' בן יוחי אם אתם עדי נאם י"י, אני אל, ואם אין אתם עדיי כביכול אין אני י"י.

[ז] לכל זמן (קהלת ג:א). זמן היה לאדם הראשון שנכנס לגן עדן, ויקח י"י אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן (בראשית ב:טו). וזמן היה לו שיצא, ויגרש את האדם (שם ג:כד). זמן היה לו לנח ולבניו שיכנסו בתיבה, בא אתה וכל ביתך אל התיבה (שם ז:א). וזמן היה לו שיצא, צא מן התיבה (שם ח:טז). זמן היה לו לאבינו אברהם שתינתן מילה על ידו, ואתה את בריתי תשמר (שם יז:ט). וזמן היה שתפול מבניו שתי פעמים, אחת במצרים, ואחת במדבר. ועת לכל חפץ תחת השמים (קהלת שם), א"ר ביבי חפץ שהוא למעלה מן השמים ניתן למשה מן השמים, ואיזו זו, זו תורה. אימתי, בחדש השלישי (שמות יט:א).

[ח] בארח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט (משלי ח:כ). התורה אומרת באיזה שביל אני מצויה, בדירכן של עושי צדקה. בתוך נתיבות משפט, א"ר חונא לאיסקופיסטי של מטרונא לכשהיא עוברת בשוק משמטין סייף וזיין מלפניה וסייף וזיין מאחריה. כך היא

התורה, דינים מלפניה ודינים מאחריה. דינים מלפניה, שם שם לו חק ומשפט (שמות טו:כה). ודינים מאחריה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שם כא:א).

[ט] לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד:י). א"ר יונתן למה אדם מריח ריח גפרית ונפשו סולדת לאחריה, שהנפש יודעת שהיא נידונת בה. ומה טעמ', ימטר על רשעים פחים אש וגפרית (תהלים יא:ו). ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן כדיפלופוטירין של אחר המרחץ. ד"א לב יודע מרת נפשו (משלי שם), אילו ישר'. ובשמחתו לא יתערב זר (משלי שם), זה יתרו, וישלח משה את חתנו וילך לו אל ארצו (שמות יח:כז). מה כת' בתריה, בחדש השלישי (שם יט:א).

[י] כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים (שה"ש ב:ג). ר' חונא ר' אחא בשם ר' יוסי בן זימרא, מה תפוח הזה הכל בורחין ממנו שאין לו צל, כך ברחו כל אומות העולם מלפני הקב"ה ביום מתן תורה. יכול אף ישר' כן, ת"ל בצילו חמדתי וישבתי (שם). א"ר אחוה בר זעורה מה תפוח הזה מוציא ניצתו קודם לעליו, כך הקדימו ישר' עשייה לשמיעה בסיני. א"ר עזריה מה תפוח הזה אינו גומר פירותיו אלא בסיון, כך לא נתנו ישר' ריח טוב בעולם אלא בסיון. אימתי, בחדש השלישי (שמות יט:א).

[יא] בחדש השלישי (שמות יט:א), בא חדש השלישי. למלך שקידש למטרונא, וקבע לה פרוזתמייא, וכיון שהגיעה פרוזתמייא אמרו הרי שעה שתיכנס לחופה, כך כיון שהיגיע זמנה של תורה שתינתן, אמרו הרי שעה שתינתן תורה לישר'. ר' לוי בשם ר' שמואל בן חלפותה למלך שנשבה בנו ולבש נקמה המלך והלך ופדה בנו, ואמ' היו מונים איפטיא לפדיון בני, כך אמ' הקב"ה היו מונים איפטייא ליציאת מצרים. ר' חמא בר חנינא למלך שהוא משיא את בתו ואמ' היו מונין אפטייא לנישואי בתי, כך אמר הקב"ה היו מונין אפטייא למתן תורה. ביום הזה באו מדבר סיני (שמות יט:א). א"ר יהושע בן לוי לבן מלכים שהיה מטייל בשוק ופגע בו אוהבו של מלך ומילא חיקו אבנים טובות ומרגליות. א' המלך, פיתחו לי תיסבריות שלי, שלא יהא בני או' אילולי אוהבו של אבא לא היה לו מה ליתן לי. כך אמ' הקב"ה למשה שלא יהו ישר' אומרי' אילולי שבא יתרו ולימדך את הדינים לא היה לו ליתן לנו את התורה, אלא הרי אני נותן להם את התורה כולה דינים, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם (שם כא:א). א"ר לוי למלך שהיה מבקש ליקח אשה בת טובים ובת גנסים ואמר אל איקי איני תובע בה, משאני עושה עמה כמה טובות ואחר כך אני תובע בה. ראה אותה ערומה והלבישה, ואלבישך ריקמה (יחזקאל טז:י). בים והעבירה, ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים (שמות יד:כט). שביים באים עליה והצילה, אילו עמלקיים. א"ר לעזר למלך שהיה מבקש ליקח אשה בת טובים ובת גנסים

ואמר אל איקי איני תובע בה, משאני עושה עימה כמה טובות אחר כך אני תובע בה. ראה אותה אצל הנחתום ומילא חיקה קלוסקיות, אצל החנוני והשקה אותה קונדיטון, אצל הפטם ומילה חיקה פטומות, אצל פרקדיס ומילא חיקה פרקדיסין. אצל הנחתום ומילא חיק' קלוסקיות, הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שם טז:ד). אצל החנווני והשקה אותה קונדיטון, אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה (במדבר כא:יז). אצל הפטם ומילא חיקה פטומות, ויגז שלוים מן הים (שם יא:לא). אצל פרקדיס ומילא חיקה פרקדיסים, ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברים לב:יג). א"ר אבא בר יודן למלך שהיה משיא את בתו וקבע קרטיסין בים ואמ', בני רומי לא יחתון לסוריא, ובני סוריא לא יסקון לרומי, וכיון שהשיא את בתו התיר קרטיסים, כך עד שלא ניתנה התורה, השמים שמים לי"י והארץ וג' (תהלים קטו:טז), אבל משניתנה תורה מן השמים, ומשה עלה אל האלהים (שמות יט:ג), וירד י"י על הר סיני (שם כ).

[יב] בחדש השלישי לצאת וג' (שם יט:א). זה הוא שא' הכת' הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת (משלי כב:כ), אם ביקשתה ליטול עצה מן התורה הוי נוטל. אמ' דוד, כשהייתי מבקש ליטול עיצה בתורה הייתי מביט ונוטל עצה, שנ' בפיקודיך אשיחה ואביטה אורחותיך (תהלים קיט:טו). ואו' בפיקודיך אתבונן (שם שם קד). אמ' בן חוטא אם ביקשתה לבנות ואין את יודע היאך להפריח הבט בתור' ואת למד, מה כת' תחתיים שניים ושלשים תעשה (בראשית ו:טז), הוי, במועצות ודעת (משלי כב:כ). ד"א הלא כתבתי לך שלישים (שם), א"ר לא תהא תורה עליך כפרוס דוגמא ישנה, אלא כפרוס דוגמא חדשה שיש לה שנים או שלשה ימים, הלא כתבתי לך שלישים (שם), שלשם כת'. בן עזיי או' לא כפרוס דוגמא שיש לה שנים או שלשה ימים, אלא כפרוס דוגמא בן יומה. תדע לך מה כת' בחדש השלישי וג' (שמות יט:א), ביום ההוא באו אין כת' כן, אלא ביום הזה באו מדבר סיני (שם). וכן הוא אומ', היום הזה י"י אלהיך מצוך לעשות את החוקים האלה ואת המשפטים (דברים כו:טז).

[יג] ד"א בחדש השלישי (שמות יט:א), התורה משולשת, והאבות משולשות, והשבט שניתנה על ידו משולש, והחדש משולש. ומניין שהתורה משולשת, א"ר אבון הלוי בר' מנין שנקראת משולשת, המשול' הזה נוטה שלשה מינים, יין ודבש ופלפלים. יין מנ', שנ' לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט:ה). דבש מניין, ומתוקים מדבש (תהלים יט:יא). ופלפלין מנ', א"ר אבון הלוי בר' כל אמרת אלוה צרופה (משלי ל:ה), אילו הפילפלין. הא מכאן שהתורה משולש'. כל מעשה אותו היום היה משולש. התורה משולשת, התורה והנביאים וכתובים. ואותותיה משולש', אלף בית גמל. וישר' משולש',

כהנים ולוים וישר'. בני אבות שלשה, אברהם יצחק ויעקב. ומשה שלישי ביניהם, אנכי עמד בין י"י וביניכם (דברים ה:ה). ואותותיו משולשים, משה. ומשבט שלישי, ראובן שמעון לוי. ואותותיו משולשים, לוי. ואחים שלשה, משה אהרן ומרים. ונצפן לשלשה, ותצפנהו שלשה ירחים (שמות ב:ב). והיום שלישי, כי ביום השלישי ירד י"י לעיני כל העם (שמות יט:יא). והחדש השלישי, בחדש השלישי (שמות יט:א).

[יד] זהו שאמ' הכת' דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה (משלי ג:יז). דרכיה דרכי נועם, ביקש הקב"ה ליתן תורתו לישר' בשעה שיצאו ישר' ממצרים והיו חלוקין אילו על אילו והיו אומ' נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד:ד). מה כת', ויסעו מסוכת ויחנו באיתם (שמות יג:כ), היו נוסעים במריבה וחונים במריבה, לא עשה אלא כשבאו לרפידים הושוו כולהם ונעשו אגודה אחת, שנ' ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני (שם יט:ב). ומניין שהושוו כולם ונעשו אגודה אחת, שנא' ויחנו שם ישראל אין כת' כאן, אלא ויחן שם ישראל נגד ההר (שם). א' הקב"ה התורה כולה שלום, למי אני נותנה לאומה שהיא אוחזת בשלום, הד' דכ' וכל נתיבותיה שלום (משלי שם).

[טו] בחדש השלישי (שמות יט:א). זהו שא' הכתוב בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלוף הבית (קהלת י:יח). מי גרם לאשה הזאת שתהא שופעת דמים, על ידי שהיא מתעצלת לבדוק את עצמה אם טמאה היא ואם לאו. למה, שנו רבותינו כל היד המרבה לבדוק בנשים משובחת, באנשים תיקצץ. מעשה בשפחתו של רבן גמל' שהיתה מפנה מבית לבית כלי טהרות וחביות, והיתה בודקת עצמה על כל חבית וחבית, באחרונה בדקה עצמה ונמצאת טמאה, ונתירא רבן גמל', א' שמא נטמאו הטהרות, קרא לה רבן גמל' ואמ' לה, לא היית בודקת עצמיך, אמרה לו חייך אדוני שהייתי בודקת עצמי על כל חבית וחבית ובאחרונה הזו נמצאתי טמאה. אמ' רבן גמליאל אילו נתעצלה זו כבר היו כל הטהרות טמאות. בעצלתים ימך המקרה (שם), הוי על ידי שהאשה הזו מתעצלת היא שופעת דמים, ימך המקרה, ואין המקרה אלא דמי', שנ' ואת מקורה הערה (ויקרא כ:יח). ובשפלות ידים ידלף הבית (קהלת שם), ואשה כי יזוב זוב דמה (ויקרא טו:כה). ד"א בעצלתים ימך המקרה (קהלת שם), מדבר בישר' בשעה שבאו לרפידים. מה כת' ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני (שמות יט:ב), ולמה נקרא שמה רפידים, שריפו ידיהם מן העבירות. בעצלתים ימך המקרה (קהלת שם), וירד י"י על הר סיני על ראש ההר (שמות יט:כ). ובשפלות ידים ידלף הבית (קהלת שם), על ידי ששפלו ידיהם מן העבירות ידלף הבית, מה כת' ארץ רעשה גם שמים נטפו גם עבים נטפו מים (שופטים ה:ד). ואימתי היו כל הדברים הללו ביו' מתן תורה, בחדש השלישי וגומ' (שמות יט:א).

[טז] מה כת' למעלה מן העינין, פרשת יתרו, מה שהוא מלמד את משה, שנ' ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל וגו' (שמות יח:כא), ואחר כך בחדש השלישי, אמר שלמה, לב יודע מרת נפשו (משלי יד:י), לפיכך, ובשמחתו לא יתערב זר (שם). אמ' הקב"ה ישר' היו משועבדים בטיט ובלבנים במצרים ויתרו יושב בתוך ביתו השקט ובטח ובא לראות בשמחת התורה עם בניי, לפיכך, וישלח משה את חותנו (שמות יח:כז), ואח' כך בחדש השלישי וג' (שם יט:א). ד"א למה כן, דרש משה מקל וחומר, אמ' ומה אם מצוה אחת כשבא הקב"ה ליתן את מצות הפסח אמר כל בן נכר לא יאכל בו (שם יב:מג), עכשיו שהוא בא ליתן את כל התורה לישר' יהא יתרו כאן ויראה אתנו. לפיכך וישלח משה את חותנו וגו' (שם יח:כז), ואח' כך בחדש השלישי (שם יט:א).

[יז] למה בחדש השלישי ולא בחדש השני ולא ברביעי. א"ר הושעיא שנה לי ר' חייא הגדול, גיורת ושבויה ומשוחררת לא ינשאו ולא יתאריסו עד שלשה חדשים, כך ישר' נקראו גרים, שנ' כי גרים הייתם בארץ מצרים (ויקרא יט:לד). נקראו שבויים, שנ' והיו שובים לשוביהם (ישעיה יד:ב). נקראו משוחררים, שנ' אני י"י אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות לכם עבדים (ויקרא כו:יג). אמ' הקב"ה נמתין להם שלשה חדשים ואחר כך אני נותן להם את התורה, בחודש השלישי (שמות יט:א).

[יח] א"ר אייבו בא חדש. בשעה שניגלה הקב"ה על משה היתנה עימו ואמ' לו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה (שמות ג:יב), והיה משה מצפה ואו' אימתיי הוא בא, לא עשה אלא כיון שהיגיע הקץ א' לו הקב"ה בא חודש שהייתה מצפה, בחדש השלישי (שמות יט:א).

[יט] אינו אומר בירח השלישי כשם שהוא קורא לחדשים אחרים, בירח זיו (מלכים א' ו:לז), בירח בול (שם לח), בירח האיתנים (שם ח:ב), אלא בחדש השלישי, א"ר יהודה בר' סימון אמ' להם הקב"ה חידוש דברים אני עושה ומחדש אתכם. למלך שהיה לו בן ועמד הבן על פירקו, ביקש להשיאו ולא היה לו אנגנטרון חדשה, א' המלך אין כבודו של בני כן, אם נמתין עד שנעשה אנגנטירין חדשה אני מאחר שמחתו של בני. מה עשה המלך, הביא נפחים ואומנים והיו מצחצחים בכלי נחשת, והביא חרשים והיו מסרגין בכלי העץ, נמצא המלך משיא את בנו על אנגנטירין ישנה שהיא נראית חדשה. כך הקב"ה בשעה שיצאו ישר' ממצרים ביקש ליתן להם התורה, והיו בתוכן סומין חיגרים חרשים, א' הקב"ה התורה כולה שלימה, שנ' תורת י"י תמימה (תהלים יט:ח), נותן אותה לדור הזה שיש בהם בעלי מומין, ואם נמתין עד שיעמדו בניהם, אני מאחר בשמחתה של תורה, מה עשה הקב"ה, ריפא אותם ואחר כך נתן להם את התורה. ומנין שריפא

אותם, מי שהיה סומא נעשה רואה, שנ' וכל העם רואים את הקולות (שמות כ:טו). ומי שהיה חרש נעשה שומע, שנ' כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שם כד:ז). ומי שהיה חיגר נעשה שלם, שנ' ויתיצבו בתחתית ההר (שם יט:יז). הוי חידוש דברים אני מחדש בכם ועושה בכם מעין דוגמה העולם הבא. מה לעתיד לבוא אז תפקחנה עיני עיורים (ישעיה לה:ה), אף הכא וכל העם רואים (שמות כ:טו). מה לעתיד לבוא ואזני חרשים תפתחנה (ישעיה שם ה), אף הכא ויאמרו כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז). מה לעתיד לבוא אז ידלג כאיל פסח (ישעיה שם), אף הכא ויוצא משה את העם לקראת האלהים ויתיצבו בתחתית (שמות יט:יז). מה לעתיד לבוא ותרון לשון אלם (ישעיה שם), אף הכא ויענו כל העם יחדיו ויאמרו (שמות יט:ח).

[כ] בחדש השלישי (שמות יט:א). למה בחדש השלישי, שלא ליתן לאומות העולם פתחון פה לומר אילו נתן אף לנו את התורה היינו עושים אותה. אמ' להם הקב"ה, ראו באיזה חודש נתתי את התורה, בחדש השלישי, במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי. מפני מה ניתנה במדבר סיני, ללמדך שאם אין אדם מבקר עצמו כמדבר הזה אינו זוכה לדברי תורה. מה המדבר אין לו סוף, כך היא התורה אין לה סוף, שנ' ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (איוב יא:ט). וכשם שאין לה סוף כך אין למתן שכרה סוף, שנ' מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים לא:כ).

[כא] ביום הזה באו מדבר סיני (שמות יט:א). וכי ביום הזה באו, אלא כשתהא למד דברי לא יהו בעיניך ישנים אלא כאילו היום ניתנה תורה, ביום ההוא אין כת' כן, אלא ביום הזה (שם). בעולם הזה נתתי לכם את התורה והיו יחידים יגיעים בה, אבל לעולם הבא אני מלמדה לכל ישר' והן למידין אתה ואינן שכיחים, שנ' כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההמה נאם י"י נתתי את תורתי בלבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם (ירמיה לא:לב). ולא עוד שאני מרבה ביניהם שלום, כשאמר ישעיה וכל בניך למודי י"י ורב שלום בניך (ישעיה נד:יג).

[כב] אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ:ב). זהו שאמ' הכת' רכב אלהים רבותים אלפי שנאן י"י בם סיני בקדש (תהלים סח:יח). א"ר אבדימא איש חיפה שניתי במשנתי שירד עם הקב"ה לסיני עשרים ושנים אלף של מלאכי השרת. א"ר ברכיה הכהן ברבי כמחנה הלוים, שצפה הקב"ה שאין עומדין במימיהן אלא שבטו של לוי, לפיכך ירד עשרים ושנים אלף כמחנה לויה, רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן (שם). ד"א רכב אלהים ריבותים אלפי שנאן (שם), ירד עם הקב"ה עשרי' ושנים אלף מרכבות,

ועל כל מרכבה ומרכבה שראה יחזקאל. רכב אלהים, מכת שעלת מבבל אמרו שירד עם הקב"ה לסיני עשרים ושנים אלף מרכבות, כך שנה אליהו זכור לטוב. רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (שם), א"ר תנחום בר' חנילאי עד מקום שהסופיסטיס יכול לחשב, כלייא כליי אדון מידי אדון. רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים סח:ח), א"ר לעזר בן פדת וכולהם ירדו שנונים לכלות שונאיהם של ישר', שאילו לא קיבלו את התורה היו מכלין אותן. א"ר לוי אלא שראו פני הקב"ה ומי שראה פני המלך אינו מת, שנ' באור פני מלך חיים (משלי טז:טו). ד"א רכב אלהים רבותים אלפי שנאן (תהלים שם). א"ר אלעזר בן פדת מהו אלפי שנאן, הנאים והמשובחים שבהן, אעפ"כ, י"י בם (שם), מסויים ביניהם. אמרה כנסת ישראל דודי צח ואדום (שה"ש ה:י). מלך בשר ודם יוצא לקומפון, כמה נאים כיוצא בו, כמה גיבורים כיוצא בו, כמה קווצים כיוצא בו, כמה נאים ממנו, הקב"ה אינו כן, אלא בשעה שבא לסיני נטל עמו מלאכי השרת הנאי' והמשובחים שהיו ביניהם. א"ר יהודה בר' סימון מה כת', הופיע מהר פארן ואתא מרבבות קודש (דברים לג:ב), ואות הוא בתוך רבבות קודש, הוי בשעה שבא לסיני. ד"א רכב אלהים רבותיים וג' (תהלים סח:יח). א"ר אלע' בן פדת במקום שיש אוכלסין יש דוחק, אבל בסיני כשבא הקב"ה ירד עמו אלפי אלפים וריבו רבבות, ריבותים אלפי שנאן (שם), אע"פ כן היו רוחים. אלפי שנאן (שם), כשם שאת אומ' שאנן מואב מנעוריו (ירמיה מח:יא). ר' אלע' בן עזרי' ור' אלי' המודעי. אחד מהם או' ומחזיק היה ההר, אלא אמ' לו הקב"ה הארך הרחב וקבל בני אדוניך. והאחד אומר וכשישוב הקב"ה לירושלם הוא מחזיר הגליות לתוכה, שנ' אלה מרחוק יבואו הנה אלה מצפון ומים וגו' (ישעיה מט:יב). ויכולה היא להחזיק, אלא הקב"ה או' לה הרחיבי מקום אהלך וג' (שם נד:ב). י"י בם (תהלים שם), א' ריש לקיש טבלא יש על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב"ה משותף עם שמו של מלאך, מיכאל גבריאל רפאל. י"י בם (שם), אדני כתב, אדונתי בהם. ולא תאמ' שאדונתו על מלאכי השרת בלבד, אלא אפי' בשעה שבא ליתן תורתו בלשון הזה נתנה לישראל ובו בלשון פתח, אנכי י"י אלהיך (שמות כ:ב).

[כג] זהו שא' הכת' שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלהים אלהיך אנכי (תהלים נ:ז). א"ר פנחס בן חמא שמעה עמי שאדברה, שיהא לי פתחון פה לקטרג לשרי אומות העולם. שמעה עמי ואדברה, א"ר יהוד' בר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי לשעבר ישר' היה שמכם, עד שלא קבלתם את התורה כשמותן של אומות העולם, שבא וחוילה וסבתא ורעמא (בראשית י:ז), כן היה שמכם ישר', משקיבלתם את התורה עמי, שמעה עמי ואדברה (תהלים שם). אין מעידין אלא למי שומע, שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה

בך (שם). אלהים אלהך אנכי (שם), ר' יוחנן ור' לקיש. ר' יוחנן אמ' אלהים אני, דיין אני. אלהיך אני, פטרונך אני מתקיים עליך. וריש לקיש א', אלהים אלהיך אנכי (שם), פטרונך אני, מה הפיטרון מועילה אצל הדין, אלהים אלהיך אנכי. ר' פנחס הכהן בן חמה א' אלהים אלהיך אנכי (שם), למי הוא מדבר, למשה הוא מדבר. אמ' לו, בשביל שקראתי אותך אלהים, שנ' ראה נתתיך אלהים לפרעה (שמות ז:א), אלא אלהיך אנכי (תהלים שם). ד"א אלהים אלהיך אנכי (שם), רבותינו או' בשופטי' מדבר. אמ' להם, לא משום שקראתי אתכם אלהות שנ' אלהים לא תקלל (שמות כב:כז), אלא אלהיך אנכי (תהלים שם). א"ר יהודה הלוי בר' שלום בישר' הוא מדבר. א' להם, לא בשביל שקראתי אתכם אלהים, שנ' אני אמרתי אלהים אתם (תהלים פב:ו), אלא אלהיך אנכי (שם נ:ז). [כד] אנכי י"י אלהיך (שמות כ:ב). מהו אנכי, רב א' לא תהו מגלגלין בתורה שנתתי לכם. אנכי לשון נוטריקון הוא, אנא נפשי כתבית יהבית. ד"א למפרע, יהיבה כתיבה נעימים אמריה. א"ר ברכיה הכהן אמ' הקב"ה אנא נהורך כלילך יאוותך. אימתי, כשתקבל עשרת הדיברות. אנכי י"י אלהיך (שמות כ:ב). ר' אחא אמר עשרים ושתה דורות היה אלף קורא תיגר לפני הקב"ה לומר, שאני ראשון של אותות ולא בראתה בי את העולם אלא בבית, שנא' בראשית ברא אלהים (בראשית א:א). אמ' לו הקב"ה, חייך שאני פורע לך, תורה נבראת לפני עד שלא יברא העולם שני אלפים שנה, וכשאבוא ליתן תורה לישר' איני פותח אלא באלף, שנא' אנכי י"י אלהיך (שמות שם). א"ר נחמיה מהו אנכי, לשון מצרי הוא. למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנישבה בנו ועשה ימים הרבה אצל השבויין, לבש נקמה אביו והלך אצלו והביאו ובא להשיח עמו בלשונן של שבויין. כך הב"ה, עשו ישראל במצרים כל אותן השנים ולמדו שיחתן של מצרים, כשגאלן הב"ה ובא ליתן להם את התורה ולא היו יודעים לשמוע, אמ' הקב"ה הרי אני משיח להם בלשון מצרי, אמ' הקב"ה אנכי, אנוך, כך פתח להם הקב"ה בלשונם, אנכי י"י אלהיך (שם). לפי שנראה להן הקב"ה בים כגיבור עושה מלחמה, ונראה להם בסיני כסופר מלמד תנאה, ונראה להם בימי דניאל כזקן מלמד תורה, נראה להם בימי שלמ' בחור, אמ' להן הקב"ה לא בשביל שאתם רואים אותי בדמוייות הרבה, אלא אני הוא שבים, אני הוא שבסיני, אנכי י"י אלהיך (שם). א"ר חייא ברבא לפי כל עסק ועסק וכל דבר ודבר היה נראה להם. נראה להם בים כגיבור עשה מלחמותיהם של ישר'. נראה בסיני כסופר שהוא מלמד תורה ועומד ביראה. נראה להם בימי דניאל כזקן מלמד תורה, שכך נאה לתורה להיות יוצאה מפי זקנים. נראה להם בחור בימי שלמה, לפי מעשיהם של דור, מראהו כלבנון

בחור כארזים (שה"ש ה:טו). אף בסיני נראה להם כסופר מלמד תורה, אנכי י"י אלהיך (שמות שם).

[כה] ד"א אנכי י"י אלהיך (שם). א"ר חננא בר פפא נראה להם הקב"ה פנים זעופות, פנים בינוניות, פנים מסבירות, פנים שוחקות. פנים זועמות למקרא, כשאדם מלמד את בנו תורה צריך ללמדו באימה. פנים בינונית למשנה. פנים מסבירות לתלמוד. פנים שוחקות לאגדה. אמ' להם הקב"ה אע"פ שאתם רואין כל הדמוייות הללו, אלא אנכי י"י אלהיך (שם). א"ר לוי נראה להם הקב"ה כאיקונין הזו שיש לה פנים מכל מקום, אלף בני אדם מביטין בה והיא מבטת בכולם. כך הקב"ה כשהיה מדבר כל אחד ואחד מישר' היה אומ' עמי הדבר מדבר, אנכי י"י אלהיכם אין כת' כאן, אלא אנכי י"י אלהיך (שם). א"ר יוסי בר' חנינא ולפי כוחן של כל אחד ואחד היה הדיבר מדבר עמו. ואל תתמה על הדבר הזה, שהיה המן יורד לישראל כל אחד ואחד היה טועמו לפי כוחו, התינוקות לפי כוחן, והבחורים לפי כוחן, הזקנים לפי כוחן. התינוקות לפי כוחן, כשם שהתינוק הזה היונק בשדי אמו כך היה טועמו, שנא' והיה טעמו כטעם לשד השמן (במדבר יא:ח). והבחורים לפי כוחן, שנ' ולחמי אשר נתתי לך לחם ושמן ודבש האכלתיך (יחזקאל טז:יט). והזקנים לפי כוחן, שנ' וטעמו כצפיחית בדבש (שמות טז:לא). ומה אם המן כל אחד ואחד לפי כוחן היה טועם לפיו, בדיבר כל אחד ואחד שומע לפי כוחן. אמ' דוד קול י"י בכח (תהלים כט:ד), קול י"י בכוחו אין כתי', אלא קול י"י בכח, של כל אחד ואחד. א' להם הקב"ה לא מפני שאתם שומעי' קולות הרבה, אלא היו יודעים שאני הוא, אנכי י"י אלהיך (שמות כ:ב). בעולם הזה נגאלו ישר' ממצרים ונשתעבדו בבבל, ומבבל למדיי, וממדיי ליון, ומיון לאדום, ומאדום הקב"ה גואלן ואינן משתעבדין עוד, שנ' ישראל נושע בי"י תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד (ישעיה מה:יז). חסלת.

פסקה יג

דברי ירמיהו.

[א] ר' אבא בר כהנא פתח צהלי קולך בת גלים הקשיבי לישה עניה ענתות (ישעיה י:ל). צהלי קולך, לבלין בקליך. בת גלים, מה הגלים הללו מסויימים בים, כך אבותיכם מסויימים בעולם. ד"א בת גלים, בת גולים. ברתהון דגילוליא. ביתו של אברהם, מה כת' בו, ויאמר י"י אל אברם לך לך מארצך וגומ' (בראשית יב:א). ביתו של יצחק, מה כת' בו, וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתים גררה (שם כו:א). ביתו של יעקב, מה כת' בו, וישמע יעקב אל אביו ואל אמו (שם כח:ז). הקשיבי (ישעיה שם), הקשיבו למצותיי,

הקשיבו לדברי תורה, הקשיבו לדברי נבואה, ואם לאו לישה (שם), הא אריה סליק עלך, זה נבוכד נצר הרשע, דכת' ביה עלה אריה מסבכו (ירמיה ד:ז). ענייה (ישעיה שם), מן הצדיקים, ענייה מדברי תורה, ענייה מן המצות וממעשים טובים, ואם לא, ענתות (שם), הא ענתותייא אתי ומתנבא עלך דברי תוכחות. לפיכך צורך הכת' לומ' דברי ירמיהו בן חלקיהו (ירמיה א:א).

[ב] ר' אחא פתח עד מתי פתאים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו להם (משלי א:כב). א"ר שמע' בן נזירה בנוהג שבעול' אדם אוכל צחנה שנים שלשה ימים ונפשו קניטה עליו ממנה, אתם כמה שנים אתם עובדים ע"ז, אותה שכתו' בה צא תאמר לו (ישעיה ל:כב), ציאה תאמר לו, ואין נפשכם קמוטה ממנה. א"ר יודן שני בני אדם נתנבאו על הליצנות, ואילו הן, שלמה וישעיה. שלמה א' ולצים לצון חמדו להם (משלי שם), וישׁ' אמ' ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם (ישעיה כח:כב). ר' פנחס ר' ירמיה בש' ר' שמו' בר רב יצחק, קשה הוא הליצנות שתחילה ייסורין וסופה כלייה. תחילתה יסורים, פן יחזקו מוסריכם (שם). וסופה כלייה, כי כלה ונחרצה שמעתי (שם). תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם (משלי א:כג). אם תשובו לתוכחתי אביעה לכם רוחי, על ידי יחזקאל, היה היה דבר י"י אל יחזקאל בן בוזי הכהן וג' (יחזקאל א:ג). ואם לאו, אודיעה דברי אתכם (משלי שם), על ידי ירמיה. לפיכך צריך הכת' לומר דברי ירמיהו בן חלקיהו (ירמיה א:א).

[ג] ר' אחא פתח אבותיכם איה הם והנביאים הלעולם יחיו (זכריה א:ה). א"ר אחא א' הק' לישר', בניי, אבותיכם שחטאו לפניי איכן הם. אמרו לפניו, רבון העולמים והנביאים הלעולם יחיו. א' להן, אע"פ שמתו אין נבואתם קיימת, משה מת אין נבואתו קיימת, וירמיה שהוא חי ודבריו קיימין. לפיכך צריך הכת' לומ' דברי ירמיהו בן חלקיה (ירמיה שם).

[ד] ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח עבד משכיל ימשל בבן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה (משלי יז:ב). עבד משכיל, זה ירמיה. ימשל בבן מביש, אילו ישר' שביישו את עצמן לע"ז. א"ר אבא בר כהנא כתיב ולא היית כזונה לקלס אתנן (יחזקאל טז:לא), ייתי ברא דמקלקלתה דתקנת עובדיה, ויוכח לברא דמתקנתה דקלקלת עובדיה. את מוצא כל מה שכת' בישר' לגניי כתוב ברחב לשבח. ברחב כת' ועתה השבעו נא לי בי"י כי עשיתי עמכם חסד (יהושע ב:יב), ובישר' כת' אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה:ב). ברחב כת' והחייתם את אבי ואת אמי (יהושע ב:יג), ובישר' כת' אב ואם הקלו בך (יחזקאל כב:ז). ברחב כת' והיא העלתם הגגה (יהושע שם, ו'), ובישר' כת' ואת המשתחוים על הגגות

לצבא השמים (צפניה א:ה). ברחב כת' ותטמנם בפשתי העץ (יהושע שם), ובישר' כת' אומרים לעץ אבי אתה (ירמיה ב:כז). ברחב כת' ותאמר להם ההרה לכו (יהושע ב:טז), ובישר' כת' על ראשי ההרים יזבחו (הושע ד:יג). ברחב כת' ונתתם לי אות אמת (יהושע ב:יב), ובישר' כת' ואמת לא ידברו (ירמיה ט:ד). הווי כל מה שכת' בישר' לגנייי ברחב כת' לשבח. ובתוך אחים יחלק נחלה (משלי שם), זה ירמיה. כת' ביה ויצא ירמיה מירושלם ללכת וג' (ירמיה לז:יב), רב אמר ליטול מחלקו יצא. ר' בנימן בן לוי אמ' למשריה תמן נבואן סגין, דבר ירמיה אין כת' כן, אלא דברי ירמיהו. לפיכך צורך הכת' דברי ירמיהו (ירמיה א:א).

[ה] ר' שמואל בר נחמן פתח אם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וג' (במדבר לג:נה). אמ' הק' לישר' אני אמרתי לכם כי החרם תחרימם החתי והאמרי (דברים כ:יז), ואתם לא עשיתם כן, אלא ואת רחב הזונה ואת בית אביה ואת כל אשר לה החיה יהושע (יהושע ו:כה), הרי ירמיה בא מבני בניה של רחב הזונה ועוש' לכם דברים של סיכים בעיניכם ולצנינים בצידכם. לפיכך צריך הכת' דברי ירמיהו (ירמיה א:א).

[ו] ר' יודה בר' סימון פתח נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך (דברים יח:יח), וכת' ולא קם נביא עוד בישראל כמשה (שם לד:י), ואת או' כמוך, אלא כמוך בתוכחות. את מוצא כל מה שכת' בזה כת' בזה. זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים שנה, זה נתנבא על יהודה וישר' וזה נתנבא על יהודה ויש', זה עמדו בני שבטו כנגדו וזה עמדו בני שבטו כנגדו, זה הושלך ליאור וזה הושלך לבור, זה הוצל על ידי אמה וזה הוצל על ידי עבד, זה בא בדברי תוכחות וזה בא בדברי תוכחות. לפיכך צריך הכת' לומר דברי ירמיהו (ירמיה א:א).

[ז] ר' תנחומא א' ליה ר' לעזר בשם ר' מאיר, ר' מנחמא ור' ביבי ר' לעזר בשם ר' מאיר, כל מקום שאמ' דבר, דברי, דברים, אלות ותוכחות הן. כת' אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל (דברים א:א), מה כת' תמן, מזי רעב ולחומי רשף (שם לב:כד). כת' דבר י"י אשר היה אל הושע בן בארי (הושע א:א), מה כת' תמן, כי אתם לא עמי (שם שם, ט). כת' דברי ירמיהו בן חלקיהו (ירמיה א:א), מה כת' תמן, ואשר למות למות ואשר לשבי לשבי (שם מג:יא).

[ח] א"ר תנחום בר חנילאי בשלשה מקומות הקב"ה קובל על נבוכד נצר הרשע, בספר ירמיה, בספר מלכים ובספר דברי הימים. כאנש דאמרי לחבריה חמון מה עבד לי פלן, שחיק טמייה, כך א' הקב"ה חמון מה עבד לי ננסא דבבל. ד"א ירמיה קינוי דירמיה, איכה ישבה בדד (איכה א:א), איכה יעיב באפו (שם ב:א), איכה יועם זהב (שם ד:א). דב'

אח' מותוי דירמיה, אשר למות למות (ירמיה מג:יא). ד"א ירמיה, א' הק' לירמיה לך אמור לישר' עשו תשובה, ואם לאו הא אנא מחרב ית בית מקדשי. אמרין, ואין מחריב לאו דידיה הוא מחריב, אלא כך אמ' הקב"ה הא אנא מחריב מקדשיי ודברי יקום בירמיה. ד"א ירמיה, אמ' הקב"ה לירמיה, דבריי אנא בעי גבהון ירמיה. אני אמרתי להם אנכי י"י אלהיך (שמות כ:ב), והם לא עשו כן אלא אמרים לעץ אבי אתה (ירמיה ב:כז). אני אמרתי להם לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ:ב), והם לא עשו כן אלא ואת המשתחוים על הגגות לצבא השמים (צפניה א:ה). אני אמרתי להם לא תשא את שם י"י אלהיך לשוא (שמות כ:ז), והם לא עשו כן אלא אכן לשקר ישבעו (ירמיה ה:ב). אני אמרתי להם זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ:ח), והם לא עשו כן אלא קדשיי בזית ואת שבתותי חללת (יחזקאל כב:ח). אני אמרתי להם כבד את אביך ואת אמך (שמות כ:יב), והם לא עשו כן אלא אב ואם הקלו בך (יחזקאל כב:ז). אני אמרתי להם לא תרצח לא תנאף לא תגנוב (שמות כ:יג), והם לא עשו כן אלא הגנוב ורצוח ונאוף (ירמיה ז:ט). אני אמרתי להם לא תענה ברעך עד שקר (שמות כ:יג), והם לא עשו כן אלא וידרכו את לשונם קשתם שקר (ירמיה ט:ב). אני אמרתי להם לא תחמוד (שמות כ:יד), והם לא עשו כן אלא וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו (מיכה ב:ב).

[ט] ד"א ירמיה, א' הקב"ה לירמיה או חית עמהון לבבל ואנא הוי הכא, או את הוי הכא ואנא אחית עמהון, א' ירמיה לפני הקב"ה רבון העולמים אין אנא מחית מה אנא מהני להון, אלא ייחות בריוהון עמהון דהוא מהני להון. שלשה דברי' צוה נבוכד נצר את נבוזר אדן על ירמיה. אמ' ליה קחנו ועיניך שים עליו אל תעש לו מאומה רע (ירמיה לט:יב). והיה ירמיה רואה כת של בחורים שלולים בקולרין והלך ומכניס ידו ביניהם, וחוזר ורואה כת של זקינים שלולים בקולרין והולך ומכניס ידו ביניהם. אמ' לו נבוזר אדן חדא מן תלת מילין אית בך, או נביא של שקר אתה, או מבעט בייסורין אתה, או שופך דמים אתה. או נביא של שקר אתה, דהא כמן שנין את קאים ומתנבי על הדא זויתא דתיחרב וכדון אנא חרבא ובאש לך. או מבעט בייסורין אתה, דאנא לית אנא בעי מעקה לך ולית איסוריא חשיבין עלך כלום. או שופך דמים אתה, דאין מלכא שמע מה את קאים מתעביד בך, ואנא לית אנא עבד לך כלום, הוא משלח ומרים רישא דההוא גברא, אלא אם טוב בעיניך לבוא איתי בבל חדל וג' (שם מ:ד), ועודנו לא ישוב (שם ה) עד שגילה לו הקב"ה. הדא היא דכת' הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת י"י אחר שלח אותו נבוזר אדן (שם מ:א). והוא אסור בזיקים (שם), מהו והוא, א"ר אחא כביכול הוא והוא. מה היה אותו הדבר, ר' אלעזר ור' יוחנן. ר' לעזר אמ' מזרה ישראל יקבצנו ושמרו כרועה עדרו

(שם לא:ט). ר' יוחנן אמ' כי פדה י"י את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו (שם י). ובחזירה היה רואה אצבעות ידים ורגלים מקוטעות ומושלכות לדרכים, והיה נוטלם ומחבקן ומנשקן ונותנן לתוך טליתו ואו' להם בניי לא כך הייתי או' לכם, תנו לי"י אלהיכם כבוד בטרם יחשיך ובטרם יתנגפו רגליכם וג' (שם יג:טז). בטרם יחשיך עליכם דברי תורה, בטרם יחשיך דברי נבואה.

[י] על ההרים אשא בכי ונהי ועל נאות מדבר קינה (ירמיה ט:ט), על ההרים הרמים הגבוהים שנעשו מדבר אשא קינה. כי נתצו מבלי איש עבר ולא שמעו קול מקנה (שם), לא דייכם שלא שמעתם בקולו, אלא מקנה (שם), מקנים אותי בע"ז שלכם, אף על פי כן, מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (שם). א"ר יוסי בר חלפותא חמשים ושתים שנים לא נראה עוף טס על ארץ ישר', לקיים מה שנ' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו (שם). א"ר חנינה קודם לארבעים שנה עד שלא גלו ישראל לבבל נטעו תמרים בבבל, לפי שהיו ישר' לוהטים אחרי המתיקה שהיא מרגלת את הלשון לתורה. תנו בשם ר' יודה שבע שנים נתקיים בה גפרית ומלח שריפה כל ארצה (דברים כט:כב), על שם והגביר ברית לרבים שבוע אחד (דניאל ט:כז). כותים שבה מה היו עושים, מטליות מטליות היתה נשרפת, זורעין כאן והיא נשרפת, זורעין כאן והיא נשרפת. א"ר זעירא בוא וראה כמה חצופה היא ארץ ישר' שהיא עושה פירות. ולמה היא עושה פירות, תרין אמורין, חד אמ' שהן מזבלין אתה, וחרנה אמ' שהן הופכין את עפרה כהדין דמערי סאתא, מה דלעיל נחית לרע, ומה דלרע סליק לעיל. עובדא הוה בחד בר נש דהוה קאים רדי בהדא בקעת ארבל ועמיק סיכתיה ונפיק עפרא יקידא ואוקד זרעא. א"ר חנינה בריה דר' אבהו שבע מאות מיני דגים טהורים, ושמנה מאות מיני חגבים טהורים ולעופות אין מספר, וכולם גלו עם ישר' לבבל, וכשחזרו כולם חזרו עמהם חוץ מן הדג הנקרא שיבוטא. ודגים היאך גלו, ר' חונה בשם רב יוסי דרך התהום גלו ודרך התהום חזרו.

[יא] ד"א ירמיה רם יה. עשר מסעו' נסעה השכינה, מכרוב לכרוב, מכרוב למפתן הבית, וממפתן הבית לכרובים, מכרובים לשער הקדמוני, משער הקדמוני לחצר, מחצר למזבח, ממזבח לגג, מגג לחומה, מחומה לעיר, מעיר להר הזתים. מכרוב לכרוב, וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו (יחזקאל ט:ג), על כרוב השני. מכרוב למפתן הבית, וירם כבוד י"י מעל הכרוב על מפתן הבית (שם י:ד). ממפתן הבית לכרובים, ויצא כבוד י"י מעל מפתן הבית ויעמד על הכרובים (שם שם יח). ויצא כבוד י"י מעל מפתן הבית, והא לא הוה צורכה אלא ויבא כבוד י"י, מושלו משל למה הדבר דומה למלך שהיה יוצא מתוך פלטין שלו והיה מנשיק בכתלים ומגפף בעמודים ואו'

הוי שלים בייתי, הוי שלים פלטין שלי, כך היתה השכינה מנשקת בכתלים ומגפפת בעמודים ואומרת הוי שלם בייתי הוי שלים פלטין דידי. מכרובים לשער הקדמוני, וישאו הכרובים את כנפיהם וירומו מן הארץ לעיני (יחזקאל י:יט). משער הקדמוני לחצר, והחצר מלאה את נוגה כבוד י"י (שם שם ד). מן החצר למזבח, ראיתי את י"י נצב על המזבח (עמוס ט:א). מן המזבח לגג, טוב שבת על פינת גג (משלי כא:ט). מן הגג לחומה, כה הראני והנה י"י נצב על חומת אנך (עמוס ז:ז). מן החומה לעיר, קול י"י לעיר יקרא (מיכה ו:ט). מן העיר להר הזתים, ויעל כבוד י"י מעל תוך העיר ויעמד על ההר (יחזקאל יא:כג). א"ר יונתן שלש שנים ומחצה עשת השכינה שרויה בהר הזתים ומכרזת שלש פעמ' בכל יום ואומרת שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם (ירמיה ג:כב), וכיון שלא חזרו התחילה השכינה פורחת באויר ואומ' את הפסוק הזה, אלך ואשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני בצר להם ישחרוננני (הושע ה:טו).

[יב] ד"א ירמיה, שבימיו נעשה בית המקדש אירימון. ד"א ירמיה, שבימיו נתרוממה מידת הדין. בן חלקיה, א"ר יודה בר' סימון מאותו השבט שכת' בו אני חלקך ונחלתך (במדבר יח:כ). א"ר שמואל בר נחמן ארבעה הן שהן באין ממשפחה נכוייה, ואילו הן, פנחס, ואוריה, יחזקאל, וירמיה. פינחס את מוצא בשעה שבא לייחס את ישר' אמרו לו, את בא ליחסינו, אלעזר למי היה נשאוי לא לבתו של פוטיאל, לא כך כת', ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל (שמות ו:כה), ואתה בא לייחסנו, וכיון שראה הקב"ה שהן מזלזלין לו התחיל מייחסו, פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן (במדבר כה:יא), כהן בר כהן, קנאי בר קנאי. אוריה היו ישר' מזלזלין אחריו ואומ' לא גבעוני הוא, וגם איש היה מתנבא בשם י"י אוריהו בן שמעיהו מקרית יערים (ירמיה כו:כ), וכת' ועריהם גבעון והכפירה ובארות וקרית יערים (יהושע ט:יז), וצרך הכת' ליחסו, ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן (ישעיה ח:ב). יחזקאל ישראל היו מזלזלין אחריו ואומ' לא מבני בניה של רחב הזונה הוא, וצרך הכתוב לייחסו, היה היה דבר י"י אל יחזקאל בן בוזי הכהן (יחזקאל א:ג). ירמיהו היו ישר' מזלזלין עליו ואומ' לא מבני בניה של רחב הזונה הוא, וצרך הכת' ליחסו, דברי ירמיהו בן חלקיהו (ירמיה א:א).

[יג] מן הכהנים אשר וגו' (שם). א"ר ברכיה אמר ירמיה, עשוק שמי בכהנים. בימי משה, יברכך י"י (במדבר ו:כד), ובימי, ולקח מהם קללה (ירמיה כט:כב). בימי משה וישמרך (במדבר ו:כד), ובימיי, אשר למות למות (ירמיה טו:ב). בימי משה, יאר י"י פניו אליך (במדבר ו:כה), ובימי, במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג:ו). בימי משה, ויחנך (במדבר שם), ובימיי, אשר לא אתן לכם חנינה (ירמיה טז:יג). בימי משה, ישא י"י פניו

אליך (במדבר ו:כו), ובימיי, גוי עז פנים אשר לא ישא פנים לזקן (דברים כח:נ). בימי משה, וישם לך שלום (במדבר שם), ובימי, כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם י"י את החסד ואת הרחמים (ירמיה טז:ה).

[יד] בארץ בנימן (שם א:א), ניתן חלקו של בנימן בארץ. מה בנימן לא נתברך אבינו יעקב שהוא מעמי' שנים עשר שבטים עד שנולד בנימן, כך מכל הנביאים שנתנבאו על ירושלם לא נתבררה נבואתן עד שעמד ירמי'. או מה בנימן כל ימים שהיה במעי אמו לא מתה, וכיון שיצא ממנ' מתה, הד"ה דכת' ויהי בצאת נפשה כי מתה (בראשית לה:יח), כך כל ימים שהיה ירמיהו בתוך ירושלם לא חרבה, וכיון שיצא ממנה חרבה. הוא שירמיה או', פיתיתני י"י ואפת (ירמיה כ:ז), שדלתני י"י ואשתדלית, אפקתני מן גובה וחרבתנה. אתמול אמרת לי, הנה חנמאל בן שלום דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי (שם לב:ז), ועכשיו חזקתני ותוכל (שם כ:ז). או מה בנימן אחרון לכל השבטים, אף ירמיה אחרון לכל הנביאים. לא כבר נתנבאו אחריו חגי זכריה ומלאכי, ר' לעזר ור' שמואל בר נחמן. ר' לעזר א' קיצרי נבואה היו. א"ר שמואל בר נחמן כבר היתה נבואה פקוד' בידן ביד חגי זכריה ומלאכי. ר' לעזר ור' יוחנן. ר' לעזר א' כל הנביאים פתחו בדברי תוכחות וחתמו בדברי נחמות, חוץ של ירמיה, שחתם בדברי תוכחו' וא' ככה תשקע בבל ולא תקום (ירמיה נא:סד). א"ר יוחנן עוד בדברי נחמות חתם גם הוא, לפי שהיה חוזר ומתנבא על חורבן בית המקדש יכול בחורבן בית המקד' חתם, ת"ל עד הנה דברי ירמיה (שם), במפולת מחריביו חתם. וישעיה לא חתם בדברי תוכחות, והכת' והיו דראון לכל בשר (ישעיה סו:כד), בגוים הוא עסוק. והכת' כי אם מאס מאסתנו (איכה ה:כב), השיבנו (שם כא) תחת כי אם מאס מאסתנו.

[טו] אשר היה דבר י"י אליו בימי יאשיהו מלך יהודה עד תם עשרה שנה לצדקיהו בן יאשיהו מלך יהודה עד גלות ירושלם בחדש החמישי (ראה ירמיה א:ב, ג). א"ר אבון עלה אריה במזל אריה והחריב את אריאל. עלה אריה, זה נבוכד נאצר הרשע, דכת' ביה עלה אריה מסובכו (שם ד:ז). במזל אריה, עד גלות ירושלם בחדש החמישי (שם א:ג). והחריב אריאל, הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד (ישעיה כט:א). על מנת שיבא אריה במזל אריה ויבנה אריאל. יבא אריה, זה הק' דכת' ביה אריה שאג מי לא ירא (עמוס ג:ח). במזל אריה, והפכתי אבלם לששון (ירמיה לא:יב). ויבנה אריאל, בונה ירושלם י"י נדחי ישראל יכנס (תהלים קמז:ב). חסילה.

פסקה יד

שמעו.

[א] לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע ושדי מעול (איוב לד:י). ר' עזריה ר' יונתן בר חגי בשם ר' שמואל בר רבי יצחק קופדנותן של אבות ולא ענותנותן של בנים. קפדנותן של אבות מאבינו יעקב, ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב וג' (בראשית לא:לו). ולא ענותנותן של בנים מדוד, ויברח דוד מניות ברמה ויבא ויאמר לפני יהונתן מה עשיתי מה עוני מה חטאתי לפני אביך וגומ' (שמואל א' כ:א), מזכיר שפיכות דמים בפייוסו. א"ר סימון בנוהג שבעולם חתן דר אצל חמיו ועובר לצאת מבית חמיו איפשר שלא ימצא בידו אפילו דבר קל, וזה אפילו מחט אפילו סכין לא נמצ' בידו, הד"ה דכת' כי מששת את כל כלי ומה מצאת מכל כלי ביתך וג' (בראשית לא:לז). א' לו הק' חייך בלשון שהוכחת את חמיך בו בלשון מוכיח אני את בניך, כה אמר י"י מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי (ירמיה ב:ה).

[ב] ושומע לי ישכן בטח ושאנן וג' (משלי א:לג). ארבעה שומעים הם. יש שומע והפסיד, יש שומע ונשכר, יש לא שומע והפסיד, יש לא שומע ונשכר. שומע והפסיד, זה אדם הראשון, ולאדם אמ' כי שמעת לקול אשתך (בראשית ג:יז), ומה הפסיד, כי עפר אתה ואל עפר תשוב (שם שם, יט). שומ' ונשכר, זה אבינו אברהם, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (שם כא:יב), ומה נשכר כי ביצחק יקרא לך זרע (שם). לא שומע ונשכר, זה יוסף, ולא שמע אליה לשכב אצלה וג' (שם לט:י), מה נישכר, ויוסף ישית ידו על עיניך (שם מו:ד). לא שמעו והפסידו, אילו ישראל, ולא שמעו אלי ולא הטו את אזנם (ירמיה ז:כו), ומה הפסידו, אשר למות למות ואשר לחרב לחרב וג' (שם טו:ב). א"ר לוי האוזן לגוף כקינקן לכלים, מה קינקן הזה כשהוא מלא כלים את מעשן תחתיו וכולן מרגישין, כך הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם (ישעיה נה:ג).

[ג] אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו, ואם תמאנו ומריתם (ישעיה א:יט, כ), חרובין תאכלו. א"ר אחא צריכ' ישר' לחרובה עבדון תתובה. א"ר עקיב' יאיה מסכנות' לברתייה דיעקב היך ערקה סימוקה בקדלה דסוסי חיור. א"ר שמואל בר נחמן כד תימוט בירה בירה שמה, וכד תרום קיקלה קיקלה שמה. כד תימוט בירה בירה שמה, שמעו דבר י"י בית יעקב וכל משפחות וג' (ירמיה ב:ד), אפילו בירידתן הוא קורא אותן בית ישראל (שם). וכד תרום קיקלה קיקלה שמה, הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כג:יג), הלווי לא היה. א"ר לוי למטרונ' שהיו לה שני שושבינין אחד עירוני ואחד בן מדינה, זה שהיה עירוני היה אומר לה דברים של ניחומים, לא בת טובים את לא בת גניסים את,

וזה שהיה בן מדינה היה או' לה דברים של קינתורים, לא בת עניים ירודים את לא בת סכופים את, כך ירמיה על ידי שהיה עירוני מענתות היה נכנס לירושלים ואומ' לישר' דברים של ניחומים, שמעו דבר י"י בית יעקב (ירמיה ב:ה), אילין מיליא עזיבתה הוון אבהתהון עבדין, ברם ישעיה על ידי שהיה בן מדינה מירושלם היה או' לישר' דברים של קינתורים, שמעו דבר י"י קציני סדום (ישעיה א:י), לא מן פליטתא דעמה דסדום אתון. א"ר לוי אמוץ ואמציה אחים היו ועל ידי שהיה ישעיה בן אחיו של מלך היה או' לישר' דברים של קינתורין, כמה דאת או' ועשיר יענה עזות (משלי יח:כג).

[ד] א"ר לוי למטרונה שהכניסה למלך שני הדסים ואיבדה אחד מהם והיתה מצירה עליו, אמ' לה המלך שימרי את זה כילו ששמרת את שניהם, כך כיון שעמדו ישר' על הר סיני ואמרו כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז), איבדו את נעשה, עשו להם עגל מסכה (שם לב:ח), אמ' להם הק' שמרו את נשמע כילו ששמרת' שניהם. וכיון שלא שמעו אמ' להם הק' [הקב"ה] שמעו דבר י"י (ירמיה ב:ד) עד שלא תשמעו דברי ירמיה, שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נבואה, שמעו דברי נבואה עד שלא תשמעו דברי תוכחות, שמעו דברי תוכחות עד שלא תשמעו דברי קינתורין, שמעו דברי קינתורין עד שלא תשמעו קל קרנא משרוקיתא (דניאל ג:טו), שמעו בארץ עד שלא תשמעו חוצה לארץ, שמעו חיים עד שלא תשמעו מתים, ישמעו אודניכן עד שלא ישמ' גופיכן, ישמעון גופיכן עד שלא ישמ' גרמיכון, העצמות היבשות שמעו דבר י"י (יחזקאל לז:ד). ר' אחא בשם ר' יהושע בן לוי קרוב לשמנה פעמים נעשו ישר' כתף אחת במצרים, ומה טעמ', הבה נתחכמה לו וג' (שמות א:י), מתוך כך קפץ עליהם וגאלן, וארד להצילו מיד מצרים וג' (שם ג:ח). ר' אבין ר' חייא בשם ר' יוחנן כת' בני אמי נחרו בי שמוני נוטרה את הכרמים (שה"ש א:ו), מי גרם לי שאהא נוטרה את הכרמים, על שם שכרמי שלי לא נטרתי (שם). מי גרם לי שאהא מפרשת שתי חלות בסוריא, על שלא הפרשתי חלה אחת כתיקונה בארץ ישר'. סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שתים ואיני מקבלת שכר אלא על אחת. מי גרם לי שאהא משמרת שני ימים טובים בסוריא, על שלא שמרתי יום טוב אחד כתיקונו בארץ ישר'. סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שנים ואיני מקבלת שכר אלא על אחד. ר' יוחנן הוה קרי עליהון, וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים (יחזקאל כ:כה).

[ה] כת' כה אמר י"י מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו (ירמיה ב:ה). א"ר יצחק זהו שמניח ספר תורה ויצא, עליו הכת' אומ' מה מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי (שם). אמ' הק' לישר' בניי, אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם

מצאתם בי עול. אדם הראשון לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול. למה היה אדם הראשון דומה, לחולה שניכנס הרופא אצלו, הרופא אמ' לו דבר פלוני אכול ודבר פלו' לא תאכל, וכיון שעבר על דבריו גרם מיתה לעצמו. ניכנסו קרוביו אצלו אמרו לו תאמר שהרופא עובר עליך מידת הדין, אמ' להם חס ושלום, אני הוא שגרמתי מיתה לעצמי, כך היה מצוה אותי ואומ' לי דבר פלוני אכול ודבר פלוני לא תאכל, וכיון שעברתי על דבריו גרמתי מיתה לעצמי. כך ניכנסו כל הדורות אצל אדם הראשון, אמרו לו תאמר שהק' עובר עליך מידת הדין, אמ' להם חס ושלום אני הוא שגרמתי מיתה לעצמי, כך היה מצוה אותי ואו' לי מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו (בראשית ב:יז), וכיון שעברתי על דבריו גרמתי מיתה לעצמי, דכת' כי ביום אכלך ממנו מות תמות (שם). פרעה לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול. למה היה פרעה דומה, למלך שהלך לו למדינת הים ועמד והפקיד כל מה שהיה לו אצל בן ביתו, לאחר ימים בא המלך ממדינת הים אמ' לו תן לי כל מה שהפקדתי אצלך, אמ' ליה לא עבדא דידך אנא ולא אפקדת גביי כלום, מה עשה לו, נטלו ותלאו בגרדון, א' ליה עבדך אנא כל מה שאפקדת גביי אנא משלם. כך בתחילה א' הקב"ה למשה, ועתה לך ואשלחך אל פרעה וג' (שמות ג:י), אמ' אתו הרשע, מי י"י אשר אשמע בקולו לא ידעתי את י"י וגו' (שם ה:ב), וכיון שהביא עליו עשר מכות א', י"י הצדיק ואני ועמי הרשעים (שם ט:כז). משה לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול. למה היה משה דומה, למלך שמסר את בנו לפידגוגו א' לו אל תהי קורא לבני מורה. מה הוא דין לישנא מורה, א"ר ראובן בהדין לישנא יוונים צווחים לשטיא מורוס. פעם אחת היקניטו וקרא אתו מורה, אמ' לו המלך, כל עצמי הייתי מצוה אותך ואו' לך אל תהי קורא לבני מורה ואת קורא לבני מורה, לית עסקיה דערים מהלך עם שטי. כך כת' וידבר י"י אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל (שם ו:יג), מה צום, אמר להם אל תהו קוראין לבני מורים, וכיון שהיקניטו על מי מריבה אמר להם משה שמעו נא המורים (במדבר כ:י), א' להם הקב"ה כל עצמי הייתי מצוה אתכם ואומ' לכם אל תהו קורין לבני מורים ואתם קורין לבניי מורים, לית עסקיה דערים מהלך עם שטי, לכן לא תביא אין כת' אלא לכן לא תביאו (שם כ:יב), לא את ולא אחוך ולא אחותך עלין לארעא דישר'. א' הקב"ה לישר' אבותיכם במדבר לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול. אני אמרתי להם, זובח לאלהים יחרם (שמות כב:יט), והם לא עשו כן, אלא וישתחוו לו ויזבחו לו (שם לב:ח). אחר כל הרעות שעשו מה כת', וינחם י"י על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שם לב:יד). א"ר יודה בר סימון א' הקב"ה לישראל אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול. אני אמרתי להם ששת ימים תלקטוהו

וביום השביעי שבת לא יהיה בו (שם טז:כו), והם לא עשו, אלא ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו (שם שם כז), אילו מצאו לקטו.
[ו] כי רחקו מעלי (ירמיה ב:ה). אמ' ר' פנחס בשם ר' הושעיה שהיו מבריחים את השבים, כמה דאת אמ' ואבריחהו מעלי (נחמיה יג:כח).
[ז] וילכו אחרי ההבל ויהבלו (ירמיה ב:ה). א"ר יצחק לבן זהבי שיצא עליו שטר חוב והיה מיתיירא ואו', תאמר ששטר חוב זה של מאה זהובים ושל מאתים זהובים הוא, א' לו בעל חובו אל תתירא, כור של סובים ושל שעורים הוא, מה דהוא פריע הוא. כך אמ' הקב"ה לישר' בניי, ע"ז שאתם להוטים אחריה אינה מדבר של ממש אלא הבל המה מעשה תעתועים וג' (שם י:טו) לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וישראל שבטי נחלתו י"י צבאות שמו (ירמיה י:טז). חסילה.

פסקה טו

איכה.

[א] ר' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינה פתח והמה כאדם עברו ברית שם בגדו בי (הושע ו:ז). והמה כאדם, זה אדם הראשון, א' הקב"ה אדם הראשון הכנסתי אותו בגן עדן וציויתיו ועבר על ציוויי, ודנתי אותו בגירושין ודנתי אתו בשילוחין וקוננתי עליו איכה. היכנסתי אותו לגן עדן, ויקח י"י אלהים את האדם וג' (בראשית ב:טו). וציויתיו, ויצו י"י אלהים על האדם וג' (שם טז). ועבר על ציווי, המן העץ אשר ציויתיך לבלתי וג' (שם ג:יא). ודנתי אתו בגירושין, ויגרש את האדם וג' (שם כד). ודנתי אותו בשילוחין, וישלחהו י"י אלהים מגן עדן (שם כג). וקוננתי עליו איכה, ויקרא י"י אלהים אל האדם ויאמר לו איכה (שם ט), איכה כת'. אף בניו, הכנסתי אותן לארץ ישראל וציויתים ועברו על ציוויי, ודנתי אותן בגירושין ודנתי אותם בשילוחים וקוננתי עליהם איכה. היכנסתי אותם לארץ ישראל, ואביא אתכם אל ארץ הכרמל (ירמיה ב:ז). וציויתים, צו את בני ישראל (ויקרא כד:ב). ועברו על ציווי, וכל ישראל עברו את תורתך (דניאל ט:יא). ודנתי אותם בגירושין, מביתי אגרשם (הושע ט:טו). ודנתי אותם בשילוחין, שלח מעל פני ויצאו (ירמיה טו:א). וקוננתי עליהם איכה, איכה ישבה בדד (איכה א:א).
[ב] ר' אבא בר כהנא פתח לא ישבתי בסוד משחקים ואעלוז וג' (ירמיה טו:יז). אמרה כנסת ישר' לפני הקב"ה, רבון העולמים מימי לא נכנסתי בבתי תיאטראות ובבתי קרקסאות של אומות העולם ושיחקתי עמהם ואעלוז. מפני ידך בדד ישבתי (שם), נגעה

בי ידו של פרעה ולא ישבתי בדד, נגעה בי ידו של סנחריב ולא ישבתי בדד, וכיון שנגעה בי ידך ישבתי בדד, איכה ישבה בדד (איכה שם).

[ג] בר קפרא פתח ויקרא י"י אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק (ישעיה כב:יב). א' הקב"ה למלאכי השרת, מלך בשר ודם אבל מה הוא עושה, אמרו לו תולה שק על פתחו, א' להן אף אני עושה כן, אלביש שמים קדרות וג' (ישעיה נ:ג). ועוד שאל להם מלך בשר ודם אבל מה הוא עושה, אמרו לו מכבה את הפנסים, אמ' להם אף אני עושה כן, שמש וירח קדרו וג' (יואל ד:טו). ועוד שאל להם מלך בשר ודם אבל מה הוא עושה, אמרו מהלך יחף, א' להם אף אני עושה כן, י"י בסופה ובסערה דרכו וענן וג' (נחום א:ג). ועוד שאל להן מלך בשר ודם אבל מה הוא עושה, אמרו לו יושב ודומם, א' להן אף אני עושה כן, ישב בדד וידום כי נטל עליו (איכה ג:כח). ועוד שאל להן, מלך בשר בדם אבל מה הוא עושה, אמרו לו מכפה את המיטות, אמ' להם אף אני עושה כן, חזה הות עד די כרסוון רמיו (דניאל ז:ט). ועוד שאל להם, מלך בשר ודם אבל מה הוא עושה, אמרו לו מבזע פירפרין שלו, אמ' להם אף אני עושה כן, עשה י"י אשר זמם בצע אמרתו (איכה ב:יז). מה הוא בצע אמרתו, ר' יעקב דכפר חנן א' מבזע פירפיריה. ועוד שאל להם מלך בשר ודם אבל מה הוא עושה, אמרו לו יושב ומקונן, אמ' להם אף אני עושה כן, איכה ישבה בדד (שם א:א).

[ד] כה אמר י"י צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואנה וגו' (ירמיה ט:טז). ר' יוחנן וריש לקיש ורבנן. ר' יוחנן א' למלך שהיה לו שני בנים, וכעס על הראשון ונטל את המקל וחבטו והיגלהו, א' אוי לו לזה מאיזו שלוה נגלה, כעס על השני ונטל את המקל וחבטו והגלהו, א' אנא הוא דתרבותי בישא. כך גלו עשרת השבטים והיתחיל הק' או' להם את הפסוק הזה, אוי להם כי נדדו ממני וג' (הושע ז:יג), וכיון שגלו שבט יהוד' ובנימן, כביכול א' הק', אוי לי על שברי (ירמיה י:יט). וריש לקיש א' למלך שהיו לו שני בנים, כעס על הראשון ונטל את המקל וחבטו ופירפר ומת, התחיל מקונן עליו. כעס על השני ונטל את המקל וחבטו ופירפר ומת, א' אין בי כוח לקונן עליו אלא קראו למקוננות וקוננו עליו. כך גלו עשרת השבטים והתחיל הקב"ה מקונן עליהם את הפסוק הזה, שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נשא עליכם קינה (עמוס ה:א), וכיון שגלו שבט יהוד' ובנימן, כביכול א' הק' אין בי כוח לקונן עליהם אלא קראו למקוננות ויקוננו עליהם, הד"ה דכת' כה אמר י"י צבאות התבוננו וקראו למקוננות ותבואנה וגומ' (ירמיה ט:טז). ותמהרנה ותשאנה עליהם נהי אין כת' כן, אלא ותשאנה עלינו נהי (שם יז), דידי ודידהון. ותרדנה עיניהם דמעה אין כת' כן, אלא ותרדנה עינינו דמעה (שם), דידי ודידהון. ועפעפיהם

יזלו מים אין כת' כן, אלא ועפעפינו יזלו מים (שם), דידי ודידהון. ורבנן אמרין למלך שהיו לו שנים עשר בנים ומתו שנים והתחיל מתנחם בעשרה, מתו עוד שנים התחיל מתנחם בשמנה, מתו עוד שנים והתחיל מתנחם בששה, מתו עוד שנים והתחיל מתנחם בארבעה, וכיון שמתו כולן התחיל מקונן עליהם, איכה ישבה בדד (איכה א:א).

[ה] ר' אבא בר כהנא פתח מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי י"י אליו ויגידה על מה אבדה הארץ וג' (ירמיה ט:יא). תני ר' שמע' בן יוחי אם ראיתה עיירות נתלשות ממקומן בארץ ישר', דע שלא החזיקו בשכר סופרים ובשכר משנים, ומה טעמ', על מה אבדה הארץ נצתה כמדבר וג' (שם) מה כת' בתריה, ויאמר י"י על עזבם את תורתי (שם). ר' הוה משלח לר' יסא ולר' אמי די יפקון וייבדקון קרייתא דארעא דישר', והוון עליו לקרתא ואמרין להון אייתון לן נטורי קרתא, והוון מייתון ריש מטרתא וסנטרא, והוון אמרין להון, אילין נטורי קרתא אילין אינון חרובי קרתא. ואילין נטורי קרתא, אילו סופרים ומשנים שהן משמרין ביום ובלילה, על שם והגית בו יומם ולילה (יהושע א:ח), וכן הוא אומ' אם י"י לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו (תהלים קכז:א). ר' חונה ר' ירמיה בשם ר' שמו' בר רב יצחק מצינו שוויתר הק' על ע"ז ועל גילוי עריות ועל שפיכות דמים ולא ויתר על מאסה של תורה, שנ' ויאמר י"י על מה אבדה הארץ (ירמיה שם), על ע"ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים אין כת' כן, אלא ויאמר י"י על עזבם את תורתי (שם יב). ר' חונא ר' ירמיה בשם ר' חייא בר אבא כת' ואותי עזבו (שם טז:יא), שמא תורתי שמרו, הלווי אתי עזבו ותורתי שמרו, שאילו אתי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקין בה השאור שבה היה מחזירן אצלי. רב הונא אמ' למד תורה אע"פ שלא לשמה, שמתוך שאת למד אתה שלא לשמה, מכיון שאת מתעסק בה את חוזר ועושה אתה לשמה. א"ר יהוש' בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצא' מהר חורב ואומרת, אוי לכם הביריות מעלבונה של תורה. א"ר אב' בר כהנא לא עמדו פילוסופים באומות העולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. נכנסו אומות העולם אצל אבנימוס הגרדי, אמרו לו יכולין אנו להזדווג לאומה הזאת, א' להם לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהם, אם מצאתם שם תינוקות מצפצפים בקולם אין אתם יכולין להיזדווג להם, ואם לאו אתם יכולין להיזדווג להם, שכך היבטיחן אביהן וא' להן, הקול קול יעקב (בראשית כז:כב), כל זמן שקולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אין הידי' ידי עשו, וכל זמן שאין קולו של יעקב מצפצף בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הידים ידי עשו. שמואל א' וצבא תנתן על התמיד בפשע (דניאל ח:יב), בפשעה של תורה, כל זמן שישר' משליכין דברי תורה בארץ מלכות הרשעה הזאת גוזרת ומצלחת, ומה טעמ' ותשלך אמת ארצה

וג' (שם), ואין אמת אלא דברי תורה, כמה דאת או' אמת קנה ואל תמכור (משלי כג:כג). א"ר יודה בר פזי זנח ישראל טוב אויב ירדפו (הושע ח:ג), ואין טוב אלא דברי תורה, כמה ד' א' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו (משלי ד:ב). וכן הוא או' לכן כאכול קש לשון אש (ישעיה ה:כד), וכי יש קש אוכל אש, והלא דירכה של אש להיות אוכלת קש, ואת או' לכן כאכול קש לשון אש (שם), אלא קש זה ביתו של עשו שהוא משול בקש, דכת' ובית עשו לקש (עובדיה א:יח). לשון אש זה ביתו של יעקב שהוא משול באש, דכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה (שם). וחשש להבה (ישעיה שם), זה ביתו של יוסף שהוא משול בלהבה, דכת' ובית יוסף להבה (עובדיה שם). שרשם כמק יהיה (ישעיה ה:כד), אילו האבות שהן שרשיהן של ישר'. ופרחם כאבק יעלה (שם), אילו השבטים שהן פירחיהן של ישר'. מפני מה, כי מאסו את תורת י"י צבאות (שם). א' ר' יודן כי מאסו את תורת י"י צבאות (שם), זו תורה שבכתב, ואת אמרת קדוש ישראל נאצו (שם), זו תורה שבפה.

[ו] איכה (ישעיה א:כא). ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה א' אין לשון זה איכה אלא לשון תוכחת, כמה דאת או' איכה תאמרו חכמים אנחנו (ירמיה ח:ח). ור' נחמיה אמ' אין לשון זה איכה אלא לשון קינה, כמה דאת או' איכה ישבה בדד (איכה א:א), איכה יעיב באפו (שם ב:א), איכה יועם (שם ד:א). למטרונה שהיו לה שלשה שושבינין, אחד ראה אותה בשליוותה, אחד ראה אותה בפחזה, אחד ראה אותה בניוולתה. כך משה ראה את ישר' בשליוותן, איכה אשא לבדי (דברים א:יב). ישעי' ראה אותן בפחזן וא' איכה היתה לזונה (ישעיה א:כא). ירמיה ראה אותן בניוולן וא' איכה ישבה בדד (איכה א:א).

[ז] איכה היתה לזונה קריה נאמנה (ישעיה א:כא), קרתא חדיתא, קרתא מרבבתא. ר' פנחס בשם ר' הושיעיא א' ארבע מאות ושמנים בתי כנסיות היו בירושלם וכל אחת ואחת יש בה בית ספר ובית תלמוד, בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה, וכולם עלה אספסיאנוס והחריבן, הד"ה דכת' ויגל את מסך יהודה (ישעיה כב:ח). מלאתי משפט (שם א:כא), כגון משנתו של ר' חייא ומשנתו של ר' הושעיה ומשנתו של בר קפרא. צדק ילין בה (שם). א"ר יודה בר' סימון מימיו לא לן אדם בירושלם ובידו עון. הא כיצד, תמיד של שחר היה מכפר על עבירות שנעשו בלילה, ושל בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום, מכל מקום לא היה אדם לן בירושל' ובידו עון. מה טעמא, צדק ילין בה (שם). ועתה מרצחים (שם), הא עבידין קטולין, הרגו את אוריה הכהן הרגו את זכריה. ר' יודן שאל לר' אחא באיכן הרגו את זכריה בעזרת יש' או בעזרת הנשי', א' ליה לא בעזרת ישר' ולא בעזרת הנשים אלא בעזרת הכהנים, ולא נהגו בדמו לא כדם הצבי ולא כדם

האיל ולא כדם הציפור, תמן כת' ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר (ויקרא יז:יג), ברם הכא, כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו וג' (יחזקאל כד:ז). כל כך למה, להעלות חימה לנקום נקם נתתי את דמה על צחיח סלע (שם ח). שבע עבירות עשו ישר' באותו היום. הרגו כהן, ונביא, ודיין, ושפכו דם נקי, וחיללו את השם, וטימאו את העזרה, ויום הכיפורים היה שחל להיות בשבת. וכיון שעלה נבוזר אדן היתחיל הדם תוסס, א' להם מה טיבו של דם הזה תוסס, אמרו לו דם פרים וכבשים ואילים שהיינו מקריבין על גבי המזבח. מיד שלח והביאו פרים אילים וכבשים ושחטן לפניו ועדיין הדם תוסס, וכיון שלא הודו לו נטלן ותלאן בגרדון, אמרו הואיל והקב"ה מבקש לתבוע דם זה מידינו, דם כהן ונביא ודיין, הוא שהיה מתנבא עלינו כל הדברים שאת עושה ועמדנו עליו והרגנוהו. מיד נטל שמנים אלף פרחי כהונה והרגן עליו עד שהיגיע הדם לקברו של זכריה. ומה טעמ', פרצו ודמים בדמים נגעו (הושע ד:ב). ועדיין הדם תוסס. בההיא שעתא נזף ביה, אמ' ליה מה את סב, מה את בעי נובד כל אומתך עליך, באותה שעה נתמלא הקב"ה רחמים וא', מה אם זה שהוא בשר ודם אכזרי, היום עודנו ומחר אינינו, נתמלא רחמים על בניי, ואני שכת' כי אל רחום י"י אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך (דברים ד:לא), על אחת כמה וכמה, באותה שעה רמז הקב"ה לאותו דם ונבלע במקומו.

[ח] כספך היה לסיגים סבאך מהול במים (ישעיה א:כב). בראשונה היו משתמשין במטבעות של כסף, וכיון שרבו הרמיין התחילו שיהו משתמשין במטבעת של נחשת מחופים כסף, והוה חד מינהון אזיל לגב צרפה והוה שמע קליה א' לבר ביתא אנחש ליה, אף הוא הוה אזיל למיזבון חד קסיט דחמר מן גב קפיליא ושמע קליה א' לבר ביתא המהול ליה, הד"ה דכת' כספך היה לסיגים (ישעיה א:כב), למה, סבאך מהול במים (שם).

[ט] שריך סוררים וחברי גנבים (ישעיה א:כג). בר קפרא א' ארכי בר יונים דהוון זיינין אטקטיא. שריך סוררים (שם כג), שהיו כולם אוהבין את הגזל. חברי גנבים (שם), שהיו כולם מתחברין לגנבין. א"ר ברכיה מעשה באשה אחת שנגנב מיחם שלה, והלכה לקבול עליו לדיין ומצאתו שפות על גבי כירתו. מעשה באיש אחד שניגנבה טליתו, ובא לקבול עליה לדיין ומצאה מוצעת על גבי מיטתו. א"ר לוי מעש' באשה אחת שכיבדה לדיין מנורה אחת של כסף, והלך אנטידיקוס שלה וכיבדו סייח של זהב, למחר אתת ואשתכחת דינה הפוך, אמרה ליה, מרי ינהר דיני קודמך כההוא מנורת' דכספא, א' לה ומה אעשה ליך וכפה הסייח את המנורה. הד"ה דכת' כולו אוהב שוחד (שם), שהיו

כולן אוהבין את הגזל. ורודף שלמונים (שם), שלם לי ואשלם לך. יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם (שם), ר' לעזר ור' יוחנ'. ר' לעזר א' בראשונה היה אדם מת בירושלם והיה ממנה אפוטרופין על היתומין, והיתה אלמנה תובעת כתובתה מן היתומין, והם הולכים אצל הדיין ומוצאין אותו חשוד עם האפוטרופין. א"ר יוחנן בראשונה היה אדם עולה לדון בירושלם והיה הדיין או' לו בקע שתי בקעיות של עצים, מלא לי שתי חביות של מים, והיו יציאותיו כלים, והיה יוצא משם בפחי נפש, והיתה האלמנה פוגעת בו בדרך ואומרת לו מה נעשה בדינך, והוא או' לה כלו יציאותיי ולא הועלתי כלום, והיתה אומרת מה אם זה שהוא איש לא הועיל כלום, אני שאני אלמנה על אחת כמה וכמה, לקיים מה שנ' יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם (ישעיה א:כג).

[י] לכן נאם האדון י"י צבאות אביר ישראל (שם שם כד). א"ר שמואל בר נחמן כל מקום שנ' נאם האדון, עוקר דייורין ומכניס דייורין. ביניין אב שבכולם, הנה ארון הברית אדון כל הארץ עובר לפניכם בירדן (יהושע ג:יא), עוקר כנענים ומכניס ישר'. אביר ישראל (ישעיה שם), א"ר תנחום בר חנילאי תקפיהון דישר'. ורבנין אמרין אביר ישראל (שם), לפני אומות העולם.

[יא] הוי אנחם מצרי ואנקמה מאויבי (ישעיה א:כד). ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה א' היה לאותו האיש עשרה זהובים ואת עוקם עליו ונוטלן ממנו, א' הקב"ה עלי לשלם לו גמולו ולהיפרע מאותו האיש. ור' נחמיה א' הוי אנחם מצרי (שם), שתים, ואנקמה מאויביי (שם), שתים, אילו ארבע מלכיות. ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחילה וג' (שם כו). ואשיבה שופטיך כבראשונה, זה משה ואהרן. ויועציך כבתחילה, זה דוד ושלמה. ואחרי כן יקרא לך עיר הצדק וג' (שם), ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה (שם כז). חסילה.

פסקה טז

נחמו.

[א] האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר (איוב ד:יז). וכי יש אדם צדיק מבוראו, אלא מעשהו יטהר גבר, א' הקב"ה בועז מנחם ואני איני מנחם. בועז מנחם, ויען בועז ויאמר לה הגד הוגד (רות ב:יא), ולמה הוגד הוגד שתי פעמים, אמ' לה הוגד לי בבית והוגד לי בשד'. את אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך (שם), אין צריך לומר בחיי אישך. ותעזבי אביך ואמך (שם), אביך ואמך ודאי. וארץ מולדתך (שם) זה שכונתך.

ד"א ותעזבי אביך ואמך (שם), זו ע"ז שליך, אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו (ירמיה ב:כז). וארץ מולדתך (רות שם), זו אפרכייה שליך. ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשם (שם), אמ' לה שאילו באת אצלינו מתמול שלשם לא היינו מקבלין אותך, שעדיין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. ישלם י"י פעלך (רות ב:יב), א' לה מי שהוא עתיד ליתן שכרן של צדיקים הוא יתן שכרך. ותהי משכורתך שלימה (שם), שלמה כת', א"ר יוסי אמ' לה שלמה יעמוד ממך. מעם י"י אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו (שם). א"ר אבון כנפים לארץ, כנפים לשחר, כנפין לשמש, כנפים לכרובים, כנפים לחיות, כנפים לשרפים. כנפים לארץ, דכת' מכנף הארץ זמירות שמענו (ישעיה כד:טז). כנפים לשחר, דכת' אשא כנפי שחר (תהלים קלט:ט). כנפים לשמש, דכת' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה (מלאכי ג:כ). כנפים לכרובים, דכת' וקול כנפי הכרובים (יחזקאל י:ה). כנפים לחיות, דכת' וקול כנפי החיות (שם ג:יג). כנפים לשרפים, דכתיב שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים (ישעיה ו:ב). א"ר אבון גדול כוחן של גומלי חסדי' שאינן חסין לא בצל כנפי הארץ ולא בצל כנפי השחר ולא בצל כנפי השמש ולא בצל כנפי הכרובים ולא בצל כנפי החיות ולא בצל כנפי שרפים, ובצל מי הם חסים, בצילו של הקב"ה, הד"ה דכת' מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון (תהלים לו:ח). ותאמר אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני (רות ב:יג), ויאמר לה בועז (שם יד), א' לה לא תאמרון כדין, חס ושלום, מן האמהות את נמנית, אין את נמנית אלא מן האימהות. והרי הדברים קל וחומר, מה אם בועז שדיבר על ליבה של רות דברים טובים דברים ניחומים, נחמה, כשיבוא הקב"ה לנחם את ירושלם על אחת כמה וכמה, נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם (ישעיה מ:א).

[ב] דברתי אני עם לבי לאמר הנה אני הגדלתי והוספתי חכמה וג' (קהלת א:טז). מיכן אמרו הלב רואה, הלב שומע, הלב מדבר, הלב יודע, הלב עומד, הלב נופל, הלב מהלך, הלב צועק, הלב שמח, הלב מתנחם. הלב רואה, ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (שם שם). הלב מדבר, ודברתי אני עם לבי (שם). הלב יודע, לב יודע מרת נפשו (משלי יד:י). הלב שומע, נתת לעבדך לב שומע (מלכים א' ג:ט). הלב עומד, היעמוד לבך אם תחזקנה ידך (יחזקאל כב:יד). הלב נופל, אל יפול לב אדם עליו (שמואל א' יז:לב). הלב מהלך, ויאמר אליו לא לבי הלך (מלכים ב' ה:כו). הלב צועק, צעק לבם אל י"י (איכה ב:יח). הלב שמח, לכן שמח לבי ויגל כבודי (תהלים טז:ט). הלב מתנחם, נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם, דברו על לב ירושלם (ישעיה מ:א, ב).

[ג] מה אעידך ומה אדמה לך (איכה ב:יג). מה אעידך, כמה נביאים העדתי בכם. ר' או' נביא אחד בשחרית ונביא אחד בין הערבים, הד"ה דכת' ויעד י"י בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה (מלכים ב' יז:יג), נביאי כתב. ור' נתן או' שני נביאים בשחרית ושני נביאים בין הערבים, השכם ושלוח (ירמיה ז:כה) בבקר, השכם ושלוח (שם) בין הערבים. ד"א מה אעידך (איכה שם), כמה קישוטי' קישוטתי אתכם, דא' ר' יוחנן ביום שירד הקב"ה לסיני ליתן תורה לישר' ירדו עמו ששים ריבוא של מלאכי השרת, וכל אחד ואחד מהם עטרה בידו לעטר את ישר'. ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנ' מאה ועשרים ריבוא, אחד להלבישו עטרה ואחד לאוסרו זיינים. ר' הונא רבא דציפורין א' זונם, כמה דאת או' מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם (איוב יב:יח). ד"א מה אעידך (איכה ב:יג), כמה ביזים נתתי לכם, ביזת מצרים, ביזת הים, ביזת סיחון ועוג, ביזת שלשים ואח' מלכים. ד"א מה אעידך (שם), כמה וויעודים נועדתי לכם, אהל מועד, גלגל, ושילה, ונוב, וגבעון, ובית העולמים שנים. ומה אדמה לך (שם), לאיזו אומה דימיתי אתכם, לאיזו אומה גאלתי ביד חזקה והבאתי על אויביה עשר מכות, לאיזו אומה קרעתי את הים, לאיזו אומה הגזתי את השליו, לאיזו אומה קירבתי לפני הר סיני ונתתי לה את תורתי, לאיזו אומה היקפתי ענני כבוד. הבת ירושלם (שם), הבת שהיא יריאה ומשלמת לי. ומה אשוה לך ואנחמך (שם), דמר ר' יעקב בר אבונה לכשאשוה לך ואנחמך. בתולת בת ציון (שם), בנים המצויינים לי במילה ובתיגלחת ובציצית. כי גדול כים שברך ומי ירפא לך (שם), א"ר חלפיי מי שהוא עתיד לרפות שברו של ים הוא ירפא לך. א"ר יהוש' בר' נחמיה מי שאמרתם לו בים מי כמוכה (שמות טו:יא), הוא ירפא לך. אמ' ר' אבין מי ירפא לך, נביאיך חזו לך שוא ותפל (איכה ב:יג, יד). ורבנן אמרין מי ירפא לך נביאיך.

[ד] אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחביריך (תהלים מה:ח). ר' עזריה בשם ר' אחא פתר קריא באבינו אברהם, את מוצ' קודם עד שלא הביא הקב"ה מבול על הסדומיים א' אבינו אברהם לפני הקב"ה, רבון העולמים נשבעת שאין את מבי' מבול לעולם, ומה טעמ', כי מי נח זאת לי אשר נשבעת מעבור מי נח עוד על הארץ (ישעיה נד:ט), מבול של מים את אין מביא, שמא מבול של אש את מביא, מה את מערי' על השבועה, חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק כרשע וג' (בראשית יח:כה), השופט כל הארץ לא יעשה משפט (שם), אם משפט את מבקש אין עולם, ואם עולם את מבקש אין משפט, מה את מיציר חבלה ביתרין ראשוי, בעי עלמך ובעי דינא דקושטא, אין לית את מוותר צבחר לית עלמא יכיל קאים. א' לו הקב"ה, אברהם, אהבת צדק ותשנא רשע (תהלים מה:ח), אהבת לצדק את ביריותיי, ותשנא רשע, שנאת'

מלחייבן, על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך. מהו מחבריך, א' לו הק' מנוח ועד אצלך לא דברתי עם אחד מהם אלא עימך אני מדבר תחילה, הד"ה דכ' אחר הדברים האלה היה דבר י"י אל אברם במחזה לאמר וג' (בראשית טו:א). ר' עזריה בשם ר' יודה בר' סימון פתר קריה בישעיה, א' ישעיה מטייל הייתי בבית תלמודי ואשמע את קול י"י אומר, את מי אשלח ומי ילך לנו וג' (ישעיה ו:ח), אמ' שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס. א"ר פנחס למה נקרא שמו עמוס, שהיה פסילוס בלשונו. אמרו הניח הקב"ה את כל עולמו ולא הישרה שכינתו אלא על הדין פסילוסא, על הדין קטיע לישנא. שלחתי את מיכה והיו מכים אתו על הלחי, בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל (מיכה ד:יד), מעתה מי אשלח ומי ילך לנו (ישעיה ו:ח), מיד, ואומר הנני שלחני (שם). א' לו הקב"ה, ישעיה, בניי סרבנים הם, טרחנים הם, מקבל את עלך ללקות ולהתבזות מהם, אמ' לו על מנת כן, גווי נתתי למכים ולחיי למורטים וג' (ישעיה נ:ו), ואיני כדיי שאלך בשליחותך אצל בניך. א' לו הקב"ה, ישעיה, אהבת צדק (תהלים מה:ח), אהבת לצדק את בניי, ותשנא רשע (שם), שנאתה מלחייבן, על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך (שם). מהו מחבריך, אמ' לו הקב"ה חייך שכל נביאים המתנבאים נביא מפי נביא, נחה רוח אליהו על אלישע (מלכים ב' ב:טו), נחה רוח משה על שבעים זקנים, ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים (במדבר יא:כה), אבל את מתנבא מפי הגבורה, רוח י"י אלהים עלי יען משח וג' (ישעיה סא:א). ולא עוד אלא שכל הנביאים המתנבאים מתנבאי' נבואות פשוטות, אבל את מתנבא נבואות כפולות, עורי עורי (שם נא:ט), התעוררי התעוררי (שם נא:יז), שוש אשיש (שם סא:י), אנכי אנכי (שם נא:יב), נחמו נחמו עמי (שם מ:א).

[ה] מי יתנך כאח לי יונק (שה"ש ח:א), כאי זה אח, כקין להבל, קין הרג את הבל. כישמעאל ליצחק, ישמעאל שונא ליצחק. כעשו ליעקב, עשו שונא ליעקב. כאחי יוסף ליוסף, אחי יוסף שונאים ליוסף. אלא כיוסף לאחיו, את מוצא אחר כל הרעות שעשו לו מה כת' ביה, ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם (בראשית נ:כא). א"ר שמלאי א' להון אתון רישא ואנא גופא, אין אזל ראשא מה גופא טב. ד"א אמ' להון נמשלתם בעפר הארץ ובחול הים ובכוכבי השמים, הרי אני הולך ועושה מלחמה עמהם, אם יכולתי להם הרי אני יכול לכם, ואם לא יכולתי להם איני יכול לכם. ד"א א' להון מה נעשה אנטידיקוס של אבא, אבא מוליד ואנא קובר. ד"א א' מה נעשה אנטידיקוס של הקב"ה, הק' מברך ואני מסייף. ד"א א' להון אתם מנהג סידורו של עולם, שתים עשרה שעות ביום ושתים עשרה שעות בלילה, שנים עשר חדשים, שנים

עשר מזלות, שנים עשר שבטים, יכול אני לבטל מנהג סידורו של עולם. ד"א א' להון עד שלא ירדתם לכאן היו המצריים נוהגין בי עבד, משירדתם לכאן הודעתם גניסיי' שלי. ד"א א' להון אם הורג אני אתכם עכשיו, יהו המצריים אומ' כת של בחורים ראה ואמר אילו אחיי הם, תדע לך שהוא כן, שלאחר זמן מצא עליהם עלילה והרגן. ד"א א' להון אם הורג אני אתכם עכשיו יהו המצריים אומ', עם אחיו לא משמר אמנה ועמנו הוא משמר אמנה, לפיכך וינחם אתם וידבר על לבם (בראשית נ:כא). והרי דברים קל וחומר, מה אם יוסף שהוא מדבר היה על לבן של אחיו דברים טובים דברים נחומים ניחמן, כשיבא הקב"ה לנחם את ירושל' על אחת כמה וכמה, נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם (ישעיה מ:א).

[ו] כל מאהביך שכחוך אותך לא ידרושו כי מכת אויב היכיתיך (ירמיה ל:יד). מכת אויב, מכת איוב היכיתיך. באיוב כת' כשדים שמו שלשה ראשים (איוב א:יז), ובירושלם כת' והעיר נתנה ביד הכשדים (ירמיה לב:כד). באיוב כת' אש אלהים נפלה מן השמים (איוב א:טז), ובירושלם כת' ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה (איכה א:יג). באיוב כת' ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב:ח), ובירושלם כת' איכה נחשבו לנבלי חרש (איכה ד:ב). באיוב כת' וישבו אתו לארץ שבעת ימים (איוב ב:יג), ובירושל' כת' ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון (איכה ב:י). באיוב כת' שק תפרתי עלי גלדי (איוב טז:טו), ובירו' כת' חגרו שקים (איכה שם). באיוב כת' ועוללתי בעפר קרני (איוב שם), ובירוש' כת' העלו עפר על ראשם (איכה ב:י). באיוב כת' חנוני חנוני אתם רעי (איוב יט:כא), ובירושל' כת' לא אתן לכם חנינה (ירמיה טז:יג). באיו' כת' כי יד אלוה נגעה בי (איוב שם כא), ובירוש' כת' כי לקחה מיד י"י כפלים (ישעיה מ:ב). א"ר יהוש' בר' נחמיה מה אם איוב שלקה בכפלים נתן לו שכרו בכפלים, אף ירושל' מתנחמת בכפלים, נחמו נחמו עמי (שם מ:א).

[ז] אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע (איוב ל:כד). א"ר אבהו אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה צדו, אלא מביא פיד לזו ומשעשעה בזו, מביא פיד לזו ומשעשעה בזו. הביא פיד לאשור ושיעשעה במצרים, התיטבי מנא אמון (נחום ג:ח). הביא פיד למצרים ושעשעה באשור, הנה אשור ארז בלבנון (יחזקאל לא:ג). א"ר יסא מפני מה גלו עשרת השבטים ואחר כך גלה שבט יהודה ובנימן, כדי שיהו מתנחמים אילו מאילו. לפיכך נחמו נחמו (ישעיה מ:א).

[ח] ואיך תנחמוני הבל ותשובותיכם נשאר מעל (איוב כא:לד). א"ר אבא בר כהנא דבריכם צריכין מירוק. ורבנין אמרין דבריכם סותרין זה את זה. א' הקב"ה לנביאי', לכו ונחמו את ירושלם. הלך הושע לנחמה. אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך. אמרה

לו מה בידך, א' לה אהיה כטל לישראל (הושע יד:ו). אמרה אתמול אמרת לי, הכה אפרים שרשם יבש פרי בל יעשון (שם ט:טז), ועכשיו את או' כן, לאיזו נאמין, לראשונה לשנייה. הלך יואל לנחמה, א' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך, א' לו מה בידך, אמ' לה והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וג' (יואל ד:יח), אמרה לו אתמול אמרת לי, הקיצו שיכורים ובכו והלילו כל שתי יין על עסיס כי נכרת מפיכם (שם א:ה), ועכשיו את' או' כך, לאיזו נאמין, לראשונה לשנייה. הלך עמוס לנחמה, אמ' לה הק' שלחני אצליך לנחמך, אמרה לו מה בידך, אמ' לה ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס ט:יא), אמרה לו אתמול אמרת לי, נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל (שם ה:ב), ועכשיו את או' כך, לאיזו נאמין, לראשונה לשנייה. הלך מיכה לנחמה, אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך, אמרה לו מה בידך, אמ' לה מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז:יח), אמרה לו אתמול אמרת לי, בפשע יעקב כל זאת ובחטאות בית ישראל (שם א:ה), ועכשיו את' או' כך, לאיזו נאמין, לראשונה או לשנייה. הלך נחום לנחמה אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך, אמרה לו ומה בידך, א' לה כי לא יוסיף לעבור בך עוד בליעל כלה נכרת (נחום ב:א), אמרה לו אתמול אמרת לי, ממך יצא חושב על י"י רעה יועץ בליעל (שם א:יא), ועכשיו את או' לי כך, לאי זו נאמין, לראשונה או לשנייה. הלך חבקוק לנחמה אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך, אמרה לו מה בידך, אמ' לה יצאת לישע עמך לישע את משיחך (חבקוק ג:יג), אמרה לו אתמול אמרת לי, עד אנה י"י שיוועתי ולא תשמע אזעק אליך חמס וג' (שם א:ב), ועכשיו את' או' לי כך, לאיזו נאמין לראשונה או לשנייה. הלך צפנייה לנחמה, אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך, אמרה לו ומה בידך, אמ' לה והיה בעת ההיא אחפש את ירושלם בנירות (צפניה א:יב), אמרה לו אתמול אמרת לי, יום חשך ואפלה יום ענן וערפל (שם טו), ועכשיו את' או' כך, לאיזו נאמין, לראשונה או לשנייה. הלך חגי לנחמה, אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמי', אמרה לו ומה בידך, א' לה עוד הזרע במגורה והגפן והתאינה והרימון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך (חגי ב:יט), אמרה לו אתמול אמרת לי, זרעתם הרבה והבא מעט וג' (שם א:ו), ועכשיו את' או' לי כך, לאיזו נאמין לראשונה לשנייה. הלך זכריה לנחמה, אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך, אמרה לו ומה בידך, אמ' לה וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים (זכריה א:טו), אמרה לו אתמול אמרת לי, קצף י"י על אבותיכם קצף (שם א:ב), ועכשיו את' או' לי כך, לאיזו נאמין, לראשונה או לשנייה. הלך מלאכי לנחמה, אמ' לה הקב"ה שלחני אצליך לנחמיך, אמרה לו ומה בידך, אמ' לה ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג:יב), אמרה לו

אתמול אמרת לי, אין לי חפץ בכם אמ' י"י צבאות (שם א:י), ועכשיו את' או' כך, לאיזו נאמין לראשונה או לשנייה. הלכו להם הנביאים אצל הקב"ה, ואמרו לו, רבון העולמים לא קיבלה עליה ירושלים להיתנחם, אמ' להם הק' אני ואתם נלך ונינחמנה, הוי נחמו נחמו עמי (ישעיה מ:א), נחמוה נחמוה עמי, נחמוה עליונים נחמוה תחתונים, נחמוה חיים נחמוה מתים, נחמוה בעולם הזה נחמוה בעול' הבא, נחמוה על עשרת השבטים, נחמוה על שבט יהודה ובנימן, הוי נחמו נחמו עמי (שם), נחמוני נחמוני עימי.

[ט] ר' אבין אמ' תרתיי. ר' אבין א' למלך שהיה לו פלטין ונכנסו שונאים לתוכו ושרפו אתו, מי צריך להתנחם פלטין או בעל פלטין, לא בעל פלטין, כך אמ' הקב"ה בית המקדש ביתי הוא, דכת' יען ביתי אשר הוא חרב (חגי א:ט), מי צריך להתנחם לא אני, הוי נחמו נחמו עמי (ישעיה שם), נחמוני נחמוני עמי. ר' אבין אמ' חורי. ר' אבין א' למלך שהיה לו כרם ונכנסו שונאין לתוכו, וקיצצוהו ופיסקוהו, מי צריך להתנחם בתנחומים כרם או בעל הכרם, כך אמ' הקב"ה ישר' כרמי הן, כי כרם י"י צבאות בית ישראל (ישעיה ה:ז), מי צריך להתנחם לא אני, הוי נחמו נחמו עמי (ישעיה שם), נחמוני נחמוני עמי. ר' ברכיה א' תרתיי, חדא בשם גרמיה וחדא בשם ר' לוי. ר' ברכיה א' למלך שהיה לו צאן ונכנסו זאיבין לתוכה וביקעוה, מי צריך להתנחם צאן או בעל צאן, לא בעל צאן, כך אמ' הקב"ה ישר' צאני הם, שנ' ואתן צאני צאן מרעיתי (יחזקאל לד:לא), מי צריך להתנחם לא אני, הוי נחמו נחמו עמי (ישעיה שם), נחמוני נחמוני עמי. ר' ברכיה בשם ר' לוי למלך שהיה לו כרם ומסרה לערי', וכד הוה עביד חמר טב הוה אמר מה טב חמרא דכרמי, וכד הוה עביד חמר ביש או' מה ביש חמרא דאריסי, א"ל אותו האריס, אדוני המלך כד עביד חמר טב את אמ' חמרא דכרמי, וכד עביד חמר ביש חמרא דאריסי, בין טב ובין ביש דידך הוא, כך בתחילה אמ' הקב"ה למשה, ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים (שמות ג:י), וכיון שעשו אותו המעשה מה כת' תמן, לך רד כי שחת עמך (שם לב:ז), אמ' משה לפני הק', רבון העולמים כד אינון חטאיי אינון דידי וכד אינון זכיי אינון דידך, בין חטאי ובין זכיי דידך אינון, דכ' והם עמך ונחלתך (דברים ט:כט), אל תשחת עמך ונחלתך (שם כו), למה י"י יחרה אפך בעמך (שמות לב:יא), על מה את' מובד לעמך. א"ר סימון לא זז מחבבן עד שקרא אותן עמי, וינחם י"י על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שם יד).

[י] יאמר אלהיכם (ישעיה מ:א). ר' חננא בר פפא ור' סימון. ר' חנינא בר פפא א', אמרו ישר' לישעיה, רבינו ישעיה תאמר שלא באתה לנחם אלא לאותו הדור שחרב בית המקדש בימיו. א' להם לכל הדורות באתי לנחם, אמ' אלהיכם אין כת' כאן אלא יאמר

אלהיכם (שם). א"ר סימון אמרו ישר' לישעיה, רבינו ישעיה תאמר שכל הדברים הללו מליבך אתה בודאם, א' להם, א' אלהיכם אין כת' כאן אלא יאמר אלהיכם (שם). א"ר חננה בריה דר' אבא בשמונה מקומות כת' יאמר אלהיכם, כנגד שמונה נביאים שנתנבאו לאחר בית המקדש, ואילו הן, יואל, עמוס, צפניה, חגי, זכריה, ומלאכי, יחזקאל, וירמיה. [יא] דברו על לב ירושלם וקראו אליה וג' (ישעיה מ:ב). חטאו בראש, ולקו בראש, ומתנחמים בראש. חטאו בראש, נתנה ראש ונשוב מצרימה (במדבר יד:ד). לקו בראש, כל ראש לחולי (ישעיה א:ה). ומתנחמים בראש, ויעבר מלכם לפניהם וי"י בראשם (מיכה ב:יג). חטאו בעין, ולקו בעין, ומתנחמים בעין. חטאו בעין, ומסקרות עינים (ישעיה ג:טז). ולקו בעין, עיני עיני יורדה מים (איכה א:טז). ומתנחמים בעין, כי עין בעין יראו בשוב י"י ציון (ישעיה נב:ח). חטאו באוזן, ולקו באוזן, ומתנחמים באוזן. חטאו באוזן, ואזניהם הכבידו משמוע (זכריה ז:יא). ולקו באוזן, ואזניהם תחרשנה (מיכה ז:טז). ומתנחמים באוזן, ואזניך תשמענה דבר (ישעיה ל:כא). חטאו באף, ולקו באף, ומתנחמים באף. חטאו באף, והנם שולחים את הזמורה אל אפם (יחזקאל ח:יז). ולקו באף, אף אני אעשה זאת לכם (ויקרא כו:טז). ומתנח' באף, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים (שם שם מד). חטאו בפה, ולקו בפה, ומתנחמים בפה. חטאו בפה, וכל פה דבר נבלה (ישעיה ט:טז). ולקו בפה, ויאכלו את ישראל בכל פה (שם שם יא). ומתנחמים בפה, אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה (תהלים קכו:ב). חטאו בלשון, ולקו בלשון, ומתנחמים בלשון. חטאו בלשון, וידרכו את לשונם (ירמיה ט:ב). ולקו בלשון, דבק לשון יונק (איכה ד:ד). ומתנחמים בלשון, ולשונינו רנה (תהלים שם). חטאו בלב, ולקו בלב ומתנחמים בלב. חטאו בלב, ולבם שמו שמיר (זכריה ז:יב). ולקו בלב, וכל לבב דוי (ישעיה א:ה). ומתנחמים בלב, דברו על לב ירושלם (שם מ:ב). חטאו ביד, ולקו ביד, ומתנחמים ביד. חטאו ביד, ידיכם דמים מלאו (ישעיה א:טו). ולקו ביד, ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן (איכה ד:י). ומתנחמים ביד, והיה ביום ההוא יוסיף י"י שנית ידו (ישעיה יא:יא). חטאו ברגל, ולקו ברגל, ומתנחמים ברגל. חטאו ברגל, וברגליהם תעכסנה (ישעיה ג:טז). ולקו ברגל, בטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף (ירמיה יג:טז). ומתנחמים ברגל, מה נאוו על ההרים רגלי מבשר (ישעיה נב:ז). חטאו בזה, ולקו בזה, מתנחמים בזה. חטאו בזה, כי זה משה האיש (שמות לב:א). ולקו בזה, על זה היה דוה לבינו (איכה ה:יז). ומתנחמים בזה, ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה (ישעיה כה:ט). חטאו בהוא, ולקו בהוא, ומתנחמים בהוא. חטאו בהוא, כחשו בי"י ויאמרו לא הוא (ירמיה ה:יב). ולקו בהוא, ויהפוך להם לאויב והוא נלחם בם (ישעיה סג:י). ומתנחמים

בהוא, אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם נא:יב). חטאו באש, ולקו באש, ומתנחמים באש. חטאו באש, הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש (ירמיה ז:יח). ולקו באש, ממרום שלח אש בעצמותי (איכה א:יג). ומתנחמים באש, ואני אהיה לה נאם י"י חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב:ט). חטאו בכפלים, ולקו בכפלים, ומתנחמים בכפלי'. חטאו בכפלים, חט חטאה ירושלם (איכה א:ח). ולקו בכפלים, כי לקחה מיד י"י כפלים בכל חטאתיה (ישעיה מ:ב). ומתנחמים בכפלים, נחמו נחמו עמי (שם מ:א). חסילה.

פסקה יז

ותאמר ציון.

[א] אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי (תהלים עז:ז). ר' אייבו ור' יודה בר' סימון. ר' אייבו א', אמרה כנסת ישר' לפני הק' רבון העולמים נזכרת אני שבר שהושברתי במלכיות, כמה דאת או' אשר מגן צריך בידך (בראשית יד:כ). ור' יודה בר' סימון א', אמרה כנסת ישר' לפני הק' רבון העולמים נזכרת אני שירים ששרתי לפניך בלילות, כמה דאת או' ונגינותי ננגן כל ימי חיינו על בית י"י (ישעיה לח:כ). בלילה (תהלים שם), זה לילה, ולילו של פרעה לילה, אותו שכת' בו ויהי בחצי הלילה (שמות יב:כט). זה לילה, ולילו של גדעון לילה, אתו שכת' בו ויהי בלילה ההוא ויאמר אליו י"י קום רד במחנה כי נתתיו בידך וג' (שופטים ז:ט). זה לילה, ולילו של סנחריב לילה, אותו הכת' בו ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך י"י ויך במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף (מלכים ב' יט:לה). זה לילה וזה לילה. עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי (תהלים שם), משתעי אנא עם לבבי והיא מפשפשה עובדוי ואומרת, הלעולמים יזנח י"י (שם עז:ח), חס ושלום לא שבק ולא שביק, כי לא יזנח לעולם י"י (איכה ג:לא). ולא יוסיף לרצות עוד (תהלים שם), לשעבר הייתה מרצה אחרים בשבילי, משה כועס ואת מרצה אותו בשבילי, ושב אל המחנה (שמות לג:יא). אליהו כועס ואת מרצה אותו בשבילי, לך שוב לדרכך מדברה דמשק (מלכים א' יט:טו). ועכשיו לא לרצות ולא לרצות. האפס לנצח חסדו גמר אומר לדור ודור (תהלים עז:ט). האפס לנצח חסדו, א"ר ראובן לשון יוני הוא, כמה דאת אמ' אפיס. גמר אומר לדור ודור (שם), ר' חננא בר פפא ור' סימון. ר' חנינא בר פפא אמ' נגמר אותו הדבר שדברתה למשה בסיני, וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם (שמות לג:יט). ור' סימון א' הא חסילה, והא מסכמה עם ירמיה שאמ' כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם י"י את החסד ואת הרחמים (ירמיה טז:ה). השכח

חנות אל אם קפץ באף רחמיו סלה (תהלים עז:י), השכחת שאת חנון, אל חנון ורחום י"י ארך אפים (שמות לד:ו). השכח חנות אל (תהלים שם), השכחת מחנותיך אל, אהל מועד וגלגל ונוב ושילה וגבעון ובית העולמים שנים. אם קפץ באף רחמיו סלה (תהלים שם), אף על גב דהוא כעס רחמוי קריבין. וציון אומרת עזבני שכחני, ותאמר ציון עזבני י"י וי"י שכחני (ישעיה מט:יד).

[ב] ואומר חלותי היא שנות ימין עליון (תהלים עז:יא), א"ר שמואל בר נחמן על שלא חילינו פניך בתשובה ונשתנית הימין. א"ר אלכסנדרי נתחלה אותה השבועה שכרתה לנו בחורב ונשתנית הימין. א"ר סימון שמעתה מימיך אומ' גלגל חמה חולה ואינו יכול לעלות ולשמש, גלגל לבנה חולה ואינו יכול לעלות ולשמש, לשמשיו אין חלאין ולפניו יש חלאין. א"ר יצחק לגיבור שהוא שרוי במדינה והיו בני המדינה בטוחין בו לכשיבואו הגייסות לשם שהוא יוצא ומראה להם פנים ומיד הן בורחין, וכיון שבאו הגייסות לשם א' להון, ימיני חששה לי, אבל הק' אינו כן אלא הן לא קצרה יד י"י מהושיע וגו' (ישעיה נט:א), כי אם עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם (שם ב). שנות ימין עליון (תהלים עז:יא), א' ריש לקיש אם חלאין הם אית סברה, דמאן דחשש סופא מיתסייא, אם שינוי ימין היא לית סברה. היא דעתיה דריש לקיש, דאמ' ריש לקיש כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד (איכה ה:כב), אם מאיסה היא לית סברה, אם קצפון היא אית סברה, מאן דכעיס סופא מתרציא, וציון א' עזבני שכחני, ותאמר ציון עזבני י"י וי"י שכחני (ישעיה מט:יד).

[ג] מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (איכה ג:לט). א"ר אבא בר יודן מה יתאונן אד' והוא חי, דיו לאדם שהוא חי. א"ר ברכיה חיתי בידך, וחי ומתאונן. א"ר לוי מה יתאונן אדם לחי העולמים, אלא אם מבקש אדם להתאונן, גבר על חטאיו (איכה שם). א"ר יודן יעמוד כגבור ויתוודה על חטאיו, ואל יתאונן. ר' או', אמ' הקב"ה תורעמנין בני תורעמנין הם, אדם הראשון עסוק אני עמו לעשות לו עזר, אעשה לו עזר כנגדו (בראשית ב:יח), והוא מתרעם לפני, האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה (שם ג:יב). אף יעקב כך עשה לי, אני עסוק עם בנו להמליכו על מצרים, ויוסף הוא השליט על הארץ (שם מב:ו), והוא מתרעם לפני ואו', נסתרה דרכי מי"י (ישעיה מ:כז). אף בניו כך עשו לי במדבר, אני עסוק עמהם לבור להם לחם קל כדרך שהמלכים אוכלים שלא יהא אחד מהם גוסה ודרריה אוחזתו, והם מתרעמים לפני ואו' נפשינו קצה בלחם הקלקל (במדבר כא:ה). אף ציון כך היא עושה לי, אני עסוק עמה להעביר את המלכיות מן העולם, לא כבר

העברתי בבל ומדי ויון ועתיד אני להעביר מלכות הרשעה הזאת, והיא מתרעמת לפניי ואומ' עזבני שכחני, ותאמר ציון עזבני י"י וי"י שכחני (ישעיה מט:יד).

[ד] וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות וג' (דברים לא:יז). א"ר אחא יום אחד היה חרון אפו של הק', אילו עשו תשובה פושרו. א"ר תנח' פיס פיאי, אינון עבדין ואנא עבדת. אינון עבדין, ועזבני והפר את בריתי (שם לא:טז). ואנא עבדת, ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכול (שם לא:יז). וחרה אפי בו, בבבל. ועזבתים, במדי. והסתרתי פני מהם, ביון. והיה לאכול, באדום, על שם אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה (דניאל ז:ז). ומצאוהו רעות רבות וצרות, אילו מאה חסר שתים תוכחות שבתורה. ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה (דברים שם), אילו הוה בגבי לא הוה אתא לי, אילו הוה בגובי לא גלית, וציון אומ' עזבני שכחני, ותאמר ציון עזבני י"י וי"י שכחני (ישעיה מט:יד).

[ה] אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני (תהלים קלז:ה). בר קפרא א' קיצי בידך וקיצך בידי. קיצי בידך, ורם לבבך ושכחת את י"י אלהיך וג' (דברים ח:יד). וקיצך בידי, אם אשכחך ירושלם תשכח ימיני (תהלים שם). ר' דוסא או' אם אשכחך ירושל' תשכח ימי' מלעשות ניסים. ר' עזריה ר' אבהו בשם ריש לקיש, את מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו שונאים לירושלם, נטלו גבורי ישראל וכפתו ידיהם לאחוריהם, אמ' הקב"ה, כת' עמו אנכי בצרה (תהלים צא:טו), בניי שרויים בצרה ואני ברווחה, כביכול השיב אחור ימינו מפני אויב (איכה ב:ג). ובסוף גילה אותה לדניאל, ואתה לך לקץ (דניאל יב:יג), א' ליה ליתן דין וחשבון, א' ליה ותנוח (שם). א' ליה והא ניחא לעולם, א' ליה ותעמוד (שם). א' לפניו רבון העולמים עם מי, עם הצדיקים או עם הרשעים, א' ליה לגורלך (שם), עם הצדיקים אשר כיוצא בך. א' ליה אימתיי, א' ליה לקץ הימין (שם). א' לפניו, רבון העולמים לקץ הימים או לקץ הימין, א' ליה לקץ הימין, לקץ אותה הימין שהוא משועבד'. א' הק' קץ נתתי לימיני, שכל זמן שבניי משועבדים תהא ימיני משועבדת, גאלתי בניי גאלתי ימיני. הוא שדוד אומ' למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו (תהלים ס:ז). א' דוד לפני הק' רבון העולמים כל זמן שיש לישר' זכות עשה להם בעבור ידידיך אברהם יצחק ויעקב, וכל זמן שאין לישראל זכות עשה להם בעבור ימינך, הושיעה ימינך ועננו (שם). א' דוד לפני הק', רבון העולמים למה כל דרחם לך מטרף, עובדיהון ניחין, כמה דאת אמ' והחליצנו. מיכן קבעו חכמים והחליצנו בשבת. אמ' דוד לפני הק' רבון העולמים למה כל דרחם לך מיסכן, עובדיהון עתירין, כמה דאת אומ'

יחלץ עני בעניו (איוב לו:טו). א' דוד לפני הק' רבון העולמים למה כל דרח' לך תשיש, עובדיהון ברוי, כמה דאת אמ' ועצמותיך יחליץ (ישעיה נח:יא). ר' לעז' בשם ר' יוסי בר זימרה עתידה בת קול להיות מפוצצת בראשי ההרים ואו' מזמור שירו לי"י שיר חדש (תהלים צו:א). ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אמ' עתידה בת קול להיות מפוצצת באהלי צדיקים ואומ' קול רינה וישועה באהלי צדיקים (שם קיח:טו). א' הקב"ה ימיני עתידה לעשות לכם כל הניסים האילו וציון אומרת עזבני י"י שכחני, ותאמר ציון עזבני י"י וי"י שכחני (ישעיה מט:יד).

[ו] ותאמר ציון עזבני י"י (ישעיה מט:יד). אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים שכחתה אותו העוז שאמרו לפניך בניי על הים, עזי וזמרת יה (שמות טו:ב). ד"א עזבני י"י, כעומר השכחה, כמה דאת או' לעני ולגר תעזוב אותם (ויקרא יט:י). ד"א עזבני י"י, עוזבני י"י לעיני אומות העולם. ר' חנינא פתר קרייא בבנות ציון ממש, ויאמר י"י יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון וג' (ישעיה ג:טז). יען כי גבהו בנות ציון (שם), שהיו מהלכות בגסות הרוח. ותלכנה עטויות גרון (שם), כשהיתה אחת מהן מתקשטת היתה מטה בגרונה לכאן ולכאן כדי להראות תכשיטיה. ומסקרות עינים (שם), ר' ניסא דקיסרין א' שהיו סוקרות עיניה' בסיקרא. ריש לקיש א' בקלורית אדומ'. הלוך וטפוף תלכנה (שם), כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרו' ומהלכת בינהן כדי שתהא ניראת טפא על גביהן, וכשהיתה אחת מהן קצרה, היתה לובשת קורדקין עבין, ומביאה שתי קצרות ומהלכת ביניהן כדי שתהא ניראת בחורת. וברגליהן תעכסנה (שם), ר' אבא בר כהנא א' שהיתה אחת מהן צרה צורת הדרקון על מנעלה. ורבנין אמרין שהיתה אחת מהן מביאה שלפוחית של תרנגולות וממלא אותה אפרסמון, ונותנת אותה בין עקיבה למנעלה, וכשהיתה מגעת לכת של בחורים עומדת והיתה דורסת עליה והיא נבקעת, והיה הריח יוצא ממנה ומפעפע בהם כריסה של חכינה. והיה הקב"ה אומ' לירמיה, ירמיה מה אילו עושות כאן, יגלו מכאן. והיה ירמיה מחזר עליהן ואומ' להן, בנותי עשינה תשובה עד שלא יבואו השונאים עליכן, ומה היו אומרות, ימהר יחישה מעשיהו למען נראה (ישעיה ה:יט), דוכוס רואה אותי ונוטלי לו לאשה, איפרכוס רואה אותי ונוטלי לו לאשה. ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה (שם), ונדע על דמן היא קיימה, על דידן או על דידיה. וכיון שגרמו העונות ונכנסו שונאים לירושלם הן יוצאות לפניהם מקושטו' כזונות, דוכוס רואה אחת מהן נוטלה לו לאשה ומעלה ומושיבה על קרוכין שלו, איפרכוס רואה אחת מהן ונוטלה לו לאשה ומעלה ומושיבה על קרוכין שלו. א' הקב"ה הא קמת על דידהן, על דידהן קמת ועל דידי לא קמת, מה עשה להן הקב"ה, א"ר

אלע' הילקה אותן בצרעת, הד"ה דכת' ושפח י"י קדקוד בנות ציון (שם ג:יז), אין ספח אלא צרעת, כמה דאת או' לשאת ולספחת ולבהרת (ויקרא יד:נו). ר' דוסא בר' חנינא א' העלה ראשן משפחות משפחות של כינים. ר' חייא בר אבא א' עשה אותן שפחות מכודנות. מהו שפחות מכודנות, אמהן משעבדן. ר' ברכיה חלפו בר זבוד בשם ר' יסא, ספח, שיפח כת', שימר משפחותיהם, שלא יתערב זרע קודש בעמי הארצות. אף על פי כן לא חזרו בהן. א' הקב"ה יודע אני שאין אומות העולם בדילין מן הזיבה ומן הצרעת, מה עשה להן הק', וי"י פתהן יערה (ישעיה שם), מהו פתהן יערה, רמז הקב"ה למעיינות שלהן והיו שופעות דם, והיתה ממלא קרוכין שלו דם, וכיון שהיה אחד מהן רואה כן, היה נועצה בחרב ומשליכה תחת קרוכין שלו והקרוכין עוברת עליה ומפסקתה, והיו אומרין אילו לאילו סורו מהן, טמאות הן. הוא שהנביא מקטרן ואומ' להן, סורו טמא קראו למו סורו סורו וג' (איכה ד:טו). ר' חננא בר פפא ור' סימון. ר' חננא בר פפא א' לא גלו ישר' עד שנאצו לק'. ור' סימון א' לא גלו עד שנעשו בעלי מצות להק'.

[ז] התשכח אשה עולה (ישעיה מט:טו). איקו א' התשכח אשה עולה, שכחתה אותן הקורבנות שהיינו מקריבין לפניך. ר' חונא בשם ר' אחא, א' הקב"ה הרעות אני שכוח והטובות איני שכוח. הרעות אני שכוח, מה שאמרת בעגל, אלה אלהיך (שמות לב:ד). והטובות איני שוכח, מה שאמרת לי בסיני, כל אשר דיבר י"י נעשה ונשמע (שם כד:ז).

[ח] א"ר אבהו שני דברים שאלו ישראל לפני הקב"ה ואמרו להם הנביאים לא שאלתם כראוי. שאלו ישראל, ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ (הושע ו:ג). אמרו להם הנביאים לא שאלתם כראוי, מה הגשם הזה יוצאי דרכים מצירים בו, טחי גגות מצירים בו, דורכי גיתות וגרנות מצירים בו, אלא אם בקשתם לשאול, אהיה כטל לישראל ויפרח כשושנה (שם יד:ו). ועוד שאלו, שימיני כחותם על לבך (שה"ש ח:ו), ואמרו להם הנביאים לא שאלתם כראוי, מה הלב הזה פעמי' מגולה פעמים מכוסה, אלא אם בקשתם לשאול, והיית עטרת תפארת ביד י"י וצניף מלוכה בכף אלהיך (ישעיה סב:ג). ר' סימון בר' קוי בשם ר' יוחנן, א' להם הקב"ה לא אתם ולא נביאיכם שאלתם כראוי, אלא אם בקשתם לשאול, הן על כפים חקותיך חומותיך נגדי תמיד (שם מט:טז), כשם שאי איפשר לו לאדם לשכח כפות ידיו, כך גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך (שם מט:טו). חסילה.

פסקה יח

ענייה סוערה.

[א] בני איש עד מה כבודי לכלימה וגומ' (תהלים ד:ג). בני איש, אילו דואג ואחיתופל. ולמה קורא אותם בני איש, שהן בני אברהם יצחק ויעקב, ואין איש אל' אבינו אברהם, כמה דאת או' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא (בראשית כ:ז). ואין איש אלא אבינו יצחק, כמה דאת או' מי האיש הלזה ההולך וגו' (שם כד:סה). ואין איש אלא אבינו יעקב, כמה דאת או' ויעקב איש תם (שם כה:כז). עד מה כבודי לכלימה (תהלים שם), א' דוד עד מתי אתם מכלימים בכבודי וקורין אותי בן ישי, מדוע לא בא בן ישי (שמואל א' כ:כז), ראיתי בן לישי (שם טז:יח), גם לכלכם יתן בן ישי (שם כב:ז), לית לי שם. תאהבון ריק (תהלים ד:ג), מרדפי' אחרי דברים של ריקנות, עזבו, שכחו, אין המלכות חוזרת לו מעתה, אלא תבקשו כזב סלה (תהלים שם), מה אתם סבורים, על שנוטלה מלכותי ממני לשעה שהיא לעולם. ודעו כי הפלא י"י חסיד לו (שם ד:ה), כבר בשרני על יד נתן הנביא וא' לי, גם י"י העביר חטאתך ולא תמות (שמואל ב' יב:יג). ד"א בני איש (תהלים ד:ג), אילו אומות העולם. ולמה הוא קורא אותם בני איש, שהן באים מבני בניו של נח, ואין איש אלא נח, כמה דאת או' ונח איש צדיק (בראשית ו:ט). עד מה כבודי לכלימה (תהלים שם), זה בית המקדש, א' הק' עד מתי אתם מכלימי' בכבוד ביתי, מרקקים בו, מטנפים בו, עוברים בו עבירותיכם. תאהבון ריק (שם), מרדפים אחרי דברים של ריקנות, עזבו, שכחו, אין השכינה חוזרת לו מעתה, אלא תבקשו כזב סלה (תהלים ד:ג), מה אתם סבורים על שסילקתי שכינתי ממנו לשעה שהיא לעולם. ודעו כי הפלא י"י חסיד לו (שם ד:ד), כבר בשרתיו על ידי ישעיה הנביא ואמרתי לו, ענייה סוערה לא נוחמה (ישעיה נד:יא).

[ב] ענייה (שם). ענייה מן הצדיקים, ענייה מדברי תורה, ענייה ממצות וממעשים טובים. סוערה (שם), מערערתה, אומה שעיערוה אומות העולם, הד"ה דכת' זכור י"י לבני אדום את יום ירושלם וג' (תהלים קלז:ז). ר' אבא בר כהנא א' פגרו פגרו, כמה דאת או' חומות בבל הרחבה ערער תתערער (ירמיה נא:נח). ר' לוי או' פנון פנון, כמה דאת או' ותמהר ותער כדה אל השוקת (בראשית כד:כ). על דעתא דר' אבא בר כהנא דא' פגרו פגרו עד יסודייה מטון, עד היסוד בה. על דעתא דר' לוי דא' פנון פנון עד יסודייה מטון, עד היסוד בה.

[ג] לא נוחמה (ישעיה נד:יא). א"ר לוי כל מקום שנ' אין לה, הוה לה. ותהי שרה עקרה אין לה ולד (בראשית יא:ל), והוה לה, הניקה בנים שרה (שם כא:ז). ויהי לפנינה ילדים

ולחנה אין ילדים (שמואל א' א:ב), והוה לה, כי פקד י"י את חנה ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שם ב:כא). ציון היא דורש אין לה (ירמיה ל:יז), והוה לה, ובא לציון גואל (ישעיה נט:כ).

[ד] הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך (שם נד:יא), כהדין כחלה, כמה דאת או' ותשם בפוך עיניה (מלכים ב' ט:ל). ושלשה דברים נאמרו בפוך, מגדל את השער שבעפעפים, ופוסק דמעה, ומעביר בת מלך. ויסדתיך בספירים (ישעיה נד:יא), סמפירינין. ר' יודן ור' פינחס. ר' יודן א' כל גיזרה וגיזרה שהיא עתידה להינתן בירושלם תהי נאה כסמפירינין הזה. א"ר פנחס תאמר שהסמפירינין הזה רך הוא, מעשה באחד שירד ברומי למכור סמפירינין, א' לו הלוקח על מנת לבדוק, א' לו על מנת כן. מה עשה, נטלו והיניחו על הסדן והיה מכה עליו בפטיש, נבקע הסדן נחלק הפטיש והספיר לא חסר.

[ה] ושמתי כדכוד (ישעיה נד:יב). ר' אבא בר כהנא א' כדין וכדין. ר' לוי א' כדכדיינון. ר' יהוש' בן לוי אמ' אבני כדכודיה. ר' יהושע קם עם אליהו זכור לטוב, א' ליה לית מרי מחמי ליה אילין כדכודיה, א' ליה אין. הראן לו על ידי נס. מעשה בספינה אחת שהיתה מפרשת בים הגדול והיתה כולה גוים, והיה בה תינוק אחד יהודי, ובא עליה סער גדול בים, אתגלי אליהו על ההוא מינוקא, וא' ליה אזיל בשליחותי' לגבי ר' יהושע בן לוי, ומחמי ליה אילין אבני כדכודיה, ואנא משזיב להדה אלפא בזכותך. א' ליה, ר' יהוש' בן לוי גדול הדור הוא ולית הוא מהימן יתי, א' ליה אין, ענוון הוא, מהימן יתך הוא, וכיד תחמי יתהון לא תחמי יתהון ליה קודם בר נש, אלא דבריה למערתה דרחיקה מן לוד תלתא מילין, ותחמי יתהון ליה תמן, מיד נעשה נס ויצא משם בשלום. אזל ההוא מיינוקא לגבי ר' יהוש' ואשכחי' דיתיב במתיבתא רבה דלוד. א"ל מרי, מיל' דצינעא אית לי מימר לך, קם ליה ר' יהושע בן לוי. אתון חמון ענוותנותיה דר' יהוש' בן לוי דאזל בתריה מהלך תלתא מילין ולא א' ליה מה את בעי מני. וכיון דמטון למערתה א' ליה מרי אילין אינון אבני כדכודיה. וכיד חמי יתהון היבהיקה מאורן והשליכן לארץ ונגנזו. שמשותיך (ישעיה נד:יב), שוריך. ושעריך לאבני אקדח (שם), ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר יצחק עתיד הקב"ה לעשות שער מזרחי של בית המקדש הוא ושני פשיפשיו אבן אחת של מרגלית. ר' יוחנן הוה יתיב ודריש גו כנישתא רבתה דציפורין, עתיד הק' לעשות שער מזרחי של בית המקדש הוא ושני פשיפשיו אבן אחת של מרגלית, והוה תמן חד מינוי פרוש, א' אפי' כחדא ביעתא דשפנינא לית אנן משכחין, והדין יתיב ואמר הכדין, עם שהוא מפרש בים הגדול שקעה ספינתו בים וירד לעימקי תהום וראה מלאכי השרת מסתתים בו, מגלפים בו, מסרגים בו, וא' להם מי הוא זה, אמרו לו זה שער מזרחי

של בית המקדש הוא ושני פשיפשיו אבן אחת של מרגלית, מיד נעשה לו נס ויצא משם בשלום. בשתא חוריתא אתא ואשכח לר' יוחנן יתיב ודריש בההוא ענינא, עתיד הקב"ה לעשו' שער מזרחי של בית המקדש הוא ושני פשיפשיו אבן אחת של מרגלית, א' ליה סבא סבא כל מה דאת יכיל למגלגלא גליג, למשבחה שבח, דאילולי דחמון עיני לא הוינא מהימן, א' ליה ואילולי דחמון עינך לא הויתה מהימן למילייא דמרתי באורייתא, תלא עינוי ואיסתכל ביה, ונעשה מיד גל של עצמות. מעשה בחסיד אחד דהוה מטייל בשוניתא דימא דחיפה, והירהר בלבו וא', תאמר שהקב"ה עתיד לעשות שער מזרחי של בית המקדש ושני פשיפשיו אבן אחת של מרגלית, מיד יצתה בת קול ואמרה לו אילולי שאתה חסיד גמור כבר היתה מידת הדין פוגעת באותו האיש, העולם כולו בראתי בששה ימים, דכת' ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ (שמות לא:יז), ושער מזרחי של בית המקדש אי איפשר לעשותו הוא ושני פשיפשיו אבן אחת של מרגלית, מיד ביקש רחמים על נפשו וא' לפניו, רבון העולמים אע"פ כן בלבי הירהרתי ובשפתיי לא פירשתי, מיד נעשה לו נס ונבקע לפניו הים וראה מלאכי השרת מסתתים בו, מגלפים בו, מסרגים בו. א' להם מה הוא זה, אמרו לו זה הוא שער מזרחי של בית המקדש הוא ושני פשיפשיו אבן אחת של מרגלית.

[ו] וכל גבולך לאבני חפץ (ישעיה נד:יב). א"ר בנימן בן לוי עתידין תחומי ירושלם להיות מליאים אבנים טובות ומרגליות, וכל ישר' באין ונוטלין חפציהן מהם. לפי שבעולם הזה ישר' מתחמין באבנים ובחצובות, אבל לעתיד לבוא הם מתחמים באבנים טובות ומרגליות, הד"ה דכת' וכל גבולך לאבני חפץ (שם). א"ר לוי עתידין תחומין של ירושלם להיות מלאי' שנים עשר מיל על שמונה עשר מיל אבנים טובות ומרגליות. לפי שבעולם הזה אדם חייב לחבירו והוא או' לו נלך נדון אצל הדיין, פעמים שהוא עושה שלום ביניהם פעמים שאינו עושה שלום ביניהם, לית תרתין אפייה נפקו מרציין, אבל לעתיד לבוא אדם חייב לחבירו והוא אומ' לו נלך ונדון אצל מלך המשיח בירושלם, וכיון שהיו מגיעין לתחומי ירושלם הם מוצאין אותן מלאין אבנים טובות ומרגליות והוא נסיב תרתין מינהון, וא' ליה יתיר מן אילין אנא חייב לך, והוא או' ליה אוף לא כדין, יהא שרי לך, יהא שביק לך, הד"ה דכת' השם גבולך שלום (תהלים קמז:יד). וכל בניך למודי י"י ורב שלום בניך (ישעיה נד:יג). ארבעה רוב שלומות הן, יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח (תהלים עב:ז), שלום רב לאוהבי תורתיך (שם קיט:קסה), וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום (שם לז:יא), והדין וכל בניך לימודי י"י ורב שלום בניך (ישעיה שם). חסילה.

פסקה יט

אנכי אנכי הוא מנחמכם:

[א] חרפה שברה לבי ואנושה ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי (תהלים סט:כא), חרפה שחרפו אותנו עמונים ומואבים. את מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו גוים לירושלם נכנסו עמהם עמנים ומואבים, ונכנסו לבית קודש הקדשים ונטלו את הכרובים ונתנון בכליבה, והיו מחזרים אתם בכל חוצות ירושלם והיו אמרין, לא היו ישר' אומרין שאין אנו עובדין עב' זרה, ראו מה היו עושים, הד"ה דכת' יען אמר מואב ושעיר הנה ככל הגוים וג' (יחזקאל כה:ח). ומה הוון אמרין, ווי ווי כולן כחדה. מאותה שעה א' הקב"ה, שמעתי חרפת מואב וגידופי בני עמון אשר חרפו את עמי בני ישראל ויגדילו על גבולם וג', לכן חי אני נאם י"י צבאות אלהי ישראל כי מואב כסדום תהיה ובני עמון כעמורה (צפניה ב:ח, ט). ואנושה (תהלים שם), באת עלי מכה גברתנית ומתישת אותי. ואקוה לנוד ואין ולמנחמים ולא מצאתי (שם), אמ' הקב"ה אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נא:יב).

[ב] שמעו כי נאנחה אני אין מנחם לי (איכה א:כא). ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתר קרייא באהרן כהן גדול. את מוצא כיון שמת אהרן כהן גדול באו כנעניים ונזדווגו לישר', הד' היא דכת' וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים (במדבר כא:א), מהו דרך האתרים, כי מת אהרן התייר הגדול שלהם שהיה תר להם את הדרך. אין מנחם לי (איכה שם), משה היה אבל, אלעזר היה אבל. כל אויבי שמעו רעתי ששו (שם), אמרו העת לילך לבא עליהם, העת לילך ולכלה שנאיהם. ורבנין פתרין קרייא באומות העולם. את מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו גוים לירושלם, גזרו שבכל מקום שיהו ישר' בורחים יהו מסגירים אותם. בקשו לברוח לדרום ולא הניחו להם, כה אמר י"י על שלשה פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיבנו (עמוס א:ו). בקשו לברוח למזרח ולא הניחו להם, כה אמר י"י על שלשה פשעי דמשק ועל ארבעה לא אשיבנו (עמוס שם:ג). בקשו לברוח לצפון ולא הניחו להם, כה אמר י"י על שלשה פשעי צור ועל ארבעה לא אשיבנו (עמוס שם:ט). בקשו לברוח למער' ולא הניחו להם, משא בערב (ישעיה כא:יג). א' להם הקב"ה הא אגישתון אפיכון, אמרו לפניו רבון העולמים ולא את הוא שעשיתה. מושלו משל למה הדבר דומה, למלך שנשא למטרונא והיה מצוה אותה ואומ' לה אל תשיחי עם שכינותייך, ולא תשאילי להין ולא תשאלי מהן. פעם אחת הקניטה אותו וטרדה והוציאה מתוך פלטין שלו, והיתה מחזרת על בתי שכינותיה ולא היתה אחת מהן מקבלת אותה. א' לה המלך הא אגישת אפך, אמרה לו אדוני המלך ולא את הוא

שעשית, לא כך היית מצוה עלי ואו' לי אל תשיחי עם שכינותיך ואל תשאילי להן ולא תשאלי מהן, אילו שאילית מנהין או אשאילית להן, הידא מינהין הוות מחמי' יתי עביר בגו ביתה ולא הוות מקבלה יתי גבה, הווי כי אתה עשית (איכה שם). כך אמרו ישר' לפי הקב"ה רבון העולמים ולא את הוא שעשיתה, ולא כך הכתבתה לנו בתורה, לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך (דברים ז:ג), אילו נסיבנין מינהין או אנסיבינן להין, היידא מנהין הוות מחמא ברא או ברתא קאים על תרעיה ולא הוה מקבל יתיה, הוי כי אתה עשית (איכה שם). הבאת יום קראת ויהיו כמוני (שם), כמוני בצרה ולא כמוני ברווחה. אין מנחם לי (איכה שם), א' הקב"ה אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נא:יב).

[ג] כרחם אב על בנים רחם וג' (תהלים קג:יג). כאיזה אב, תני ר' חייא כרחמן שבאבות. ואיזה רחמן שבאבות, ר' עזריה בשם ר' אחא זה אבי' אברהם. את מוצ' קודם עד שלא הביא הקב"ה מבול על הסדומיים א' אבינו אברהם לפני הקב"ה, רבון העולמים נשבעתה שאין את מביא מבול לעולם, ומה טעמ', כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי וג' (ישעיה נד:ט), מבול של מים אין את מביא שמא מבול של אש את מביא, ומה את מערים על השבועה, חלילה לך מעשות כדבר הזה וג' (בראשית יח:כה). א"ר לוי השופט כל הארץ לא יעשה משפט (שם שם:כה), אם משפט את מבקש אין עולם, ואם עולם את מבקש אין משפט, מה את מיציר חבלא בתרין ראשוי, בעי עלמ' ובעי דינא דקושטא, אין לית את מוותר ציבחר לית עלמא יכיל קאים. ר' יהושע בר נחמיה פתר קריא באבינו יעקב, והוא עבר לפניהם וישתחו וג' (שם לג:ג). מהו והוא, עוד הוא הוה בעקא, א' מוטב שיפגע בי ולא בבניי. מה עשה, זיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ והתקין עצמו לשלשה דברים, לתפילה ולדורון ולמלחמה. לתפילה, הצילני נא מיד אחי (שם לב:יב). לדורון, ותעבר המנחה על פניו (שם שם כב). למלחמה, ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו (שם שם ט), מיכא ולהלא אנן עבדין קרבא עימיה. א"ר שמואל דרכו של אב לרחם, כרחם אב על בנים (תהלים קג:יג). ודרכה של אם לנחם, כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה סו:יג). א' הקב"ה אנא עביד דידאב אנא עבד דידאם. אנא עביד דידאב, כרחם אב על בנים (תהלים שם). אנא עביד דידאם, כאיש אשר אמו תנחמנו (ישעיה סו:יג). א' הק' אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נא:יב).

[ד] ר' אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן למלך שקידש למטרונא וכתב לה כתובה מרובה, כך וכך חופות אני אעשה ליך, כך וכך תכשיטין אני נותן ליך, כך וכך טיסבריות אני נותן ליך. הניחה והלך לו למדינת הים, ושהא שם שנים הרבה, והיו חברותיה מונות אתה ואומרות לה, עד אימתיי את יתיבה, סב ליך בעל עד דאת טלייה עד דחייליך

עליך, והיתה נכנסת בתוך ביתה ונוטלת כתובתה וקורא בה ומתנחמת. לאחר ימים בא המלך ממדינת הים א' לה, ביתי תמיה אני היאך הימתנת לי כל השנים הללו, אמרה לו אדוני המלך אילולי כתובה מרובה שכתבת לי כבר היו חבירותי מאבדות אותי ממך. כך לפי שבעולם הזה אומות העולם מונים לישר' ואומרין להם עד מתי אתם מומתים על אלהיכם ונותנין נפשותיכם עליו ונהרגים עליו, כמה צער הוא מביא עליכם כמה בוזים הוא מביא עליכם כמה ייסורים הוא מביא עליכם, בואו לכם אצלינו ועושין אנו אתכם דוכסין ואפרכין ואיסטרטיליטים. וישר' נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ונוטלין ספר תורה וקורין בו והתהלכתי בתוככם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם (ויקרא כו:ט) ומתנחמים. כשיגיע הקץ הקב"ה או' ליש' תמיה אני היאך הימתנתם לי כל השנים הללו, וישר' אומ' לפני הקב"ה רבון העולמי' אילולי ספר תורה שכתבתה לנו כבר היו אומות העולם מאבדין אותנו ממך, הד"ה דכת' זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל (איכה ג:כא). וכן דוד או' לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי (תהלים קיט:צב).

[ה] ד"א אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה נא:יב). ר' אבון בשם ריש לקיש למלך שכעס על מטרונא וטרדה והוציאה מבית פלטין שלו. לאחר ימים ביקש להחזירה, אמרה יכפול כתובתי ואחר כך הוא מחזירני. כך א' הקב"ה לישראל בניי בסיני אמרתי לכם פעם אחת אנכי י"י אלהיך (שמות כ:ב) ובירושלם לעתיד לבא אני אומר לכם שני פעמים אנכי אנכי הוא מנחמכם (ישעיה שם). ר' מנחמה בשם ר' אבין מאותה הנחמה שנחמתם לפני בהר סיני ואמרתם כל אשר דבר י"י נעשה ונשמע (שמות כד:ז). מי את ותיראי (ישעיה שם), לא את היא שאמרת לי בים מי כמוך (שמות טו:יא). ותיראי מאנוש ימות (ישעיה שם), או אלא ומבן אדם חציר ינתן (שם). ר' ברכי' בשם ר' חלבו ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן, ראויין היו ישר' כלייה בימי המן, אילולי נסמכו על דעתו של זקן ואמ' מה אם אבינו יעקב שהבטיחו הקב"ה ואמ' לו הנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך (בראשית כח:טו) נתיירא, אנו על אחת כמה וכמה. הוא שהנביא מקנטרן ואו' להם ותשכח י"י עושיך נוטה שמים ויוסד ארץ (ישעיה נא:יג), אנשיתון מה דאמרת לכון אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על אשר עשו נאם י"י (ירמיה לא:לו), ראיתם שמים שנימדו והארץ שניתמוטטה, מנטיית שמים וארץ היה לכם ללמד, אלא ותפחד תמיד כל היום מפני חמת המציק (ישעיה נא:יג), א"ר יצחק שהיו צרות מציקות זו אחר זו. ואיה חמת המציק (שם), הוא המן ושליותיה. אשר כונן להשחית (שם), בחדש הראשון הוא חדש ניסן (אסתר ג:ז). מיהר צועה להפתח

לא ימות לשחת וג' (ישעיה נא:יד), א"ר אבהו זה אחד משמה דברים סימן יפה לחולה, עיטוש זיעה שינה קרי חלום הילוך מעים בדרך הארץ. עיטוש מנין, עטישותיו תהל אור (איוב מא:י). זיעה מנין, בזיעת אפך תאכל לחם (בראשית ג:יט). קרי מנין, יראה זרע ויאריך ימים (ישעיה נג:י). שינה מנין, ישנתי אז ינוח לי (איוב ג:יג). חלום מנ', ותחלימני והחייני (ישעיה לח:טז). הילוך מעים בדרך הארץ מנין, מהר צעה להפתח לא ימות לשחת (שם נא:יד). א"ר חגי ובלבד שלא יחסר לחמו.

[ו] ואנכי י"י אלהיך רגע הים ויהמו גליו י"י צבאות שמו (שם נא:טו). וכי מה ראה הים וברח, ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה א' מקלו של משה ראה וברח. ור' נחמיה א' שם המפורש היה חקוק עליו, י"י צבאות שמו, ראה אותו וברח. ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך וג' (שם שם טז). תמן תנינן שמע' הצדיק היה משירי כל הילכתה. ר' הונא בשם ר' אחא עוברי הים פירשו אותו, נחית בחסדך עם זו גאלת (שמות טו:יג), זו גמילות חסדים. נהלת בעזך אל נוה קדשך (שם שם:יג), זו תורה, י"י עוז לעמו יתן י"י יברך וג' (תהלים כט:יא). ועדיין העולם מתמוטט, ואימתי נתבסס העולם, משבאו לנוה קדשך. תמן תנינן רבן שמע' בן גמל' אומ' על שלשה דברים העולם קיים, ושלשתן בפסוק אחד, אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח:טז). ושלשתן דבר אחד, נעשה הדין נעשה אמת נעשה שלום. ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי ואשים דברי בפיך (ישעיה נא:טז), אילו דברי תורה. ובצל ידי כסיתיך (שם), זו גמילות חסדים, ללמדך שכל מי שהוא עוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לחסות בצילו של הקב"ה, הד"ה דכת' מה יקר חסדך ובני אדם בצל כנפיך וג' (תהלים לו:ח). לנטוע שמים וליסוד ארץ (ישעיה נא:טז), אילו הקרבנות. ולאמר לציון עמי אתה (שם), א"ר חנינא בר פפא חיזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום שנקראו ישר' ציון, ובאיכן מצינו כן, ולאמר לציון עמי אתה (שם). חסילה.

פסקה כ

רני עקרה.

[א] מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה (תהלים קיג:ט). שבע עקרות הן, שרה רבקה רחל ולאה ואשתו של מנוח וחנה וציון. ד"א מושיבי עקרת הבית (שם), זו אימינו שרה, ותהי שרי עקרה (בראשית יא:ל). אם הבנים שמחה (תהלים שם), הניקה בנים שרה (בראשית כא:ז). ד"א מושיבי עקרת הבית (תהלים שם), זו רבקה, ויעתר יצחק לי"י לנכח אשתו כי עקרה היא (בראשית כה:כא). אם הבנים שמחה (תהלים שם), ויעתר לו

י"י ותהר רבקה אשתו (בראשית שם). ד"א מושיבי עקרת הבית (תהלים שם), זו לאה, וירא י"י כי שנואה לאה ויפתח את רחמה (בראשית כט:לא), מיכן שהיתה לאה עקרה. אם הבנים שמחה (תהלים שם), כי ילדתי לו ששה בנים (בראשית ל:כ). ד"א מושיבי עקרת הבית (תהלים שם), זו רחל, ורחל עקרה (בראשית כט:לא). אם הבנים שמחה (תהלים שם), בני רחל יוסף ובנימן (בראשית לה:כד). ד"א מושיבי עקרת הבית (תהלים שם), זו אשתו של מנוח, וירא מלאך י"י אל האשה ויאמר אליה הנה נא את עקרה ולא ילדת (שופטים יג:ג). אם הבנים שמחה (תהלים שם), והרית וילדת בן (שופטים שם). ד"א מושיבי עקרת הבית (תהלים קיג:ט), זו חנה, ויהי לפנינה ילדים ולחנה אין ילדים (שמואל א' א:ב). אם הבנים שמחה (תהלים קיג:ט), ותהר ותלד שלשה בנים ושתי בנות (שמואל א' ב:כא). ד"א מושיבי עקרת הבית, (תהלים שם), זו ציון, רני עקרה לא ילדה (ישעיה נד:א). אם הבנים שמחה, ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה וג' (ישעיה מט:כא).

[ב] א"ר ראובן רני עקרה (ישעיה נד:א), הרי נא עקרה. א"ר מאיר עקרה, עקורה, אומה שעקרוה אומות העולם, הד"ה דכת' זכור י"י לבני אדום את יום ירושלם האומרים ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קלז:ז). ר' אבא בר כהנא א' פגרו פגרו, כמה דאת או' חומת בבל הרחבה ערער תתערער (ירמיה נא:נח), שאר קוטע' דכוות ענייה. א"ר אבא בר כהנא עיקר מסובין משל לאה הן, אל' שהיו עושין רחל עיקר, כמה דאת אומ' ורחל עקרה (בראשית כט:לא), א"ר יצחק רחל היתה עיקרה של בית, כמה דאת או' ורחל עקרה (שם), עיקר'. תני ר' שמע' בן יוחיי לפי שכל הדברים תלויין ברחל, לפיכך נקראו בניי' לשמה, רחל מבכה על בניה (ירמיה לא:יד). ולא סוף דבר לשמה, אלא אפילו לשם בנה, אולי יחנן י"י צבאות שארית יוסף (עמוס ה:טו). ולשם בן בנה, הבן יקיר לי אפרים (ירמיה לא:יט).

[ג] לא ילדה (ישעיה נד:א). א"ר לוי כל מקום שנ' אין לה, הוה לה, שאר קוטעה דכוות ענייה.

[ד] פצחי רינה וצהלי לא חלה (ישעיה שם). בעשרה לשונות נקראת שמחה, גילה, שמחה, שישה, עליסה, עליצה, פיצחה, רינה, צהלה, חדווה, הרעה. ואית דמפקין הרעה ומעלין דיצה, ולפניו תדוץ דאבה (איוב מא:יד), מקרטעה כהדה חפיתא.

[ה] כי רבים בני שוממה מבני בעולה אמר י"י (ישעיה נד:א). א"ר אבא בר כהנא כת' ומדברך נאוה (שה"ש ד:ג), אפילו נוה עשוי מדבר, חייבין על מחיצתו והוא חרב כשם שחייבין על מחיצתו והוא בנוי. א"ר לוי בבניינה העמידה לי רשעי', כגון אחז מנשה אמון. בחורבנה העמידה לי צדיקים, כגון דניאל וחבורתו, מרדכי וחבורתו, עזרא

וחבורתו. ר' אחא בשם ר' יוחנן הרבה צדיקים העמידה לי בחורבנה יותר מצדיקים שהעמידה בבניינה.

[ו] יהי פיסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו וג' (תהלים עב:טז). ומה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם הראשון, ר' מאיר או' חיטין היו. ר' יודה בר' אליעיי א' ענבים היו. ר' אבא דעכו א' אתרוג היה. ר' יוסה א' תאינים היו. וכולם מביאים טעם לדבריהם. טע' דר' מאיר דא' חיטין היו, בנוהג שבעולם אדם שאין בו דעת הביריות אומרות חכים הוא דין דלא אכל פיתה דחיטין מן יומוי. ר' זעורא בעא קומי ר' שמואל בר רב יצחק, כתוב בו עץ ואת אמ' חטין היו, אמ' ליה מתמרות היו ועולות כארזי לבנון והיו משירות את זרען לארץ. טעמ' דר' יודה בר' אילעיי דא' ענבים היו, ענבימו ענבי רוש אשכלות מרורות למו (דברים לב:לב), אותן האשכולות הביאו מרורת לעול'. טעמ' דר' אבא דעכו דא' אתרוג היה, ותאכל מן העץ (בראשית ג:יז), עץ שהוא נאכל כפריו, ואי זה זה, זה אתרוג. טעמ' דר' יוסה דא' תאינים היו, ויתפרו עלי תאינה ויעשו להם חגורות (בראשית ג:ז). ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי למלך שהיה לו בן והיו לו שפחות הרבה, והיה מצוה אותו ואומ' לו, בני הזהר שלא תגע באחת מכל שפחות הללו. מה עשה, הלך וקילקל עם אחת מהן, וכיון שהרגיש בו אביו טרדו והוציאו מתוך פלטין, והיה מחזר על כל בתי אותן השפחות ולא היתה אחת מהן מקבלת אותו. נמצאת אתה או' אותה שקלקל עמה היא פתחה דלתיה וקיבלתו. כך כיון שאכל אדם הראשון מאותו האילן שמעו כל האילנות אומרים, הא גנבא, הא גנבא דיגנב דעתיה דברייה, דגנב דעתיה דמריה, אל תבואני רגל גאוה וג' (תהלים לו:יב), אותה הרגל שפשטה בגאוה אל תבואני, ויד רשעים אל תנידני (שם שם), לא תנדנד אותי ביד, לא תיסב מיני טרפין. נמצאת את' או' אותו האילן שנתן לו פירות הוא נתן לו עלין, ויתפרו עלי תאינה ויעשו להם חגורות (בראשית ג:ז). מה הוה שמה דההיא תאנתה, ר' לוי א' ברת אלי, דהיא איתיאת אליתאה ובכיתה לעלמא. ר' ברכיה בשם ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אותו אילן שאכל ממנו אדם הראשון לא גילה אותו הקב"ה ולא עתיד לגלותו. א' הקב"ה כת' והרגת את האשה ואת הבהמה (ויקרא כ:טז), אם אדם חטא בהמה מה חטא, אלא לפי שבאת לאדם תקלה על ידה, לפיכך א' הקב"ה תיסקל. ד"א שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא הבהמה שנסקל איש פלוני על ידה. א' הק' אם על כבוד בניו חסתי, דין הוא שנחוס על כבודו.

[ז] דילמה. ר' לעזר בן עזריה ור' לעזר המודעי הוון יתיבין עסיקין בהדין קרייה, בעת ההוא יקראו לירושלם כסא י"י (ירמיה ג:יז). א' ליה ר' לעזר בן עזריה לר' אלעזר המודעי,

ומחזקת היא ירוש', א' ליה עתיד הקב"ה לומר לה האריכי, הרחיבי, קבילי אוכלסייך, הרחיבי מקום אהליך וג' (ישעיה נד:ב). א"ר יוחנן עתידה ירושלם להיות מגעת לשערי דמשק, ומה טעמ', משא דבר י"י בארץ חדרך ודמשק מנוחתו (זכריה ט:א). מהו חדרך, ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה א' אין לשון זה חדרך אלא זה מלך המשיח, שהוא חד לאומות ורך לישר'. ור' נחמיה אמ' המקום הוא נקרא חדרך. א"ר יוסי בן דורמסקית העבודה שאני מדמשק ויש שם מקום וקורין חדרך. א' ליה ומה את מקיים, ודמשק מנוחתו (שם), אלא מה התאינה הזאת צרה מלמטה ורחבה מלמעלה, כך עתידה ירושלם להיות מתרחבת ועולה והגליות באות ונינחות תחתיה, לקיים מה שנ' ודמשק מנוחתו (שם), ואין מנוחה אלא ירושלם, כמה דאת אומ' זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אותיה (תהלים קלב:יד). א' ליה ומה את מקיים ונבנתה העיר על תילה (ירמיה ל:יח), א' ליה שאינה עתידה לזוז ממקומה, אלא מתרחבת ועולה מכל צדדיה והגליות באות ונינוחות תחתיה, לקיים מה שנ' כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נד:ג). הרי לארך, לרוחב מנין, ממגדל חננאל עד יקבי המלך (זכריה יד:י). ר' ברכיה א' עד אוקיינוס. ר' זכיי רבה א' עד שיחיה דיפו. ולא פלגין, מאן דא' עד אוקיינוס, יקבים שיקבם מלך מלכי המלכים ברוך הוא, ומאן דא' עד שיחיה דיפו, שיקבו המלך שלמה. הרי לאורך ולרוחב, לגובה מנין, ורחבה ונסבה למעלה למעלה לצלעות וג' (יחזקאל מא:ז). תני ר' אליע' בן יעקב עתידה ירושלם להיות רמה ועולה עד שתהא מגעת לכסא הכבוד ואו' להק' צר לי המקום גשה לי ואשבה (ישעיה מט:כ). יוסי בר' ירמיה דוסטי בשם ר' לוי ועדיין אין את יודע מה הוא שבחה של ירושלם, אלא מה דכת' ואני אהיה לה נאם י"י חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב:ט), מכאן את יודע שבחה של ירושלם. חסילה.

פסקה כא

קומי אורי.

[א] על כן באורים כבדו י"י וג' (ישעיה כד:טו). במה מכבדין אותו, באילין פנסייא. ר' אבהו א' בשני מאורות, ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים (בראשית א:טז), הא כיצד, חמה זורחת ומברכין עלה, לבנה זורחת ומברכין עליה. ורבנין אומ', א' הקב"ה לישר' בניי הואיל ואורי הוא אוריכם ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס:א).

[ב] ר' אחא פתח אני י"י הוא שמי (שם מב:ח), שהתניתי ביני לבין מלאכי השרת. וכבודי לאחר לא אתן (שם), ר' מנחמה בשם ר' אבין אילו השעירים. ותהילתי לפסילים (שם),

א' הקב"ה כבודי איני נותן לאחר, ואתם נותנים תהילתי לפסילים. ולמי אני נותנו, לציון, קומי אורי כי בא אורך (שם ס:א).

[ג] כי עמך מקור חיים באורך נראה אור (תהלים לו:י). ר' יוחנן וריש לקיש. ר' יוחנן א' חדא, וריש לקיש א' תרתיי. ר' יוחנ' א' חדא, לאחד שהיה מהלך בדרך עם דימדומי החמה, ובא אחד והדליק לו את הנר וכבה, ובא אחר והדליק לו את הנר וכבה, א' מיכן והילך איני ממתין אלא לאורו של בוקר. כך אמרו ישר' לפני הקב"ה, רבון העולמים עשינו לך מנורה בימי משה וכבת, עשר בימי שלמה וכבו, מיכן והילך אין אנו ממתינין אלא לאורך, באורך נראה אור (שם). וריש לקיש אמ' תרתיי. ריש לקיש א', למלך שהיה לו בן והזמין לו אורחים. א' המלך לבנו, בני רצונך לסעוד עם האורחים, א' לו לאו, א' לו ועם מי את רוצה לסעוד, א' לו עמך. כך א' הק' לישר', בניי רצונכם לסעוד עם אומות, אמרו לפניו רבון העולמים, אל תט לבי לדבר רע להתעולל עלילות ברשע (תהלים קמא:ד), א' להם מפני שהן עוללות אין אתם מבקשים לסעוד עמהם, אמרו לפניו רבון העולמים, ובל אלחם במנעמיהם (שם), אין אנו חפצים במתנות הנעימות והיפות שלהם, ובמי אנו חפצים, במנות הנעימות והיפות שלך. וריש לקיש א' חורי, ריש לקיש א' למלך שהיה לו בת ובא אחד ותבע בה ולא היה הגון לה, ובא אחר ותבע בה ולא היה הגון לה, וכיון שבא אחר והיה הגון לה ותבע בה אמר קומי הנהרי דאתיא נהוריך. כך אמ' הק' לישר', בניי הואיל ואורי הוא אורכם ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס:א).

[ד] ר' פנחס בשם ר' ראובן א', עתיד הק' להביא סיני ותבור וכרמל, ולבנות בית המקדש על גבי ראשיהם. ומה טעמ', והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית י"י בראש ההרים (שם ב:ב). א"ר חומא ודייך עד כאן, אלא בית המקדש אומ' שירה וההרים עונים אחריו, ומה טעמ', ונשא הוא מגבעות (מיכה ד:א). ואין לשון זה ונשא אלא שירה, ומה טעמ' וכנניהו שר הלוים במשא יסור במשא כי מבין הוא (ד"ה א' טו:כב). ר' הושעיה בשם ר' אפס עתידה ירושלם לעשות קסילפנס לאומות העולם והם מהלכין לאורה. ומה טעמ', והלכו גוים לאורך וג' (ישעיה ס:ג). א"ר אחא נמשלו ישר' כזית, זית רענן יפה פרי תואר (ירמיה יא:טז), ונמשל הק' כנר, נר אלהים נשמת אדם (משלי כ:כז), מה דרכו של שמן להנתן בנר והן מאירים שניהם כאחת, כך א' הקב"ה לישראל, בניי הואיל ואורי הוא אורכם ואורכם הוא אורי, אני ואתם נלך ונאיר לציון, קומי אורי כי בא אורך (ישעיה ס:א).

[ה] תני ר' חייא מתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי. בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ (בראשית א:א), בנוי. והארץ היתה תהו ובהו (שם ב), הרי חרב. ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור (שם ג), הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא. ר' שמואל בר נחמן לפי שבעולם הזה מהלכין לאור החמה ביום ולאור הלבנה בלילה, אבל לעתיד לבוא אינן עומדין להלוך לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, ומה טע', לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולנוגה הירח לא יאיר לך (ישעיה ס:יט). לאור מי מהלכין, לאורו של הקב"ה, הד"ה דכת' והיה לך י"י לאור עולם וג' (שם שם יט). א"ר חנינה חלונות היו בבית המקדש ומהם היתה אורה יוצאת לעולם, ומה טעמ', ויעש לבית חלוני שקופים אטומים (מלכים א' ו:ד), שקופות היו, אטומות היו, מקטינות מבפנים ומרחיבות מבחוץ כדי להוציא אורה לעולם. א"ר לוי בנוהג שבעולם אדם בונה לו טרקלין ועושה לו חלונותיו מקטינות מבחוץ ומרחיבות מבפנים כדי להכניס אורה לתוכה, אבל חלונות בית המקדש לא היו כן, אלא מקטינות מבפנים ומרחיבות מבחוץ כדי להוציא אורה לעולם. ר' ברכיה בשם ר' בצלה, כת' וחלונות לו ולאילמיו (יחזקאל מ:כה), כחלונות אין כת' כן, אלא כהחלונות (שם), חלונות כהות היו, אטומות היו, מקטינות מבפנים ומרחיבות מבחוץ כדי להוציא אורה לעולם. ר' שמעון בן יוצדק שלח שאל את ר' שמואל בר נחמן, א' ליה לפי ששמעתי שאתה בעל הגדה, מאיכן היתה אורה יוצא לעולם, א' ליה נתעטף הקב"ה באיצטלית לבנה והיה כל העולם כולו מבהיק מזיו הדרו. אמרה ליה בלחישה, א' ליה מקרא מלא הוא, עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה (תהלים קד:ב), ואת אומרה לי בלחישה, א' ליה כשם שאמרו לי בלחישה כך אמרתי לך בלחישה. ואילולי שדרשה ר' יצחק ברבים לא היה איפשר לאומרה. קמיי כן מה הוון אמרין, ר' ברכיה א' ממקום בית המקדש היתה אורה יוצא לעולם. ומה טעמא, והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו (יחזקאל מג:ב), ואין כבודו אלא בית המקדש דכת' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמיה יז:יב).

[ו] כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים (ישעיה ס:ב). ר' אבא בר כהנא ורבנין. ר' אבא בר כהנא א' חשך ואפילה שימשו בארץ מצרי' ג' ימים, שאר פיתחא כמה דהוא כתיב ויהי בחצי הלילה. חסילה.

פסקה כב

שוש אשיש.

[א] כת' הלא אתה תשוב תחיינו (תהלים פה:ז). א"ר אחא עמך ועירך ישמחו בך. ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים וג' (בראשית כא:ו). ר' יודן ר' סימון ר' חנין ר' שמואל בר יצחק, ראובן בחדוה שמעון מה איכפת ליה, שהרי שרה אמנו אומרת כל השומע יצחק לי (שם), אלא מלמד כיון שילדה שרה אימנו את יצחק כל העקרות נתפקדו, כל החרשים נתפקחו, וכל הסומים נתפתחו, וכל האילמים ניתרפו, וכל השוטים נשתפו, והיו הכל אומ' הילויי שתפקד שרה אימנו פעם שנייה שניפקד עמה. ר' ברכיה בשם ר' לוי להוסיף על המאורות, נאמר כאן עשיה, ויעש י"י לשרה כאשר דבר (בראשית כא:א), ונאמר להלן ויעש אלהים את שני המאורות (שם א:טז), מה עשייה שנ' להלן ליתן אורה לעולם, אף עשייה שנאמרה כן ליתן אורה לעולם. נאמר כן עשה ונאמ' להלן והנחה למדינות עשה (אסתר ב:יח), מה עשה אמורה להלן ליתן דירייה לעולם, אף עשיה האמורה כאן ליתן דירייה לעולם. ר' ברכיה בשם ר' לוי את מוצא כיון שילדה אימנו שרה את יצחק היו אומות העו' אומ' חס ושלום לא ילדה שרה את יצחק, אלא הגר שפחת שרה היא ילדה אותו. מה עשה הקב"ה, ייבש דדי נשותיהם של אומות העולם והיו מטרונות שלהם באות ומנשקות עפר רגליה של שרה ואומרות לה, עשי מצוה והניקי בנינו. והיה אבינו אברהם או' לשרה, שרה אין זו שעה של הצניע, קדשי שמו של הקב"ה ושבי בשוק והניקי בניהם, הד"ה דכת' הניקה בנים שרה (בראשית כא:ז), בן אין כת' כן אלא בנים. והלא הדברים קל וחומ', מה אם בשר ודם שבאת לו שמחה שמח ומשמח את הכל, כשיבוא הק' לשמח את ירושלם על אחת כמה וכמה, שוש אשיש בי"י (ישעיה סא:י).

[ב] זה היום עשה י"י נגילה ונשמחה בו (תהלים קיח:כד). א"ר אבין ואין אנו יודעין במה לשמוח, אם ביום ואם בהקב"ה, ובא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך, בך בתורתך, בך בישועתך. א"ר יצחק בך, בעשרים ושתים אותות שכתבת לנו בתורה, ב' תרין כ' עשרין. כידתנינן תמן נשא אשה ושהא עמה עשר שנים ולא ילדה אינו רשאי לבטל פיריה וריביה. גרשה מותרת להינשא לאחר, רשאי השיני לשהות עמה עשר שנים. אם הפילה מונה משעה שהפילה. האיש מצוה על פיריה וריביה אבל לא האשה. ר' יוחנ' בן ברוקה או' על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלהים וג' (בראשית א:כח). מעשה בצידן באחד שנשא אשה ושהא עמה עשר שנים ולא ילדה, אתון לגבי ר' שמעו' בן יוחי למשתבקה, א' לה, כל חפץ שיש לי בתוך ביתי טלי אותו ולכי לבית אביך. א' להם ר' שמעון בן יוחי כשם שנזדווגתם מתוך מאכל ומשקה כך אין אתם פורשין זה מזה אלא

מתוך מאכל ומשקה. מה עשת, עשת סעודה גדולה ושיכרתו יותר מדיי ורמזה לשפחתה ואמרה להון טלו אותו לבית אבא. בחצי הלילה ניעור משנתו, א' להן, איכן אני נתון, אמרה לו, לא כך אמרתה כל חפץ שיש לי בתוך ביתי טלי אותו ולכי לבית אביך, וכדון הוא אין לי חפץ טוב ממך. כיון ששמע ר' שמעון בן יוחי כך, נתפלל עליהם ונתפקדו. הקב"ה פוקד עקרות והצדיקים פוקדים עקרות. והרי הדברים קל וחומר ומה אם בשר ודם שמח שמחה ומשמח את הכל, כשיבוא הק' לשמח את ירושלם על אחת כמה וכמה. וישר' מצפים לישועתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה, שוש אשיש בי"י (ישעיה סא:י).

[ג] למטרונה שהלך בעלה ובנה וחתנה למדינת הים. אמרו לה באו בנייך, אמרה להם ישמחו כלותי. הרי חתניך, אמרה להם ישמחו בנותיי. כיון שאמרו לה הרי בעליך, אמרה להם, הא חדו חדו שלמה. כך הנביאים אומרים לירושלם בנייך מרחוק יבואו (ישעיה ס:ד), והיא אומרת להם, ישמח הר ציון (תהלים מח:יב). בנותיך על צד תאמנה (ישעיה ס:ד), והיא אומרת להם, תגלנה בנות יהודה (תהלים שם). וכיון שהם אומרים לה, הנה מלכך יבא לך (זכריה ט:ט), היא אומרת להם הא חדו חדו שלמה, שוש אשיש בי"י וגו' (ישעיה סא:י).

[ד] ליתומה שגדלה בפלטין כיון שהגיע עונתה לינשא אומרין לה אית ליך כלום, היא אומרת להם אית לי מן אבא, אית לי מן סבא, כך ישר' יש להן זכות משל אברהם, ויש להם מאבינו יעקב. כי הלבישני בגדי ישע (ישעיה שם), בזכות של אבינו יעקב, ואת עורות גדיי העזים הלבישה על ידיו (בראשית כז:טז). ומעיל צדקה יעטני (ישעיה שם), זה אבינו אברהם, כי ידעתיו (בראשית יח:יט). כחתן יכהן פאר (ישעיה שם), את מוצא כיון שעמדו ישר' על הר סיני היו מצמצין את עצמן ככלה, פותחין אחת וקומצין אחת.

[ה] בעשרה מקומות נקראו ישר' כלה, שש על ידי שלמה, ושלש על ידי ישעיה, ואחת על ידי ירמיה. שש על ידי שלמה, אתי מלבנון כלה (שה"ש ד:ח), ליבבתיני אחותי כלה (שם ט), מה יפו דודיך אחותי כלה (שם י), נפת תטפנה שפתותיך כלה (שם יא), גן נעול אחותי כלה (שם יב), באתי לגני אחותי כלה (שם ה:א). ושלש על ידי ישעיה, כי כולם כעדי תלבשי ותקשרם ככלה (ישעיה מט:יח), והדין, כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה (שם סא:י), ומשוש חתן על כלה (שם סב:ה). ואחת על ידי ירמיה, קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה (ירמיה לג:יא). וכנגדן לבש הקב"ה עשרה לבושין. ביום ביריתו של עולם, הלבוש הראשון שלבש הקב"ה של הוד והדר היה, שנ' הוד והדר לבשת (תהלים קד:א). הלבוש השיני שלבש הקב"ה ליפרע מדור המבול של גאות היה, שנ' י"י מלך גאות לבש (שם צג:א). הלבוש השלישי שלבש הקב' ליתן תורה לישר' של עוז היה, שנ'

לבש י"י עוז התאזר (שם). הלבוש הרביעי שלבש הקב"ה ליפרע ממלכות בבל לבן היה, שנ' לבושיה כתלג חיור (דניאל ז:ט). הלבוש החמישי שלבש הקב"ה ליפרע ממלכות מדי של נקמה היה, שנ' וילבש בגדי נקם תלבושת ויעט כמעיל קנאה (ישעיה נט:יז), הרי תריי. הלבוש השביעי שלבש הק' ליפרע מלכות יוון של צדקה היה, שנ' וילבש צדקה כשירין וכובע ישועה בראשו (שם), הרי תריי. הלבוש התשיעי שעתיד הקב"ה ללבוש ליפרע ממלכות אדום הוא, שנ' מדוע אדם ללבושיך (שם סג:ב). הלבוש העשירי שעתיד הקב"ה ללבוש ליפרע מגוג ומגוג הדור הוא, שנ' זה הדור בלבושו (שם א). אמרה כנסת ישר' לפני הקב"ה מכל לבושין אין לך נאה כזה, שנ' זה הדור בלבושו (שם). כי כארץ תוציא צמחה (ישעיה סא:יא). ר' פנחס ור' חלקיה בש"ר סימון כאיניש דאמ' ליה לחבריה קודשא בריך הוא יצמח לך זכו בדינך, וראו גוים צדקך (שם סב:ב). א"ר לוי לפי שבעולם הזה כל מי שהוא מפרש שמו של הב"ה חייב מיתה, שנאמ' ונוקב שם י"י מות יומת (ויקרא כד:טז), כך לעתיד לבא כל מי שהוא מפרש שמו של ירושלם חייב מיתה, שנאמ' וקורא לך שם חדש וגו' (ישעיה סב:ב). א"ר לוי ששה דברים עתיד הב"ה לחדש לעתיד לבא ואלו הן, שמים וארץ ולב ורוח ושמו של משיח ושמה של ירושלם. שמים וארץ מניין, כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (שם סה:יז). ולב ורוח מניין, ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה (יחזקאל לו:כו). ושמו של משיח מניין, יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו (תהלים עב:יז). ושמה של ירושלם מניין, וקורא לך שם חדש (ישעיה סב:ב). א"ר לוי טובי דקרתא דשמה כשם מלכא ושם מלכא כשם אלהא. דשמה כשם מלכא, ושם העיר מיום י"י שמה (יחזקאל מח:לה). ושם מלכא כשם אלהא, בימיו תושע יהודה וישראל (ירמיה כג:ו). חסלת שוש אשיש.

פסקה כג

ראש השנה.

[א] לעולם י"י דברך נצב בשמים (תהלים קיט:פט). תני ר' אליע' בעשרים וחמשה באלול נברא העולם. ואתיא דרב כהדא דתני ר' אליע', דתניא בתקיעתא דרב זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון וגו'. כי חק לישראל הוא משפט וג' (שם פא:ה). על המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום, איזו לרעב ואיזו לשובע, איזו למות ואיזו לחיים, וביריות בו יפקדו להזכירם חיים ומות, נמצאת אומ' בראש השנה נברא אדם הראשון. בשעה ראשונה עלה במחשבה, בשנייה נמלך במלאכי השרת, בשלישית כינס עפרו, ברביעית גיבלו, בחמישית ריקמו, בשישית העמידו גולם על רגליו, בשביעי' זרק בו נשמה,

בשמינית הכניסו לגן עדן, בתשיעית ציוהו, בעשירית עבר על ציוהו, באחת עשרה נידון, בשתים עשרה יצא בדימוס מלפני הק"ב. א' לו הקב"ה, אדם, זה סימן לבניך כשם שנכנסתה לפניי בדין ביום הזה ויצאתה בדימוס, כך עתידין בניך להיות נכנסין לפניי בדין ביום הזה ויוצאין בדימוס. אימתי, בחדש השביעי באחד לחדש (ויקרא כג:כד).

[ב] ר' נחמן פתח ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת וג' (ירמיה ל:י). מדבר ביעקב, דכת' ביה ויחלום והנה סולם וג' (בראשית כח:יב). א"ר שמואל בר' נחמן אילו שרי אומות העולם, דאמר ר' שמואל בר נחמן מלמד שהראה הקב"ה לאבינו יעקב שרה של בבל עולה שבעים עווקים ויורד, ושל מדיי חמשי' ושנים, ושל יוון מאה ושמונים, ושל אדום עלה עלה ולא ידע כמה. באותה שעה נתירא אבינו יעקב ואמ', תאמר שמא לזה אין ירידה, א' לו הקב"ה אל תחת ישראל (ירמיהו שם), כביכול אפילו את רואה אותו יושב אצלי משם אני מורידו, הד"ה דכת' אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם י"י וג' (עובדיה א:ד). ר' ברכיה ר' חלבו ר' שמע' בר' יוסי בשם ר' מאיר מלמד שהראה הקב"ה לאבינו יעקב שרה של בבל עולה ויורד, ושל מדי עולה ויורד, ושל יון עולה ויורד, ושל אדום עולה ויורד, א' לו הק' יעקב אף אתה עלה, באותה שעה נתייירא אבינו יעקב וא' תאמר שכשם שיש לאילו ירידה אף אני יש לי ירידה, א' לו הקב"ה אל תחת ישראל (ירמיהו שם), אתה אם אתה עולה אין לך ירידה לעולם, ולא האמין ולא עלה. ר' ברכיה ר' חלבו בשם ר' שמעון בר' יוסינה, ר' מאיר היה דורש בכל זאת חטאו עוד ולא האמינו בנפלאותיו (תהלים עח:לב), זה יעקב אבינו שלא האמין ולא עלה. א' לו הקב"ה אילו האמנתה ועליתה עוד לא הייתה יורד לעולם, עכשיו שלא האמנתה ולא עלית הרי בניך משתעבדים בארבע מלכיות בעולם הזה, בפיסים ובהוניות ובזמיות ובגלגליות. יכול לעולם, א"ל אל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק (ירמיה ל:י), מבבל. ואת זרעך מארץ שבים (שם), מגליא ומאספמיא ומחברותיה. ושב יעקב (שם), מבבל. ושקד (שם), ממדי. ושאנן (שם), מיוון. ואין מחריד (שם), מאדום. כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הפיצותיך שם (שם שם יא), אומות העולם שהם מכלים את שדותיהם עליהם הוא אומ' כי אעשה כלה, אבל ישר' שאינן מכלי' את שדותיהן, אך אותך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך (שם), מייסרך אני בייסורים בעולם הזה בשביל לנקותך משניתיך בעולם הזה. אימתי, בחדש השביעי (ויקרא כג:כד).

[ג] יהודה בר נחמן בשם ריש לקיש פתח עלה אלהים בתרועה וג' (תהלים מז:ו). בשעה שהקב"ה עולה ויושב על כסא הדין בדין הוא עולה, דכת' עלה אלהים בתרועה (שם). ובשעה שישר' נוטלין שופרות ותוקעין הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמי',

דכת' י"י בקול שופר (שם), ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך להם מידת הדין למידת רחמים. אימתי, בחדש השביעי (ויקרא כג:כד).

[ד] ר' יאשיה פתח אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פט:טז). ר' אבהו פתר קרייא בחמשה זקינים שהיו נכנסים לעבר את השנה, מה הקב"ה עושה מניח סנקליטין שלו למעלה ויורד ומצמצם שכינתו למטה, מלאכי השרת אומ' הא תקוף הא תקוף הא אלוה הא אלוה, מי שכת' בו אל נערץ בסוד קדושים רבה (שם שם ח) מניח סנקליטין של מעלה ויורד ומצמצם שכינתו ביניהם למטה, כל כך למה, שאם תעו בדבר הקב"ה מאיר פניהם בהלכה, י"י באור פניך יהלכון (שם שם טז). א"ר יאשיה כת' אשרי העם יודעי תרועה וג' (שם טז), ואומות העולם אינם יודעים להריע, כמה קרנות יש להם, וכמה בוקינס יש להם, כמה סלפינגס יש להם, ואת או' אשרי העם יודעי תרועה, אלא אשרי העם שיודעין לפתות את בוראם בתרועה. אימתי, בחדש השביעי (ויקרא כג:כד).

[ה] ר' ברכיה בשם ר' ירמיה פתח אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה (משלי טו:כד). אורח חיים, אין אורח חיים אלא דברי תורה, דכת' עץ חיים וג' (שם ג:יח). ד"א אורח חיים, אין אורח חיים אלא ייסורים, דכת' ודרך חיים תוכחות מוסר (שם ו:כג). למעלה למשכיל, למי שהוא משתכל למצוותיה של תורה. מה כת' למעלה מן העניין, לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כג:כב), אומות העולם שהם מכלים את שדותיהן, שאר פתחא דכוות קדמיא.

[ו] ר' ברכיה פתח תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגינו וג' (תהלים פא:ד). כל החדשים אינם חודש, אלא בכסא. וכל החדשים אינן ניכסין, אלא ליום חגינו. והלא ניסן חודש וניכסה ויש לו חג וחגו בפני עצמו, אלא חודש וניכסה ויש לו חג וחגו בן יומו, ואיזה זה, זה תשרי. תשרי, תשרי כת' על שם תשרי ותישבוק על חובינן. אימתי, בחדש השביעי (ויקרא כג:כד).

[ז] ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא פתח כה אמר י"י גואלך קדוש ישראל וגו' (ישעיה מח:יז). מהו מלמדך (שם), מסקיד לך כגון הדין מסאסא דהיא מסקד להדא פרתא. ושלשה שמות נקראו לו, מלמד, מרדע, דרבן. מלמד, שהוא מלמד לפרה לחרוש. מרדע, שהוא מורה דיעה לפרה. דרבן, שהוא מדיר בינה בפרה. א' הקב"ה, לפרתו אדם עושה דרבן וליצר הרע אינו עושה דרבן, מדריכך בדרך תלך (שם שם). ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא לבן מלך שהיה לו דין לפני אביו, א' לו אביו אם מבקש אתה לזכות לפני בדין מני לך ניקוליגוס פלו' ואת זכיי לפני בדין, כך א' הקב"ה לישר' בניי אם אתם תהו מזכירים זכות אבותיכם ואתם זכים לפני בדין. אחד (ויקרא כג:כד), זה אבינו אברהם, אחד היה

אברהם (יחזקאל לג:כד). זכרון תרועה (ויקרא שם), זה אבינו יצחק, וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו (בראשית כב:יג). מקרא קדש (ויקרא שם), זה אבינו יעקב, שמע אלי יעקב עבדי וישראל מקראי (ישעיה מח:יב). אימתי אתם מזכירים זכות אבות ואתם זכים לפני בדין, בחדש השביעי (ויקרא שם).

[ח] ר' חייא בר' מרייה בשם ר' לוי פתח אך הבל בני אדם כזב בני איש וגו' (תהלים סב:י). בנוהג שבעולם הביריות אומ' פלו' נושא פלו', אך הבל בני אדם. פלנית תשא פלני, כזב בני איש. במאזנים לעלות (שם), א"ר חייא בר מרייה עד שהן עשוין הבל ממעי אימותיהן, המה מהבל יחד (שם). א"ר נחמן כל הבלים וכזבים שישר' עושין בעולם הזה כדיי הוא אבינו אברה' לכפר את כולם. ומה טעמ', האדם הגדול בענקים הוא וג' (יהושע יד:טו). במאזנים לעלות, במאזנים מתכפר לכם, בחדש שמזלו מאזנים, ואיזה זה, זה תשרי. בחדש (תהלים פא:ד), חדשו מעשיכם. שופר (שם) שפרו מעשיכם. א' הק' אם שיפרתם מעשיכם לפני הרי אני נעשה לכם כשופר הזה, מה השופר הזה מכניס בזו ומוציא בזו, אף אני עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים ומתמלא עליכם רחמים ומרחם עליכם והופך להם מידת הדין למדת רחמים. אימתי, בחדש השביעי (ויקרא כג:כד).

[ט] בחדש השביעי (שם), בחדש שהוא משובע במצות, שופר בתוכו, כיפור בתוכו, לולב וערבה בתוכו. ד"א בחדשה שביעי, בחדש שהוא משובע בכל, גיתות בתוכו, גרנות בתוכו, כל מיני מגדי' בתוכו. ד"א בחדש השביעי, ר' ברכיה הוה קרי ליה ירחא דשבועה, שבו נשבע לאבינו אברה', ויאמר בי נשבעתי נאם י"י וג' (בראשית כב:טז). מה צורך היה לשבועה זו, א"ר ביבה ברבה בשם ר' יוחנן, א' אבינו אברהם לפני הק' רבון העולמים גלוי וידוע היה לפניך שבשעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך וג' (שם שם ב), שהיה בלבי מה להשיבך, היה בלבי לומר לך אתמול אמרת לי, כי ביצחק יקרא לך זרע (שם כא:יב), ועכשיו את' או' לי קח נא את בנך, אלא כשם שהיה בליבי להשיבך וכבשתי את יצרי ולא השיבתיך, כך בשעה שיהיו בניו של יצחק באין לידי עבירות ומעשי' רעים, תהי נזכר לפניך ולהם עקידת אביהם ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך להם מידת הדין למידת רחמים. אימתי, בחדש השביעי (ויקרא כג:כד).

[י] וישא אברהם את עיניו (שם כב:יג). א"ר יודן מלמד שהראה הקב"ה לאבינו אברהם את האיל ניטט מחורש זה ונסבך בחורש אחר. א' לו הק', אברהם כך עתידין בניך להיות נאחזין בעונות ונסבכין בצרות, וסופן להגאל בקרניו של איל, וי"י עליהם יראה ויצא כברק חיצו (זכריה ט:יד). א"ר חנינה מלמד שהראה הק' לאברהם את האיל ניטט מחורש זה ונסבך מחורש אחר. א' לו הקב"ה, אברה' כך עתידין בניך להיות נאחזים

באומות ונסבכין במלכיות ונמשכין ממלכות למלכות, מבבל למדי, וממדי ליון, ומיון לאדום, וסופן להיגאל בקרניו של איל, וי"י עליהם יראה וג' (שם). כל השביעי' חביבין. למעלה מרקיעים השביעי חביב, שמים, ושמי השמים, ורקיע, ושחקים, וזבול, ומעון, וערבות, סולו לרוכב בערבות (תהלים סח:ה). בארצות השביעי חביבה, ארץ, אדמה, ארק, גיא, צייה, שתייה, תבל, והוא ישפוט תבל בצדק (שם ט:ט). בדורות השביעי חביב, אדם, שת, אנוש, קינן, מהללאל, ירד, חנוך, ויתהלך חנוך את האלהים (בראשית ה:כב). באבות השביעי חביב, אברהם, יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם, משה, ומשה עלה אל האלהים (שמות יט:ג). בבנים השביעי חביב, אליאב, אבינדב, שמעאל, נתנאל, דדי, אוצם, דוד השביעי (ד"ה א' ב:טו). במלכות השביעי חביב, שאול, איש בושת, דוד, שלמה, רחבעם, אביה, אסא, ויקרא אסא אל י"י אלהיו ויאמר י"י אין עמך לעזור בין רב לאין כח עזרנו י"י אלהינו כי עליך נישענו וג' (ד"ה ב' יד:י). בשמיטים השביעית חביבה, וקדשתם את שנת החמישים (ויקרא כה:י). בשנים שביעית חביבה, והשביעית תשמטנה ונטשתה וג' (שמות כג:יא). בימים השביעי חביב, ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב:ג). בחדשי' שביעי חביב, בחדש השביעי באחד לחדש (ויקרא כג:כד).

[יא] ר' אבא בריה דר' פפי ור' יהושע דסכנין בשם ר' לוי אומ' כל ימות השנה ישראל עסוקים במלאכתם ובראש השנה הם נוטלין שופרות ותוקעין והקב"ה עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים ומתמלא עליהם רחמים והופך עליהם מדת הדין למדת הרחמים. אימתי, בחדש השביעי באחד לחדש (ויקרא כג:כד).

[יב] דילמא. ר' יוחנן ור' שמע' בן לקיש הוון מתקשיין. תנינן יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. אמרין אין דבר תורה במדינה ידחה, ואם אינו דבר תורה אף במקדש לא ידחה. עד אינון יתיבין מתקשין עבר כהנא, אמרין הא אתא מרה דשמעתא ניקום ונשאול. קמון ושאלין ליה, א' להם כתוב אחד אומ' יום תרועה יהיה לכם (במדבר כט:א), וכתו' אחד או' זכרון תרועה יהיה לכם (ויקרא כג:כד), הא כאיצד יתקיימו שני כתובין, בזמן שהוא בא בחול יום תרועה יהיה לכם, ובזמן שהוא בא בשבת זכרון תרועה יהיה לכם, מזכירין אבל לא תוקעין. ר' זעירה הוה מפקד לחבריה עיילון ושמעון קלה דר' לוי דריש דלית איפשר ניפק פרשתא דלא אולפן. עלון ודרש קמיהון כתוב אחד אומ' יום תרוע' יהיה לכם, וכתוב אחד או' זכרון תרועה, הא כאיצד יתקיימו שני כתובין, בזמן שהוא בא בחול יום תרועה יהיה לכם, ובזמן שהוא בא בשבת זכרון תרועה, מזכירין אבל לא תוקעין. תני ר' שמעון בן יוחי ידחה במקדש שהם יודעים זמנו של חודש ואל ידחה במקום שאינן יודעין זמנו של חודש. תני ר' שמע'

בן יוחי יום תרועה יהיה לכם ועשיתם (במדבר כט:א, ב), במקום שהקרבנות קריבין. א"ר תחליפא קיסרייה בכל קרבנות כת' והקרבתם (במדבר כח:יט, כז) וכאן כת' ועשיתם (שם כט:ב), א' הק' מכיון שניכנסתם לפני בדין ביום הזה ויצאתם בדימוס, מעלה אני עליכם כאילו היום נעשיתם, כאילו היום בראתי אתכם ברייה חדשה. כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וג' (ישעיה סו:כב). חסילה.

פסקה כד

שובה.

[א] אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אם תהיה רעה בעיר וג' (עמוס ג:ו). למדינה שהיתה משובשת בגייסות והיה בה זקן אחד והיה מזהיר לכל בני המדינה, כל מי שהיה שומע לו היה ניצול, וכל מי שלא היה שומע לו היו הגייסות באות והורגין אותו, כך כת' בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל (יחזקאל לג:ז), באמרי לרשע רשע מות וגומ' (שם ח), ואתה כי הזהרת רשע ולא שב מרשעתו וג' (שם ט), כך אם יתקע שופר בעיר, בראש השנה, ועם לא יחרדו, אילו ישראל, אם תהיה רעה בעיר וי"י לא עשה, אין הקב"ה חפץ במיתתו של רשע, הד"ה דכת' אמור אליהם חי אני נאם י"י אלהים אם אחפוץ במות הרשע וגומ' (יחזקאל לג:יא). עמא מה אנא מינכון בעי, אלא שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל (שם). ואית דבעי משמיעיניה מן הדא, דרשוני וחיו (עמוס ה:ד). עמא מה אנא בעי מינכון אלא דרשוני וחיו. לפיכך הושע מזהיר את ישר' ואומ' להם שובה ישראל עד י"י אלהיך (הושע יד:ב).

[ב] נוראות בצדק תענינו אלהי ישענו (תהלים סה:ו). ר' יודה בשם ר' יצחק נוראות שעשית עמנו בעולם הזה בשביל יסורים שאת מביא עלינו בעולם הזה. ר' חגי בשם ר' יצחק נוראות שאת עתיד לעשות עמנו בעולם הבא בשביל ייסורין שאת מביא עלינו בעולם הזה. מבטח כל קצוי ארץ (שם), את הוא בטחונן של בעלי זרועות, בשמך הן בטוחין. יוצאי דרכים בשמך הן בטוחין, מפרישי ימים בשמך הן בטוחין, יוצאי בשיירא, וים רחוקים (שם). ר' חננא בר פפא שאיל את ר' שמואל בר נחמן א' ליה מהו דין דכת' וים רחוקים, א' ליה נמשלה תשובה בים, מה הים הזה לעול' פתוח כך שערי תשובה לעולם פתוחים. ונמשלה תפילה במקוה, מה המקוה הזה פעמים פתוח פעמים נעול, כך שערי תפילה פעמים פתוחים פעמים נעולים. מה המקוה הזה אדם מבקש לטבול ומצא אביו או רבו שם ונתבייש והולך לו, אבל הים הזה, מפליג קימאה ויורד וטובל. ר' ברכיה ר' חלבו בשם ר' ענן בר' יוסה אף שערי תפילה לעולם פתוחים. ואתייא כיי

דמר ר' יוסי בר חלפתא עיתים הן לתפילה, ובא דוד ופירש, ואני תפילתי לך י"י עת רצון וג' (תהלים סט:יד). אמ' דוד לפני הק', רבון העולמים בשעה שאני מתפלל לפניך תהי עת רצון, אלהים ברוב חסדך ענני באמת ישעך (שם). תני בשם ר' ליעזר מקוה ישראל י"י (ירמיה יז:יג), מה המקוה הזה מטהר את הטמאים אף הק' מטהר את ישר'. לפיכך הושע מזהיר את ישר' ואו' להם שובה ישראל (הושע יד:ב).

[ג] וי"י נתן קולו לפני חילו וג' (יואל ב:יא). וי"י נתן קולו לפני חילו, בראש השנה. כי רב מאד מחנהו (שם), אילו ישר'. וכי עצום עושי דברו (שם), שהוא מעצים כוחן של צדיקים שעשו רצונו. כי גדול יום י"י ונורא מאד (שם), זה יום הכיפורים. ומי יכילנו (שם), דמר ר' קריספא בשם ר' יוחנן שלש פינקסיות הן, אחת של צדיקים גמורים ואחת של רשעי' גמורים ואחת של בינונים. אלה לחיי עולם (דניאל יב:ב), א"ר אילו הצדיקים גמורים. ואלה לחרפות לדראון עולם (שם), אילו רשעים גמורים. ימחו מספר (תהלים סט:כט), אילו הרשעים. חיים (שם), אילו הצדיקים. ועם צדיקים אל יכתבו (שם), אילו בינונים שנתן להם הקב"ה עשרת ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, אם עשו תשובה ניכתבים עם הצדיקים ואם לאו, נכתבים עם הרשעים. לפיכך מזהיר הושע את ישר' ואו' להם שובה ישראל (הושע יד:ב).

[ד] רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם ועל משכבכם וגו' (תהלים ד:ה). ר' יעקב בר אבינה ורבנין. ר' יעקב בר אבינה אמ' ארגז יצרך ואל יחטיאך, ורבנין אמרין אכעיס יצרך ואל תבא לידי חט. תני בשם ר' לעזר מקוה ישראל (ירמיה יז:יג), א' הקב"ה לישר' אני אמרתי לך שתהא מתפלל בבית הכנסת שיש בעירך, ואם אין את יכול התפלל בתוך שדך, ואם אין את יכול התפלל בתוך ביתך, ואם אין את יכול התפלל על מיטתך, ואם אין את יכול הרהר בליבך, אמרו בלבבכם על משכבכם וג' (תהלים שם). א"ר יודן דום מאותה העבירה שיש בידך. לפיכך הושע מזהיר את ישר' ואו' להם שובה ישראל (הושע יד:ב).

[ה] זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר וג' (תהלים נא:יט). זבדי בר לוי ור' יוסי בר פייטרס ורבנין. חד א', א' דוד לפני הקב"ה רבון העולמים אם את מקבלני בתשובה יודע אני ששלמה בני עומד ובונה את המקדש ובונה את המזבח ומקריב עליו כל הקרבנות מן הדין קרייא לב נשבר ונדכא וג' (שם) ואני יודע שתיטיבה ברצונך את ציון וגו' (עיין שם כ), אז תחפוץ זבחי צדק וג' (שם כא). וחרנא אמר מנין לזה שהוא עושה תשובה הקב"ה מעלה עליו כאילו שהוא עולה לירושל' ובנה בית המקדש ובונה את המזבח ומקריב עליו כל הקרבנות, מן הדין קרייא לב נשבר ונדכה וג', מה כת' בתריה, היטיבה ברצונך את ציון אז תחפוץ זבחי צדק וג'. ורבנין אמרין מנין לזה שהוא עובר לפני התיבה שהוא

צריך להזכיר בניין בית המקדש וקרבנות ולשוח, מן הדא בירכתא, רצינו אלהינו ושכון בציון העי' ויעבדוך בניך בירוש'. א"ר אבא בר יודן מה שפסל בבהמה הכשיר באדם, בבהמה פסל עוורת או שבור או חרוץ או יבלת (ויקרא כב:כב), הכשיר באדם, לב נשבר ונדכא וג' (תהלים נא:יט). א"ר אלכסנדרי ההדיוט אם משתמש הוא בכלי שבור גניי הוא לו, אבל הק' אינו כן, כל שימושו כלים שבורים, קרוב י"י לנשברי לב (תהלים לד:יט), הרופא לשבורי לב (שם קמז:ג), לב נשבר ונדכא אלהים לא תבזה וג' (שם נא:יט). לפיכך הושע מזהיר את ישר' ואו' להם שובה ישראל (הושע יד:ב).

[ו] הן אל ישגיב בכוחו מי כמוהו מורה (איוב לו:כב). א"ר ברכיה לשון יווני הוא, כמה דאת אומ' הינא הוא אלהינו. ישגיב בכוחו, שהוא מעצים כוחן של צדיקים שעשו רצונו. מי כמוהו מורה, לחטאים שיעשו תשובה. לפיכך הושע מזהיר את ישר' ואו' להם שובה ישראל (הושע שם).

[ז] טוב וישר י"י על כן יורה חטאים בדרך וג' (תהלים כה:ח). שאלו לחכמה החוטא מהו עונשו, אמרה להם וחטאים תרדף רעה (משלי יג:כא). שאלו לנבואה החוטא מהו עונשו, אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות (יחזקאל יח:ד). שאלו לתורה חוטא מה עונשו, אמרה להם יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה החוטא מהו עונשו, א' להם יעשה תשובה ויתכפר לו, הדא היא דכת' טוב וישר י"י וגו' (תהלים כה:ח). א"ר פינחס למה הוא טוב שהוא ישר, למה הוא ישר שהוא טוב. על כן יורה חטאים בדרך (שם), שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה. לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואו' להם שובה ישראל (הושע שם).

[ח] מכסה פשעיו לא יצליח וג' (משלי כח:יג). ר' סימון ר' יהושע בן לוי בשם ר' שמע' בן חלפתא כל הנטיעות את מכסה שרשיהם והם משביחות, האגוז הזה את מכסה שרשיו ואינו משביח. לליסטי' שהוא נידון לפני הקוסטינר, כל זמן שהוא מתריס הוא לוקה, הודה הוא נוטל פרקולה, אבל הקב"ה אינו כן אלא עד שלא הודה הוא נותן פרקולה, הודה הוא נוטל דימוס, הד"ה דכת' מכסה פשעיו לא יצליח (שם). א"ר יודה ומודה על מנת ועוזב ירוחם (שם), לפיכך הושע מזהיר את ישר' ואו' להם שובה ישראל (הושע שם).

[ט] מפרי פי איש ישבע טוב וג' (שם יב:יד). כת' וישב ראובן אל הבור וגומ' (בראשית לז:כט). ר' ליעזר ור' יהוש' ורבנין. ר' ליעזר אומ' בשקו ובתעניתו היה עסוק על אותו המעשה שאירעו ולא נפנה, וכיון שנפנה משקו ותעניתו בא והציץ בבור והנה אין יוסף בבור וג' (שם). ר' יהוש' אומ' טרחותו של בית היתה מושלכת עליו ולא נפנה, וכיון

שנפנה מטרחותו של בית בא והציץ בבור והנה אין יוסף בבור וג'. ורבנין אמרין אמ' לו הק' אתה ביקשתה למחזרי' ברא חביבא לאבוי, חייך שבן בנך מחזיר את ישר' לאביהם שבשמים, ואיזה זה, זה הושע, הד"ה דכת' דבר י"י אשר היה אל הושע בן בארי (הושע א:א), וכת' בארה בנו (דה"א ה:ו). ולמה נקרא שמו בארה, שהוא בארה של תורה. ולמה מת בארה בגולה, בשביל שיחזרו עשרת השבטים בזכותו. ולמה מת משה במדבר, בשביל שיחזור דור המדבר בזכותו. ר' ברכיה א', א' לו הקב"ה אתה פתחתה בתשובה תחילה חייך שבן בנך בא ופותח בתשובה תחילה שובה ישראל (הושע יד:ב).

[י] כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא וג' (ישעיה נה:ח), לליסטים שהוא נידון לפני הקוסטינר, בתחילה הוא קורא אנלגין שלו ואחר כך הוא מכה אותו ואחר כך הוא נותן לו כמס ואחר כך נותן לו פרקולה ואחר כך יוצא ליהרג, אבל הקב"ה אינו כן אלא בתחילה קורא אנלגין של שבטים, ועתה יוסיף לחטוא ויעשו להם מסכה וג' (הושע יג:ב), ואחר כך הוא מכה אותן, הוכה אפרים שרשם יבש וג' (שם ט:טז), ואחר כך הוא נותן להם כמס, צרור עון אפרים וג' (שם יג:יב), ואחר כך הוא נותן להם פרקולה, תאשם שמרון כי מרתה וגו' (שם יד:א), ואחר כך הוא מחזירן בתשובה, שובה ישראל (הושע יד:ב).

[יא] מה כת' למעלה מן העינין, תאשם שמרון (שם יד:א), וכת' בתריה שובה ישראל (שם ב), ר' אלע' בשם ר' שמואל בר נחמ' למדינה שמרדה למלך ושילח לה המלך פורמלכוס אחד להחריבה והיה אותו פורמלכוס בקי ומיושב, א' להם טלו לכם ימין שלא יעשה לכם המלך כמו שעשה למדינה פלנית ולחברותיה ולאיפרכייא פלנית ולחברות', כך א' הושע לישר' בניי עשו תשובה שלא יעשה לכם הקב"ה כשם שעשה לשומרון ולחברותיה. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים אם עושין אנו תשובה מקבלינו אתה א' להם תשובתו של קין קבלתי ותשובתכם איני מקבל, שנגזרה עליו גזירה קשה, הד"ה דכת' כי תעבוד את האדמה לא תסף תת כחה לך (בראשית ד:יב), וכיון שעשה תשובה נמנעה ממנו חצי גזירה. ומנין שעשה תשובה, ויאמר קין אל י"י גדול עוני מנשא (שם שם יג). ומנין שנמנעה ממנו חצי גזירה, ויצא קין מלפני י"י וישב בארץ נוד (שם שם יז), בארץ נע ונד אין כת' כאן אלא בארץ נד קדמת עדן. מהו ויצא, ר' יודן בשם ר' אייבו כמפשיל דברים לאחוריו וכגונב דעת העליונה. ר' ברכיה בשם ר' לעזר בר' שמע' יצא כמפייס וכמרמה בבוראו. ר' חונה בשם ר' חננה בר' יצחק יצא כמין שמח, כמה דאת אומ' וגם הנה הוא יוצא לקראתך וג' (שמות ד:יד). עם שהוא יוצא פגע בו אדם הראשון א' לו מה נעשה בדינך, אמ' לו עשיתי תשובה ופישרתי, באותה שעה היתחיל אדם הראשון טופח על פניו ואו' כך הוא כוחה של תשובה ולא הייתי יודע. באותה השעה אמ' טוב להודות

לי"י וג' (תהלים צב:ב), א"ר לוי המזמור הזה אדם אמרו מזמור שיר ליום השבת (שם א), ותשובתיכם איני מקבל. תשובתו של אחאב קיבלתי ותשובת' איני מקבל, שנגזרה עליו גזירה קשה, ה"ה דכת' ודברת אליו לאמר כה אמר י"י הרצחת וגם ירשת ודברת אליו לאמר כה אמ' י"י במקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקו הכלבים את דמך גם אתה (מלכים א' כא:יט), ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום וישכב בשק וג' (שם שם כז). וכמה נתענה, אם היה רגיל לאכול בשלש שעות אוכל בשש ואם היה רגיל לאכול בשש אוכל בתשע. מה ויהלך אט (שם), ר' יהושע בן לוי א' שהיה מהלך יחף. מה כת' תמן, ויהי דבר י"י אל אליהו התשבי לאמר, הראיתה כי נכנע אחאב מלפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו וג' (שם כא:כח, כט), א' הקב"ה לאליהו חמית אחאב עביד תשובה, הראיתה כי נכנע אחאב מפני וג', ותשובתכם איני מקבל. תשובתן של אנשי ענתות קיבלתי ותשובתכם איני מקבל, שניגזרה עליה' גזירה קשה, הד"ה דכת' כה אמר י"י על אנשי ענתות וג' לכן כה אמר י"י הנני פוקד עליהם וג' ושאירית לא תהיה להם וג' (ירמיהו יא:כא-כג), וכיון שעשו תשובה זכו להתיחס, אנשי ענתות מאה ועשרים ושמונה (עזרא ב:כג), ותשובתכם איני מקבל. תשובתן של אנשי נינוה קיבלתי ותשובתכם איני מקבל, שנגזרה עליהם גזירה קשה, הד"ה דכת' ויחל יונה לבוא בעיר מהלך וגו' (יונה ג:ד), ויגע הדבר אל מלך נינוה ויקם מכסאו וג' ויאמר בנינוה מטעם המלך וגדליו לאמר וג' (שם ו, ז). א' ריש לקיש תשובה של רמיות עשו אנשי נינוה. מה עשו, ר' חוניה בש"ר שמע' בן חלפותא, העמידו העגלים מבפנים ואמותיהם מבחוץ, שהיו אילו גועים מבפנים ואימותיהן מבחוץ, והוון אילין מגעי מיכה ואילין מיכה, אמרין אין לית את מרחם עלינו לית אנן מרחמין עליהון, א"ר אחא אף בערביא עבדון כן. מה נאנחה בהמה נבוכו עדרי בקר וג' (יואל א:יח), ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג:ח), מהו בחזקה, א"ר שמעון בן חלפתא חציפה נצח לבישה, כל שכן לטובתו של עולם. וישובו איש מדרכו הרעה וג' (שם), א' ר' יוחנן מה שהיה בכף ידיהם החזירו ומה שהיה בשידה תיבה ומגדל לא החזירו. וקרעו לבבכם ואל בגדיכם וגו' (יואל ב:יג), א"ר יהושע בן לוי אם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעים בגדיכם על בניכם ובנותיכם. למה, כי חנון ורחום הוא ארך אפים (שם), ר' אחא ור' תנחום בשם ר' חייא בשם ר' יוחנן ארך אף אין כתוב כאן אלא ארך אפיים, מאריך רוחו עם הצדיקים ומאריך רוחו עם הרשעים. מאריך רוחו עם הצדיקים וגובה מהם מעוט מעשים רעים שעשו בעולם הזה בשביל ליתן שכרן משלם לעתיד לבוא, ומשפע שלווה לרשעים בעולם הזה ומשלם להם מעוט מעשיהם טובים

בעולם הזה בשביל ליפרע מהם חוב משלם לעתיד לבא. ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יוחנן ארך אף אין כת' כאן אלא ארך אפים, מאריך רוחו עד שלא יגבה, בא לגבות מאריך וגובה. א"ר חנינא מאן דאמ' דרחמנא וותרן יתוותרון בני מעוי, אלא מאריך רוחא וגובה דידיה. א"ר לוי מהו ארך אפים, רחיק רגיז. למלך שהיה לו ליגיונות קשים, א' המלך אם דרים הם עמי במדינה עכשיו בני מדינה מכעיסין אותי והם עומדים מאיליהן עליהן ומכלים אותן, אלא הרי אני משלחן לדרך רחוקה, אם מכעיסין הם אותי בני מדינה עד שאני משלח אצלן הם באין ומפייסים אותי ואני מקבל פיוסים, הד' דכת' באים מארץ מרחק מקצה השמים וג' (ישעיה יג:ה). א"ר יצחק ולא עוד שנועל בפניהם, פתח י"י את אוצרו ויוצא את כלי זעמו (ירמיה נ:כה), עד דהוא פתח עד דהוא טריד רחמוי קריבין. תני בשם ר' מאיר כי הנה י"י יוצא ממקומו (ישעיה כו:כא), יוצא ממידת הדין למידת רחמים על ישר' ותשובתכם איני מקבל. תשובתו של מנשה קיבלתי ותשובתכם איני מקבל, שניגזרה עליו גזירה קשה, הד"ה דכת' וידבר י"י אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא י"י עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את מנשה בחוחים וג' (דה"ב לג:י, יא). מהו בחוחים, ר' אבא בר כהנא א' בכירו מיניקייה. ויאסרוהו בנחשתים (שם), מהו בנחשתים, א"ר לוי בר חיתה עשה לו כמין מולי של נחשת ועשה אותה נקבים נקבים ונתנו לתוכה והתחיל מסיק תחתיו, וכיון שראה צרתו צרה לא הניח עבודה זרה בעולם שלא להזכירה, צלמא פלן אתא שיזביה, וכיון שלא הועיל כלום א' זכור אני שהיה אבא מקרי אותי את הפסוק הזה, בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד י"י אלהיך ושמעת בקולו, כי אל רחום י"י אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך (דברים ד:ל, לא), הרי אני קורא אותו אם יענה אותי הרי יפה, ואם לאו הא כל אפיא שוין. והיו מלאכי השרת מסתמין את החלונות של רקיע שלא תעלה תפילתו של מנשה לפני הקב"ה, והיו אומ' לפני הק' רבון העול' אדם שהעמיד צלם בהיכל יש לו תשוב', אמ' להם הקב"ה אם איני מקבלו בתשוב' הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה. מה עשה לו הקב"ה, חתר לו כמין חתירה מתחת כסא כבוד שלו ושמע את תחינתו, הד' דכת' ויתפלל אליו ויעתר לו, ויחתר לו כתיב, וישמע את תחינתו וג' (ד"ה ב' לג:יג). א"ר לעזר בר' שמע' בערביא צווחין לעתירתא חתירתא. וישיבהו לירושלם למלכותו (שם), במה השיבו, ר' שמואל בר נחמן בשם ר' אחא ברוח השיבו, כמה דאת אומ' משיב הרוח. וידע מנשה כי י"י הוא האלהים (שם), באותה שעה א' מנשה אית דין ואית דיין. ותשובתכם איני מקבל. תשובתו של יכניה קבלתי ותשובתכם איני מקבל, שניגזרה עליו גזירה קשה, הד"ה דכת' העצב נבזה נפוץ האיש הזה יכניהו (ירמיה כב:כח). ר' אבא בר כהנא א'

כעצם הזה של מוח משעה שאת מנפצו עוד אינו יפה למאומה. ר' חלבו א' כחותל זה של תמרה משעה שאת מנערו עוד אינו יפה למאומה. אם כלי אין חפץ בו (שם). ר' חמא בר' חנינא א' ככלי של מימי רגלים. ר' שמואל בר נחמן אמ' ככלי של מקיזי דם. א"ר מאיר נשבע הקב"ה שאינו מעמיד מיכניה בן יהויקים מלך יהודה מלך, הד' דכת' כי אם יהיה יכניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני כי משם אתקנך (שם כב:כד), ר' חננא בר' יצחק א' משם אני נותק מלכות בית דוד. ד"א אתקך אין כת' כאן אל' אתקנך, אתקנך בתשובה, ממקום נתיקתו תהי תקנתו. א"ר זעירא שמעית קליה דר' שמואל בר יצחק יתיב דריש חדה מילה ולא אנא ידע מה הוא. א' ליה ר' אחא אריכא דילמא דא היא, כה אמ' י"י כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו (שם כב:ל), א' ליה אין, בימיו אינו מצליח בימי בנו הוא מצליח. ר' אחא בר אבון בר בנימן בשם ר' אבא ברא דר' פפי גדול כחה של תשובה שביטלה את השבועה וביטלה את הגזירה. ביטלה את השבועה מנין, חי אני נאם י"י כי אם יהיה כניהו בן יהויקים וג' (שם כד), וכת' ביום ההוא נאם י"י צבאות אקחך זרובבל בן שלתיאל וג' (חגי ב:כג). ביטלה את הגזירה מנין, כה אמ' י"י כתבו את האיש הזה ערירי וג' (ירמיה כב:ל). ובני יכניה אסיר וג' (ד"ה א' ג:יז), א"ר תנחום בר ירמיה אסיר, שהיה חבוש בבית האיסורים. שאלתיאל (שם), שממנו הושתלה מלכות בית דוד. א"ר תנחומא אסיר, שאסר הקב"ה עצמו בשבועה שאלתיאל, שנשאל לבית דין למעלן והתירו לו את השבועה.

[יב] ר' יודה נשייה בשם ר' יודה בר' סימון במנהגו שבעולם אדם יורה חץ כמה תהלך בית כור אי בית כורים, גדול כחה של תשובה שמגעת עד כסא הכבוד. א"ר יוסה כת' פתחי לי (שה"ש ה:ב), אמ' הקב"ה פתחי לי פתח כחרירה של מחט ואני פותח לכם פתח שיהיו אהליות וכצוצריות נכנסים בו. ר' תנחומה בשם ר' חנינה ר' אייבו בשם ריש לקיש עשה תשובה כהרף עין ודעו כי אני י"י (תהלים מו:יא). א"ר לוי אילו היו ישר' עושין תשובה יום אחד היו נגאלין, מה טעמ', היום אם בקולו תשמעו (שם צה:ז). א"ר יודה בר' סימון שובה ישראל עד י"י אלהיך (הושע יד:ב), אפילו כפרתה בעיקר. א"ר לעזר בנוהג שבעולם אדם עומד מבזה את חבירו ברבים ולאחר זמן הוא מבקש לרצות לו והוא או' לו את מבזה אותי ברבים ומתרצה אותי ביני ובינך, לך והבא אותן האנשים שבזית אותי לפניהם ואני מתרצה לך, אבל הקב"ה אינו כן אלא אדם עומד ומחרף ומגדף בשוק והק' או' לו לעשות תשובה ביני ובינך ואני מקבלך.

[יג] דרש ר' ישכר דכפר מנדי כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתבונן (איוב יא:יא). בנוהג שבעולם אדם עושה גדישים גדישים של עבירות ועושה תשובה כביכול וירא און

ולא יתבונן. תני בשם ר' מאיר שובה ישראל, עד שהוא עומד במידת רחמים, ואם לאו אלהיך, עד דלא יתעביד סניגוריה קטיגוריה.

[יד] שמואל פטיגריסה בשם ר' מאיר שמח בחור בילדותיך וג' (קהלת יא:ט). א"ר שמו' בר יצחק ביקשו חכמים לגנוז ספר קהלת שמצאו בו דברים שהן מטין לצד מינות, אמרו כך היה שלמה צריך לומר שמח בחור בילדותיך וג' (שם), ומשה אמר לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר טו:לט), ושלמה אמ' הלך בדרכי לבך ובמראה עיניך (קהלת יא:ט), הותרה הרצועה לית דין ולית דיין, וכיון שאמ' ודע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט (שם), אמרו יפה אמ' שלמה. ר' חייה רבא ור' שמע' בן חלפתא. ר' חייא רבא א' לליסטים שברח מפני קיסטינר, אמרו לו מעט בריצה שלא תתייגע בגרירה, ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם). ור' שמע' בן חלפתא א' לאחד ששט על פני המים, אמרו לו מעט בהליכה כדי שלא תתיגע בחזירה, ודע כי על כל אלה יביאך וגומ' (שם). א"ר יאשיה לאחד שגנב את המכס וכיון דאיתצד אמרין ליה אייתי מוכסא, א' להון סבו, אמרין ליה ומה את סבר דאנן בעיי דהדה זימנא, אנן בעיי דכל אילין זימניא דהוה יליף גניב מוכסא, ודע כי על כל אלה יביאך וג' (שם). א"ר לוי לעוף שהוא נתון בכלוב ובא חבירו ועמד על גביו וא' לו אשריך מה מזונותיך מצואים לך, א' לו במזונות את מסתכל ובמצודה אין את מסתכל, ודע כי על כל אלה יביאך וג' (שם). א"ר תנחומ' לבן בליעל אחד שנכנס לחנות, א' לחנוני הב לי חמר טב ופיתא נקייה וקופד שמן, וכיון שאכל ושתה א' ליה פשור פירטיך, א' ליה הא כריסא דההוא גברא קומך בזעה, א' ליה ובהדא את סבר למפקינה, אותו חנוני היה פיקח, מה עשה, נטלו וכרכו במחצלת והשליכו על פתח החנות וכל מן דהוה עבר הוה אמר ליה זכו בהדין מיתא דאנא בעינא למזבן ליה קבורה, עבר חד בר פחין וא' עד אימת להדין כדין, א' עד זמן דניתפשר פריטוי, וכיון דניתפשר פריטוי א' ליה קום אזיל לקיבריה דאבוי דההוא גברא ואמור דייה סופיה ביש, ודע כי על כל אלה יביאך וג' (שם).

[טו] ר' אלע' בנו של ר' יוסי הגלילי או' אמרו ישר' לפני הק' רבון העולמים אם עושים אנו תשובה מי מעיד עלינו, א' להם לרעה אני נעשה לכם עד ולטובה איני נעשה לכם עד. לרעה אני נעשה לכם עד, וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר (מלאכי ג:ה). ולטובה איני נעשה לכם עד, אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה נביאי שקר היו והיו מנאפים את נשי רעיהם, הד"ה יען אשר עשו נבלה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וגו' (ירמיה כט:כג). ומה הוון עבדין, הוו' חד מנהון אזיל לגבי איתתה וא' לה חמית בנביותי דייתי חברי לגבך ואת מקיימא נביא בישר'. והוה דין מסרסר לדין ודין מסרסר

לדין, וכיון דקרבת שעתהון למיפיל אזלין לגב איתתה דנבוכד נצר, אמרין לה כן וכן, אמרה לית אנא יכלה למעבד כלום לבר מדעתיה דמלכא. וכיון דאתא נבוכדנצר אמרה ליה כן וכן. אמר איפשר כן, אלוה של אומה זו שונא זנות הוא, אלא הריני בודקן כשם שבדקתי לחנניה מישאל ועזריה, אם נוצלו הרי יפה ואם לאו נביאי שקר הם. מה עשה, עשה להם כמין טוגן של נחשת ועשה אותו נקבים נקבים ונתנן לתוכו והתחיל מסיק תחתיהם, וכיון שראו צרתם צרה שיתפו ליהושע בן יהוצדק הכהן הגדול עמהן, אמרין דילמא מזכותיה אנן משתיזבין. מה עשה להם הקב"ה, הם נשרפו והוא ניצול, הלא זה אוד מוצל מאש (זכריה ג:ב). הד' דכת' ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה וג' (ירמיה כט:כב), אשר שרפם מלך בבל אין כת', אלא אשר קלם מלך בבל באש (שם שם, כג), קליין כקליות הללו.

[טז] ר' לוי ור' יצח'. ר' לוי אמר, א' הקב"ה לירמיה לך אמור לישראל עשו תשובה. בא ואמ' להם, אמרו לו רבינו ירמיה היאך אנו עושין תשובה, באילו פנים אנו באין לפני המקום, לא הכעסנו אותו ולא הקנינו אותו, אותם ההרים והגבעות שהיינו שם עובדים ע"ז אינן קיימים, על ראשי ההרים יזבחו וג' (הושע ד:יג), נשכבה בבשתינו ותכסינו כלימתינו וג' (ירמיה ג:כה). בא לפני הקב"ה ואמ' כן, א' לו לך אמור להם לא כך הכתבתי לכם בתורתי, ונתתי פני באיש והכרתי אותו מקרב עמו (ויקרא כ:ו), שמא עשיתי לכם כן, אלא לא אפיל פני בכם כי חסיד אני נאם י"י ולא אטור לעולם (ירמיה ג:יב). ר' יצחק א', א' הקב"ה לירמיה לך אמור לישר' עשו תשובה, בא ואמ' להם, אמרו לו רבינו ירמיה היאך אנו עושין תשובה, באילו פנים אנו באים לפני הק', לא הכעסנו ולא הקנינו אותו, אותם ההרי' והגבעות שהיינו עובדים ע"ז אינן קיימין, על ראשי ההרים יזבחו וג' (הושע ד:יג), נשכבה בבשתינו וג' (ירמיה ג:כה). בא וא' לפני הקב"ה כן, א' לו לך אמור להם אם באים אתם לא אצל אביכם שבשמים אתם באים, כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא (שם לא:ח).

[יז] כי כשלת בעוניך (הושע יד:ב). א"ר סימון לצור גבוה שהיה עומד בפרשת דרכים והיו בני אדם נכשלים בו, א' להם המלך סתתו בו קימאה עד שתבוא השעה ואני מעבירו מן העולם. כך א' הקב"ה לישר' בניי יצר הרע מכשול גדול הוא לעולם אלא סתתו בו קימאה קימאה עד שתבוא השעה ואני מעבירו מן העולם, הד"ה דכת' והסירותי את לב האבן מבשרכם וג' (יחזקאל לו:כו). א"ר יצחק בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא מתחייב עליה מיתה לשמים, מת שורו אבדה תרנגולתו נשברה צלוחיתו ניכשל

באצבעו, מקצת הנפש ככל הנפש. ד"א אחת לאחת למצוא חשבון (קהלת ז:כז), מה אחת מארעה לאחת והחשבון מתמצא. וכמה הוא מיצוי חשבון עד אחת.
[יח] קחו עמכם דברים (הושע יד:ג). ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה א' לא בדברים פתיתים אותו בסיני, ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו (תהלים עח:לו). ור' נחמיה א' קחו עמכם דברים, באו בעלי דברים, קראים טובים, דורשים טובים, כגון לוי בן סיסי וחבריו. לוי בן סיסי באו הגייסות לעירו, נכנסו הגייסות ונטל ספר תורה ועלה לראש הגג, א' לפניו רבון העולמים אם בטלית חדה מילא מן דין ספרא יעלון להון ליסטייא ואי לא יזלון להון, מיד איתבעון ולא אישתכחון. תלמידיה עבד כן ויבשת ימיניה ואזלון להון לסטייא. תלמיד תלמידיה עבד כן ולא יבשת ימינה ולא אזלון להון ליסטייא. סברין למימר אין שוטה ניפגע ולא בשר המת מרגיש באיזמיל.
[יט] ושובו אל י"י ואמרו אליו כל תשא עון וג' (הושע יד:ג). ר' יודה ור' נחמיה. ר' יודה א' כל תשא ועוונינו לא תשא. ור' נחמיה א' כל תשא, כולא לא תסוב, סב פלגא ותשבוק פלגא. קח טוב, ר' נתן ר' אחא בשם ר' סימון גימטריא דידיה נפש, וקח טוב וקח נפש. ונשלמה פרים שפתינו (שם), א"ר אבהו מי משלם אותם הפרים שהיינו מקריבים לפניך, שפתינו, בתפילה שאנו מתפללים לפניך. א"ר יצחק כפרה זו שאת מכפר על נפשותינו. ומה טובה גדולה את עושה על נפשותינו ומה עלינו לומר, טוב, טוב להודות לי"י וגו' (תהלים צב:ב), הודו לי"י כי טוב וג' (שם קיח:א). חסילה.

פסקה כה

סליחות.

[א] ויאחז צדיק דרכו וטהר ידים וג' (איוב יז:ט). צדיק, זה הקב"ה, דכת' ביה כי צדיק י"י צדקות אהב (תהלים יא:ז). וטהר ידים, זה הקב"ה, דכת' טהור עינים מראות ברע (חבקוק א:יג). יוסיף אומץ (איוב שם), זה הק' שהוא מעצים כוחן של צדיקים שיעשו רצונו. ד"א ויאחז צדיק, זה משה, וצדקת י"י עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים לג:כא). וטהר ידים, זה משה דכת' ביה לא חמור אחד מהם נשאתי (במדבר טז:טו). יוסיף אומץ, זה משה שהוא מעצים כוח גבורה, כמה דאת אומ' ועתה יגדל נא כוח י"י (שם יד:יז). ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסה בר' חנינה ורבנין אמרין בשם ר' יוחנן יתקף חיילהון דרחמך, הגבר מידת רחמים על מידת הדין, כמה דאת אומ' ועתה יגדל נא כוח י"י (שם). א"ר יודן לגיבור שהיה מתגושש באבן של משית ועבר אחד וראה אותו, א' לו יפה כוחך לבב כוח כגיבור, כמה דאת אמ' ועתה יגדל נא כוח י"י (שם). ר' עזריה בשם ר' יודה בר' סימון כל

זמן שהצדיקים עושין רצונו של הקב"ה הן מוסיפין כח בגבורה, כמה דאת אומ' ועתה יגדל נא וג', ואם לאו כביכול צור ילדך תשי (דברים לב:יח). ר' יודה בר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא כל זמן שישר' עושין רצונו של הק' הם מוסיפין כח בגבורה, כמה דאת אומר באלהים נעשה חיל (תהלים ס:יד), ואם לאו, כביכול וילכו בלא כח לפני רודף (איכה א:ו). א"ר אחא רודף מלא, כשם שגלו ישר' לא גלו אלא ברודף מלא, כך כשנגאלים אין נגאלים אלא בגואל מלא, שנ' ובא לציון גואל (ישעיה נט:כ) מלא. א"ר יצחק על הכל הודה משה חוץ מדבר אחד, א' משה לפני הקב"ה רבון העולמים חוטא אדם לפניך ואת מאריך לו, מיד הוי גובה ממנו, א' לו הק' חייך שתצרך לה. והיכן צרך לה, במרגלים, י"י ארך אפים (במדבר יד:יח). ולית לה קריי, אבל הני אית לה קריי. א' ר' תנחום בר חנילאי עבר הוינא קומי כנישתא דבבל ושמעית קלא דמינוקא קרי הדין פסוקא עדותיך נאמנו מאד וג' י"י לאורך ימים (תהלים צג:ה), וכת' בתריה אל נקמות י"י אל נקמות וג' (שם צד:א). ר' אחא ר' תנחום בר' חייא בשם ר' יוחנ' ארך אף אין כת' כאן, אל' ארך אפים. שאר קוטעה דכוות שובה.

[ב] ורב חסד (במדבר שם). ר' לעזר ור' יוסי בר' חנינה. ר' לעזר א' כף מאזנים מעויינת, עונות מיכן וזכיות מיכן והק' חוטף שטר אחד משל עונו' וזכיות מכריעות. ומהו נושא עון, נושא עין. ר' חונא בשם ר' אבהו כביכול אין שיכחה לפניו ובשביל ישר' נעשה שכחן, ומה טעמ', מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע (מיכה ז:יח). וכן דוד א', נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה (תהלים פה:ג).

[ג] ונקה לא ינקה (במדבר שם), מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבין, מנקה הוא בעול' הזה ואינו מנקה לעולם הבא. פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים (שם שם), לארבע דיוטות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, בזו יין ובזו שמן, ובזו דבש ובזו מים, נפלה דליקה באחת מהן הם מכבות זו את זו אבל אם היו כולם של שמן כולן נשרפות, כך בזמן שהם תופשין מעשה אבתם דור אחר דור אחר דור הם נידונין על ידם, אבל אם היו משורגין דור אחד צדיק דור אחד רשע, לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וג' (דברים כד:טז). באותה שעה שמח משה וא' אין בישר' קוצץ בן קוצץ.

[ד] סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך (במדבר שם). ר' יוסה בר' חנינה ור' שמואל בר נחמן. חד א', אמ' הקב"ה למשה ממצרים ועד הנה (במדבר יד:יט) הן לא חטון קדמיי. וחרנה א', א' משה לפני הקב"ה רבון העולמים ממצרים ועד הנה, והן לא שרית ושבקת להון לדעבר, שרי ושבק להון לדאתי. א"ר אלכסנדרי לשנים שהושיטו דוסיס למלך,

אחד הושיטה לשמו יצאת לשם זקינו, ואחד הושיטה לשם זקינו ויצאת לשמו. חזקיה הושיטה לשמו, אנא י"י זכור נא את אשר התהלכתי לפניך וג' (מ"ב כ:ג), ויצאת לשם זקינו, וגנותי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי (שם שם ו). משה הושיטה לשם זקינו ויצאת לשמו. הושיטה לשם זקינו, זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך וג' (שמות לב:יג). ויצאת לשמו, ויאמר י"י סלחתי כדבריך (במדבר יד:כ). חסילה.

פסקה כו

פרשה אחרי מות.

[א] ר' שמעון בריה דר' אבין פתח הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע וג' (קהלת ט:ב). מקרה אחד לצדיק, זה נוח דכת' ביה נח איש צדיק (בראשית ו:ט). ר' פנחס ר' יוחנן בשם ר' לעזר בנו של ר' יוסי הגלילי נוח עם כשהוא יוצא מן התיבה הקישו הארי ושברו ולא היה כשר להקריב והקריב שם בנו תחתיו. ולרשע, זה פרעה נכה, בשעה שביקש לישב על כסא של שלמה לא היה יודע מנגנין שלו והקישו הארי ושברו. זה מת צולע וזה מת צולע, מקרה אחד לצדיק ולרשע. לטוב ולטהור ולטמא (קהלת שם). לטוב, זה משה דכת' ביה ותרא אתו כי טוב הוא (שמות ב:ב), שנולד כשהוא מהול. ולטהור, זה אהרן שהיה עסוק בטהרתן של ישר'. ולטמא, אילו המרגלים. אילו אמרו גנייה של ארץ ולא נכנסו לתוכה, ואילו צדיקים גמורים ולא נכנסו לתוכה, מקרה אחד לצדיק ולטהור ולטוב ולטמא וג' (קהלת שם). ולזובח (שם), זה יאשיהו דכת' ביה וירם יאשיהו לבני העם צאן כבשים ובני עזים וג' (ד"ה ב' לה:ז). ולאשר אינינו זובח (קהלת שם), זה אחאב שביטל את הקרבנות מעל גבי המזבח. והכת' ויזבח לו אחאב (ד"ה ב' יח:ב), לו זבח, לא לקרבנות זבח. זה מת בחצים וזה מת בחצים. זה מת בחצי', ויורו המורים למלך יאשיהו (שם לה:כג). וזה מת בחצים, ואיש משך בקשת לתומו ויך את מלך ישראל בין הדבקים ובין השריון וג' (שם יח:לג), מקרה אחד לזובח ולאשר אינינו זובח. כטוב כחוטא (קהלת שם). כטוב, זה דוד דכת' ביה וטוב רואי (ש"א טז:יב). כחוטא, זה נבוכד נאצ' הרשע, דכת' ביה וחטאך בצדקה פרוק (דניאל ד:כד). זה בנה בית המקדש ומלך ארבעים שנה, וזה החריבו ומלך ארבעים שנה וחמש שנים, מקרה אחד כטוב כחוטא. הנשבע כאשר שבועה ירא (קהלת שם). הנשבע, זה צדקיהו דכת' ביה וגם במלך נבוכד נאצר מרד אשר השביעו באלהים וג' (ד"ה ב' לו:יג). במה השביעו, ר' יוסי בר' חנינא אמ' במזבח השביעו. כאשר שבועה ירא, זה שמשון דכת' ביה ויאמר להם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם (שופטים טו:יב). זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים. זה מת בניקור עינים,

ואת עיני צדקיהו עיור (מלכים ב' כה:ז). וזה מת בניקור עינים, ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו (שופטים טז:כא), מקרה אחד הנשבע כאשר שבועה ירא. ד"א מקרה אחד לצדיק, זה אהרן דכתי' ביה בשלום ובמישור הלך אתי וג' (מלאכי ב:ו). ולרשע, זו עדת קרח דכתי' בהון סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה (במדבר טז:כו), אילו נכנסו להקריב במחלוקת ויצאו שרופים ואילו נכנסו להקריב שלא במחלוקת ויצאו שרופים, דכת' אחרי מות שני בני אהרן וג' (ויקרא טז:א).

[ב] לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב:ב). ר' אבא בר כהנא אמר מה מעורב הוא השחוק שאומות העולם שוחקים בבתי תיאטרייאות ובבתי קרקסיאות שלהם. ולשמחה מה זו עושה (שם), מה טיבן של תלמידי חכמים להיות עושין שם. ד"א לשחוק אמרתי מהולל (שם). א"ר אחא א' שלמה דברים ששחקה עליהם מידת הדין הוללתים. כת' לא ירבה לו נשים (דברים יז:יז) וכת' ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות (מלכים א' יא:ג). כת' לא ירבה לו סוסים (דברים יז:טז) וכתי' ויהי לשלמה ארבעים אלף אורות סוסים למרכבתו ושנים עשר אלף פרשים (מלכים א' ה:ו). כת' וכסף וזהב לא ירבה לו מאד (דברים יז:יז) וכת' ויתן המלך את הכסף בירושלם כאבנים וג' (מלכים א' י:כז). ולא היו ניגנבות, א"ר יוסה בר' חנינה אבנים שלימות של עשר אמות היו ושל שמנה אמות היו. תני ר' שמע' בן יוחי אפילו משקלות שהיו בימי שלמה של זהב היו, אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה (ד"ה ב' ט:כ). ולשמחה מה זו עושה (קהלת ב:ב), א' לו הקב"ה מה עטרה זו עושה בידך, רד מכסאי. באותה שעה ירד מלאך בדמותו של שלמה וישב לו על כסאו והיה מחזר שלמה על כל בתי כנסיות ועל כל בתי מדרשות שהיו בירושלם ואו' להם אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלם (קהלת א:יב), והם אומרין לו שלמה המלך יושב על כסאו ואת או' אני שלמה המלך. ומה היו עושים לו, היו מכים אותו בקנה ונותנין לפניו קערה של גריסין. באותה שעה הוא אומר הבל הבלים אמר קהלת וג' (שם שם ב). ד"א לשחוק אמרתי מהולל (שם ב:ב), א"ר פנחס הן דדוחכה מעורבב מה חדותא עבדא. מעשה באדם אחד מגדולי כבול שהיה משי' את בנו ברביעי בשבת, ועשה סעודה לשושבינין. א' לבנו עלה והבא לנו חבית של יין מן העלייה, עלה והכישו נחש ומת. המתין לירד ולא רד, א' אביו אני עולה ואדע מה טיבו של בני. עלה ומצאו שהקישו נחש ומת ומוטל בין החביות היה. מה עשה, המתין עד שאכלו האורחים ושתו, כיון שאכלו ושתו האורחים, א' להם לא לברך ברכת חתנים של אותו האיש באתם, ברכו עליו ברכת אבילים, לא להכניס בנו של אותו האיש לחופתו באתם, בואו והכניסו אתו לקברו. על ר' זכיי דכבול ואספיד עילוי לשחוק אמרתי מהולל (שם). ד"א לשחוק אמרתי

מהולל (שם), מה מעורבב הוא השחוק ששחקה מידת הדין על דור המבול, דכת' שורו עיבר ולא יגעיל תפלט וג', ישלחו כצאן עוילֵיהם וג', ישאו בתוף וכינור וג', יבלו בטוב ימיהם וברגע שאול יחתו (איוב כא:י-יג), וכיון שאמרו, מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו (שם שם טו), א' להם הקב"ה ולשמחה מה זו עושה (קהלת ב:ב), חייכם שאמחה אתכם מן האדמה, דכת' וימח את כל היקום וג' (בראשית ז:כג). ד"א לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב:ב), מה מעורבב הוא השחוק ששחקה מידת הדין על סדום ועל עמורה, דכת' ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש מקום ספיר אבניה ועפרות זהב לו, נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה, לא הדריכוהו בני שחץ ולא עדה עליו שחל (איוב כח:ה-ח). וכיון שאמרו נשכח את הרגל מבינתינו, כמו שכת' פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו (שם כח:ד), א' להם הקב"ה ולשמחה מה זו עושה (קהלת ב:ב), חייכם שאסיח אתכם מן העולם, הד"ה דכת' וי"י המטיר על סדום ועל עמרה גפרית ואש וג', ויהפך את הערים האל וג' (בראשית יט:כד, כה). ד"א לשחוק אמרתי מהלל (קהלת ב:ב), מה מעורבב הוא השחוק ששחקה מידת הדין על אלישבע בת עמינדב. אלישבע בת עמי נדב ראת ארבע שמחות ביום אחד, ראתה בעלה כהן גדול, ויבמה מלך, אחיה נשיא, ושני בניה סיגני כהונה, וכיון שניכנסו להקריב ויצאו שרופים נהפכה שמחתה לאבל, דכת' אחרי מות שני בני אהרן (ויקרא טז:א).

[ג] ר' לוי פתח אמרתי להוללים אל תהולו וג' (תהלים עה:ה). אמרתי להול' א' תהול', למערבביה, אילו שליבם מלא עליהם חולחליות חולחליות רעות. ר' לוי הוה קרי להון ווי ניה, אילו שהיו מביאין אללי לעולם. ולרשעים אל תרימו קרן (תהלים שם), אמ' הק' לרשעים, הצדיקים לא שמחו בעולמי ואתם מבקשים לשמוח בעולמי. אדם הראשון לא שמח בעולמי ואתם מבקשים לשמוח בעולמי. ר' לוי בשם ר' שמע' בן מנסיא תפוח עקיבו של אדם הראשון היה מכהה גלגל חמה. ואל תתמה, בנוהג שבעולם אדם עושה לו שני דיסקרין אחד לו ואחד לבן ביתו, של מי הוא עושה נאה, לא שלו. כך אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה וגלגל חמה נבר' לתשמישן של בריות ולא כל שכן יהי תפוח עקיבו של אדם הראשון מכהה גלגל חמה, קליסטר פניו על אחת כמה וכמה. ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינה שלש עשרה חופות קשר לו בגן עדן, שאר קוטעה דכוות בפרשת פרה. ואחר כל השבח הזה כי עפר אתה ואל עפר תשוב (בראשית ג:יט). אברהם לא שמח בעולמי ואתם מבקשים לשמוח בעולמי. אברהם נולד לו בן למאה שנה ולסוף א' לו הק', קח נא את בנך וג' (בראשית כב:ב). ועשה אברהם אבינו מהלך שלשה ימים, הד"ה דכת' ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק (שם שם ד).

מה ראה, ראה ענן קשור על גבי ההר. א' לבנו בני רואה את מה שאני רואה, א' לו הן, א' לו ומה אתה רואה, א' לו אני רואה ענן קשור על גבי ההר. א' לנעריו רואים אתם מה שאנו רואים, א' לו לאו, א' להם הואיל ואין אתם רואים כלום והחמור אינו רואה, שבו לכם פה עם החמור (שם שם ה), עם הדומה לחמור, מה עשה, נטל את יצחק בנו ועלה לראש ההר, ובנה את המזבח וסידר את המערכה והעריך את העצים והעקידו על גבי המזבח, נטל את הסכין בידו לשוחטו, אילולי שא' לו הקב"ה, אל תשלח ידך אל הנער (שם שם יב) כבר היה שחוט. וכיון שבא אצל אמו אמרה לו בני מה עשה לך אביך, א' לה נטלני אבא והעלני הרים והורידני גבעות והעלני לראש הר אחד, ובנה מזבח וסידר את המערכה והעריך את העצים והעקידני על גבי המזבח ונטל את הסכין בידו לשחטני, אילולי שא' לו הקב"ה אל תשלח ידך אל הנער (שם) כבר הייתי שחוט, אמרה לו ווי לך ברא דעלובתא, אילולי דאמ' קודשא בריך הוא אל תשלח ידך אל הנער כבר היית שחוט, לא הספיקה לגמור את הדבר עד שיצתה נשמ', הד"ה דכת' ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה (שם כג:ב), מהיכן בא, מהר המורייה. כביכול הקב"ה לא שמח בעולמו ואתם מבקשי' לשמוח בעולמו, שמח י"י במעשיו אין כת' כן אלא ישמח (תהלים קד:לא), עתיד הק' לשמוח במעשיהם של צדיקים לעתיד לבא. ישר' לא שמחו בעולמי ואתם מבקשים לשמוח בעולמי, שמח ישר' אין כת' כאן אלא ישמח (תהלים קמט:ב), שעתידין ישר' לשמוח במעשיו של הקב"ה לעתיד לבא. אלישבע בת עמינדב לא שמחה ואתם מבקשי' לשמוח בעולמי, אלישבע בת עמינדב ראת ארבע שמחות ביום אחד, בעלה כהן גדול, ויבמה מלך, ואחיה נשיא, ושני בניה סגני כהונה, וכיון שנכנסו יצאו שרופים, נהפכה שמחתה לאבל, דכת' אחרי מות שני בני אהרן (ויקרא טז:א).

[ד] ר' יודן דמן גליא פתח אם על פיך יגביה נשר וג' (איוב לט:כז). א' הקב"ה לאהרן על גב מימר פומך הייתי משרה שכינתי על גבי הארון או על מימר פומך הייתי מסלק שכינתי מעל גבי הארון. מקד' ראשון סלע ישכן ויתלונן (שם שם כח), לינה אחת, מקדש שיני על שן סלע ומצודה (שם), לינות הרבה. ותנינן תמן משנוטל הארון אבן הייתה שם ושתייה היתה נקראת מימות הנביאים הראשונים. ולמה נקראת שתייה, א"ר יוסי בר חלפותא שממנה הושת העולם. כיצד היתה תפילתו של כהן גדול ביום הכפורי', יהי רצון מלפניך י"י אלהינו ואלהי אבותינו שתהא השנה הזאת גשומה, שחונה, טלולה, שנת זול, שנת שובע, שנת רצון, שנת ברכה, שנת משא ומתן, שנת שלא יצרכו עמך בית ישר' זה לזה, שנת שלא יגביהו סררה עמך בית ישר' אילו על אילו. ורבנן דקיסרין אמ' על אחינו שבקיסרין שלא יגביהו סררה אילו על אילו. ורבנין דדרומה אמרין על אחינו

שבשרון שלא ייעשו בתיהם קבריהם. משם חפר אוכל (שם שם כט), משם היה מייליל אוכל לכל ימות השנה. למרחוק עיניו יביטו (שם), מראש השנה היה יודע מה בסופה. הא כיצד, בשעה שהיה צופה ורואה עשן המערכה עולה לדרום היה יודע שהדרום שבע, עולה למערב היה יודע שהמערב שבע, עולה לצפון היה יודע שהצפון שבע, למזרח היה יודע שהמזרח שבע, עלה כלפי לרקיע היה יודע שהעול' כולו שבע. ואחר כל השבח הזה ואפרוחיו יעלעו דם (שם ל), חמי אפרוחיו מעגעוגין באדמה ושתיק, אלא באשר חללים שם הוא (שם), שכינה. ר' יודן בשם ר' יהושע בן לוי ר' ברכיה בשם ר' חייא בר אבא א' קרבו שאו את אחיכם מאת פני הקדש (ויקרא י:ד), הארון אין כת' כן אלא הקדש, כאדם שהוא אומ' לחבירו העבר את המת הזה מפני האבל, עד מתי יהיה האבל הזה מצטער, לכך נא' אחרי מות שני בני אהרן (ויקרא טז:א).

[ה] ר' אחווא בריה דר' זעורא פתח אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו (איוב לז:א). מהו ויתר, וקפץ, כמה דאת או' לנתר בהם (ויקרא יא:כא) ומתרגמינן לקפצא בהון. א' איוב לא היו בניו של אהרן דומים למטהו, מטה אהרן נכנס יבש ויצא לח ומוציא פרח, דכת' ויוצא פרח ויצץ ציץ (במדבר יז:כג), טיטוס הרשע נכנס לבית קדשי הקדשים וגידד שתי הפרכות ויצא בשלום ובניו של אהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים, דכת' אחרי מות שני בני אהרן (ויקרא טז:א).

[ו] ר' ברכיה פתח גם ענוש לצדיק לא טוב (משלי יז:כו). א' הקב"ה אע"פ שענשתי את אהרן ונטלתי שני בניו ממנו לא טוב, ענוש לצדיק לא טוב, אלא להכות נדיבים עלי יושר (שם), אחרי מות שני בני אהרן (ויקרא שם).

[ז] תני בשם ר' אליעזר לא מתו נדב ואביהוא אלא שהורו הלכה לפני משה רבינו. מעשה היה בתלמיד אחד שהורה הלכה לפני ר' ליעזר וא' לאימא שלום אשתו זה אינו מוציא שבתו עד שהוא מת, ולא הוציא שבתו עד שמת. אמרו לו תלמידיו ר' נביא אתה, א' להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא כך אני מקבל, שכל המורה הלכה לפני רבו חייב מיתה. תני ר' ליעזר אסור לתלמיד להורות לפני רבו עד שיהא לו רחוק שנים עשר מיל כמחנה ישר', הד"ה דכת' ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השיטים וג' (במדבר לג:מט). כהדה ר' תנחום בר' ירמיה הוה בחפר והוון שאלין ליה והוא מורה, שאלין ליה והוא מורה, אמרין ליה ר' לא כך אלפן ר', אסור לתלמיד להורות לפני רבו עד שיהא לו רחוק שנים עשר מיל כמחנה ישר' והא ר' מני יתיב בציפורין, א' לון ייתי עליי אין הוינא ידע, מן ההיא שעתא לא אורי.

[ח] בארבע מקומות הוא מזכיר מיתתן של בני אהרן ומזכיר סורחנן. וכל כך למה, להודיעך שלא היה בידם אלא עון זה בלבד. א"ר לעזר המודעי צא וראה כמה היא קשה מיתתן של בני אהרן לפני הק' שבכל מקום שהוא מזכיר מיתתן של בני אהרן ומזכיר סורחנן. וכל כך למה, כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם שלא יהו הבריות אומרים מעשים מקולקלין היה להם בסתר שעל ידי כן מתו. בר קפרא בשם ר' ירמיה בר אלעזר א' בשביל ארבעה דברים מתו בניו של אהרן, על הקריבה, ועל ההקרבה, ועל אש זרה, ועל שלא נטלו עצה זה מזה. על הקריבה, שנכנסו לפניי לפנים. ועל ההקרבה, שהקריבו קרבן מה שלא נצטוו. ועל אש זרה, אש מבית כירים הכניסו. ועל שלא נטלו עצה זה מזה, תני ר' חייא איש מחתתו (ויקרא י:א), איש מחתיתו, איש מעצמו עשו ולא נטלו עצה זה מזה.

[ט] ר' מני דשאב ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי בשביל ארבעה דברים מתו בניו של אהרן ובכולהן כת' בהן מיתה. על ידי שנכנסו שתויי יין במקדש כת' בהן מיתה, דכת' יין ושכר אל תשת וג' (ויקרא י:ט). ועל ידי שנכנסו בלא רחוץ ידים ורגלים, דכת' ורחצו אהרן ובניו ממנו וג' (שמות ל:יט), וכת' בהם בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימותו (שם כ). ועל ידי שהיו מחוסרי בגדים וכת' בהם מיתה, דכת' והיו על אהרן ועל בניו בבאם וג' (שמות כח:מג). וכי מה היו חסירים, א"ר לוי מעיל היו חסרין, וכת' בו מיתה, דכת' והיה על אהרן לשרת ונשמע קולו וג' (שם כח:לה). ועל ידי שלא היו להם בנים וכת' בהם מיתה, דכת' וימת נדב ואביהוא לפני י"י בהקריבם אש זרה לפני י"י וג' (במדבר ג:ד). אבא חנון או' על ידי שלא היו להם נשים, דתנינן תמן וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא טז:ו), היא אשתו. א"ר לוי שחצי' היו, הרבה נשים היו יושבות עגומות ממתינות להם ומה היו אומ', אחי אבינו מלך, אחי אמינו נשיא, אבינו כהן גדול, אנו שני סגני כהונה, איזו אשה הוגנית לנו. ר' מנחמא בשם ר' יהוש' בר נחמיה למה כת' בחוריו אכלה אש (תהלים עח:סג), בשביל ובתולותיו לא הוללו (שם). ועוד מן הדא ואל משה אמר עלה אל י"י אתה ואהרן נדב ואביהוא וג' (שמות כד:א), מלמד שהיה משה ואהרן מהלכין תחלה ונדב ואביהו הולכים אחריהן ואמרו עוד שני זקנים הללו מתו ואנו נוהגים בשררה על הציבור תחתיהן. ר' יודן בשם ר' איבו א' בפיהם אמרו זה לזה, ר' פינחס א' בליבם הירהרו. א"ר ברכיה א' להם הקב"ה אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום (משלי כז:א), הרבה סייחים מתו ונעשו עורותיהם שטיחים על גבי אימותיהן. ועוד מן הדה ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו וג' (שמות כד:יא), א"ר פנחס מיכן שהיו ראויין להשלחת יד. א"ר הושעיה וכי קולורין עלת עמהן לסיני דאת אומ' ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שם

שם), אלא מלמד שזינו עיניהם כלפי שכינה כאדם שהוא מביט בחבירו מתוך מאכל ומשתה. ר' יוחנ' א' אכילה ודייה, דכת' באור פני מלך חיים (משלי טז:טו), א"ר תנחומה מלמד שהגיסו את לבם ועמדו על רגליהם וזינו עיניהם מן השכינה. ר' יהוש' דסכנין בשם ר' לוי משה לא זן עיניו מן השכינה ונהנה מן השכינה. לא זן עיניו מן השכינה מנין, דכת' ויסתר משה פניו (שמות ג:ו). נהנה מן השכינה מנ', דכת' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם לד:כט). ד"א ויסתר משה פניו כי ירא (שם ג:ו), ויראו מגשת אליו (שם לד:ל). מהביט (שם ג:ו), ותמונת י"י יביט (במדבר יב:ח). נדב ואביהוא זינו עיניה' מן השכינה ולא נהנו מן השכינה. ועוד מן הדה וימת נדב ואביהוא לפני י"י (במדבר ג:ד), א"ר יוחנן וכי לפני י"י מתו, אלא מלמד שקשה לפני הקב"ה בשעה שבניהם של צדיקים מסתלקין בחיי אביהן. ר' נחמן דיפו בעא קומי דר' פנחס בר חמא בשם ר' סימון הכא את אמר לפני י"י (ויקרא י:ב) לפני י"י (במדבר ג:ד), שני פעמים, ולהלן את אומ' על פני אהרן אביהם (שם), פעם אחת, אלא מלמד שהיא קשה לפני הקב"ה כפליים כאביהם. במדבר סיני (שם), וכי במדבר סיני מתו, אלא מלמד שמהר סיני נטלו איפופסים שלהם למיתה. משל למלך שהיה משיא את בתו ונמצא בשושבינים שלו דבר של זינו מייא. א' המלך אם הורגן אני עכשיו הרי אני מערבב שמחת בתי, למחר באה שמחתי ומוטב בשמחתי ולא בשמחת בתי. כך א' הקב"ה אם אני הורג נדב ואביהוא עכשיו הרי אני מערבב שמחת תורה, למחר שמחתי באה, מוטב בשמחתי ולא בשמחת תורה, הד"ה דכת' ביום חתונתו (שה"ש ג:יא), זה סיני, וביום שמחת לבו (שם), זה אהל מועד.

[י] ובנים לא היו להם (במדבר ג:ד). ר' יעקב בר אבוי בשם ר' אחא אילו היה להם בנים היו קודמין לאלעזר ולאיתמר, שכל הקודם בנחלה קודם בכבוד ובלבד שיהא נוהג מנהג אבותיו. ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם (שם), ר' יצחק או' בחייו, ור' חייא בר אבא א' במותו. על דעתיה דר' יצחק דהוא או' בחייו, נא' כאן על פני ונא' להלן וימת הרן על פני תרח אביו (בראשית יא:כח), מה פני האמור להלן בחייו אף פני האמור כאן בחייו. על דעתיה דר' חייא בר אבא דהוא אומ' במותו, נאמ' כאן פני (במדבר ג:ד) ונאמ' להלן ויקם אברהם מעל פני מתו (בראשית כג:ג), מה פני האמור להלן במותו אף פני האמור כאן במותו. על דעתיה דר' יצחק דהוא או' בחייו, אירעה טומאה באהרן שימש אלעזר, אירעה טומאה באלעזר שימש איתמר. מעשה בשמעון בן קמחית שיצא לדבר עם מלך הערביים ונתזה צנורה של רוק מפיו על בגדיו וטימאתו, נכנס יהודה אחיו ושימש תחתיו בכהונה גדולה. אותו היום ראתה אמן שני בניה כהנים גדולים. אמרו חכמים שבעה בנים לקמחית וכולהם שימשו בכהונה גדולה. נכנסו חכמים אצלה אמרו

לה מה מעשים טובים יש בידך, אמרה להם יעידו עלי אם קורות ביתי ראו לשערות ראשי מימיי, אמרין כל קמחייה קמחין וקמחה דקומחית סלית, וקרי עליה הפסוק הזה כל כבודה בת מלך פנימה (תהלים מה:יד). ועל דעתיה דר' חייא דהוא א' במותו, כשמת אהרן שימש אלעזר בנו, כשמת אלעזר שימש איתמר.

[יא] א"ר אבא בר זבינא מפני מה ניסמכה מיתת מרים לפרשת אפר הפרה, אלא מלמד שכשם שאפר הפרה מכפר כך מיתת מרים מכפרת. א"ר יודן מפני מה נסמכה מיתת אהרן לשבור לוחות, אלא מלמד שהיא קשה לפני הקב"ה כשיבור לוחות. א"ר חייא בר אבא באחד בניסן מתו בניו של אהרן ומפני מה הוא מזכיר מיתתן ביום הכיפורים, אלא מלמד שכשם שיום הכיפורים מכפר כך מיתתן של צדיקים מכפרת. ומניין שיום הכיפורים מכפר, דכת' כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא טז:ל). ומנין שמיתתם של צדיקים מכפרת, דכת' ויקברו את עצמות שאול ויהונתן בנו בארץ בנימין בצלע בקבר קיש אביו ויעשו ככל אשר צוה המלך ויעתר אלהים לארץ אחרי כן (שמואל ב' כא:יד). חסילה.

פסקה כז

ולקחתם.

[א] ר' אבא בר כהנא פתח קחו מוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נבחר (משלי ח:י). א"ר אבא בר כהנא קחו מוסרי ואל כסף, קחו מוסרה של תורה ואל כסף. למה תשקלו כסף (ישעיה נה:ב), למה אתם שוקלים כסף לבני עשו, לא בלא לחם (שם), על שלא שבעתם מלחמה של תורה. ויגיעכם בלא לשבעה (שם), למה אתם יגיעים ואומות העולם שביעים, בלא לשבעה, על שלא שבעתם מלחמה של תורה ומיינה של תורה, דכת' לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט:ה). ר' ברכיה ור' חייא אבוי בשם ר' יוסי בר' נהורייי כת' ופקדתי על כל לוחציו (ירמיה ל:כ), אפילו על גבאי צדקה, חוץ משכר משנים וסופרים שאינן נוטלין אלא בשכר בטילן בלבד, אבל שכר דבר אחד מן התורה אין ביירייה יכולה ליתן. תני מראש השנה נקצצין מזונותיו של אדם חוץ ממה שהוא מוציא בימים טובים ובשבתות ובראשי חדשים ובחולו של מועד ומה שהתינוקות מוליכין לבית רבן, אם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו. ר' יוחנן הוה מטייל וסליק מן טבריא לציפורי והוה מסתמיך על כתפיה דר' חייא בר אבא, מטון חד בית חקל וא' דין בית חקל הוה דידי וזבינתיה, מיבעי לעיי באוריתא. מטון חד בית כרם, א' הדין בית כרם הוה דידי וזבינתיה, מבעי מלעי באוריתא. מטון חד בית זיתא וא' הדא בית זיתא הוה דידי וזבינתיה, מבעי

מלעי באוריתא. שרי ר' חייא בר אבא בכי, א' ליה למה את בכי, א' בכי אנא דלא שבקא לך לשיבותך כלום. א' ליה חייא ברי אם קלה היא בעיניך מה שעשיתי שמכרתי דבר שניתן לששה וקניתי דבר שניתן לארבעים יום וארבעים לילה. כך כל העולם כולו לא נברא אלא לששה ימים, דכת' כי ששת ימים עשה י"י את השמים ואת הארץ (שמות לא:יז), אבל התורה לא ניתנה אלא לארבעים יום ולארבעים לילה, הד"ה דכ' ויהי שם עם י"י ארבעים יום וארבעים לילה (שמות לד:כח). כד דמך ר' יוחנ' היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה (שה"ש ח:ז), שאהב ר' יוחנן את התורה, בוז יבוזו לו (שם). כד דמך אבא בר הושעיה איש טירייה ראו מיטתו פורחת באויר והיה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה, שאהב המקום את אבא בר הושעיה איש טירייה, בוז יבוזו לו. כד דמך ר' לעזר בר שמע' היה דורו קורא עליו מי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן וג' (שה"ש ג:ו). מהו מכל אבקת רוכל (שם), דהוה קרי ותני וקרוב פוייטון ודורשן. ד"א קחו מוסרי ואל כסף (משלי ח:י). א"ר אבא בר כהנא משכר לקיחה את למד שכר לולב. שכר לקיחה, במצר' כת' ולקחתם אגודת אזוב וג' (שמות יב:כב), בכמן טימין דידיה, בארבעה מנייי, בחמשה מנייי, היא שעמדה להם בביזת מצרים, בביזת הים, בביזת סיחון ועוג, בביזת שלשים ואחד מלכים, לולב שהוא עומד לאדם בכמה דמים, וכמה מצוות יש בה, על אחת כמה וכמה, לכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כג:מ).

[ב] תודיעני אורח חיים (תהלים טז:יא). א' דוד לפני הקב"ה רבון העולמים הודיעני אי זה פליון מפולש לעתיד לבא. ר' יודן ור' עזרי'. ר' יודן אמ', א' לו הקב"ה לדוד, דוד אם חיים אתה מבקש צפה ליראה, דכת' יראת י"י תוסיף ימים (משלי י:כז). ור' עזריה א', א' לו דוד אם חיים אתה מבקש צפה ליסורים, דכת' ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו:כג). שובע שמחות את פניך (תהלים טז:יא), שבעינו בה' שמחות את פניך, מקרא ומשנה תלמוד תוספת ואגדה. ד"א שובע שמחות את פניך, אל תהי קורא כן אל' שבע שמחות, אילו שבע כיתות של צדיקים שהם עתידים להקביל פני השכינה ופניהם דומות לחמה, ללבנה, לרקיע, לברקים, לכוכבים, לשושנים, למנורות בית המקדש. לחמה מנין, ברה כחמה (שה"ש ו:י). ללבנה מנין, יפה כלבנה (שם). לרקיע מנין, והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע (דניאל יב:ג). לברקים מנין, מראיהם כלפידים כבקרים ירוצצו (נחום ב:ה). לכוכבים מנין, ומצדיקי הרבים ככוכבים (דניאל יב:ג). לשושנים מנין, למנצח על שושנים לדוד (תהלים סט:א). למנורת בית המקדש מניין, ואומ' ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגו' (זכריה ד:ב). נעימות בימינך נצח (תהלים טז:יא), א' דוד לפני הקב"ה

רבון העולמים וכי מי מודיעני איזו כת החביבה והנעימה שבהן, תרין אימורין, חד א' זו היא שבאה מכוח תורה ומעשים, וחרנא א' אילו סופרים ומשנים שהם מלמדים את התינוקות לאמיתן, שהם עתידין לישב בימינו של הקב"ה, הד' דכ' נעימות בימינך נצח (שם). ד"א שובע שמחות את פניך, אילו שבע מצות שבחג, ארבעה מינים שבלולב, וסוכה, ושמחה, וחגיגה. אם שמחה למה חגיגה, ואם חגיגה למה שמחה, א"ר אבין לשנים שנכנסו אצל הדיין ולית אנן ידעין הי דין הוא נציחייה, אלא מה דינסב ביין ידעין דהוא נציחא. כך לפי שישראל ושרי אומות העולם ניכנסין ומקטרגין לפני הקב"ה בראש השנה, ולית אנן ידעין היילין אינון ניצוחייה, אלא ממה שישר' יוצאין מלפני הקב"ה ולולביהם ואתרוגיהם בידיהם אנן ידעין דישר' אינון ניצוחייה. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כג:מ).

[ג] פנה אל תפילת הערער וג' (תהלים קב:יח). א"ר ראובן אין אנו יכולין לעמוד על אפי של דוד, פעמים שהו' קורא את עצמו מלך ופעמים שהוא קורא את עצמו עני. הא כיצד, בשעה שהוא צופה ורואה שהצדיקים עתיד' לעמ' ממנו, כגון אסא, יהושפט, חזקיה, יאשיהו, הוא קורא את עצמו מלך, אלהים משפטים למלך תן וצדקתך לבן מלך (תהלים עב:א). ובשעה שהוא צופה ורואה שהרשעים עתידין לעמוד ממנו, כגון אחז, אמון, מנשה, הוא קורא עצמו עני, תפילה לעני כי יעטף (תהלים קב:א). ר' אלכסנדרי פתר קריא בפועל, מה פועל הזה יושב ומשמר כל היום אימתי לכשיפליג בעל מלאכתו קימאה וילקשיניה בסוף, כמה דאת אמ' והיה העטופים ללבן והקשורים ליעקב (בראשית ל:מב), מהו העטופים, ר' יצחק בר חקילא א' לקישיא. א' ריש לקיש הפסוק הזה לא סופו ראשו ולא ראשו סופו, אם פנה אל תפילת הערער (תהלים קב:יח), היה לו לומר לא בזה את תפילתו, אם לא בזה את תפילתם (תהלים קב:יח), היה לו לומר פנה אל תפילת הערערים, אלא פנה אל תפילת הערער זה מנשה מלך יהודה, ולא בזה את תפילתם זה תפילתו ותפילת אבותיו, הד' דכת' ויעתר לו (דה"ב לג:יג), ויחתר כת', א"ר לעזר בר' שמע' בערבייא צווחין לעתירתא חתירתא. וישיבהו לירושלם (דה"ב שם), במה השיבו, ר' שמואל בר' יונה בשם ר' אחא ברוח השיבו, כמה דאת אומר משיב הרוח. וידע מנשה כי י"י הוא האלהים (דה"ב לג:יג), באותה שעה א' מנשה אית דין ואית דיין. ר' יצחק פתר קרייא בדורות הללו שאין להם לא מלך ולא נביא ולא אורים ולא תומים אלא תפילה זו בלבד, א' דוד לפני הקב"ה רבון העולמים אף לא תבזה עליה, תכתב זאת לדור אחרון (תהלים קב:יט). תכתב זאת לדור אחרון, מכן שהק' מקבל את השבים. ועם נברא יהלל יה (שם), שבראם הקב"ה ברייה חדשה. ד"א תכתב זאת לדור

אחרון, זה דור של חזקיה. ועם נברא יהלל יה, שבראם הק' ברייה חדשה. ד"א תכתב זאת לדור אחרון, זה דורו של מרדכי ואסתר שהיו נטויים למיתה. ועם נברא יהלל יה, שבראם הק' ברייה חדשה. ד"א תכתב זאת לדור אחרון, אילו דורות הללו שהם נטוים למיתה. ועם נברא יהלל יה, שעתיד הקב"ה לבראותן ברייה חדש'. ומה עלינו ליקח, לולב ואתרוג לקלס להקב"ה. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואומ' להם ולקחתם לכם (ויקרא כג:מ).

[ד] יעלז שדי (תהלים צו:יב), זה העולם, דכת' ויהי בהיותם בשדה (בראשית ד:ח). וכל אשר בו (תהלים שם), אילו הבריות, כמה דאת או' לי"י הארץ ומלואה (תהלים כד:א). אז ירננו כל עצי היער (תהלים צו:יב) וכת' כל עצי היער (ד"ה א' טז:לג), א"ר אחא היער, אילו אילנות שהם עושין פירות, וכל עצי היער אילו אילנות שאינן עושין פירות. לפני מי, לפני י"י (תהלים שם). למה, כי בא (שם), בראש השנה וביום הכיפורים. מה לעשות, לשפוט, תבל בצדק ועמים באמונתו (שם).

[ה] ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך י"י (תהלים כו:ו). ארחץ בנקיון כפי, במקח ולא בגזל. ואסובבה את מזבחך י"י, כי הא דתנינן תמן בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרין אנא י"י הושיעה נא וג' (שם קיח:כה). לשמוע בקול תודה (שם כו:ז). לשמוע בקול תודה, אילו הקרבנות. לספר כל נפלאותיך (שם כו:ז), א"ר אבון זה הלל, שיש בו לשעבר, ויש בו לדורות, ויש בו לימות המשיח, ויש בו לימות גוג ומגוג, ויש בו לעתיד לבא. יש בו לשעבר, בצאת ישראל ממצרים (תהלים קיד:א). יש בו לדורות, לא לנו (שם קטו:א). יש בו לימות המשיח, אהבתי כי ישמע י"י (שם קטז:א). לימות גוג ומגוג, אסרו חג בעבותים (שם קיח:כז). לעתיד לבא, אלי אתה ואודך (שם שם כח).

[ו] ולקחתם (ויקרא כג:מ). תני ר' חייא שתהא לקיחה לכל אחד ואחד מכם. לכם (שם), משלכם ולא הגזול. א"ר לוי כל מי שהוא נוטל לולב גזול למה הוא דומה, ללסטים שהוא יושב בפרשת דרכים ומקפיח את העוברים ואת השבים. חד זמן עבר חד ליגיון, בעי למגבי דימוסייא דחדא מדינתא, וקם עלוי וקפחיה ונסב כל מה דהוה גביה, בתר יומין איצטייד ההוא ליסטא ואיתייהב בפילקי. שמע ההוא ליגיונא ואזל לגביה, א' ליה קום הב לי כל מה דקפח ההוא גברא ונסיב מיניה ואנא מילף עלך זכו. א' ליה כל מה דקפח ההוא גברא ונסיב מינך לית ליה מיניה אלא הדין טפיטא דהוא מן דידך, א' ליה הב ליה ואנא מליף עלך זכו קדם מלכא. הב ליה טפיט דנסיב מיניה, א' ליה למחר את נפיק לדינא קדם מלכא, קרי לך ואו' לך אית לך בר נש מלף עלך זכו, ואת אמ' ליה אית ליגיון פלן, והוא משלח וקרי ליה ואנא מלף עלך זכו. למחר נפק לדינא, קרי ליה

מלכא, אית לך בר נש מלף עלך זכו, א' ליגיון פלן. שלח מלכא וקרי ליה, א' ליה מה את חכים מילף זכו בהדין גברא, א' ליה חכים אנא בההוא זימנא דשלחתני למיגבי דימוסיא דמדינא פלניתא דקם עלי וקדמי וקפחי ונסב כל מה דהוה גבי והדין טפיטא מסהיד עלוי, התחילו הכל אומ' אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו. כך אדם לוקח לולב לזכות בו, אם היה גזול הוא צווח לפני הקב"ה ואו' גזול אני חמוס אני, ומלאכי השרת או' אוי לו לזה שנעשה סניגורו קטיגורו.

[ז] ביום הראשון (ויקרא כג:מ). יום חמשה עשר ואת או' ביום הראשון, ר' מני דשאב ור' יהוש' דסכנין בשם ר' לוי למדינה שהיתה מחייבת ליפס למלך והלך המלך לגבותה. בתוך עשרה מיל יצאו גדולי מדינה וקילסו אותו והתיר המלך שליש מדימוסייא שלהם. בתוך חמשה מיל יצאו פטירכולי מדינה וקילסו אותו והתיר להם המלך שליש מדמוסייא שלהם. וכיון שנכנס המלך למדינה יצאו כל בני המדינה וקילסו אותו, א' להם מלכא מה דאזל אזל, מיכא ולהלן חושבנא. כך באין ישר' בראש השנה ועושין תשובה והק' מתיר להם שליש עוונותיהם. באין בעשרת ימי תשובה ומתענים הכשירים והק' מתיר להם רוב עונותיה'. וכיון שבא יום הכיפורים כל ישראל מתענין והק' סלח על כל עוונותיהם. א"ר אחא כת' כי עמך הסליחה (תהלים קל:ד), הסליחה מופקדת אצלך מראש. וכל כך למה, למען תיורא (שם), בשביל ליתן אימתך על כל ביריותיך. מיום הכיפורים ועד החג כל ישר' עסוקין במצות, זה עוסק בסוכתו וזה עוסק בלולבו, ביום טוב הראשון של חג הן נוטלין לולביהן ואתרוגיהם בידם ומקלסין להק', והק' או' להם כבר מחלתי לכם על מה שעבר, מיכן ואילך חשבו עונותיכם. לפיכך א' ביום הראשון, מאי ביום הראשון, ראשון למעשה לחשב עונות, מיום הראשון של מועד.

[ח] ביום הראשון (ויקרא כג:מ), ביום ולא בלילה. ביום הראשון, ואפי' בשבת. ביום הראשון, אין דוחין את השבת אלא על יום טוב הראשון של חג בלבד. פרי עץ הדר (ויקרא שם), פרי שטעם עצו ופריו שוין, זה אתרוג. בן עזי או' הדר, זה הדר באילנו משנה לשנה. תירגם עקילס הדר, הידור, שהוא דר על פני המים. כפות תמרים (שם), ר' טרפון או' כפות, ואם פרוד יכפתינו. וענף עץ עבות (שם), את שענף עצו דומה לקליעה, זה הדס. וערבי נחל (שם), אין לי אלא של נחל, של בקעה ושל הרים מנ', ת"ל וערבי נחל, אבא שאול או' וערבי שתים, ערבה ללולב וערבה למקדש. ר' ישמע' או' פרי עץ הדר כפות תמרים, אחד, וענף עץ עבות, שלשה, וערבי נחל, שתים דליות אחת שאינה קטומה. ר' טרפון או' אפילו שלשה קטומים.

[ט] ר' עקיב' או' פרי עץ הדר, זה הקב"ה דכת' ביה הוד והדר לבשתה (תהלים קד:א). כפות תמרים, זה הקב"ה, דכת' ביה צדיק כתמר יפרח (תהלים צב:יג). וענף עץ עבות, זה הק' והוא עומד בין ההדסים (זכריה א:ח). וערבי נחל, זה הקב"ה, דכת' ביה סולו לרוכב בערבות (תהלים סח:ה). ד"א פרי עץ הדר, זה אברהם אבינו שהידרו הק' בשיבה טובה, דכת' ואברהם זקן (בראשית כד:א). כפות תמרים, זה יצחק אבינו שהיה כפות ועקוד על גבי המזבח. וענף עץ עבות, זה יעקב אבינו, מה הדס זה דחוש בעלים, כך היה יעקב דחוש בבנים. וערבי נחל, זה יוסף. מה ערבה זו כמושה יבישה בפני שלשה המינים, כך מת יוסף לפני אחיו. ד"א פרי עץ הדר, זה אימנו שרה שהידרה הקב"ה בשיבה טובה, דכת' ואברהם ושרה זקינים (שם יח:יא). כפות תמרים, זו אימנו רבקה, מה תמרה זו יש בה אוכל ויש בה קוצים, כך העמידה רבקה צדיק ורשע. וענף עץ אבות, זו אימנו לאה, מה הדס דחוש בעלים, כך היתה לאה דחושה בבנים. וערבי נחל, זו אימנו רחל, מה ערבה הזאת כמושה בפני שלשת המינים, כך מתה רחל בפני אחותה. ד"א פרי עץ הדר, זה סנהדרין גדולה של ישר' שהידרה הקב"ה בשיבה טובה, דכת' מפני שיבה תקום (ויקרא יט:לב). כפות תמרים, אילו תלמידי חכמ' שהן כופין את עצמן ללמוד תורה אילו מאילו. וענף עץ עבות, אילו שלש שורות של תלמידי חכמ' שיושבין לפני סנהדרין. וערבי נחל, אילו שני סופרי דינין שהיו עומדין לפני סנהדרים, אחד מימין ואחד משמאל. ד"א פרי עץ הדר, אילו ישר'. מה אתרוג הזה יש בו ריח ויש בו אוכל, כך ישר' יש בהן בני אדם שהם בעלי תורה ויש בהם מעשי' טובים. כפות תמרים, אילו ישראל. מה תמרה הזאת יש בה אוכל ואין בה ריח, כך ישר' יש בהן בני אדם שהם בעלי תורה ואין בהם מעשים טובים. וענף עץ עבות, אילו ישר'. מה הדס הזה יש בו ריח ואין בו אוכל, כך הן ישר' יש בהן בני אדם בידיהם מעשי' טובים ואין בהם תורה. וערבי נחל, אילו ישר'. מה הערבה הזאת אין בה לא טעם ולא ריח, כך ישר' בהן יש בני אדם שאינן לא בעלי תורה ולא מעשים טובים. א' הק' לאבדן אי איפשר, אלא ייעשו כולם אגודה אחת והם מכפרים אילו על אילו. לפיכך משה מזהיר את ישר' ואו' להם ולקחתם לכם (ויקרא כג:מ).

[י] א"ר ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון, אני ניגלה לכם ראשון, ופורע לכם מן הראשון, ובונה לכם את הראשון, ומביא לכם את הראשון. אני נגלה לכם ראשון, זה הקב"ה, דכת' אני י"י ראשון (ישעיה מא:ד). ופורע לכם מן הראשון, זה עשו הרשע, דכת' ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה:כה). ובונה לכם את הראשון, דכת' כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו (ירמיהו יז:יב). ומביא לכם

את הראשון, זה משיח, דכת' ביה ראשון לציון הנה הנם ולירושלים מבשר אתן (ישעיה מא:כז). חסלת.

פסקה כח

ביום השמיני עצרת.

הלכה, אדם מישר' מהו שיהא לו מותר לאכול בסוכתו ביום השמיני, כך שנו חכמ', אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד יום האחרון. א"ר יהושע בן לוי צריך אדם להפריש עצמו מסוכתו ביום השמיני שכבר אמרה תורה בסוכת תשבו שבעת ימים (ויקרא כג:מב), ולא שמנת ימים. ואם היתה סוכתו עריבה עליו היאך יעשה, א"ר הושעיה נכנס ומקדש בתוך ביתו, ונכנס ואוכל בתוך סוכתו. ד"א צריך לפוסלה מבעוד יום. וכיצד הוא פוסלה, מעביר חרות אחת הימנה והוא פוסלה. ולמה היטריחה עליו התורה שיכנס בתוך ביתו ביום השמיני, שרגל בפני עצמו. ורבנין אומר' יום השמיני רגל בפני עצמו, פייס בפני עצמו, קרבן בפני עצמו, טעון ברכה לעצמו. מה הוא טעון ברכה, א"ר אלע' להזכיר בו זמן. תדע לך שהוא מועד בפני עצמו, א"ר אבון הלוי א"ר אחא בכל ימות החג כתיב וביום (במדבר כט:יז), וביום (שם כט:כ), ובזה כתי' ביום (שם כט:לה), להודיעך שמועד בפני עצמו. מנין, ממה שכת' בעינין, ביום השמיני עצרת תהיה לכם (שם כ"ט). זהו שאמ' הכת' יספת לגוי י"י יספת לגוי נכבדת וג' (ישעיה כו:טו). מהו יספת לגוי, א' לו הנביא רבון העולמים נתת לגוי שלווה, קילסך עליה. את נותן לו בן ואינו מוהלו אלא מגדל לו ערלה ובלורית, את נותן לו בית והוא מעמיד בתוכו צלם, הוי יספת לגוי י"י, קראך, נכבדת הימנו, אבל ישראל יספת, נכבדת. את נותן לו בן והוא מוהלו לשמונה ימים, את נותן לו בית והוא קובע לו מזוזה, גג והוא עושה לו מעקה, הוי יספת לגוי נכבדת. ד"א יספת לגוי (ישעיה שם). רבנן אמרין כל שאת מוסיף לנו ימים טובים אנו מוסיפין לך קרבנות. א"ר לוי בכל חדש וחודש שבקיץ ביקש הק' ליתן לישר' מועד. בניסן נתן להם הפסח, באייר נתן להם פסח קטן, בסיון נתן להם עצרת, בתמוז היה בדעתו ליתן להם מועד גדול, ועשו להם את העגל, ובטל תמוז ואב ואלול, בא תשרי ופרע להם ראש השנה ויום הכיפורים והחג. א' הקב"ה לאחירין הוא פורע ושלו אינו נוטל, תן לו יומו, ביום השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט:לה). זה הוא שא' הכת' תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהלת יא:ב). ר' ליעזר ור' יהוש'. ר' ליעזר א' תן חלק לשבעה, אילו שבעת ימי השבת. וגם לשמנ', אילו שמנה ימי המילה. ור' יהושע א' תן חלק לשבע', אילו שבעת ימי הפסח. וגם לשמנ', שמנה ימי החג. ד"א מהו תן חלק לש',

א"ר לוי תן חלק לשבעת ימי החג. וגם לש', הזהיר הקב"ה אף בקדושת יום השמיני, ביום השמיני. ד"א מהו תן חלק לשבע', א"ר יהוד' בר' סימן בשם ר' מאיר אם נתתה חלק לשבעת ימי הנדה את זוכה שאתן לך בן ואת מוהלו לשמונה. ד"א ביום השמיני עצרת (במדבר כט:לה). להלן את או' עצרת לי"י אלהיך (דברים טז:ח), וכן עצרת תהיה לכם (במדבר שם). א"ר חנינ' בר אדא בפסח אני נועל מפניכם את הרוחות ואת הגשמים בשביל שתיזקקו למלאכת השדה, אבל עכשיו בחג אתם נועלים עצמיכם מלפני, ואני פותח לכם את האוצרות שבהם הרוחות ואוצרות שבהם הגשמים, הוי עצרת תהיה לכם (במדבר שם). ד"א להלן את או' עצרת וכאן עצרת, א"ר לוי בשם ר' חמא בר חנינה למה הדבר דומה, לשני פרגמטיוטין שניכנסו למדינה, נענה אחד מהן וא' לחבירו אם פותחין אנו שנינו באחת הרי אנו עושין אפרגיה במדינ', אלא את פתח שבתך ואני פותח שבתי. א"ר חנינה בר אדא מה יפו פעמיך (שה"ש ז:ב), בנעל אין כת' כאן אלא בנעלים (שם), בשתי נעילות, נעילה בפסח נעילה בחג. א' הקב"ה לישר', בניי נועלים אתם בפני בפסח ואני נועל בפניכם בחג, ואני משיב רוחות ומעלה עננ' ומוריד גשמים ומפריח טללים ומגדל צמחים ומדשן פירות, ואתם נועלים בפניי בפסח ואתם יוצאים וקוצרים ומוציאים אותה מליאה ברכות. לפיכך צריך הכת' לומר ביום השמיני (במדבר כט:לה). ד"א למה נעצרו עוד יום אחד, ר"א למה הדבר דומה, למלך שהיגי' לו יום טוב, באו אריסיו וכיבדו אותו, באו בני ביתו וכיבדו אותו, היתה מטרונא מרמזת בהן עד שנוהג עמכם באלרייה תבעו צורכיכן בידו, כיון שלא הבינו כבשה אותם מטרונא עוד יום אחד עד שיתבעו צורכיהן בידי המלך. כך התורה מרמזת לישר' תבעו צורכיכן, כיצד, ביום השני ונסכיהם (במדבר כט:כז), ביום הששי ונסכיה (שם ל), ביום השביעי כמשפטם (שם לג), מים, כיון שלא הבינו כבשה אותן עוד יום אחד, זה יום השמיני. את מוצא כשם שעצרת של פסח רחוקה חמשים יום אף זאת היתה צריך להיות רחוק חמשים יום. ולמה היא סמוכה לחג, א"ר יהושע בן לוי למה הדבר דומה, למלך שהיו לו בנים הרבה, מהם נושאים במקום רחוק, מהם נושאים במקום קרוב, כשהיו מבקשים אותם שהיו נושאין במקום קרוב באין אצלו, וכשהיו מבקשים לילך היה מנוחם. למה כן, שהדרך קרובה ובכל יום שהם מבקשים לילך ולחזור היו הולכים ובאין, אבל אותם שהיו נושאים במקום רחוק באין אצלו וכשהיו מבקשים לילך היה כובשן עוד יום אחד אצלו. כך בפסח ימי הקיץ והם עולין בעצרת לירושלם אחר חמשים יום, אבל עכשיו אחר החג ימות הגשמים הן והדרכים טרחות. לפיכך א' הק' עד שהם כאן יעשו את העצרת הוי ביום השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט:לה). והקרבתם אשה עולה לי"י פר אחד איל

אחד (במדבר כט:לו). א"ר פינחס בן חמ' שבעים פרים היו שהיו ישר' מקריבין בחג כנגד שבעים אומות העולם שישבו בשלווה. וכן היה ר' ברכיה מחשבן ביום הראשון שלשה עשר ובשביעי שבעה הרי עשרים, ביום השני שנים עשר ובששי שמנה הרי עשרים, ביום השלישי עשתי עשר ובחמישי תשעה הרי עשרין, וביום הרביעי עשרה הרי שבעים. א' הק' בניי כל ימי החג אנו סורחין עם האורחים, אנו ואתם נסעוד היום הזה, הוי פר אחד איל אחד. א"ר חוניא בר יודן כיון שהיו ישר' עולין לירוש' ומקריבין קרבנות החג הק' כביכול מסביר להם פנים, ומה היה או' להם, בניי תהו שונים היום הזה בטובה ובאין אצלי, מינין, שכת' אלה תעשו לי"י במועדיכם (שם כט:לט).

אחר.

[א] ביום השמיני עצרת תהיה לכם וג' (במדבר כט:לה). יספת לגוי י"י יספת לגוי (ישעיה כו:טו). נתת שלוה לפרעה הרשע שמא קראך י"י, לא בחירופים ובגידופים הוא אמר מי י"י אשר אשמע בקולו (שמות ה:ב). נתת שלווה לסנחריב הרשע שמא קראך י"י, לא בחירופים ובגידופים הוא או' מי בכל אלהי הארצות (מלכים ב' יח:לה). נתת שלווה לנבוכד נצר שמא קראך י"י, לא בחירופים ובגידופים הוא או' ומן הוא אלה די ישיזבינכון מן ידי (דניאל ג:טו). יספת לגוי נכבדת (ישעיה שם), נתת שלוה לדוד וכך ברכך, ויברך דוד את י"י לעיני כל הקהל (ד"ה א' כט:י). נתת שלווה לשלמה בנו וכך ברכך, ברוך י"י אשר נתן מנוחה לעמו ישראל (מלכים א' ח:נו). נתתה שלווה לדניאל וכך ברכך, ענה דניאל ואמר ליהוי שמיה די אלהא מברך (דניאל ב:כ). רחקת כל קצוי ארץ (ישעיה שם), א"ר לוי בדקת קריביך ובדקת רחיקיך, קרב קריביך ורחק רחיקיך. קרב קריביך, קרוב י"י לכל קוראיו (תהלים קמה:יח). רחק רחיקיך, רחוק מרשעים י"י (משלי טו:כט). ד"א יספת לגוי (ישעיה כו:טו), אומות העולם את נותן להם בן זכר והוא מושך לו ערלה ומגדל לו בלוריות, הגדיל הוא מוליכו לבית ע"ז שלו ומכעיסך, אבל ישר' את נותן לאחד מהם בן זכר והוא מונה לשמונה ימים ומל אותו, ואם היה בכור פודהו לשלשים יום, הגדיל הוא מוליכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומברכך בכל יום ויום, ברכו את י"י המבורך. ד"א יספת לגוי (ישעיה שם), אומו' העולם אם את מרבה להם ימים טובים הן אוכלים ושותים ופוחזים ונכנסים לבתי תייאטרייאות ולבתי קרקסאות ומכעיסין אותך בדבריהם ובמעשיהם, אבל ישר' את נותן להם ימים טובים והן אוכלים ושותים ושמחין ונכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומרבין בתפילות ומרבין במוספין ומרבין בקרבנות. לפיכך צריך הכת' לומר ביום השמיני (במדבר כט:לה).

[ב] לוה רשע ולא ישלם וג' (תהלים לז:כא). א"ר יצחק שלשה הן שנקראו רשעים ואילו הן, הפושט ידו לחבירו, והלווה ואינו משלם, ומי שהוא בעל מחלוקת. הפושט ידו לחבירו מנין, ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב:יג). א"ר זעורא לא סוף הדבר שהכהו אלא אפילו הגביה ידו להכותו ולא הכהו נקרא רשע, הד' דכת' ויאמר לרשע למה תכה רעך (שמות ב:יג), למה היכיתה לא נאמר אלא למה תכה, בעי מימחיניה ועד כדון לא מחיתה. א"ר שמואל בר תנחום אמרתה קומיה דר' תנחומא וא' אף כשהוא מעיז פניו נקרא רשע, שנ' העז איש רשע בפניו (משלי כא:כט). והלווה ואינו משל' מנין, לוה רשע ולא ישלם (תהלים לז:כא). ומי שהוא בעל מחלוקת מנין, מעדתו של קרח, סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה (במדבר טז:כו). רב יהוד' כד הוה משבע לבר נש הוה קרי עילוי סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים וג' (שם). ד"א לוה רשע ולא ישלם (תהלים לז:כא), אילו אומות העול' שהם אוכלין ושותין ולא מברכין. וצדיק חונן ונותן (שם), אילו ישר' שהם אוכלין ומברכין. א' ריש לקיש את מוצא כשהקב"ה נותן לצדיק מה שהוא מבקש ממנו הוא חוזר וחוננו משלו, הד' דכת' וצדיק חונן ונותן (תהלים שם שם), צדיק העולם חונן ונותן. א"ר לוי כך עלת על דעתו של הקב"ה ליתן לישר' רגל אחד בכל חודש שבקייץ, בניסן פסח, באייר פסח קטן, בסיון עצרת, ועל ידי עבירות ומעשים רעים שהיה בידם נוטל מהם שלשה, תמוז ואב ואלול, ובא תשרי ופרע לשלשתן, ריש שתה כל קבל תמוז, צומא רבא כל קבל אב, שבעתי יומי חגא כל קבל אלול. א' הקב"ה של אחרים הוא פורע ושלו אינו פורע, תן לו משלו ויבא ויטול את שלו. לפיכך הוצרך הכת' לו' ביום השמיני עצרת (במדבר כט:לה).

[ג] ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה גם את זה (קהלת ז:יד). א"ר אבא בר כהנ' אם נזדוג לך יום טוב עשה אותו מיד, דכת' ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה (שם). ואם נזדווג לך יום רעה ראה איך לעשות תשובה ולהינצל ממנו. ר' יודן בשם ר' לעזר שלשה הן שמבטלין את הגזירה ואילו הן, התפיל' והצדקה והתשובה. ושלשתן בפסוק אחד, ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם וארפא את ארצם (דה"ב ז:יד). ויתפללו, זו תפילה. ויבקשו פני, זו צדקה, דכת' אני בצדק אחזה פניך (תהלים יז:טו). וישובו מדרכיהם הרעים (ד"ה שם), זו תשובה, מה כת' תמן ואני אשמע מן השמים ואסלח לחטאתם (שם). ר' חונא בשם ר' יוסי אף שינוי השם ושינוי מעשה. שינוי השם מאבינו אברהם, ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם (בראשית יז:ה), אברם לא מוליד, אברהם מוליד. ודכוותיה, שרי אשתך (שם שם טו), שרי לא ילדה, ושרה ילדה.

שינוי מעשה מאנשי נינוה, וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג:י). ויש או' אף שינוי מקום מאבינו אברהם, ויאמר י"י אל אברם לך לך מארצך וממולדתך (בראשית יב:א), והדר, ואעשך לגוי גדול (שם שם ב). ר' מנא או' אף התענית, דכת' יענך י"י ביום צרה (תהלים כ:ב). א' רבה בר חמא בר גוריא בשם רב יפה תענית לחלום כאש בנעורת. רב חסדא אמ' ובו ביום. ורב יוסף אמ' אפילו בשבת. גם את זה לעומת זה עשה האלהים (קהלת ז:יד), עשה הקב"ה צדיקי' ורשעים, הד"ה דכת' ואחרי כן יצא אחיו וידו אוחזת בעקב עשו (בראשית כה:כו). ר' פנחס רב חלקיה בשם ר' סימון אפילו דופן לא היה ביניהם ויצא זה צדיק וזה רשע. מפני מה ברא הקב"ה צדיקי' ורשעים, כדי שיהו מכפרים אילו על אילו, על שם גם את זה לעומת זה עשה האלהים (קהלת ז:יד). ד"א ביום טובה היה בטוב (קהלת שם). א"ר תנחום בר' חייא ביום טובתו של חבירך היה עמו בטובה, וביום רעה ראה, אם נזדווג לחבירך יום רעה ראה היאך לעשות עמו חסד ולהציל אתו ממנו. כך הייתה אמו של ר' תנחום בר' חייא עושה, ביום שהייתה לוקחת לו ליטרא אחת של בשר לוקחת לו שתים, אחת לו ואחת לעניים. ביום שהייתה לוקחת לו אגודה אחת של ירק הייתה לוקחת לו שתים, אחת לו ואחת לעניים. מפני מה ברא הקב"ה עניים ועשירים, כדי שיהיו מתפרנסין אילו מאילו, על שם גם את זה לעומת זה עשה האלהים (קהלת שם). ד"א ביום טובה היה בטוב (קהלת שם). א' ר' אחא ביום טובתה של תורה היה עמה בטובה, וביום רעה ראה, לכשיגיע אותו היום שכתוב בו פחדו בציון חטאים וג' (ישעיה לג:יד), תהא מן הרואין ולא מן הנראין, תהא מטברטי ולא מיקנגריא, תהא מאותן שכת' בהן ויצאו וראו בפגרי אנשים (ישעיה סו:כד) ולא מאותן שכתוו' בהן כי תולעתם לא תמות ואשם וג' (שם). מפני מה ברא הק' גיהנם וגן עדן, כדי שיהו מצילות זו מזו. וכמה ריוח יש ביניהם, ר' יוחנן או' כותל, ור' חנינא א' טפח, ורבנין אמרין שתיהן שוות. א"ר לוי, א' הקב"ה לישר' בניי אותם הקרבנות שהכתבתי לכם בתורה היו זהירים בהן, שאין פרקליט טוב לירידת הגשמים יותר מן הקרבנות. לפיכך צריך הכת' לומר ביום השמיני עצרת וג' (במדבר כט:לה).

[ד] תן חלק לשבעה וגם לשמנה (קהלת יא:ב). ר' ליעזר ור' נחמיה ור' יהושע. ר' ליעזר אמ' תן חלק לשבעה, זו שבת, דכת' ויהי ביום השביעי (שמות טז:כז). וגם לשמונה, זו מילה, דכת' וישם אליהו פניו בין ברכיו (מלכים א' יח:מב). א' אליהו לפני הקב"ה רבונו של עולם אילו לא נשתייר לישר' אלא שתי מצות האילו בלבד כדי היא זכותן שירדו להן גשמים. ור' נחמיה א' תן חלק לשבע', זה דורו של משה שמל אותם לז', וגם לח', זה דור שמל יהושע לשמנה. א' לו הקב"ה משה רבך מלן לשבעה ואת מוהלן לשמונה,

בעת ההיא אמר י"י אל יהושע עשה לך חרבות צורים וג' (יהושע ה:ב), לברית שנית את מוהלן, לברית שלישי' אין את מוהלן. ור' יהוש' אמ' תן חלק לשבעה, אילו שבעת ימי פסח. וגם לשמונה, אילו שמונת ימי החג. כשהו או' וגם (שם), לרבות את העצרת ואת ראש השנה ואת יום הכיפורים. ר' סימון פתר קריא בנשיאים. תן חלק לשבעה, ביום השביעי נשיא לבני אפרים (במדבר ז:מח). וגם לשמנה, ביום השמיני נשיא לבני מנשה (שם שם נד). ור' עזריה בשם ר' יהודה בר' סימון פתר קריא במילואי'. תן חלק לשבעה, כי שבעה ימים ימלא את ידם (ויקרא ח:לג). וגם לשמנה, ויהי ביום השמיני קרא משה (שם ט:א). ר' יהודה בר' סימון בשם ר' מאיר פתר קריא בנידה. תן חלק לשבעה, אילו שבעה ימי נידה. וגם לשמנה, אילו שמונה ימי מילה. א' הקב"ה אם שימרת שבעת ימי נידה כראוי הרי אני נותן לך בן זכר ואת מוהלו לשמונה, ביום השמיני (ויקרא יב:ג). ר' לוי א' תן חלק לשבעה, אילו שבעת ימי החג. וגם לשמונה, ביום השמיני עצרת תהיה וג' (במדבר כט:לה).

[ה] כי רוצה י"י בעמו יפאר ענוים בישועה (תהלים קמט:ד). ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי רוצה הוא הקב"ה בקרבנותיהם של ישר', יפאר ענוים בישועה (שם), ואין ישועה אלא קרבן, כמה דאת או' וישע י"י אל הבל ואל מנחתו (בראשית ד:ד). כי רוצה י"י בעמו (תהלים שם), רוצה הוא הקב"ה בקרבנותיהם של ישר'. לפיכך משה מזהיר את ישר' ביום השמיני (במדבר כט:לה).

[ו] א"ר יוחנן שמיני רגל בפני עצמו, פייס בפני עצמו, קרבן בפני עצמו, ברכה בפני עצמה. רגל בפני עצמו, א"ר בון בכולם כת' וביום וכאן כת' ביום, מכאן שהוא רגל בפני עצמו. פייס בפני עצמו, דתנינן בשמיני חזרו לפייס ברגלים. קרבן בפני עצמו, פר אחד איל אחד. ברכה בפני עצמה, א"ר אילא מכאן שהוא טעון זמן.

[ז] סוכה שבעה כיצד, גמר מיליכל לא יתיר את סוכתו, אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה בשביל כבוד יום טוב האחרון. ר' אבא בר כהנא רב חייא בר אשי בשם רב צריך לפסול את סוכתו מבעוד יום. אמר ר' יהושע בן לוי צריך אדם לקדש בלילי יום טוב האחרון בתוך ביתו. ר' יעקב בר אחא בשם ר' שמואל א' קידש בבית הזה ונמלך לאכל בבית אחר צריך לקדש פעם שנייה. ר' אחא ר' חננא בשם ר' הושעיה מי שסוכתו עריבה עליו הרי זה מקדש בלילי יום טוב האחרון בתוך ביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו, ואינו צריך לקדש פעם שנייה. א"ר אבון אתייא דשמואל כר' חייא ודר' הושעיה כר' יהוש' בן לוי. א"ר מנא ולא פליגין, מן דא' שמואל כשהיה בדעתו לאכול בבית אחד, ומאן דא' ר' יהוש' בן לוי כשאין דעתו לאכול בבית אחר. א"ר יהוש' בן לוי ראויה היתה

עצרת של חג להיות רחוקה חמשים יום. מושלו משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו בנות נשואו' במקום קרוב ובנות נשואות במקו' רחוק, אילו שנשואות במקום קרוב אית ביומיא דייזלון וייתון, ואלו שהן במקום רחוק לית ביומא דייזלון וייתון, א' המלך אני ואתם נשמח יום אחד. כך בפסח על ידי שישר' יוצאין מן החורף לקייץ ואינה טרחות דרכים קשה לפיכך היא רחוקה ממנו חמשים יום, דאית ביומיא דייזלון וייתון, אבל בחג על ידי שישר' נכנסין מן הקייץ לחורף וטרחות דרכים קשה לפיכך אינה רחוקה ממנו חמשים, דלית ביומיא דאזלון וייתון. א' הקב"ה אני ואתם נשמח יום אחד. לפיכך צריך לומר ביום השמיני עצרת תהיה לכם (במדבר כט:לה).

[ח] ר' יודן בשם ר' יצחק כל זמן שישראל מעצרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הק' עוצר שכינתו עמהם. ומה טעמא, נעצרה נא אותך ונעשה לפניך גדי עזים (שופטים יג:טו). ר' חגי בשם ר' יצחק כל זמן שישראל מקווין בבתי כניסיות ובתי מדרשות הקב"ה מקוה שכינתו עמהם, ומה טעמ', קוה קויתי י"י ויט אלי וג' (תהלים מ:ב). א"ר אלכסנדרי למלך שבאת לו שמחה, וכל שבעת ימי המשתה מטרונא מרמזת לבני פלטין ואמרת להם, עד שהמלך עסוק באלרוייא שלו שאלו צורכיכם, וכיון שלא הבינו כבשה להם מטרונא עוד יום אחד. כך כל שבעת ימי החג התורה מרמזת לישר' ואמרת להם שאלו מי"י מטר, תדע לך שהוא כן, בשיני, ונסכיהם (במדבר כט:כט), בשישי, ונסכיה (שם שם לג), בשביעי, כמשפטם (שם שם לג), מם יוד מם, מים, מכן לנסוך המים מן התורה בחג. וכיון שלא התבוננו כבשה להם התורה עוד יום אחד. לפיכך צריך הכת' לומ' ביום השמיני (במדבר כט:לה).

[ט] א"ר אלכסנדרי למלך שבאת לו שמחה, כל שבעת ימי המשתה היה בנו של מלך טרוח עם האורחים, וכיון שיצאו שבעת ימי המשתה א' המלך לבנו, בני יודע אני שכל שבעת ימי המשתה היית טרוח עם האורחים, ועכשיו אני ואתה נשמח יום אחד ואיני מטריח עליך הרבה אלא תרנגול אחד וליטרא אחת של בשר, כך כל שבעת ימי המשתה ישר' עסוקים בקורבנותיה' של אומות העולם, דא"ר פנחס כל אותן שבעים פרים שהיו ישר' מקריבין בחג כנגד שבעים אומות העולם שלא יצדא העולם מהם, מה טעמ', תחת אהבתי ישטנוני ואני תפילה (תהלים קט:ד), בטוחים אנו בתפילה, וכיון שיצאו שבעת ימי החג א' הקב"ה לישר' בניי יודע אני שכל שבעת ימי החג הייתם עסוקי' בקרבנותיהם של אומות העולם ועכשיו אני ואתם נשמח יחד ואיני מטריח עליכם הרבה אלא פר אחד איל אחד, וכיון ששמעו ישר' כך התחילו מקלסין להקב"ה ואו' זה היום עשה י"י נגילה ונשמחה בו (תהלים קיח:כד). א"ר אבון אין אנו יודעין במה לשמוח, אם ביום אם

בהקב"ה, ובא שלמה ופירש, נגילה ושמחה בך (שה"ש א:ד), בך בתורתך, בך בישועתך. א"ר יצחק בעשרים ושתים אותיות שהכתבתה לנו בתורתך, ב' תרי, כ' עשרים.

[י] אלה תעשו לי"י במועדיכם (במדבר כט:לט). ר' חנינה בשם ר' תנחום בר' יודן אלה עשיתם אין כת' כאן, אלא אלה תעשו לי"י במועדיכם, התורה מרמזת לישר' ואומרת להם תניין יומייא. א"ר ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא כת' ושמרת את החוקה הזאת למועדה וג' (שמות יג:י), התורה מרמזת להם ואומרת להם תניין יומייא. א"ר יהודה בר' סימון כת' השקיפה ממעון קדשך מן השמים (דברים כו:טו), מה כת' בתריה, היום הזה י"י אלהיך מצוך לעשות (שם שם טז), ומה ענין זה אחר זה, אלא כל זמן שישר' עושין רצונו של הקב"ה ומוציאין מעשרותיהן כראוי והם יכולין לומר בערתי הקדש מן הבית (שם שם יג), הקב"ה מרמז לישר' ואו' להם תניין יומיא. ואתם הדביקים בי"י, אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד:ד).

חסלת פסקתא דרב כהנא ברוך הנותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה חזק ונתחזק אני יהוצדק בר' אלחנן כ' ח' י' שלמתי וסימתי כל הספר מרב כהנ' בששי בשבת בתשעה ועשרים יום לירח אדר שנת חמשים ואחת לפרט לאלף ששי.